

**DEKORATIEWE MOTIEWE OP CHINESE PORSELEINSKERWE
UIT
PORTUGESE SKEEPSWRASSE AAN DIE SUID-AFRIKAANSE
KUS,
1552-1647:
'N KULTURHISTORIESE STUDIE**

deur

Laura Valerie Esterhuizen

**Voorgelê ter vervulling van die vereistes vir die graad
DOCTOR PHILOSOPHIAE (KULTURGESKIEDENIS)**

in die

Fakulteit Geesteswetenskappe

Universiteit van Pretoria

Pretoria

2001

Promotor: Prof. K. L. Harris

Mede-promotor: Prof. J. S. Bergh

INHOUD

BLADSYNOMMER

VOORWOORD.....	iv

OPSOMMING.....	v

SUMMARY	vii

CHINESE REGERINGSTYDPERKE.....	viii

KAARTE

16de en 17de Eeuse seevaartroetes.....	ix

China en omliggende gebiede.....	x

HOOFSTUK I

Inleiding.....	1

Historiese agtergrond van die Portugese seevaart- en handelsgeskiedenis in die

Ooste.....	7

Bronne en historiografie.. ..	12

Keuse en uiteensetting van die studie.....	34

HOOFSTUK II

Porseleinvertaarding en navorsingstegnieke.....	37

Navorsingstegniek.....	61

Pro forma.....	64

HOOFSTUK III

Die wrakke van die São João (1552) en die São Bento (1554)	
Porselein uit die Jiajing-tydperk (1522-66).....	77

HOOFSTUK IV

Die wrakke van die Santo Alberto (1593) en die Santo Espiritu (1608)	
Porselein uit die Wanli-tydperk (1573-1619).....	96

HOOFSTUK V

Die wrakke van die São João Baptista (1622), die São Gonçalo (1630) en die Santa Maria Madre de Deus (1643)	
Porselein uit die Tianqi- (1621-27) en die Chongzheng-tydperk (1627-44).....	116

HOOFSTUK VI

Die wrakke van die Santissimo Sacramento (1647) en die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro (1647)	
Porselein uit die Shunzhi-tydperk (1644-1661).....	132

HOOFSTUK VII

Samevatting.....	141

BRONNE.....	165

ADDENDUM A

Beknopte datalys.....	195

ADDENDUM B (i)

Afbeeldings ter illustrasie van sommige van die motiewe op skerwe uit Portugese skeepswrakke aan die Suid-Afrikaanse kus.....	225

ADDENDUM B (ii)

Afbeeldings ter illustrasie van besondere motiewe op skerwe uit skeepswrakke aan die Suid-Afrikaanse kus en vergelykende voorbeelde uit ander versamelings.....	274

ADDENDUM C

I Die “BORDER”-indelings volgens M. Rinaldi.....	285
II Die “TYPE”-indelings volgens C. Shangraw en E. von der Porten.....	286
III V.E.-indelings.....	288

VOORWOORD

Met dankbare erkenning aan die volgende persone en instansies vir die bystand ter voltooiing van hierdie studie.

Die finansiële bystand by wyse van die twee beurse, ontvang van die "National Research Foundation: Division for Social Sciences and Humanities" wat my in staat gestel het om in verskeie argiewe, museums en versamelings in Suid-Afrika, Portugal, Spanje, Nederland, Duitsland, Frankryk, Oostenryk en Engeland navorsing te doen.

My promotor, professor K. L. Harris, wat met groot geduld en onder moeilike omstandighede hierdie studie saam met my deurgeworstel het nadat sy by professor O. J. O. Ferreira oorgeneem het wat intussen afgetree het. Professor Ferreira, vir sy aanmoediging, raad en hulp. Professor Bergh, hoof van die Departement Geskiedenis en Kultuurgeskiedenis, vir sy navolgingswaardige voorbeeld en leiding.

Die Universiteit van Pretoria, in besonder van die Afdeling Navorsingstechnologie, dr. M. van der Linde, die Afdeling Statomet, dr. J. Grimbeek, die Departement Chemiese Ingenieurswese, professor J. Malherbe en mnr A. Botha asook die personeel van die Akademiese Inligtingsdiens. Vir die gebruik van foto's, geneem deur E. Esterhuizen, M. Esterhuizen, J. Klose, M. Moloney, C. Vermeulen en H. Visser.

Aan almal wat hulle porseleinversamelings sonder voorbehoud aan my beskikbaar gestel het, ook aan my familie en vriende dat hulle in my entoesiasme gedeel het. Aan my man Erens, wat bereidwillig saam met my op afgeleë plekke gaan soek het na porseleinversamelings oor die wêreld heen, sy geduld, hulp en morele ondersteuning tot die finale afronding. My twee dogters, Judy-Marie en Mareleé, my grootste kritici maar ook my grootste ondersteuners met daadwerklike hulp, van "porseleintjies" op die strand soek tot die finale afronding van die studie. 'n Besondere dank aan Jurgens Lambrechts en sy vrou Annette, asook aan David Botes vir die taalversorging. Dit is onmoontlik om almal wat betrokke was om hierdie navorsing moontlik te maak, op welke wyse ookal, se name hier afsonderlik te noem. Aan almal my opregte dank.

OPSOMMING

Die groot aantal porseleinskerwe wat aan die ooskus van Suid-Afrika voorkom bied materiaal om die problematiek rakende die datering van 16de- en 17de-eeuse Chinese Ming-porselein en die motiewe daarop, te bestudeer.

Tydens die Ming-dinastie het daar minstens vyftien Portugese skepe sedert 1551 aan die Suid-Afrikaanse kus gesink. By nege van hierdie skeepswrakke is Chinese porseleinskerwe in die omgewing waar dié skepe vermoedelik gesink het, op strande aangetref. Hierdie wrakke dateer tussen 1552 en 1647 en bied 'n magdom van porseleinskerwe op grond waarvan die datering asook veranderinge van motiewe en ander aspekte rondom die porseleinproduksie van China oor 'n tydperk van bykans een eeu bestudeer kan word. Die skerwe dateer uit die Ming-dinastie en strek oor nagenoeg een eeu vanaf die Jiajing-tydperk (1522-1566) tot die laaste fase van die Ming-dinastie wat in 1644 ten einde geloop het tot die begin van die Shunzhi-tydperk (1644-1662) van die Qing-dinastie.

Die bestudering van porseleinskerwe wat aan die Suid-Afrikaanse kus versamel is, is van die allergrootste belang omdat baie Chinese porseleinvoorwerpe in bestaande versamelings verkeerd gedateer is, omdat daar geen voorgeskrewe maatstawwe bestaan waarvolgens 16de- en 17de-eeuse Chinese porselein gedateer kan word nie. Dit is in hierdie opsig dat die porselein wat van skeepswrakke verkry word, hierdie leemte kan vul.

Die ondersoek op die skerwe het ten doel om die moontlike tydperk van vervaardiging van die porseleinvoorwerpe volgens die tydperk waarin die skip gestrand het, vas te stel. Die plek van vervaardiging van die porselein, dit wil sê of dit by die hoofonde van Jingdezhen en of dit by provinsiale oonde gemaak is, is nog 'n aspek wat verdere ondersoek regverdig. Hoewel die omgewing waar die skepe gestrand het min of meer bekend is, is die plek van stranding nie in alle gevalle met sekerheid vasgestel nie. By die datering van die skerwe bestaan die moontlikheid om die skeepswrak te kan identifiseer.

Die kronologiese ontwikkeling van die versieringsmotiewe is ondersoek volgens die tydperke waarin die onderskeie skepe gestrand het, en daar is ook aandag gegee aan die moontlike vroeë Europese invloed wat in die uitbeeldings op die porselein teenwoordig mag wees.

Bykans 80 000 skerwe is ondersoek en die eienskappe van 'n aantal van die skerwe wat by

elke betrokke strandgebied versamel is, is opgeteken. Die data is pro forma aangeteken en in samewerking met die Afdeling van die Departement Inligtingstechnologie van die Universiteit van Pretoria elektronies verwerk.

Die uitkoms van die ondersoek het onder meer getoon dat die vorige identifisering van agt van die skeepswrakke bevestig kon word, maar dat een van die wrakke, naamlik die Santo Espiritu (1608), nie met die porseleinskerwe wat by die strandgebied Haga-Haga, waar die skip na bewering gesink het, ooreenstem nie. Verder is aangetoon dat die porseleinmotiewe nie die logiese kronologiese verloop gevolg het wat deur sommige porseleinnavorsers voorgestel word nie. Geen definitiewe Europese invloed kon op enige van die skerwe wat by hierdie wrakke gevind is, vasgestel word nie.

SUMMARY

This study focuses on aspects regarding the Ming blue-and-white porcelain shards recovered on South Africa's coastline from Portuguese shipwrecks during the sixteenth and seventeenth centuries. Thirteen carracks have faltered on the rocks off the east coast of South Africa in the period between 1551 and 1647 AD. Porcelain shards from nine of these wrecks still wash up on the shoreline. For this research, it was necessary to compile a system in order to capture all the information needed regarding these shards. This was done with the help of the Department of Information Technology at the University of Pretoria. The research compromised the study of more than 80 000 shards. The Portuguese wrecks on the South African coast offer vast research opportunities for research purposes. The recovering, identification and the dating of the wrecks can contribute a great deal with regard to the study of dating the motifs and style of the Chinese porcelain cargo carried. This research is vital as there has been a lack of material evidence to support precise dating and classification from the Jiajing-period (1522-1566) through to the end of the of the Ming dynasty in 1644 and the early years of the Qing dynasty.

DIE CHINESE REGERINGSTYDPERKE

DIE MING – DINASTIE VANAF DIE 15DE TOT DIE 17DE EEU:

YONGLE-TYDPERK
1403-1424

XUANDE-TYDPERK
1426-1435

CHENGHUA-TYDPERK
1465-87

HONGZHI-TYDPERK
1488-1505

CHENGDE-TYDPERK
1506-1521

JIAJING-TYDPERK
1522-1566

LONGQING-TYDPERK
1567-1572

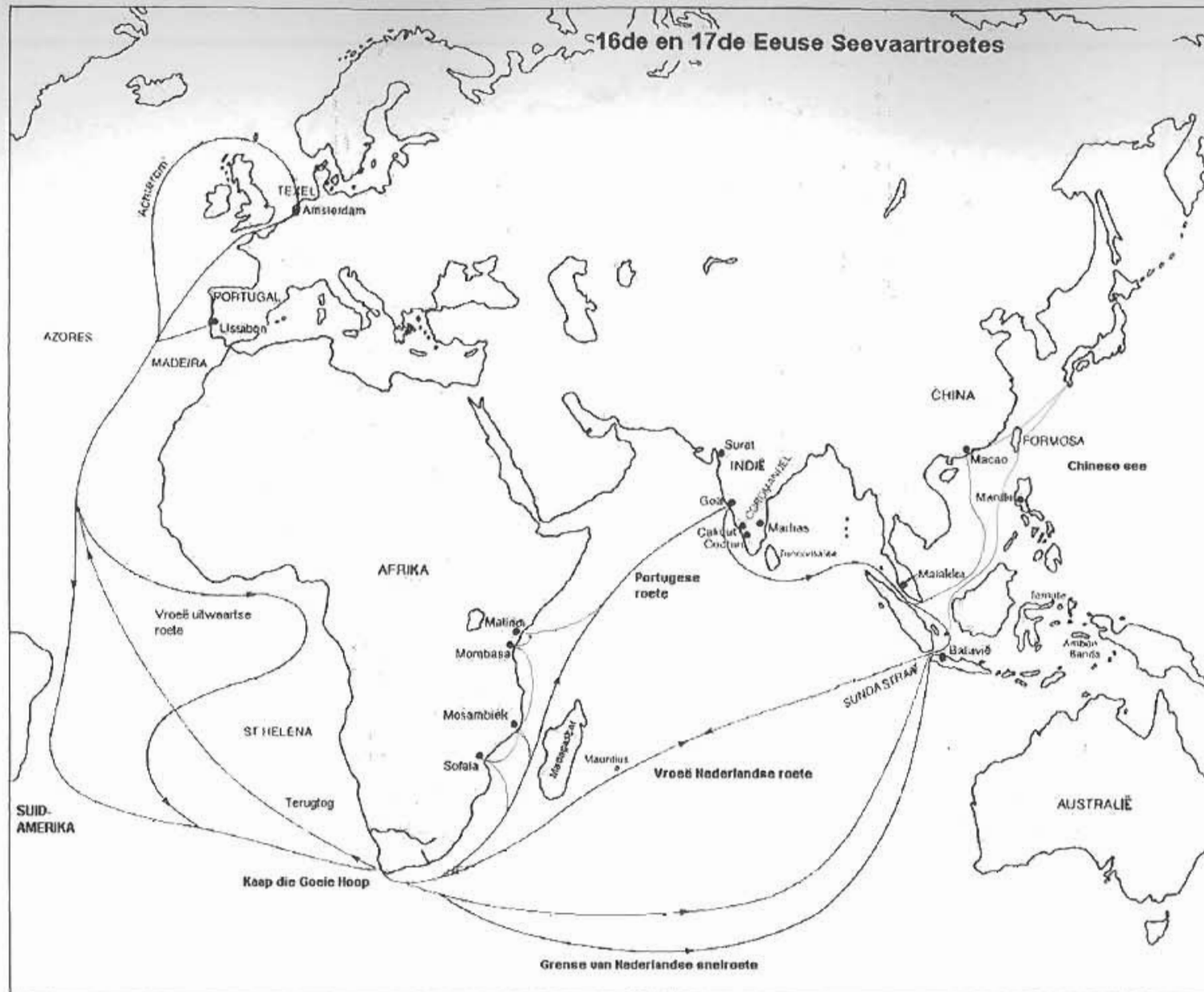
WANLI-TYDPERK
1573-1619

TIANQI-TYDPERK
1573-1619

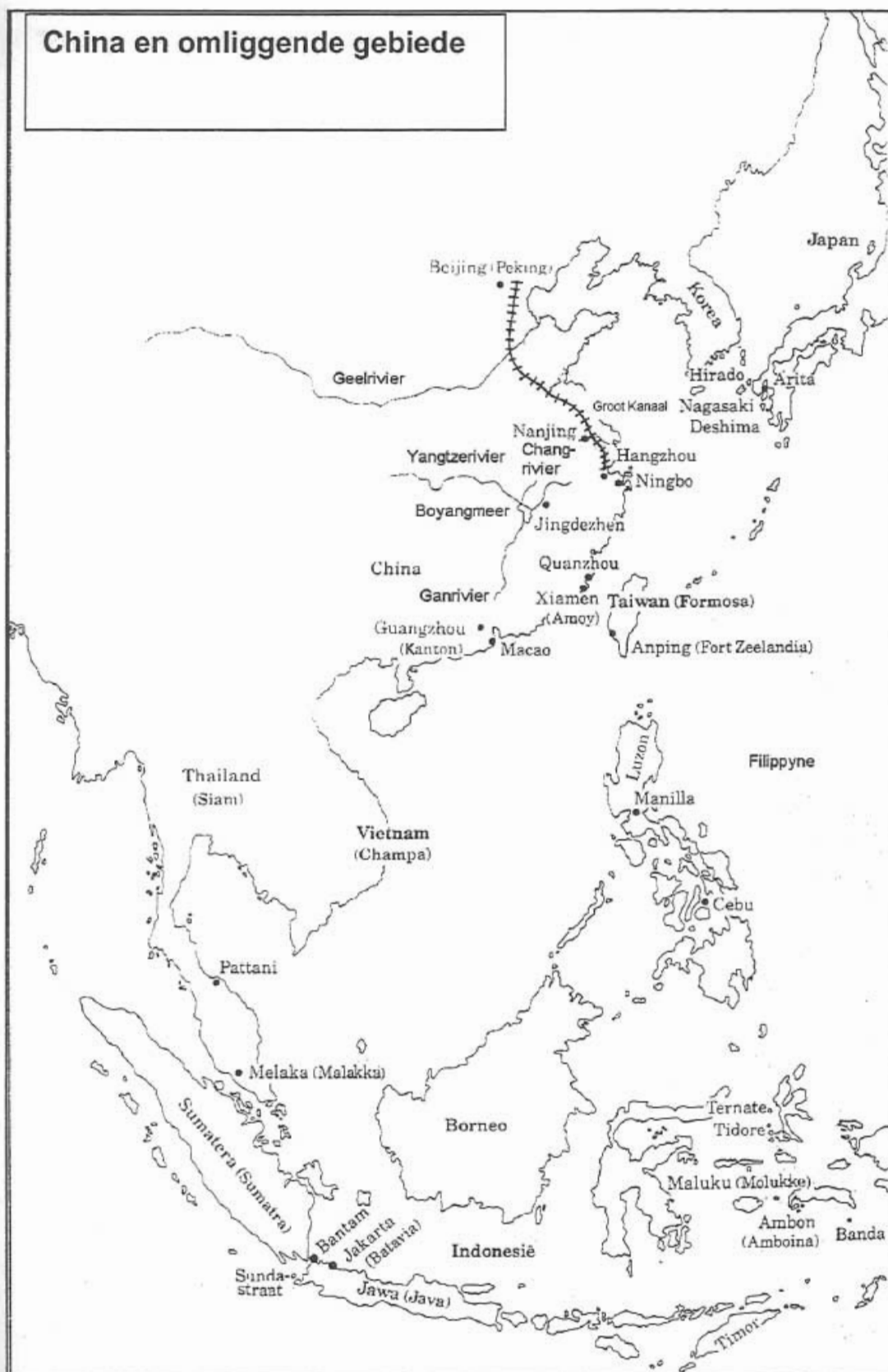
CHONGZHENG-TYDPERK
1628-43

QING-DINASTIE (1644-1661):

SHUNZHI-TYDPERK
1644-61

China en omliggende gebiede

HOOFSTUK I

Inleiding

Ming-porselein, die bekende wit en blou breekware, is wêreldwyd seker dié gewildste keramiekprodukt wat China sedert die 14de eeu opgelewer het.¹ Die Portugese het op hulle vroegste ontdekkingstogte na die Ooste, Ming-porselein teruggeneem Europa toe waar dit gou populêre aansien verwerf het.² Dié fyn en delikate porselein, versier met eksotiese blou motiewe op 'n wit agtergrond, is nie net dekoratief gevind nie maar dit was ook relatief sterk en uiters geskik vir algemene gebruik. Dit is om hierdie redes dat Chinese porselein gou 'n gesogte produk in elke Europese huishouding geword het en teen die 17de en 18de eeu was dit ondenkbaar dat enige vooraanstaande gesin in Europa 'n onthaal sou aanbied sonder 'n tafel wat met Chinese porselein gedek is.³ Omdat wit porselein van China afkomstig is, is daar deur die eeue na enige wit breekware as "China" verwys, selfs al is die produk elders vervaardig.⁴ Hierdie benaming is om dieselfde rede, ook in Suid-Afrika as gevolg van die Engelse invloed tydens die Britse koloniale tydperk in die 19de en vroeë 20ste eeu, op fyn wit breekware toegepas.⁵

¹ Die geskiedenis van die ontwikkeling en vervaardigingsprosesse van porselein word in hoofstuk II meer breedvoerig bespreek.

² In 1563 beskryf die Portugese medikus, Garcia de Orta in *Colóquios dos simples e Drogas da Índia*, dat "Chinese porselein twee maal soveel meer werd is as silwer." Kyk: N. de Castro, *Chinese porcelain and the Heraldry of the Empire*, Oporto, 1987, p. xix. In die 16de eeu teken Loys Guyon aan dat die "lords and connoisseurs of curious things" nog onbewus was oor waar porselein vandaan gekom het. Daar het 'n aura van misterie om die oorsprong van porseleinprodukte gesweef en dit is onder meer beskryf as "...vessels with gem-like quality, elegant form and quaint decoration. Magical properties were, of course, attributed to them..." Kyk: H. Honour, *Chinoiserie-the vision of Cathay*, New York, 1973, p. 37.

³ Die eerste Europese vors om Chinese porselein met sy naam op te besit, was Louis die Grote van Hongarye, wat in 1382 oorlede is. Ander vorste wat in hierdie verband genoem word, was die Portugese koning, Manuel I (regeer 1495-1521), die Engelse koning, Henry VIII (regeer 1509-1547) en Carlos V van Spanje (regeer 1519-1556). Honour, *Chinoiserie*, pp. 36, 37.

⁴ J. Hutt, *Understanding Far Eastern art*, Oxford, s.d. p. 69. Die bekende Britse kundige van Oosterse kuns, Julia Hutt, maak die opmerking: "It is not insignificant that the word 'china' has been taken into the English language as a generic term."

⁵ Die benaming, is op dieselfde wyse ook in Suid-Afrika so gebruik. Daar is byvoorbeeld na 'n "China-rail" verwys as 'n rak om keramiek van enige oorsprong op uit te stal. Hierdie gebruik is onlangs op 'n paar van die senior Pretorianers getoets, wat bevestig het dat daar "vroëer jare" so gepraat is. Kyk ook D. B. Bosman, e.a., *Tweetalige Woordeboek*, Kaapstad, 1984, p. 758.

Die Ming-dinastie strek oor 'n lang tydperk, van 1368 tot 1644 waartydens daar geleidelike ontwikkelinge of veranderinge in die repertoire van die blou motiewe op porselein waar te neem is. Dié veranderinge is gerieflikheidshalwe volgens die twaalf regeringstydperke van die onderskeie keisers wat in dié dinastie regeer het, vernoem. Die Chinese het, sover bekend, geen rekord gehou van hoe hierdie veranderinge plaasgevind het of watter faktore daartoe aanleiding gegee het nie. Hoewel porseleinnavorsers in sommige gevalle 'n sekere kronologiese ontwikkeling volgens hierdie motiewe kan volg, bestaan daar nog onduidelikheid oor presies wanneer die onderskeie motiewe gebruik is en hoe dit verander het. Dit is ook nie duidelik watter motiewe eers as 'n eenvoudige vorm gebruik is en later met meer detail aangevul is nie, en watter motiewe eers ingewikkeld en meer uitgebreid⁶ toegepas is en deur herhaalde gebruik vereenvoudig en gestileer is nie.⁷

Die probleem rakende die korrekte datering van porselein uit die Ming-dinastie is 'n onderwerp waarmee verskeie navorsers reeds jare lank worstel.⁸ In hierdie verband kan die groot internasionale uitstalling van Chinese kuns wat in 1935-1936 in Londen gehou is, as voorbeeld genoem word, omdat die katalogus deur verskeie navorsers gekritiseer word oor die “unexplained doubts on dating” wat daarin vervat is.⁹ In die artikel deur B. Gray, kenner van Oosterse kuns, word die probleme met betrekking tot die datering van Chinese porselein by hierdie uitstalling bespreek. Hy wys daarop dat navorsers daterings van sekere van dié voorwerpe in 'n later stadium weer anders bepaal het.¹⁰ Tydens 'n Chinese keramieksimposium in 1994, gereël deur die Oriental Ceramic Society en die Britse Museum, is die probleem van datering by die bestudering van 16de eeuse porselein, spesifiek aangeroer. Weer eens beklemtoon een van die navorsers, Jean Martin,

⁶ Geen beskrywende woord vir die Engelse begrip “elaborate” kon in die Afrikaanse woordeboeke gevind word nie. Die woord ‘oordadig’ in die Afrikaanse taal het nie heeltemal dieselfde betekenis nie. “Elaboraats” word wel in Nederlands gebruik vir dieselfde betekenis as in Engels. Kyk: C. Kruyskamp, *Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*, dl. I, A-N, 's Gravenhage, 1976, p. 624.

⁷ Kyk die bespreking oor stilering in hoofstuk II.

⁸ Enkele baanbrekers op die probleemgebied van datering is. R. L. Hobson, *The wares of the Ming dynasty*, London, 1923; E. E. Bluett, *Ming and Ch'ing porcelains*, London, 1933; N. Ottema, *Chineesche ceramiek*, Amsterdam, 1946; A. D. Brankston, *Early Ming wares of Chingtechen*, Peking, 1938; H. M. Garner, *Oriental blue and white*, London, 1954; J. A. Pope, “History of the history of Ming porcelain”, *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, June, 1971. (Pope het in vorige publikasies die onderwerp bespreek, maar wys in die genoemde artikel opnuut op die probleem van datering). Kyk artikel van M. Medley, “Regrouping 15th century blue and white”, *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol 34, 1963-64.

⁹ B. Gray, “The Royal Academy exhibition of Chinese art, 1935-36 in retrospect”, *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 50, 1985-86, p. 33.

¹⁰ *Ibid.*, pp. 24-28.

hoe belangrik die inligting is wat uit skeepswrakke verkry kan word ten opsigte van datering van voorwerpe.¹¹ Hieruit is dit duidelik dat benewens hierdie inligting, daar min maatstawwe bestaan waarvolgens porselein van veral die 16de en 17de eeu, meer korrek gedateer kan word.

Keramieknavorers wêreldwyd is dit eens dat skeepswrakke die sekerste metode is waarvolgens keramiek noukeuriger gedateer en nagevors kan word. Die rede daarvoor is dat wanneer 'n skip sink, daar 'n bepaalde afsnydatum is, sodat die navorser verseker is dat die voorwerpe wat nagevors word, beslis nie uit 'n tydperk later as die datum van die sink van die skip dateer nie. Colin Sheaf, 'n Britse keramieknavorser, maak die volgende opmerking met betrekking tot porseleinvragte wat uit twee skeepswrakke in die Ooste herwin is: "For historians, collectors and dealers the [one] cargo will be every bit as fascinating as the first, but for different reasons. Both are sealed in time capsules, datable fairly precisely"¹² Die keramieknavorser, R. Kilburn, sluit met die volgende opmerking by Sheaf aan: "It is often difficult to be sure in which century ... wares were made, so that being able to associate specific pieces with a datable event such as a shipwreck is a valuable start towards establishing a chronology for them."¹³ Die deskundige oor Chinese porselein, M. Rinaldi,¹⁴ wys verder daarop dat "... dated shipwrecks from which porcelain cargoes were recovered have become the critical element in the classification of seventeenth-century Kraak."¹⁵

Die Portugese was die eerste Europeërs om in die 16de eeu belangrike handelsbande in die Ooste aan te knoop. Benewens die speserye wat een van die hoofredes was vir die soeke na 'n seeweg na die Ooste, was ook Chinese porselein deel van die vraag wat vir Europa bestem was. As gevolg van die gebrek aan dokumentasie bestaan daar onsekerheid oor die persentasie wat porselein as deel van skeepsvragte van die 16de eeu op Portugese skepe gevorm het. Verskeie Portugese skepe het uiteraard op hierdie lang en gevaarlike roete om die Suid-Afrikaanse kus teëspoed ondervind.¹⁶ Skepe wat op die

¹¹ C. Clunas, "A research display of 16th century Chinese ceramics from the Oriental Ceramic Society and the British Museum, 17 Oct.-30 Nov.", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 58, 1993-94, p. 23.

¹² Christie's, *The Nanking cargo Chinese porcelain and gold*, Amsterdam, 1986.

¹³ C. Sheaf and R. Kilburn, *The Hatcher Porcelain cargoes: the complete record*, Oxford, 1988, p. 76.

¹⁴ M. Rinaldi, *Kraak porcelain a moment in the history of trade*, London, 1989, p. 10.

¹⁵ Die term "Kraak" hou verband met die Chinese porselein wat in die 17de eeu deur Europese handelaars aangekoop is en word later in hierdie studie meer breedvoerig bespreek.

¹⁶ Die Suid-Afrikaanse kusgebied is nagenoeg 3,000 km lank. Sover bekend, het meer as 30 Portugese en ander

terugvaart na Portugal gesink het, het belangrike materiaal agtergelaat wat waardevolle inligting verskaf vir navorsing oor hierdie vroeë handelstydperk tussen die Ooste en die Weste. Die keramiekskerwe wat in die omgewing van hierdie skeepswrakke gevind word, is van groot waarde vir die studie van Chinese keramiek.

Tydens die Ming-dinastie het daar, sover vasgestel kon word, sedert 1551 minstens vyftien Portugese skepe op die terugvaart na Portugal aan die ooskus van Suid-Afrika gesink. By nege van hierdie skeepswrakke word Chinese porselein op strande in die omgewing aangetref waar dié skepe vermoedelik ondergegaan het. Hierdie nege wrakke dateer uit die jare tussen 1552 en 1647. Die meeste van dié wrakke bied 'n magdom porseleinskerwe op grond waarvan die verandering van motiewe en ander aspekte rondom porselein-produksie van China oor 'n tydperk van bykans een eeu bestudeer kan word.

Die ontleding van dié porseleinskerwe lewer 'n groot bydrae tot die bestudering van die wit en blou versierde porselein van die Ming-dinastie en van die eerste drie jaar van die Qing-dinastie tot 1647.¹⁷ Die bestudering van hierdie skerwe is om verskeie redes van belang. Die name van die skepe en die datums waarop hulle gesink het, is bekend. Verder het oorlewendes van die meeste skeepsrampe joernale nagelaat wat die omstandighede waartydens die skip gesink het, beskryf en sekere bakens identifiseer wat inligting verskaf omtrent die plek waar die skip gestrand het.¹⁸ Om hierdie rede kan elke strand waar porseleinskerwe versamel is, aan 'n skeepswrak gekoppel word, hoewel nie al dié skeepswrakke bo alle twyfel geïdentifiseer is nie. Die name van die skeepswrakke en die veronderstelde plek van stranding, is soos volg:

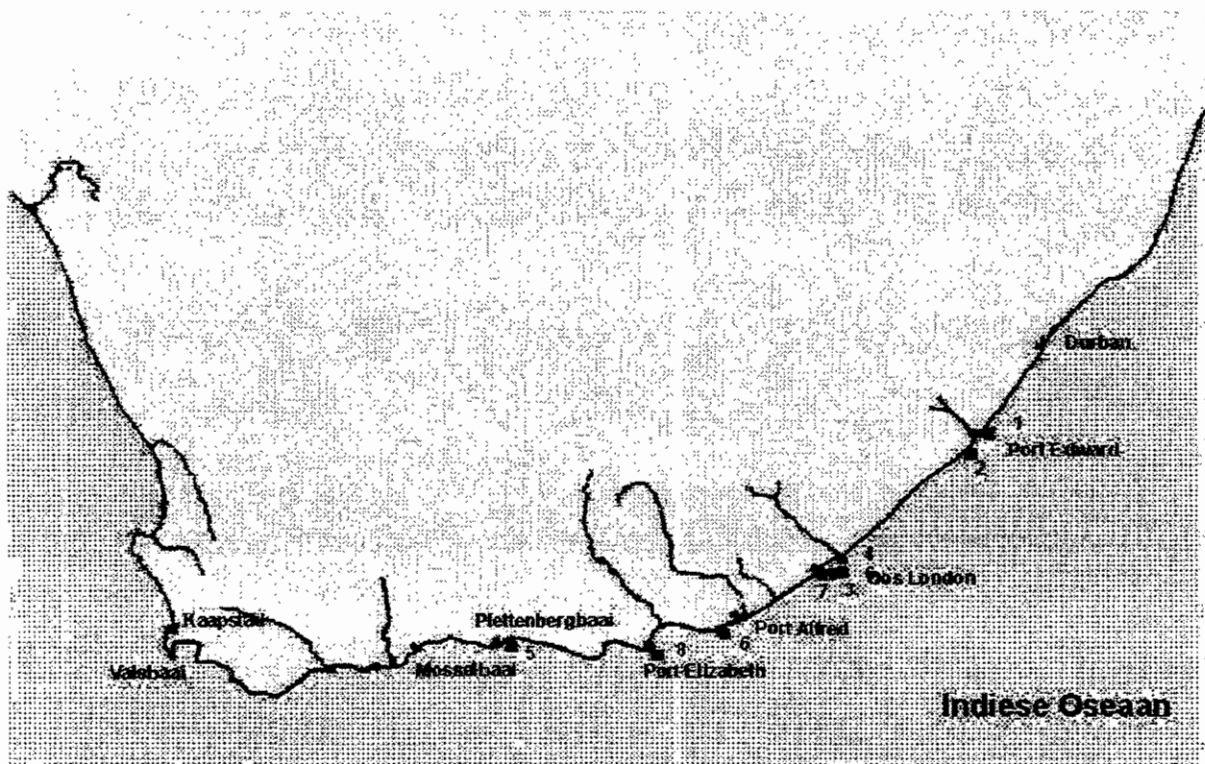
Europese skepe wat met handelsendings in die Ooste verband hou, tussen 1500 en 1700 aan die gevreesde "Kaap van Storms" gesink. M. Turner, *Shipwrecks and salvage in South Africa*, Cape Town, 1988, pp. 121-122.

¹⁷ Die laaste twee skepe het in 1647 gesink, drie jaar na die einde van die Ming-dinastie. Daar word aanvaar dat die voorraad wat op hierdie skepe gelaai was, nie noemenswaardig behoort te verskil van dit wat tydens die Ming-dinastie vervaardig is nie, veral gesien in die lig van die Nederlandse blokkade, waardeur die vertrek van hierdie Portugese skepe vertraag is. Kyk: E. Axelson (ed.), et al., *Dias and his successors*, Cape Town, 1988, p. 73.

¹⁸ Turner, *Shipwrecks and salvage in South Africa*, pp. 121-122.

1	São João	1552	Port Edward
2	São Bento	1554	Msikabariviermonding
3	Santo Alberto	1593	Sunrise-on Sea
4	Santo Espiritu	1608	HagaHaga/Morgansbaai
5	São João Baptista	1622	Cannon Rocks
6	São Gonçalo	1630	Plettenbergbaai
7	Santa Maria Madre De Deus	1643	Bonzabai
8	Santissimo Sacramento	1647	Sardiniëbaai
9	Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro	1647	Cefané

Deur die porselein van 'n gedateerde skeepswrak te vergelyk met porseleinvoorwerpe in bestaande versamelings, word die navorser in staat gestel om die voorwerpe in die versamelings nader te dateer, volgens die datum waarop die skip gesink het. Omdat die Portugese die vroegste Europeërs was om porselein in groot hoeveelhede in die Ooste aan te koop, bestaan die moontlikheid dat Portugese handelaars 'n invloed op Chinese versierders in hulle keuse en/of uitvoering van motiewe kon gehad het. Die motiewe op die skerwe bied aan die navorser bewysmateriaal om hierdie eerste moontlike Europese invloed op Chinese porselein te ondersoek. Daar moet ook in gedagte gehou word dat hoewel dit seker is dat die wrakke wat hier genoem word almal aan die Suid-Afrikaanse kus gesink het, die presiese plekke waar hierdie skepe gestrand het, nog nie finaal vasgestel is nie. Die moontlikheid bestaan dat in gevalle waar skepe nog nie met sekerheid geïdentifiseer is nie, die porseleinvonds waarskynlik 'n duideliker beeld van die tydperk kan verskaf waarin 'n spesifieke skip gesink het, om daardie skip daarvolgens te kan identifiseer. G. Bell-Cross, 'n Suid-Afrikaanse museumkundige en navorser, wys op die bykomende waarde van die datering van die skerwe, naamlik dat die plek waar die skepe gestrand het, daaruit bevestig kan word: "... the most important method of estimating the age of a shipwreck has proven to be the dating of the Chinese or Japanese blue and white porcelain found on the site."¹⁹

Dit is nie bekend of die ander ses skepe wat ook aan die Suid-Afrikaanse kus gestrand het en nog nie opgespoor is nie, porselein aan boord gehad het nie.²⁰ Indien daar geen

¹⁹ G. Bell-Cross, "Problems associated with the location and identification of early shipwrecks", *Southern African Museums Association Bulletin (SAMAB)*, vol. 14, no. 8, 1981, p. 333.

²⁰ Die eerste skip het vermoedelik in 1505 in die omgewing van Mosselbaai gesink. Die naam daarvan is onbekend maar die skip het volgens wat beskryf word, naby *Anguade de São Bras* (ten Weste van Mosselbaai) of by *Baia da Ponta Ruiva*, wes van *São Bras* vergaan, in die omgewing van Ystervarkpunt of Vleesbaai. Axelson het verskeie soektogte na hierdie wrak onderneem maar dit was onsuksesvol. Kyk: E. Axelson, *Portuguese in south-east Africa 1488-1600*, Cape Town, 1973, p. 109. Die *São João de Bescoinho* het in 1551 in die omgewing van St Lucia aan die noordkus van Zululand gesink. Axelson, *Dias and his successors*, p. 50. Hierdie inligting is verkry uit die beskrywing van die joernaal deur die Portugese seevaarder, Manuel de Mesquita Perestrelo. E. Axelson, "Recent identifications of Portuguese wrecks on the South African coast, especially of the *São Gonçalo* (1630) and the *Sacramento* and *Atalaia* (1647)", *II seminário Internacional de História Indo-Portuguesa, 1980, Actas*, Lisbon, 1985, p. 44. Nog 'n skip, die *São Thomé*, het in 1589 ook aan die kus van Suid-Afrika gesink, maar dit is nie bekend in watter omgewing nie. Twee bronne vermeld die sink van dié skip, een is aangeteken deur die stuurman wat aan boord van die skip was en die ander een is deur 'n Portugese historikus, Diogo Couto, aangeteken. Albei hierdie bronne is deur Boxer in Engels vertaal. Kyk C. R. Boxer, *The tragic history of the sea 1589-1622*, Cambridge, 1959, pp. 54-104. Die *Nossa Senhora de Belem* het in 1635 gesink, moontlik in die omgewing van Port St Johns by die Mzimvuburiviermond. Die verhaal word in twee bronne vermeld, een is geskryf deur 'n skeepskaptein, Joseph de Cabreira, en die ander een, deur 'n Jesuïetepriester, Jeronime

porselein aan boord van 'n skip was nie, is dit moeilik om die wrak op te spoor, omdat die porseleinskerwe wat op 'n strand uitspoel dikwels die eerste tekens daarvan is dat 'n skip in die omgewing kon gesink het. E. Axelson,²¹ historikus en kundige op die gebied van die vroegste Portugese skepe wat om die Suid-Afrikaanse kus gevaar het, bevestig dié stelling met betrekking tot minstens een van die skeepswrakke.²²

Historiese agtergrond van die Portugese seevaart- en handelsgeskiedenis in die Ooste

Die eerste Portugese seevaarders het in 1488 onder aanvoering van Bartholomeus Dias die suidpunt van Afrika bereik. Aangespoor deur hierdie suksesse, en die belofte wat dit ingehou het om Indië langs dié roete te bereik, het “die Kaap die Goeie Hoop” sy naam gekry.²³ Gedurende die volgende dekade het Vasco da Gama met sy vloot by verskeie plekke aan die ooskus van Afrika aangedoen en op 18 Mei 1498 'n plek in die noorde van Indië bereik.²⁴

Moslem, Hindoe en Chinese handelaars het reeds 'n bedrywige handelsnetwerk in die Verre Ooste gevestig gehad toe die Portugese daarop inbreuk gemaak het. Da Gama se eerste pogings om diplomatieke en handelsooreenkomste met die Samoryn van Kalikoet te sluit, is verongeluk deur die agterdog van Moslemhandelaars.²⁵ Maar, onder leiding van Afonso de Albuquerque, bekwame handelsgesant, en sedert 1506 goewerneur van Indië, het die Portugese tog daarin geslaag om beheer te verkry oor die belangrikste markte in die Ooste. Die verowering van die florerende hawens van Goa in 1510, Malakka in 1511 en Hormoes in 1515 het vir hulle die handel in die Persiese Golf en die Indiese Oseaan-

Lobo. Albei geskrifte is deur Theal in Engels vertaal. G. M. Theal, *Records of South-Eastern Africa*, vol. I-IX, Cape Town, 1898-1903, pp. 187, 234.

²¹ Axelson het sedert 1936 die Portugese geskiedenis in Suid-Afrika nagevors en was professor verbonde aan die Departement Geskiedenis, Universiteit van Kaapstad. Hy het in 1938 bekendheid verwerf nadat hy die Diaskruis by Kwaaihoek ontdek het. Kyk E. Axelson, *South-east Africa 1488-1530*, London, 1940.

²² Axelson, *Dias and his successors*, p. 50.

²³ L. F. Baretto and J. M. Garcia, *Portugal in the opening of the world*, Lisbon, 1994, p. 28.

²⁴ *Ibid.*, p. 31.

²⁵ *Ibid.*

gebied verseker.²⁶ 'n Goeie verhouding is reeds van die begin af stelselmatig tussen die kapteins van die Chinese jonke opgebou wat in die omgewing handel gedryf het.²⁷

N. Cameron, wat 'n studie gemaak het van die vroegste westerse interpersoonlike kontak met die volkere in die Ooste, wys daarop dat daar in gedagte gehou moet word dat sonder die 'gehate' Arabiere se kennis van die sterrekunde²⁸ en seevaartkunde die gebruik van Oosterse loodse en die ontdekking van die Chinese kompas,²⁹ die Portugese die Ooste nie so maklik sou kon bereik het nie. Die Portugese het onder andere, van Indiese, Arabiese, Chinese en ander Asiatiese loodse gebruik gemaak om die weg na die handelshawens in die Ooste aan te wys.³⁰

Die besondere kennis van die Portugese skeepsboutegnieke was een van die belangrikste faktore vir die suksesse op die seeweg na die Ooste. Die Portugese het groot handelskepe in die Ooste gebou wat as die wonder van die tyd beskou is. Hierdie skepe het tot soveel as 1 000 tot 2 000 ton elk gedra.³¹ Die beste karake³² is met harde houtsoorte, soos kiaat, wat hierdie lande gebied het, in die skeepswerwe van Goa, Damão, Bassein en Cochin gebou. Sagter houtsoorte soos sederhout waarmee karvele in Lissabon en Oporto gebou is, sou nie die lang seereis na en van die Ooste kon deurstaan het nie.³³

Die Portugese vloot is stelselmatig uitgebrei om teen 1517 ook die Chinese hawe van Guangzhou (Kanton) te bereik. Die meeste Chinese handelware is aanvanklik nie direk van China af aangekoop nie, maar is van ander florerende handelshawens in die Ooste verkry, óf

²⁶ Ibid., p. 34.

²⁷ Waarskynlik het die Portugese in daardie tyd reeds porselein van hierdie jonke verkry. Kyk, C. R. Boxer, *Fidalgos in the East 1550-1770*, The Hague, 1948, p. 2.

²⁸ 'n Astrolabium is gebruik om die hoogtehoek van die sterre te meet. W. J. de Kock, *Portugese ontdekkers om die Kaap*, Kaapstad, 1957, p. 46. Kyk ook verwysing 25, p. 53 van die voetnotas na: C. de la Roncière, *L'astronomie Arabe*, pp. 12-24 en R. T. Gunther, *The astrolabes of the world*, London, 1932.

²⁹ Die Chinese kompas het Europa reeds in die twaalfde eeu deur Arabiese seemanne bereik. 'n Kompas was nodig om die Portolan-kaarte te kon lees. Daarby was die kennis van die Arabiese sterrekundiges onontbeerlik vir die bepaling van die stand van sterre in die Oosterse hemelruim. Kyk, N. Cameron, *Barbarians and Mandarins thirteen centuries of western travellers in China*, New York, 1980, p. 129, en Axelson, *Dias and his successors*, p. 82. Kyk ook : De Kock, *Portugese ontdekkers om die Kaap*, p. 46 en die verdere verwysings in voetnota 26, p. 53.

³⁰ Da Gama het op sy eerste reis van 'n Indiese loods gebruik gemaak om die weg na die Ooste aan te dui. Cameron, *Barbarians and mandarins*, p. 129.

³¹ R. Hakluyt, beskryf die Madre de Deus wat in 1592 deur die Engelse by die Azores gebuit is as 'n 1600 ton-skip. In die werk van Hakluyt: *The Principal navigations, voyages, traffiques....*, het tussen 1598 en 1600 in London verskyn. Kyk: Boxer, *Fidalgos in the Far East*, pp. 12, 13.

³² "Carracks" (Karake) beskryf skynbaar die uitsonderlike grootte van hierdie skepe, en is afgelei van 'n Arabiese woord. Kyk, Boxer, *Fidalgos in the Far East*, pp. 12, 280.

³³ Ibid., pp. 13-15.

dit is deur sluikehandel aan die kus van Kwantung, Fujian (Foekien) en Zhejiang (Chekiang) so ver noord as Ningbo (Ningpo) bekom.³⁴ Die optrede van die Portugese in 1513 in Ta-Mang, en net daarna in Guangzhou, het die Chinese agterdogtig laat word. Dit het daartoe gelei dat die eerste amptelike ekspedisie wat in 1515 deur koning Manuel I na China gestuur is, nie goed ontvang is nie.³⁵ Die gedrag van die bemanning onder aanvoering van Fernão Peres de Andrade in 1517 in die hawe van Guangzhou, het die Chinese regering opnuut ontstel, maar nadat sekere misverstande uit die weg geruim is, is suksesvolle handelsooreenkomste uiteindelik tussen dié twee lande gesluit.³⁶ Hierdie misdrywe en ander oortredinge waaraan die Portugese hulle skuldig gemaak het, het daartoe gelei dat die Chinese keiser in 1522 'n edik uitgevaardig het ingevolge waarvan alle handel met vreemdelinge (dit wil sê met die Portugese) opgeskort is.³⁷ Dit het langer as dertig jaar geduur om Sino-Portugese verhoudinge te herstel.³⁸

Die handel in die Chinese seegebied was vir die Portugese gedurende hierdie tyd baie wisselvallig en gevaarlik maar het steeds op onwettige wyse voortgeduur. Die landbasis wat hulle in 1538 in Liangbo³⁹ in die provinsie Zhejiang, asook in die provinsie Foekien, bekom het, is in 1545 en 1549 deur die Chinese in vyf uur platgevee.⁴⁰ N. de Castro, 'n Portugese geskiedskrywer, wys daarop dat daar gedurende die tydperk tussen 1540 en 1549 'n bestelling deur die Portugese geplaas is vir Chinese porselein wat met Europese motiewe versier is,⁴¹ Dit bewys die teendeel van die teorieë wat bestaan dat daar geen of min handel tydens die Chinese keiserlike verbod tussen 1522 en 1557 plaasgevind het nie.⁴²

Nadat die Portugese in 1545 die hawe Ningpo, en in 1549 ook die hawe Guangzhou verbied is en daar geen toegang tot die Chinese handel was nie, het 'n ander geleentheid hom

³⁴ Ibid., p. 2 (Guandong en Foekien was ook belangrike uitvoerhawens waar porselein verkry is).

³⁵ J. G. Veiga, *Chinese export porcelain in private Brazilian collections*, London, 1989, p. 18.

³⁶ Met die aankoms van dié sending is daar, soos dit die Portugese gebruik was, 'n kanonsaluut afgevuur, wat die Chinese as 'n vyandige gebaar geïnterpreteer het. Simão de Andrade het die Chinese ook geaffronteer deur die reg in eie hande te neem deur 'n Portugese seeman op Chinese grondgebied op te hang. B. W. Diffie, and G. D. Winius, *Foundations of the Portuguese empire 1415-1580*, Minneapolis, 1977, p. 383. Kyk ook Cameron, *Barbarians and Mandarins*, p. 142.

³⁷ De Castro, *Chinese porcelain*, p. 16.

³⁸ Boxer, *Fidalgos in the Far East*, p. 2.

³⁹ Die gebied, in die omgewing van Ningbo was by die Portugese bekend as Liampó. Kyk, De Castro, *Chinese porcelain*, p. 16.

⁴⁰ Ibid., pp. 16-17.

⁴¹ Die porseleimbakkies bevat inskripsies en is gedateer 1541. M. A. Pinto de Matos, *Chinese export porcelain from the Anastácio Gonçalves collection*, Lisbon, 1996, p. 25.

⁴² De Castro, *Chinese porcelain*, p. 17.

voorgedoen. Die verhoudinge tussen China en Japan was in daardie stadium gespanne weens die Japannese Wako-seerowers wat voortdurend die Chinese kus geplunder het.⁴³ Gevolglik is regstreekse handel tussen dié twee lande in 1480 deur hulle onderskeie heersers opgeskort. Die Portugese teenwoordigheid in die omgewing van Sanchuan is deur die Chinese verwelkom,⁴⁴ waarskynlik omdat hulle seerowery in die gebied ontmoedig het. Die enigste manier waarop China en Japan van mekaar handelsware kon bekom, was deur middel van 'n tussenganger.⁴⁵ Dit het daartoe gelei dat die Portugese sedert 1550 toegelaat is om op die strategiese handelspunt van die eiland Sanchuan 'n jaarlikse mark tussen China en Japan te reël. Die monopolie van hierdie transaksies het onder die beheer van 'n Portugese gesagvoerder gestaan in onderhandelings tussen die Chinese en Japannese owerhede wat as verteenwoordiger van die koning opgetree het.⁴⁶ Hy het ook aan die hoof van alle Portugese skepe en nedersettings tussen Malakka en Japan gestaan.⁴⁷

Die Portugese is vir die eerste keer in 1557 deur die Chinese toegelaat om hulle op 'n skiereiland aan die Chinese kus, bekend as Macao te vestig.⁴⁸ Daarvandaan kon hulle gereeld met China in Kanton handel dryf,⁴⁹ terwyl die handel tussen China en Japan, met die Portugese as tussengangers, van Macao af voortgesit is.⁵⁰ Hierdie karake het elke jaar gedurende April met die moesonwinde van Goa na Macao gevaar. Daar het hulle 'n jaar lank op die volgende suidwestelike moesonwinde gewag en tussen die einde van Junie en die begin van Augustus na Japan gevaar. Die noordwestelike moesonwinde, wat tussen die einde van Oktober tot aan die begin van November opsteek, het hulle na Macao toe teruggeneem. Die silwer wat van Japan verkry is, het betaal vir die sy, porselein en ander gebruiksartikels wat in China aangekoop is.⁵¹ So 'n reis van Europa na die Ooste toe het dikwels tot drie jaar lank geduur, afhangende of die handelstransaksies betyds afgehandel kon word om die

⁴³ Ibid., Kyk ook: Boxer, *Fidalgos in the Far East*, p. 3.

⁴⁴ Ibid., pp. 5, 6.

⁴⁵ Ibid., p. 5.

⁴⁶ Ibid., p. 4. Hierdie aanstelling is jaarliks deur die koning gemaak, gewoonlik aan howelinge, soldate en matrose as beloning vir diens gelewer. Die ontvanger daarvan kon die titel verkoop of dit kon vererf word indien so 'n persoon dit nie kon of wou gebruik nie.

⁴⁷ Axelson, *Dias and his successors*, p. 42.

⁴⁸ Die naam "Macao" het volgens Boxer 'n legio van betekenisse. Die algemeen aanvaarde betekenis is "O-mun" wat in Kantonees poort of hek beteken, maar dit kan byvoorbeeld ook "Baai van Ama," godin van seevaarders en navigators beteken. Boxer, *Fidalgos in the Far East*, p. 3.

⁴⁹ Boxer, *Fidalgos in the Far East*, p. 4.

⁵⁰ Ibid., p. 7.

⁵¹ Ibid., pp. 15, 16.

moesonwinde op die regte tyd te kry.⁵² Hierdie manier van handeldryf word in die verslag van die Engelse reisiger John Fitch, wat die Ooste tussen 1585 en 1591 besoek het, beskryf. Dit is ook in 1598 deur Diogo Couto (1542-1616) en Jan Huyghen van Linschoten aangeteken.⁵³ Die Britse historikus, C. R. Boxer wys daarop dat die Portugese se wins as tussenganger tussen die verskillende Oosterse hawens groter was as wat hulle uit speserye en ander gebruiksartikels gemaak het wat Europa toe vervoer is.⁵⁴

Die Portugese het goedere uit die Ooste aangekoop met die spesifieke doel om dit op die terugreis aan die ooskus van Afrika te verhandel.⁵⁵ Hierdie handel het onder andere, tot so ver suid as Sofala en die huidige Maputo plaasgevind.⁵⁶ Die gebied om die suidpunt van Afrika is waarskynlik nie as winsgewend genoeg beskou nie, omdat dit te yl bevolk was en is gevolglik vermy.⁵⁷ Dit het soms gebeur dat die Portugese noodgedwonge by die suidoostelike kus van Afrika vir vars water en voedsel moes aandoen of om noodsaaklike herstelwerk aan skepe te laat doen. In baie gevalle was die skade aan skepe na die lang en vermoeiende seereis reeds so erg dat dit nie meer gered kon word nie en hulle soms 'n watergraf tegemoet gegaan of op die rotse geloop het. Daar is baie oorsake vir die seerampe, maar die meeste kan oorwegend toegeskryf word aan die berugte Kaapse storms wat dikwels die oorlaaide en verswakke skepe in so 'n mate geteister het dat hulle verplig was om land te bereik om lewensverlies te voorkom. In enkele gevalle moes die Portugese die veiligheid van die land opsoek na hewige gevegte ter see met Nederlandse vlote wat meegeding het om die handel in die Ooste.⁵⁸

Die Portugese skipbreukelinge was gedwing om 'n tyd lank op die vasteland te vertoef. In 'n paar gevalle het die Portugese daarin geslaag om bote te bou en die oseaan weer aan te durf, soos wat met die oorlewendes van die Santo Espirito (1608), São Gonçalo (1630) en die

⁵² Ibid., p. 16.

⁵³ Ibid., p. 6.

⁵⁴ Ibid., p. 7.

⁵⁵ Axelson, *Portuguese in south-east Africa*, pp.150, 182 en Boxer, *Fidalgos in the Far East*, p. 7.

⁵⁶ Axelson, *Portuguese in south-east Africa*, p. 179. Die skrywer wys op die min beskikbare inligting oor die handel in Sofala en Mosambiek. Dit wil voorkom asof daar af en toe 'n vaartuig Delagoabaai toe gestuur is om daar handel te gaan dryf.

⁵⁷ Ibid., p. 114. In 'n dokument van Rei aan Manuel I Pachequo en Beltesar de Castro word melding gemaak van 'n ekspedisie wat aangesê is om te soek na winsgewende handel tot by die Kaap die Goeie Hoop en tot by São Bras en verder weswaarts. Die bevindings van die ekspedisie is nie bekend nie.

⁵⁸ Axelson, *Dias and his Successors*, p. 47.

Nossa Senhora de Belem (1635) gebeur het.⁵⁹ Die ander skepe se oorlewendes het almal noordwaarts gestap in die hoop om Mosambiek te bereik.⁶⁰ Dié wat te swak of beseer was om die staptog aan te durf, is noodgedwonge as onwillige immigrante aan die suidpunt van Afrika agtergelaat.⁶¹

Bronne en historiografie

Die vondse uit skeepswrakke het as primêre bronnemateriaal die voordeel dat dit presies gedateer kan word. Selfs oënskynlike onbenullige voorwerpe kan waardevolle betekenis inhou wat meer inligting oor die inhoud van die vrag van so 'n skip kan bied. Die wetenskap van maritieme argeologie is betreklik jonk en daar is nog min aandag aan wrakke rondom die Suid-Afrikaanse kus gegee. Die Universiteit van Kaapstad het in 1988 die eerste leerstoel in Maritieme Argeologie ingestel en waardevolle werk oor die wetenskaplike ontginning van skeepswrakke is in die omgewing van Tafelbaai gedoen.⁶² Die Portugese skeepswrakke daarenteen, is feitlik almal nog onontgin.

In die meeste gevalle het skipbreukelinge joernale nagelaat wat baie bruikbare inligting bevat oor die omstandighede voordat, tydens en nadat skepe gesink het. Die joernale waarna hier verwys word, is primêre bronne, omdat hulle die ervaring van die ramp en die lot van die skipbreukelinge onmiddellik aangeteken het, soos in die geval van die São Bento, wat deur Manuel Mesquita Perestrelo, een van die bemanningslede, neergeskryf is.⁶³ Hoewel ander bronne ook as primêre bronne beskou kan word, berus hulle hoofsaaklik op die oorvertelling van oorlewendes en is eers enkele jare ná die ervaring oorvertel waarna dit opgeteken is, soos in die geval van die São João-ramp.⁶⁴

Hierdie bronnemateriaal is van groot belang en verskaf betekenisvolle bruikbare inligting

⁵⁹ Ibid., pp. 54, 63, 67.

⁶⁰ Ibid., pp. 51, 54, 55, 56, 58.

⁶¹ Ibid., pp. 51, 54.

⁶² Kyk B. E. J. S. Werz, "Between the devil and the deep blue sea, the development and future of maritime archaeology in South Africa", *Maritime archaeology: challenges for the new millenium symposium. World Archaeology Congress 4*, Cape Town, 1999, pp. 1-12. Hierdie afdeling is in 1996 as gevolg van verskeie faktore gesluit.

⁶³ Ibid., p. 53. Verskeie vertalers het oorspronklike dokumente uit Portugees in Engels vertaal en gepubliseer.

⁶⁴ Ibid., p. 50.

waarsonder die taak van die navorser by die opspoor van die wrakke aansienlik moeiliker sou wees. Sommige van hierdie inligting was minder bruikbaar weens die lang tydverloop voordat optekening plaasgevind het of weens die onakkurate beskrywing van die omgewing. In hierdie verband wys Bell-Cross daarop dat die topografiese beskrywings in nagelate joernale in sekere gevalle, by die soeke na skeepswrakke van min hulp is. Die redes daarvoor is omdat plekke nie altyd volgens die beskrywings geïdentifiseer kan word nie, veral omdat riviere en berge nog onbenoem was.⁶⁵ Ook was die seevaartinstrumente nog nie so ontwikkel dat dit akkurate lesings kon gee nie.⁶⁶

Die buitengewone lot wat die skipbreukelinge getref het, sluit nie uit dat van die inligting wat in joernale en ander geskrifte vervat is om verskeie redes oordrewe is nie, soos die historiese navorser, P.J. Shafer tereg opmerk: "they... may contain a different meaning than a literal reading would reveal."⁶⁷ Axelson noem 'n ander rede vir so 'n oordrywing, naamlik dat die oorlewende van die São Bento-ramp en joernaalskrywer, Perestrelo, met die beskrywing van die staptog van die São Bento-skipbreukelinge: "...might have wished to enlist his government's sympathy by claiming to have walked a longer distance to Maputo and so have obtained a more sympathetic hearing at the enquiry as to the cause of the wreck."⁶⁸ Dit sluit in hierdie geval aan by Shafer se opmerking dat daar 'n verskuilde motief agter die verkeerde inligting mag bestaan.⁶⁹

Onder die skrywers wat later van die verhale van skipbreukelinge opgeteken het, was Jesuïetepriesters, Franciskaanse monnike, soldate en beroepskrywers. Dit het weer 'n uitwerking op die betroubaarheid van die inligting, omdat dit op oorvertellings berus waarby emosie ook 'n rol gespeel het. Die klassieke literêre versameling "Historia Tragico-Maritima" is deur B. G. de Brito⁷⁰ saamgestel en handel oor die tragiese geskiedenis wat Portugese skipbreukelinge tussen 1550 en 1650 te beurt geval het.⁷¹

⁶⁵ Ibid., p. 49.

⁶⁶ Ibid., p. 48.

⁶⁷ R. J. Shafer, *A guide to historical method*, Chicago, 1980, p. 152.

⁶⁸ Axelson, *Dias and his successors*, p. 48.

⁶⁹ Shafer, *A guide to historical method*, pp. 152, 153.

⁷⁰ B. G. de Brito, *Historia Tragico-Maritima*, vol. I-II, Lisbon, 1735-6.

⁷¹ Engelse vertaling uit Portugees, is deur Theal en Boxer gepubliseer: Theal, *Records of South-Eastern Africa* en Boxer, *The tragic history of the sea*. Die boek van Boxer is een van die bekendstes wat oor hierdie onderwerp handel.

Argivale bronne waarin daar oor Portugese skeepswrakke berig word, is vir die navorser 'n groot probleem veral om die argaïese skrif te ontsyfer. Selfs persone wat Portugees kan lees, vind dit moeilik. Sommige van die bronne is in 'n swak toestand en dele daarvan is nie meer leesbaar nie. Namate navorsers met verloop van tyd daarin geslaag het om tog inligting uit die oorspronklike bronne te bekom, het meer feite beskikbaar geword en kon die een navorser op die werk van sy voorganger voortbou. Dus bied die verskeidenheid sekondêre bronne genoegsame navorsingsmateriaal wat op primêre bronne berus, met die voorbehoud dat die vertaler se persoonlike interpretasie en insig 'n invloed by die vertaling van die bron mag hê.

Sedert die einde van die negentiende eeu is die Portugese seevaartgeskiedenis ook in Suid-Afrika nagevors en gepubliseer. Die werk van G. McCall Theal, "Records of South-Eastern Africa", van 1898 en 1903 (nege boekdele), is gegrond op die vroegste aantekeninge van vroeë Portugese geskiedskrywers, onder andere João de Barros (1496-1570).⁷² Theal se werk is baie nuttig as pionierswerk, maar as gevolg daarvan dat kaarte van die tydperk voor 1502 eers in 1890 ontdek is, is dit nie in sy werk opgeneem nie en was hy dus onbekend met van sekere inligting wat op latere kaarte voorgekom het. Indien hy van hierdie inligting geweet het, sou hy in staat gewees het om akkurater stellings te maak.⁷³ E. G. Ravenstein se "A journal of the first voyage of Vasco da Gama 1497-1499"⁷⁴ en "The voyages of Diego Cão and Bartholomew Dias, 1482-88,"⁷⁵ verdien ook vermelding as belangrike naslaanbronne. Nog pionierspublikasies is dié van S. R. Welch, se "Europe's discovery of South Africa"⁷⁶ gevolg deur nog vier werke wat onderskeidelik die tydperke 1495-1521, 1521-1557, 1557-1580 en 1581-1640 behandel.⁷⁷

In 1940 het Axelson sy boek "South-east Africa 1488-1530" gepubliseer, na navorsing wat ook in Portugal en Londen gedoen is. Hierdie werk is gegrond op die veldwerk wat

⁷² De Kock verwys na Barros as die "Prins van die Portugese geskiedskrywers uit die ontdekkings tyd....." De Kock, *Portugese ontdekkers om die Kaap*, p. 40.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ E. G. Ravenstein, *A journal of the first voyage of Vasco da Gama 1497-1499*, London, 1898.

⁷⁵ E. G. Ravenstein, "The voyage of Diogo Cão and Bartholomew Dias 1482-88." *The Geographical Journal*, London, 1900.

⁷⁶ S. R. Welch, *Europe's discovery of South Africa*, Cape Town, 1935.

⁷⁷ De Kock sê dat Welch goeie navorsing gedoen het, maar kritiseer die gebrek aan orde en "vermoeiende wydlopiegheid." Kyk De Kock, *Portugese ontdekkers om die Kaap*, p. 5. Hoewel Welch se navorsing nie vry te spreek is van kritiek nie, is dit nodig om kennis te neem van sy mening oor waar sommige van die Portugese wrakke gestrand het, soos dié van die Santo Alberto (1593) wat nog nie opgespoor is nie.

vir die doel van sy doktrale proefskrif te identifiseer. So het hy onder andere die Padrão van S. Gregório, wat deur Dias geplant is, by Kwaaihoek ontdek wat in 1945 tot nasionale gedenkwaardigheid verklaar is.⁷⁸ Hierdie werk is bygewerk en in 1973 uitgegee as “Portuguese in South-east Africa 1488-1600.”⁷⁹ As gevolg van Axelson se uitstekende navorsing en betrokkenheid by die geskiedenis en die vasstel van die plekke waar Portugese wrakke aan die ooskus van Suid-Afrika gestrand het, is sy publikasies van die waardevolste naslaanbronne oor die onderwerp van hierdie studie.⁸⁰

Die navorsing van die Suid-Afrikaanse historikus, W. J. de Kock, handel tot in die fynste besonderhede oor die Portugese ontdekkers wat voor 1600 om die Kaap gevaar het. Die grondige besprekings en soeke na moontlike verklarings van bepaalde gebeurtenisse in die geskiedenis is deeglik nagevors en verskaf al die tersaaklike verwysings na werke van tydgenote, gepubliseerde argivale bronne, asook latere vertalings.⁸¹

’n Bron wat baie nuttige inligting oor die Portugese seehandel bevat, is die publikasie ter herdenking van Dias se omseiling van die suidpunt van Afrika na 500 jaar, “Dias and his successors”, onder die redaksie van Axelson.⁸² Hierdie publikasie vul ’n besondere leemte deur inligting te verskaf oor die navorsing wat reeds in Suid-Afrika gedoen is om die skeepswrakke wat tussen 400 en 500 jaar lank al aan die kus lê, op te spoor. Dié navorsing berus op die vroegste bronne soos joernale en ander geskrifte en is sonder twyfel ’n onontbeerlike bron vir die navorsing wat hier onder bespreking is. Dit sluit ook uittreksels in van die vroegste dokumentasie van die Portugese seevaarders, en die kennis wat hulle van die ooskus van Afrika volgens sestiende-eeuse beskrywings gehad het.⁸³ Die navorsing wat deur die argeoloog, T. Maggs, en die eertydse kurator van die Oos-Londense Museum, Bell-Cross, gedoen is om op grond van hierdie beskrywings Portugese wrakke te probeer opspoor, is van groot waarde⁸⁴. Dit was ondernemings van

⁷⁸ Axelson, *South-east Africa, 1488-1530*.

⁷⁹ Axelson, *Portuguese in south-east Africa, 1488-1600*.

⁸⁰ E. Axelson, *South African explorers*, London, 1954 en *Congo to Cape: early Portuguese explorers*, London, 1973. Verskeie artikels deur hom wat oor hierdie onderwerp handel, is ook gepubliseer.

⁸¹ De Kock, *Portugese ontdekkers om die Kaap*.

⁸² Axelson, *Dias and his successors*. Medewerkers aan hierdie publikasie is, die Britse historikus Boxer en G. Bell-Cross, later van die Museum op Mosselbaai en T. Maggs wat sedert 1980 ten nouste betrokke was by die identifisering van en navorsing oor die wrak van die São Bento. Die landmeter en kartograaf, Colin Martin, lewer ’n bydrae oor vroeë Portugese landkaarte.

⁸³ Ibid., p. 28.

⁸⁴ Oor die wrakke van die VOC-tydperk wat ook aan die Suid-Afrikaanse kus voorkom, het dr. Bruno Werz van

hierdie aard wat daartoe bygedra het dat die plekke waar sommige van die skepe gestrand het met groot sekerheid vasgestel kon word. Boxer se bydrae in die publikasie, "Dias and his successors", is belangrik om die Portugese maritieme geskiedenis en die wrakke aan die ooskus van Suid-Afrika se verband met mekaar te bevestig. Dit is sekerlik dié betroubaarste en waardevolste publikasie wat oor die navorsing oor Portugese skeepswrakke aan die Suid-Afrikaanse kus verskyn het.

Boxer se deeglike navorsing oor die Portugese maritieme geskiedenis is as algemene bron onontbeerlik by die studie van hierdie onderwerp.⁸⁵ Hy het verskeie werke oor verwante onderwerpe die lig laat sien.⁸⁶ Sy boek, "Portuguese seaborne empire 1415-1825", wat in 1969 verskyn het, is oor 'n tydperk van veertig jaar nagevors en tot soveel as 4 000 bronne is geraadpleeg.⁸⁷ Hy het ook die plekke besoek wat verband hou met die Portugese koloniale geskiedenis om die argivale bronne daar te bestudeer. Die meeste van die aanhalings in sy werk steun op primêre bronne wat uit argiewe in onder meer, Lissabon, Évora en Macao verkry is.⁸⁸ Boxer is van mening dat daar nog oorspronklike bronne vir die tydperk tussen 1630 en 1640 mag bestaan, maar min is voor hierdie tydperk, oor die porseleinhandel bekend.⁸⁹ Daar bestaan moontlik ook nog Portugese bronne in die biblioteek te Ajuda, asook 'n versameling dokumente van Dom Francisco Macarenhas tussen 1623-1625, in die biblioteek te Évora wat nog ongepubliseer is. Ander bronne wat ook waardevolle inligting mag bevat, is die koloniale ministeriële argief in Junqueira.⁹⁰ Hieruit blyk dit dat daar waarskynlik nog onontginde bronne in Portugal as navorsingsmateriaal beskikbaar behoort te wees. Min dokumente bestaan waarin daar melding gemaak word van die vroeë Portugese handel in porseleinware, omdat dit nie beskryf is nie, óf omdat die dokumente wat moontlik wel bestaan het, nie behoue gebly het nie.

die Universiteit van Kaapstad se Afdeling Maritieme Argeologie, waardevolle werk verrig. Kyk B. E. J. S. Werz, "The excavations of the Oosterland in Table Bay: the first systematic exercise in marine archaeology in southern Africa", *South African Journal of Science*, 1992, vol 88, no. 2, pp. 85-89, asook, "Shipwrecks of Robben Island, South Africa: an exercise in Cultural resource management in the underwater environment", *International Journal of Nautical Archaeology*, 1993, vol. 22 no 3, p. 245-246.

⁸⁵ Boxer, *Fidalgos in the Far East 1550-1770*, handel oor die geskiedenis van Macao. *The tragic history of the sea 1589-1622*, vertel die verhale van drie van die skeepsrampe. Verskeie ander werke wat oor aanverwante onderwerpe handel, het ook uit sy pen verskyn.

⁸⁶ C. R. Boxer, *Portuguese seaborne empire 1415-1825*, London, 1969.

⁸⁷ *Ibid.*, p. 395.

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ *Ibid.*, p. 287.

⁹⁰ *Ibid.*

Van die Portugese vestiging in Macao sedert 1557, het daar enkele dokumente bewaar gebly wat betrekking het op die handel tussen China en Portugal. Van hierdie dokumente is in Chinees geskryf, soos die “Ao-men chi-lueh” van 1745-6 deur Yin Kuang-jen en Chang Ju-lin, en handel oor die geskiedenis van Macao en die porseleinhandel van die 17de en vroeg 18de eeu. Dit word dikwels as bron aangehaal omdat so min ander bronne oor dié onderwerp bestaan en is gedurende die 19de eeu ’n paar keer herdruk.⁹¹ Jesuïete priesters en Franciskaanse monnike wat gedurende die 17de en 18de eeu in China gewoon en gewerk het, was onderlê in die Chinese taal, en het beskrywings nagelaat wat handel oor die daaglikse gebeure in China.⁹² Hierdie beskrywings het dikwels op nog vroeëre geskrifte of mondelingse oorleweringe berus, wat tussen 1744 en 1745 deur ’n Franciskaanse monnik Joseph de Jesus Maria opgeteken is en in 1868 gepubliseer is as “Azia Sinica e Japonica”⁹³ Saam met die artikels geskryf deur historici soos Jack Braga en Padre Manuel Texeira wat tussen 1937 en 1941 verskyn het, is dit van die belangrikste naslaanbronne oor die vroeë Portugese handel met China.⁹⁴ Die titel van die werk deur T’ien-tse Chang, “Sino-Portuguese trade from 1514–1564” wat in 1934 verskyn het,⁹⁵ is indrukwekkender as die inhoud daarvan. Tog verstrek dit tersaaklike inligting betreffende die handel van daardie tydperk.⁹⁶ ’n Aantal dokumente in 1789 vertaal deur ’n sekere vader Amiot bied insig in die handel in sentraal Asië en bevat briewe van Moslem prinse aan die Chinese keiser. Hierdie briewe verwys na verskillende bestemmings soos Samarquand en verder wes, waar Ming-porselein gedurende die 16de eeu verhandel is.⁹⁷

Die Franse Jesuïete priester, Père d’Entrecolles,⁹⁸ het in 1712 en 1722 briewe uit Jingdezhen geskryf. Dié briewe is deur S. Julien in 1856 in Parys gepubliseer met die

⁹¹ Ibid, p. 284.

⁹² Boxer, *Fidalgos in the Far East*, p. 284.

⁹³ Die Portugese kenner van die Ooste, J. F. Marques Pereira, het hierdie aantekeninge bygewerk en dit het tussen 1868 en 1904 in ’n tydskrif, *Ta-si-yang-kuo*, verskyn. Kyk Boxer, *Fidalgos in the Far East*, pp. 284-6.

⁹⁴ Hierdie artikels het ook in die tydskrif, *Boletim Ecclesiastico da diocese de Macau* verskyn. Kyk Boxer, *Fidalgos in the Far East*, p. 286.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Chang, T’ien-tse, *Sino-Portuguese trade from 1514 to 1644*, Leyden, 1934.

⁹⁷ Hierdie markte was nuut, en hoewel slegs klein hoeveelhede porselein waarskynlik op ’n slag vervoer is, het handel gereeld plaasgevind en verklaar dit waarom ’n aansienlike hoeveelheid Ming-porselein tot aan die einde van die Wanli-tydperk in die gebied van Samarquand, Khorosan, Badakshan, Herat, Shiraz, Mekka en Turkye gevind is. Amoit, *Memoirs concernant les chinois*, vol. 14, 1789, p. 241, soos aangehaal in E. Bretschneider, *Medieval researches from eastern Asiatic sources*, vol. 2, London, 1910, pp. 149, 309-356.

⁹⁸ Père d’Entrecolles is in 1663 in Frankryk gebore. Hy is in 1689 as Jesuïete priester na China gestuur waar hy tot sy dood in 1741 gebly het. Kyk D. F. Lunsingh Scheurleer, *Chinese export porcelain*, London, 1974. p. 16.

insluiting van 'n gedeelte van die “Ching-te-Chen T'ao-lu” wat hy uit Chinees vertaal het.⁹⁹ Dit bevat ook 'n beskrywing van die pottebakkersbedryf en van die oonde by Jingdezhen.¹⁰⁰ Die “Ching-te Chen T'ao-lu” is later in sy geheel in 1951 deur R. Sayer vertaal.¹⁰¹ Hierdie publikasies was die eerste vakkundige naslaanbronne oor Ming-porselein en is van besondere betekenis vir navorsers oor daardie tydperk. Die era van die laat 19de en vroeg 20ste eeu, het 'n tydperk ingelui waarin wetenskaplike navorsing op verskeie terreine 'n opbloei beleef het en dit is daarom nie verbasend nie dat verskeie bydraes oor die studie van Chinese keramiek gemaak is.

S.W. Bushell,¹⁰² 'n medikus wat in China gewerk het, het dié weg gebaan met 'n monumentale werk, “Oriental ceramic art.”¹⁰³ Verskeie ander navorsers het die vertaling van Chinese bronne soos die “T'ao-shuo”, deur Chu Yen geskryf (1774) onderneem.¹⁰⁴ Die “T'ao-Shuo” is, sover bekend, die eerste Chinese bron om uitsluitlik oor die onderwerp van die Chinese keramiek te handel en om 'n kriterium vir die beoordeling daarvan neer te lê.¹⁰⁵ Hierdie, asook ander oorspronklike Chinese bronnemateriaal, is deur Bushell, F. Hirth en ander navorsers deurgewerk, omdat dit, tot in daardie stadium, feitlik die enigste bronne was wat oor die onderwerp van keramiek bestaan het.¹⁰⁶ Die Chinese bronne, wat deur Hirth vertaal is, het in 1882 as “Ancient porcelain, a study in Chinese medieval industry and trade”, verskyn.¹⁰⁷ Bushell se werk, “Chinese art”, wat in 1904 verskyn het, was die eerste om Chinese porselein in meer besonderhede te bespreek. Dit bevat die eerste vertaling van die “T'ao Shuo”, sowel as 'n beskrywing van die Chinese keramiek in die Victoria en Albert-museum in London.¹⁰⁸

Ander waardevolle publikasies oor Chinese porselein is dié deur C. Monkhouse wat in 1901 verskyn het, aangevul met aantekeninge deur Bushell. Hierdie werk was uiters

⁹⁹ S. Julien, *Histoire et fabrication de la porcelaine chinoise*, Paris, 1856, is 'n vertaling van die *Ching-te-chen t'ao-lu*, wat in 1815 deur die Chinees Lan P'u geskryf is.

¹⁰⁰ Kyk die verwysing in: N. Ottema, *Chineesche ceramiek handboek*, Amsterdam, 1964, p. 9.

¹⁰¹ Kyk die beskrywing in: J. A. Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil shrine*, Cambridge, 1981, p. 27.

¹⁰² *Ibid.*, Bushell was 'n Chinese taal magtig en het sy kennis by Chinese keramiekkundiges opgedoen. Dit het hom in staat gestel om oorspronklike Chinese bronnemateriaal deur te werk en te vertaal.

¹⁰³ S. W. Bushell, *Oriental ceramic art*, New York, 1899. Hierdie werk is in 1897 as katalogus van die Walters-versameling saamgestel en in 1899 gepubliseer. Kyk: Pope, *Chinese porcelains of the Ardebil shrine*, p. 27.

¹⁰⁴ Lunsingh Scheurleer, *Chinese export porcelain*, p. 16.

¹⁰⁵ Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil shrine*, p. 28.

¹⁰⁶ Ottema, *Chineesche ceramiek*, p. 11.

¹⁰⁷ *Ibid.* Kyk ook: D. F. Lunsingh Scheurleer, *Chinees porselein*, Schiedam, 1979, p. 12.

¹⁰⁸ S.W. Bushell, *Chinese art*, London, 1904.

gewild en is gou uitverkoop, wat 'n aanduiding is van hoe groot die belangstelling in dié onderwerp vroeg in die twintigste eeu was.¹⁰⁹ R. L. Hobson se werk “Description of Chinese pottery and porcelain” wat in 1910 verskyn het, is 'n vertaling van die “T'ao-shuo”. As gevolg van sy hantering van die vertaling en die insig wat hy in dié werk toon, kan hy beskou word as die eerste navorser wat met kundigheid oor die beoordeling en datering van Chinese porselein kon skryf. Hobson se werke “Chinese pottery and porcelain”, (twee boekdele), wat in 1915 verskyn het, en “Wares of the Ming dynasty,” wat in 1923 verskyn het,¹¹⁰ steun sterk op die kennis van sy voorganger, Bushell, maar kombineer dit met eerstehandse beoordeling van die voorwerpe self. Hobson se werke vorm 'n belangrike hoeksteen vir ander navorsers.

Die Britse historikus, Percival David, het in 1937 meer krities na die Chinese publikasies gekyk waarop Bushell en Hobson se navorsing gegrond is en waarsku dat die kronologie van die Ming-dinastie in die “T'ao-lu” en die “T'ao-shuo” versigtig hanteer moet word. Hy wys daarop dat talle uitsprake daarin vervat nie bewys is nie,¹¹¹ omdat dié Chinese skrywers self, moontlik nie veel porselein van die Ming-dinastie tot in daardie stadium kon gesien het om dit te kon beoordeel nie. Die rede daarvoor is dat tot aan die einde van die 18de eeu museums in China iets onbekends was. Gevolglik het groot vragte porselein wat jaarliks na Beijing vervoer is, baie jare lank ontoeganklik agter die mure van die verbode stad opgesluit gelê.¹¹²

J. A. Pope, 'n Amerikaanse navorser en kritikus wat hoë aansien onder keramiekkenners wêreldwyd geniet, het ook Bushell se navorsing van Chinese bronne en die publikasies wat daaruit voortgespruit het, gekritiseer.¹¹³ Hierdie kritiek was nie ongegrond nie,¹¹⁴ soos later sou blyk, en het belangrike implikasies gehad omdat talle navorsers Bushell en Hobson slaafs en voor die voet aanhaal, sonder om hulle korrektheid te bevraagteken.

¹⁰⁹ Ottema, *Chineesche ceramiek*, p. 11.

¹¹⁰ Bushell, *Oriental ceramic art*, en R. L. Hobson, *Chinese pottery and porcelain*, vol. I-II, London, 1915.

¹¹¹ P. David, “A commentary on Ju-ware,” *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 14, 1936-37, pp. 18-69.

¹¹² Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil shrine*, pp. 28-29.

¹¹³ *Ibid.*, p. 27. Pope meen dat Bushell nie oor die nodige onderskeidingsvermoë beskik het om die tersaaklike feite in Chinese geskrifte te evalueer nie. Hy trek ook Bushell se kennis van keramiek wat voor die Qing-dinastie vervaardig is, onder andere die Ming-dinastie, in twyfel.

¹¹⁴ *Ibid.*, p. 28. Pope maak die opmerking dat dit nie Bushell was wat fouteer het nie maar dat dit toegeskryf kan word aan die feit dat daar tot in daardie stadium bloot nog nie voldoende kennis oor die onderwerp bestaan het nie.

Pope wys daarop dat latere skrywers oor hierdie onderwerp dikwels veral op Bushell se uitsprake steun, sonder om dit self krities te beoordeel.¹¹⁵

Die Nederlandse historikus, J. de Hullu, het tussen 1915 en 1923 'n artikel gepubliseer waarin hy verwys na die nuttige inligting wat uit verslae van die Verenigde Oos-Indiese Kompanjie (VOC) verkry kan word met betrekking tot die handel, datering en beskrywing van porselein van die 17de en 18de eeu.¹¹⁶ Die eerste werk wat uitsluitlik betrekking het op vroeë Europese handelsendings na die Ooste, is gegrond op 'n studie van VOC-verslae en is in 1924 deur H. E. van Gelder gepubliseer.¹¹⁷ 'n Ander bekende Nederlandse historikus, T. Volker, se publikasie wat in 1954 verskyn het,¹¹⁸ handel breedvoeriger oor die porseleinhandel met China tussen 1602 en 1685. Dié werk sluit verskeie dagregisters, vragbriewe en ander dokumente in en bied insiggewende inligting oor die soort voorwerpe en hoeveelhede wat deur die VOC bestel is. Dit word vandag nog as dié belangrikste naslaanbron beskou met betrekking tot die porseleinhandel van die 17de eeu en later.

C. J. A. Jörg het meer onlangs ander VOC-verslae deurgewerk en alle aspekte wat met porseleinhandel te make het, nagevors en kronologies sedert die begin van die 17de eeu tot die 18de eeu toe behandel.¹¹⁹ Jörg noem ook dat daar steeds bronnemateriaal in Nederlandse argiewe is wat nog nie nagevors is nie.¹²⁰ Ongelukkig bestaan daar, sover vasgestel kon word, nie soortgelyke bronne wat die Portugese handel met porselein van die 16de en vroeë 17de eeu in die Ooste betref nie.¹²¹

¹¹⁵ Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil shrine*, p. 29.

¹¹⁶ Lunsingh Scheurleer, *Chinese export porcelain*, p. 18, verwys na 'n artikel deur J. de Hullu, "Over den Chineeschen handel der O. I. C.," *Taal, Land en Volkenkunde*, Den Haag, vol. 73, 1917.

¹¹⁷ H. E. van Gelder, "Gegevens omtrent den porseleinhandel der Oost-Indische Compagnie", *Economic History Yearbook*, Deel X, 1924.

¹¹⁸ T. Volker, *Porcelain and the Dutch East India Company*, Leyden, 1954.

¹¹⁹ C. J. A. Jörg, *Porcelain and the Dutch China trade*, The Hague, 1982.

¹²⁰ Die navorsing oor porselein as handelware, soos dit in vragbriewe weerspieël word, kan slegs as ondersteunende bron gebruik word omdat daar min of geen inligting daaruit, betreffende die versieringsmotiewe daarop en die kwaliteit daarvan, afgelei kan word nie. In sommige gevalle word wel na die fatsoen (shape) van die voorwerpe verwys, veral in gevalle waar bestellings geplaas is vir spesifieke voorwerpe. Die enigste porseleinware wat meer aandag geniet in die Hollands-Oos-Indiese Kompanjie se verslae, is die sogenaamde "Chine-de-command", 'n onderwerp wat slegs in 'n geringe mate op hierdie navorsing van toepassing is. Nog 'n leemte met betrekking tot Kompanjie-verslae is dat dit geen inligting bevat oor private bestellings nie.

¹²¹ Jörg, *Porcelain and the Dutch China trade*, p. 13.

Porseleinversamelings is belangrik as primêre bronne by die bestudering en datering van Chinese porselein van die 16de en 17de eeu, omdat voorwerpe wat in versamelings opgeneem is soms volgens 'n bepaalde geleentheid of gebeurtenis aan 'n datum verbind kan word. Beskrywings en/of katalogi van sodanige versamelings is dikwels gepubliseer, wat weer gelei het tot kritiek en verdere kommentaar en debatvoering. Sodoende is belangstelling en navorsing in die onderwerp aangewakker. So byvoorbeeld, het die Franse versamelaars, A. Jacquemart en E. le Blant, die eerste pogings in 1862 aangewend om inligting aangaande hulle versamelings met ander te deel deur saam drie boekdele oor hulle versamelings te publiseer.¹²² Die Brit A. W. Franks, self 'n versamelaar, het in 1877 die katalogus van sy keramiekversameling wat nou in die Britse Museum opgeneem is, saamgestel.¹²³ Twee ander belangrike versamelings in Europa, met ewe belangrike bygewerkte katalogi, is dié van twee Britse versamelaars, G. Eumorfopoulos en P. David. Die bekende navorser en skrywer wat in China gewoon en gewerk het, A. D. Brankston, se gesaghebbende werk "Early Ming wares of Chingtechen" (1938),¹²⁴ was die mees gebruikte handleiding oor die Míng-tydperk voor 1950.

Sedert 1920 het Westerse navorsers hulle reeds begin toespits op opgrawings, wat navorsing in 'n nuwe rigting gestuur het. In 1921 het die Sweedse ingenieur, J. G. Andersson, belangrike argeologiese ontdekkings in die provinsie Honan gemaak, waarna nie net Westerse nie, maar ook Japannese en later Chinese navorsers tussen 1925 en 1936 aangespoor is om deel te neem. Verslae wat hieruit voortgespruit het, is as "Chinese translations" gepubliseer, wat sedert 1949 deur die "Oriental Ceramic Society" uitgegee word.¹²⁵ Die tydperk ná 1950 het navorsing op 'n hoër intellektuele vlak geplaas, waar navorsers hulle toenemend op argeologiese opgrawings toegelê het om voorwerpe beter te kan dateer.

Sedert 1949 het die Chinese regering 'n groot aantal opgrawings onder streng beheer op verskeie plekke in China gedoen. Dié argeologiese vondse, wat uit gedateerde grafte en pottbakkersoonde kom, is in staatsmuseums opgeneem en is van groot belang vir

¹²² A. Jacquemart and E. le Blant, *Histoire Artistique Industrielle et commerciale de la porcelaine*, vol. I-III, Paris, 1862.

¹²³ Ottema, *Chineesche ceramiek*, p. 10. Ottema maak melding van dié katalogus deur A.W. Franks, *Catalogue of a collection of oriental porcelain* wat in 1879 in London uitgegee is.

¹²⁴ Brankston, *Early Ming wares of Chingtechen*.

¹²⁵ Lunsingh Scheurleer, *Chinees porselein*, p. 13.

kunshistoriese navorsing, maar niks is in daardie stadium daaroor gepubliseer nie. J. M. Addis het hierdie leemte geïdentifiseer en tussen 1972 en 1975 in oorleg met die Chinese regering, hierdie vondse bestudeer en die navorsingsresultate daaroor gepubliseer.¹²⁶ Dit is publikasies soos dié van M. Tregear, "Arts of China, recent discoveries" (1968),¹²⁷ en dié van Addis, "Chinese ceramics from datable tombs", wat 'n bewys is van die belangrike bydrae wat navorsing van hierdie aard tot die studie van Chinese keramiek gelewer het.¹²⁸

Publikasies wat oor porselein handel wat tydens die Ming-dinastie uitgevoer is, het eers ná 1950 verskyn. Een daarvan is die katalogus wat deur Pope saamgestel is oor die nagenoeg 800 voorwerpe blou en wit porselein in die versameling van die Ardebil-heiligdom in Iran.¹²⁹ Dit is die eerste werk waarin blou en wit porselein van die 16de en 17de eeu breedvoerig bespreek word en is onontbeerlik vir die studie van hierdie tydperk. Porselein wat sedert die 16de eeu na Europa uitgevoer is, word in die meeste vroeë publikasies oor dié onderwerp van porselein, slegs oorsigtelik behandel, waarskynlik omdat daar so min inligting daaroor bestaan. Presiese datering is dikwels vermy en word slegs vaagweg aangedui soos "second half of the sixteenth century" of "mid-seventeenth century". Enkele voorbeelde wat genoem kan word, is die verwysings in die boek van H. M. Garner.¹³⁰ Volker se publikasie bevat wel enkele illustrasies van porselein uit die laat 16de eeu tot aan die einde van die 17de eeu, omdat hierdie tydperk ooreenstem met die V.O.C. se geskiedenis wat die onderwerp van sy studie is.¹³¹ Uitvoerporselein van die 17de en 18de eeu word egter vir die eerste keer as 'n afsonderlike groep uitgesonder deur H. Miedema, in 'n katalogus van die Prinsessehof-museum in Leeuwarden.¹³²

Dit was eers na 1975, tydens die uitstalling van Chinese wit en blou porselein in Hong Kong,¹³³ en in 1978 in Singapoer,¹³⁴ dat die publikasies wat daaruit voortgespruit het, die

¹²⁶ Kyk: die voorwoord van die publikasie, J. M. Addis, *Chinese ceramics from datable tombs and some other dated material*, London, 1978, p. vii.

¹²⁷ Lunsingh Scheurleer, *Chinees porselein*, p. 13.

¹²⁸ Addis, *Chinese ceramics from datable tombs*.

¹²⁹ Kyk die voorwoord in Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil shrine*, p. ix.

¹³⁰ Garner, *Oriental blue and white*, afb. F en G.

¹³¹ Volker, *Porcelain and the Dutch East India Company*.

¹³² H. Miedema, *Kraakporselein en overgangsgoed catalogus, gemeentelijk museum het Prinsessehof*, Leeuwarden, 1964.

¹³³ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 10.

¹³⁴ Ibid.

aandag op uitvoerporselein van die Ming-dinastie na Europa gevestig het.¹³⁵ Wit en blou uitvoerporselein kry eers werklik die aandag wat dit verdien in D. Macintosh se boek, "Chinese blue and white porcelain",¹³⁶ waarin die porselein wat deur Europese skepe aangekoop is, spesifiek bespreek word. Die eerste publikasie wat poog om kraakporselein te klassifiseer en nader te dateer volgens die versierings-motiewe daarop, is in 1979 deur B. McElney¹³⁷ geskryf. In aansluiting hierby gee Rinaldi 'n breedvoerige uiteensetting van hoe die randmotiewe op kraakporselein as kronologiese ontwikkeling van porseleinmotiewe beoordeel kan word om 'n presieser datering daarvan vas te stel. Laasgenoemde werk is 'n baie volledige publikasie en is die eerste een wat spesifiek oor kraakporselein en die datering daarvan handel.¹³⁸ Dié werk is nuttig as naslaanbron by die bestudering van hierdie onderwerp.

Die goed geïllustreerde artikel wat geskryf is oor die uitvoerporselein in die plafon van die Dos Santos-paleis in Lissabon¹³⁹ bied insiggewende materiaal as bron vir die studie van 16de en 17de eeuse Ming-uitvoerporselein. 'n Werk wat vermelding verdien is die katalogus van die Topkapi Seray-museum in Istanbul, wat deur R. Krahel en J. Ayers saamgestel is.¹⁴⁰ Dit is 'n belangrike bron omdat dié versameling die meeste 16de en 17de eeuse kraakporselein wêreldwyd huisves. Dié indrukwekkende katalogus bestaan uit drie dele, is ryklik geïllustreer én is seker een van die duurste katalogi wat tot nog toe oor die onderwerp gepubliseer is. Die werk van T. Misugi, voorheen verbonde aan die Hakutsura Museum of Art in Japan handel oor porseleinversamelings in die Nabye Ooste, wat die Topkapi, die Ardebil, en ander kleiner versamelings insluit.¹⁴¹ Die boek is veral betekenisvol omdat die outeur die boek uit 'n Oosterse perspektief geskryf het.

Soos reeds aangedui, is porselein wat uit vergane skepe verkry is, sonder twyfel van die betroubaarste bronnemateriaal wat enige navorser kan vind. Skepe met porseleinvondse uit die tydperk 1550-1650 waaroor inligting reeds gepubliseer is, is dié van die San Diego

¹³⁵ S. T. Yeo and J. Martin, *Chinese blue and white ceramics*, Singapore, 1978.

¹³⁶ D. Macintosh, *Chinese blue and white porcelain*, Tokyo, 1980.

¹³⁷ B. McElney, "The blue and white wares post 15th century, South East Asia and Chinese trade pottery, exhibition catalogue," *Oriental Ceramic Society of Hong Kong*, 1979, pp. 34-36.

¹³⁸ Rinaldi, *Kraak porcelain*.

¹³⁹ D. Lion-Goldschmidt, "Les porcelaines Chinoises du palais Dos Santos", *Arts Asiatiques*, vol. xxxix, Paris, 1984.

¹⁴⁰ R. Krahel and J. Ayers, *Chinese ceramics in the Topkapi Seray Museum Istanbul*, vol. I-III. A complete catalogue, London, 1986.

¹⁴¹ T. Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East, Topkapi and Ardebil*, vol I-III, Hong Kong, 1981.

(1600) wat naby die Filippynse Eilande gesink het,¹⁴² die Witte Leeuw (1613) by St. Helena¹⁴³ en die Banda (1615), 'n V.O.C.-skip wat naby Mauritius gesink het,¹⁴⁴ die São Gonçalo (1630)¹⁴⁵ aan die Suid-Afrikaanse kus, die Spaanse skip, Concepción (1641)¹⁴⁶ naby Haïti en die sogenaamde Hatcher Cargo,¹⁴⁷ 'n ongedateerde Chinese jonk, maar wat vermoedelik in 1643 gesink het met 'n vrag porselein wat vir Nederland bestem was.

Daar bestaan enkele verwysings in die literatuur oor porselein wat Europa voor die Portugese se eerste besoeke aan die Ooste bereik het en wat moontlik die grondslag van versamelings wat vandag bekend is, gevorm het.¹⁴⁸ Die meeste van hierdie voorwerpe is waarskynlik as geskenke deur sultans van die Nabye Ooste aan Europese adel aangebied. Die wit met blou versierde porselein¹⁴⁹ wat in die Yuan-dinastie (1279-1368)¹⁵⁰ gemaak is, is sedert die begin van die Ming-dinastie (1368-1644) in groter hoeveelhede vervaardig. Dit het toenemend gewild geraak en ander lande in die Ooste bereik, maar het net by hoë uitsondering die Weste bereik. Die rede daarvoor is die lang afstande waarmee handelsware op kamele oor land met die syroete langs vervoer is. Dit was bykans onmoontlik om groot hoeveelhede porselein wat swaar en breekbaar is, op dié wyse te vervoer.

Enkele bronne maak melding van die heel vroegste Ming-porselein wat in Europese versamelings opgeneem is. So is dit bekend dat 'n Egiptiese sultan blou versierde Ming-porselein uit die 15de eeu aan die doge van Venesië en aan Lorenzo de Medici geskenk

¹⁴² *Le San Diego, Un trésor sous la mer*, exhibition catalogue, National Museum of the Philippines, Paris, 1994.

¹⁴³ C. van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw' (1613)*, Amsterdam, 1982. 'n Vloot van vier Nederlandse skepe, waaronder die Witte Leeuw, het twee Portugese karake in die baai van Jamestown by Sint Helena aangeval. Die Witte Leeuw het die onderspit gedelf en gesink. Die vrag van die skip is sedert 1977 deur: "Groupe de Recherche Archéologique Sous-Marine Post-Médiévale" geberg en is tans in die Rijksmuseum te Amsterdam.

¹⁴⁴ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 64. Daar kon egter geen verdere inligting oor hierdie wrak se vrag opgespoor word nie.

¹⁴⁵ E. Axelson, "Relics from the São Gonçalo at Plettenberg Bay", *Antiques in South Africa*, vol. 8, 1980, pp. 37-40; P. Storrar, *Drama at Ponto Delgado*, Johannesburg, 1988. (Geen grondige studie is tot nog toe oor die porselein gedoen wat op hierdie skip was nie.)

¹⁴⁶ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 64.

¹⁴⁷ Sheaf en Kilburn, *The Hatcher porcelain cargoes*.

¹⁴⁸ Porselein is as kosbare voorwerpe beskou, daarom kan aanvaar word dat ook die vroegste porselein wat Europa bereik het saam met ander kosbaarhede bewaar is en selfs later moontlik verder aangevul is.

¹⁴⁹ Porselein met kobaltblou versierings is reeds voor hierdie dinastie vervaardig maar het in die algemeen gedurende die Ming-dinastie bekend geword. Kyk: J. Rawson, *British museum book of Chinese art*, New York, 1996, p. 240.

¹⁵⁰ Die Mongoolse besetting van China staan bekend as die Yuan-dinastie (1279-1368).

het.¹⁵¹ M. Beurdeley, bekende keramieknavorser, noem dat die porseleinversamelings van Charles VIII, Louis XII en Francis I van Frankryk, wat sedert die 15de eeu in die koninklike inventaris as fyn porselein met klein blou motiewe aangeteken is, vermoedelik na Ming-porselein verwys.¹⁵² Ander bekende versamelings wat in die 17de eeu tot stand gekom het, is dié van Christina van Swede (1626-1689),¹⁵³ asook dié van die Engelse koningin Mary II (1662-1695), die eggenote van Willem van Oranje.¹⁵⁴

Inligting oor vroeë Portugese versamelings is uiters skaars. Daar word vermoed dat die wat wel bestaan het in 1755 in Lissabon gedurende die groot aardbewing en die brand wat daarop gevolg het, vernietig is. Rinaldi noem dat daar nog bronne in die Arquivo Nacional da Torre do Tombo en in die Arquivo Historico Ultramarino kan wees wat hierdie ramp oorleef het en moontlik nog inligting in verband met vroeë inventarisse oor porselein kan bevat.¹⁵⁵

Die Westerse belangstelling om Chinese voorwerpe, wat porselein insluit, te versamel, het reeds in die 17de eeu onder adellikes gewild begin raak, maar het veral in die 18de eeu gedurende die Rococo-tydperk 'n hoogtepunt bereik. Die mode om spesiale porseleinkamers in te rig om massas porselein tot oordadigheid te bewaar, was aan die orde van die dag. Die skrywer, D. Dafoe,¹⁵⁶ berig dat koningin Mary II met die mode begin het om porselein bo-op kaste, kaggels en rakke tot teen die dak op te stapel.¹⁵⁷ Sewentiende- en agtiende-eeuse interieurs is ontwerp om nisse en konsoles in te sluit waarvan sommige vandag nog in paleise en huismuseums bestaan.¹⁵⁸ In die Charlottenburg-paleis in Berlyn is so 'n porseleinkamer as voorbeeld van hoe hierdie kamers in dié tydperk ingerig is.¹⁵⁹ 'n Baie bekende voorbeeld is die plafon in die Dos

¹⁵¹ MacIntosh, *Chinese blue-and-white porcelain*, p. 105. Kyk 'n artikel deur J. A. Pope, "Early Ming taste in porcelain," *Victoria and Albert Museum Bulletin*, vol. 2, no. 1, 1966.

¹⁵² M. Beurdeley, *Chinese trade porcelain*, London, 1962, p. 36.

¹⁵³ Lunsingh Scheurleer, *Chinees porselein*, p. 11.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 63.

¹⁵⁶ Le Corbeiller haal aan uit 'n 18de eeuse bron van D. Dafoe, *Tour through the whole island of Great Britain (1724-1726)*. Kyk, C. le Corbeiller, *China trade porcelain- patterns of exchange*, New York, 1974, pp. 165, 166.

¹⁵⁷ 'n Deel van hierdie versameling is tans nog in die "Water gallery" in Hampton court, Engeland. Kyk Le Corbeiller, *China trade porcelain*, p. 3.

¹⁵⁸ Die Franse argitek, Daniël Marot, was bekend vir die ontwerp van hierdie tipe interieurs. Kyk, Lunsingh Scheurleer, *Chinese export porcelain*, p. 11.

¹⁵⁹ Hierdie gewildheid was as gevolg van die bedrywighede van die verskeie Europese handelsvlote wat die Ooste besoek het. Bestellings vir Chinese porselein is geplaas vir voorwerpe wat versier is volgens Europese

Santos-paleis in Lissabon. Die passie vir Chinese porselein het teen die einde van die 18de eeu effens afgeneem, maar te oordeel aan die groot aantal publikasies oor die onderwerp van Chinese porselein wat teen die middel van die 19de eeu verskyn het, is dit duidelik dat daar opnuut 'n belangstelling daarvoor ontstaan het.¹⁶⁰

Tydens die oorlog tussen die Westerse moondhede en China wat in 1856 uitbreek het, het Franse en Britse troepe in 1861 die keiserlike somerpaleis naby Beijing geplunder en van kunsvoorwerpe gestroop. Talle van hierdie voorwerpe is na Europa, Amerika en Japan geneem as gevolg waarvan die belangstelling in Chinese kuns herleef het. Hierdie porselein was nie vir uitvoer bedoel nie, maar vir die keiserlike huishouding bestem en is in privaatversamelings en museums byeengebring en baie daarvan is vandag deel van verskeie museums in Europa.¹⁶¹ Na die beëindiging van die Boxer-opstand aan die begin van die 20ste eeu, het Franse, Engelse en Nederlandse versamelaars groot hoeveelhede porselein vanaf China en Japan ingevoer.¹⁶² In die laat dertigerjare tot in die vyftigerjare het nog 'n verdere vloedgolf Chinese porselein Europese en Amerikaanse markte bereik om versamelings aan te vul.¹⁶³

Die Europeërs se belangstelling in die Chinese kuns het mettertyd toegeneem na aanleiding van die uitgebreide kontak met die Ooste. In die laat 18de eeu en die eerste dekade van die 19de eeu, het die Europeërs Chinese porselein bloot om estetiese redes versamel en omdat dit 'n modeneiging was. Teen die begin van die 20ste eeu, het 'n meer historiese benadering vanuit 'n argeologiese en kunshistoriese oogpunt gevolg.¹⁶⁴ Die voorwerpe wat aanvanklik vir navorsing beskikbaar was, was beperk, maar deur opgrawings is porseleinware wat nie vroeër bekend was nie ontdek, waardeur 'n groter verskeidenheid versamelbare voorwerpe na vore gekom het om die keuses vir versamelaars verder te verbreed. Dit het gelei tot meer gespesialiseerde versamelings volgens spesifieke belangstellings en kan as volg saamgevat word: “.... the curiosity-

voorskrifte (*Chine de commande*) en groot hoeveelhede is ingevoer. Kyk ook Lunsingh Scheurleer, *Chinese export porcelain*, en M. Beurdeley, *Porcelain of the East India Companies*, London, 1962.

¹⁶⁰ Lunsingh Scheurleer, *Chinese export porcelain*, p. 16.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ottema, *Chineesche ceramiek*, p.12.

¹⁶³ Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil shrine*, p. 29. Pope maak van hierdie verskynsel melding, maar verskaf nie redes waarom dit plaasgevind het nie.

¹⁶⁴ Ibid.

hunger of the 18th century antiquary had given way to the knowledge-hunger of his 19th century successor ...”¹⁶⁵

Die eerste Europeërs se pogings om meer van Chinese porselein as vakgebied te wete te kom, is gekniehalter deur die gebrek aan goeie literatuur oor die onderwerp. Die enigste bronne wat toe beskikbaar was, was Chinese bronne wat eers vertaal moes word om dit toeganklik te maak. Danksy baanbreker entoesiaste soos Bushell, Hirth en Julien, is hierdie vertalings onderneem, maar dit wil nogtans voorkom asof die Chinese se waardebeoordeling volgens die vroeë bronne van die Westerse benadering verskil het sodat die Europeërs nie genoegsame inligting daaruit kon verkry nie.¹⁶⁶ Gray maak die opmerking dat “Throughout the past hundred years there has been a succession of attempts to enter imaginatively into the significance to the world of Chinese art, as corrective to the Western one-sidedness, as adding a larger perspective, a more sensitive appreciation, a more evolved and experienced achievement.”¹⁶⁷ Hierdie besef dat die beskouing en opvatting van kunswaardering tussen die Weste en Ooste nie dieselfde is nie, word ook weerspieël in werke soos dié van L. Binyon, “La Philosophie de la nature dans l’art d’Extreme Orient”.¹⁶⁸

Publikasies van versamelaars, soos dié van De Jacquemart en Le Blant in 1862, waarin die ontwikkeling van Chinese porselein uiteengesit word, het die belangstelling in die versameling van Chinese porselein verder aangewakker.¹⁶⁹ Die uitstalling van vroeë Chinese keramiek in 1911 in Londen het as verdere inspirasie gedien.¹⁷⁰ Die tydperk voor die Eerste Wêreldoorlog kan as ’n tydperk beskou word waartydens die pioniers nog ’n versigtige benadering gevolg het en datering en stilistiese maatstawwe op Bushell se publikasies, en maatstawwe van filosowe en kunskritici soos R. Fry, A. Riegl en S. Vignier, gegrond het.¹⁷¹

¹⁶⁵ B. Gray, *Studies in Chinese and Islamic art*, vol 1, London, 1987, p.17. Gray haal aan uit R. G. Collingwood, *An autobiography*, London, 1939, pp. 122, 141.

¹⁶⁶ M. Feddersen, *Chinese decorative art*, London, 1961, pp. 33, 178.

¹⁶⁷ Gray, *Studies in Chinese and Islamic art*, p. 17.

¹⁶⁸ L. Binyon, *La Philosophie de la nature dans l’art d’Extreme Orient*, Paris, 1910.

¹⁶⁹ Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil shrine*, p. 36.

¹⁷⁰ *Ibid.*, p. 13.

¹⁷¹ Gray, *Studies in Chinese and Islamic art*, pp. 23-4, verwys hier na die werke van A. Riegl, *Stilfragen*, London, 1893, wat sy bekende begrip “kunst-wollen” op Chinese keramiek toepas, en R. Fry, *Vision and design*, London, 1920, pp. 295-6 waarin hy Chinese keramiek by sy begrip van ’n universele estetika insluit.

versigtige benadering gevolg het en datering en stilistiese maatstawwe op Bushell se publikasies, en maatstawwe van filosowe en kunskritici soos R. Fry, A. Riegl en S. Vignier, gegrond het.¹⁷¹

Die groot hoeveelheid Chinese keramiek wat sedert die tweede helfte van die 19de en vroeg 20ste eeu op die ope mark beskikbaar was, het dit meer bekostigbaar as ooit tevore gemaak. Namate versamelings uitgebrei het, het inventarisse, asook beskrywende katalogi noodsaaklik geword as verdere aanvullings by die kennis van Chinese keramiek. Gespreksgroepe is gevorm om navorsingbevindinge en kennis met ander belangstellendes te deel. Dit het op sy beurt vroeg in die 20ste eeu aanleiding gegee tot die totstandkoming van keramiekverenigings. Verenigings het selfs hulle eie tydskrifte begin uitgee, waarvan sommige tot vandag toe nog gereeld verskyn. Deur middel van hierdie publikasies kon die onkundige versamelaar sy kennis verbreed deur vrae te stel wat deur kundiges beantwoord of verder nagevors is. Dit het verdere navorsing uitgelok en aangemoedig, wat op sy beurt die belangstelling in porseleinnavorsing lewendig gehou het.¹⁷² In Nederland is die “Vereniging van Vrienden der Aziatische kunst” in 1918 in Amsterdam gestig, wat gelei het tot die “Stigting van het Museum voor Aziatische kunst” in 1925.¹⁷³ Hulle het hulle daarvoor beywer om uitstallings van Chinese keramiek in privaat-versamelings te reël met gepaardgaande katalogi wat later in ensiklopedieë opgeneem is.¹⁷⁴ In Engeland is die “Oriental Ceramic Society” in 1921 gestig, en in Frankryk die “Arts Asiatiques” in 1924, wat elkeen ’n eie tydskrif uitgee. Ander bekende en hoogsaangeskrewe publikasies van verenigings is in Duitsland die “Ostasiatische Zeitschrift”, in Swede die “Museum of Far Eastern Antiquities Bulletin” en in Amerika die “Archives of the Chinese Art Society of America” wat in 1945 begin verskyn het.

Talle museums het in dié tyd tot stand gekom. Die Britse regering het byvoorbeeld in 1935 die Chinese versamelings in die Victoria en Albert-museum en die Britse Museum aangevul deur die aankoop van die Oppenheim- en die George Eumorfopoulos-versamelings. ’n Ander uitstaande versameling, die Percival David-versameling, het by

¹⁷¹ Gray, *Studies in Chinese and Islamic art*, pp. 23-4, verwys hier na die werke van A. Riegl, *Stilfragen*, London, 1893, wat sy bekende begrip “kunst-wollen” op Chinese keramiek toepas, en R. Fry, *Vision and design*, London, 1920, pp. 295-6 waarin hy Chinese keramiek by sy begrip van ’n universele estetika insluit.

¹⁷² Ottema, *Chineesche ceramiek*, p. 12.

¹⁷³ Lunsingh Scheurleer, *Chinese export porcelain*, pp. 231-2.

¹⁷⁴ Ottema, *Chineesche ceramiek*, p. 14.

Die connoisseurskap van Chinese Ming-porselein het eers sedert die begin van die 20ste eeu werklik op dreef gekom, en meer spesifiek na 1935. Die besprekings en publikasies van die onderskeie verenigings het op die grootste uitstalling van Chinese kuns uitgeloop wat tot nog toe in die Weste gehou is en het 'n grootse indruk by die publiek gelaat. Die uitstalling is deur die "Royal Academy" in Londen in 1935-36 gereël. Dit was 'n reuse sukses en word allerweë beskou as 'n definitiewe skeidslyn tussen twee tydvakke, wat op die gebied van Chinese kuns vóór die uitstalling en daarna gebeur het.¹⁷⁶ Gray noem dat hierdie uitstalling ook die groot aansporing was vir die versameling van wit en blou porselein, waarskynlik as gevolg van die uitmuntende voorbeelde wat uitgestal is, soos dié afkomstig uit die Topkapi Seray-paleis in Istanbul.¹⁷⁷

Soos reeds genoem, het die jare veertig en vyftig van die 20ste eeu 'n tydperk ingelui waarin navorsers hulle daarop toegelê het om argeologies oor 'n wyer gebied na keramiekvondse te soek. Daar is onder meer in China, in Suid- en Suidoos-Asië, die Midde-Ooste en Oos-Afrika, die Fillipyne en Indonesië opgrawings gedoen.¹⁷⁸ Die navorsing en publikasies wat hieruit voortgespruit het, het belangrike inligting verskaf, veral ten opsigte van datering van grafte of omgekeerd, die datering van die voorwerpe. Ander bykomende inligting is ook deur hierdie vondse verskaf, soos na watter lande porselein oral uitgevoer is, asook die gehalte en soort porselein wat uitgevoer is.

Een van die porseleinversamelings wat as betroubare navorsingsbron beskou kan word, is die Ardebil-versameling in Iran. Dit bevat meer as 800 wit-en-blou porseleinstukke uit die tydperk tussen die 16de en 17de eeu. Die sjah, Abbas die Grote, het dié versameling in 1611 aan hierdie heiligdom geskenk en sedertdien is niks tot hierdie versameling bygevoeg nie. Hierdie versameling is van onskatbare waarde omdat daar sekerheid is dat die porselein nie later aangevul is nie en dus sonder twyfel voor 1611 gemaak is. Pope meld in sy voorwoord dat ongeveer 'n driekwart van die 800 voorwerpe uit die Ming-dinastie tussen 1368 en 1611 dateer. Dit bied die enigste onbetwisbare studiebron vir

¹⁷⁶ Gray, *Studies in Chinese and Islamic art*, p. 28.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ J. Anderson, and D. Black, *Preliminary report on Archaeological research in Kansu*, Peking, 1925; L. and C. Lochsin, *Oriental ceramics discovered in the Philippines*, Tokyo, 1967; E. McKinnon, "Oriental ceramics excavated in North Sumatra", *Transactions of the Oriental ceramic society*, 1976-1977, pp. 78-81 and Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, pp. 46-48.

porseleinvoorwerpe uit hierdie tydperk.¹⁷⁹ Die Topkapi Seray-museum in Istanbul, moet ook spesiaal vermeld word omdat dit die grootste versameling Chinese uitvoerporselein (kraakporselein) bevat. Daar bestaan nie wetenskaplike bewyse vir die korrekte datering van die voorwerpe nie, maar omdat daar so 'n groot hoeveelheid voorwerpe bymekaar te sien is, is dit moontlik om die verskillende kwaliteite van voorwerpe wat in dié versameling voorkom, met dié in ander versamelings te vergelyk. Baie voorwerpe in die Topkapi Seray-museum is uniek en kom nie elders voor nie. Dit geld veral vir die besondere grootte van sommige van die voorwerpe, wat soortgelyke voorbeelde in ander versamelings ver oortref.

Die Portugese versamelings wat reeds ten tye van die vroeë seevaart na die Ooste opgebou is, is van die belangrikste bronne vir navorsing veral waar daar sekerheid bestaan dat dit wel uit daardie tydperk in die versameling opgeneem is.¹⁸⁰ Dit is egter in baie gevalle onmoontlik om te bepaal of versamelings suiwer gebly het en of dit later met meer voorwerpe aangevul is of nie. Die Dos Santos-paleis in Lissabon was die woning van Portugese konings sedert 1501, en sedert 1589 van die Lancaster-familie. 'n Kamer in die paleis bevat 'n piramidale plafon wat bedek is met 261 porseleinbakke en borde van verskillende groottes. Porseleinvoorwerpe is deur koning Manuel I (1495-1521), en sy opvolgers, asook Luiz de Lancaster II tot in 1613 aangevul. Aangesien die familie tussen 1613 en 1664 in Madrid woonagtig was, is daar waarskynlik nie enige voorwerpe gedurende hierdie tydperk bygevoeg nie. Dit verklaar waarom daar geen voorwerpe in die versameling is wat ooreenstem met porselein van die einde van die Ming- (1644) en die Oorgangstydperk nie. Don Jose Luiz Lancaster, self 'n ywerige versamelaar, het vanaf 1664 die paleis bewoon en die plafon in die paleis ingerig.¹⁸¹ Daar is egter vroeë Kangxi en laat 18de eeuse Chinese porseleinvoorwerpe tot die versameling bygevoeg om gebreekte eksemplare te vervang.¹⁸² Sodra daar egter enige voorwerpe by 'n versameling bygevoeg is, is die versameling onbetroubaar vir presiese datering en vir navorsing. 'n Ander versameling in Lissabon is vroeg in die 20ste eeu deur die Portugese versamelaar

¹⁷⁹ Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil shrine*, p. xi.

¹⁸⁰ Pogings om tot hierdie argiewe toegang te verkry, is uiters problematies vir enige persoon wat nie Portugees magtig is nie. Eie ondervinding het geleer dat die amptenare in diens van die argiewe nie Engels goed genoeg kon verstaan om behulpsaam te wees om by die bronne uit te kom wat aangevra is nie. 'n Tolk is onontbeerlik by besoeke aan Portugese instansies van hierdie aard.

¹⁸¹ D. Lion-Goldschmidt, "Ming Porcelains in the Dos Santos palace collection, Lisbon", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, 1984-85, p. 80 en Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 64.

¹⁸² Ibid.

Anastácio Gonçalves byeengebring. Dit bestaan uit 379 voorwerpe wat hoofsaaklik uit die 16de en vroeg 17de eeu dateer. Die versameling is belangrik omdat die voorwerpe daarin tiperend is van dit wat die Portugese uit die Ooste na Portugal gebring het. Ongelukkig is dit nie aangeteken uit watter ander versamelings dit oorspronklik kom nie en maak dit dus ook dié versameling onbetroubaar met die oog op datering. 'n Goed geïllustreerde katalogus van die Gonçalves-versameling is deur M. A. Pinto de Matos saamgestel.¹⁸³

Chinees porselein wat voor 1590 Europa bereik het en vandag nog in versamelings voorkom, is skaars, maar danksy aantekeninge in ou inventarisse kan daar tog nog enkele voorwerpe opgespoor word, soos dié van die De Medici-versameling in Florence. In 1590 het die groothertog Ferdinand I ongeveer 500 voorwerpe by sy bestaande versameling gevoeg. Die vorige 400 voorwerpe is deur Cosimo I in 1553 opgeteken, en weer in 1587.¹⁸⁴ Nog 'n vroeë inventaris is dié van Ferdinand II van Tirol. Hierdie versameling in die Ambras-paleis naby Innsbruck is in 1598 opgeteken.¹⁸⁵ Vier klein kommetjies van minderwaardige gehalte word uitgestal. Dit is nie bekend of daar nog ander voorwerpe in dié versameling is nie. Die inventaris van die versameling van hertog Albrecht van Beiere, het uit 167 voorwerpe bestaan waarvoor daar in 1598 'n katalogus saamgestel is. 'n Deel van die versameling is later in die versameling van Hirth opgeneem en is tans in die Gotha-museum in Dresden.¹⁸⁶ Omdat die voorwerpe in dié versameling gedateer is, bied dit bronne waarmee ander voorwerpe waaroor daar twyfel bestaan, vergelyk kan word.

Elke land in Europa het navorsers en skrywers opgelewer wat werke gepubliseer het as aanvulling by versamelings. Duitse skrywers het byvoorbeeld hulle kennis van Chinese keramiek opgedoen nadat die Duitse vorste in die 18de eeu porselein via die Oos-Indiese Kompanjie bekom het. Die standaardwerk in Duits is dié van E. Zimmermann wat in 1913 direkteur was van die groot versameling wat deur August die Sterke in Dresden aangeskaf is.¹⁸⁷ Bestaande inventarisse dui daarop dat daar teen die einde van die 16de eeu talle Chinese porseleinversamelings in Europa was. Sowat 80 % daarvan het wit en

¹⁸³ Pinto de Matos, *Chinese export porcelain*.

¹⁸⁴ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 63.

¹⁸⁵ H. Garner, *Chinese export art in Schloss Ambras*, London, 1975.

¹⁸⁶ H. Brunner, *Chinesisches Porzellan im Resident-museum, Munich*, Munich, 1966.

¹⁸⁷ N. Ottema, *Chineesche ceramiek*, Amsterdam 1946, p. 12.

blou voorwerpe ingesluit, maar die inligting omtrent die voorwerpe beskryf nie die ontwerpe daarop nie, gevolglik is dit bykans onmoontlik om te bepaal hoe die voorwerpe gelyk het. Beskrywings in inventarisse kan vir die doel van datering slegs van nut wees as die voorwerp nog bestaan en geëien kan word as dié besondere een wat aangeteken is. Hieruit spreek dit duidelik dat 16de-eeuse versamelings skaars is. Waar inventarisse nog bestaan, is die voorwerpe in baie gevalle nie duidelik omskryf nie, of daar is onsekerheid of die voorwerpe wat beskryf word nog bestaan. Min bestaande versamelings is onbetwisbaar gedurende 'n vasgestelde tydperk byeengebring en onaangetas gelaat. Die bestudering van die voorwerpe in versamelings wat goed gedokumenteerd is, is van groot waarde, maar bevat dikwels nie genoeg verteenwoordigende voorbeelde wat gedurende daardie tyd gemaak is nie. 'n Uitsondering is die reeds genoemde Ardebil-heiligdom, maar dié versameling bevat net voorwerpe van die imperiale oonde van Jingdezhen en nie voorbeelde wat by die provinsiale oonde gemaak is nie. Dit bied dus nie voorbeelde wat oor die algemeen vir die uitvoermark gemaak is nie.

Omdat niks opgeteken is wat by die oonde van Jingdezhen gedurende die 16de en 17de eeu gemaak is nie, en daar selfs nie altyd duidelik onderskeid getref kan word tussen dié wat by die imperiale oonde en dié wat by die provinsiale oonde gedurende daardie tydperk vervaardig is nie, is daar geen maklike oplossings vir die datering van porselein wat in hierdie tydperke gemaak is nie. Dit geld veral vir die fyner indelings van 16de eeuse tot vroeg 17de-eeuse Ming-porselein.

Nog 'n bron vir die bestudering van porselein wat na Europa toe uitgevoer is en in 'n beperkte mate as hulpmiddel kan dien by datering van voorwerpe, is Europese skilderye. Vroeg 17de eeuse skilderye beeld dikwels porseleinvorwerpe tussen blomme en vrugte uit. In gevalle waar hierdie stillewes gedateer is, kan dit ook as 'n hulpmiddel dien deur bestaande voorwerpe met dié in die skilderye te vergelyk.¹⁸⁸

Uitvoerporselein of kraakporselein het na raming teen 1585 begin en het in 1640 'n hoogtepunt bereik. Dit dateer dus uit die tyd voor die Nederlandse nedersetting aan die Kaap in 1652.¹⁸⁹ Daar is min porseleinvorwerpe wat sedert die VOC se bewind in

¹⁸⁸ 'n Stillewe skildery deur Jansz Treck in die National Gallery, London, beeld twee goeie voorbeelde van 17de eeuse kraak-porselein uit. Kyk: P. Atterbury, *The history of Porcelain*, London, 1982, p. 54.

¹⁸⁹ C. S. Woodward, *Oriental Ceramics at the Cape of Good Hope 1652-1795*, Cape Town, 1974, p. 3.

Kaapse versamelings in Suid-Afrika behoue gebly het. Voorwerpe vroeër as hierdie tydperk sou byvoorbeeld net as private eiendom van amptenare van die VOC die Kaap bereik het.¹⁹⁰ Die meeste ander versamelings in Suid-Afrika het later deur middel van private versamelaars Suid-Afrika toe gekom. Behalwe vir enkele museum-katalogi en artikels in museumbulletins, is die eerste volledige boek oor Chinese porselein aan die Kaap in 1974 deur C. S. Woodward uitgegee.¹⁹¹ 'n Tekortkoming in hierdie werk wat uitgesonder kan word, is dat voorwerpe in versamelings in Suid-Afrika in die werk afgebeeld word sonder om te vermeld hoe die versamelings tot stand gekom het. Die bespreking in die boek sluit versamelings in wat later uit ander versamelings in die buiteland aangekoop is en dus geen bewese verband met die VOC-handel in die Ooste het nie,¹⁹² terwyl die titel daarop dui.¹⁹³

Om saam te vat, die belangstelling in Chinese wit en blou porselein het sedert die ontdekkingstogte aangegroei en geleidelik ontwikkel tot 'n gevestigde wetenskap. Dié navorsing het gelei tot velerlei publikasies oor 'n verskeidenheid aspekte rakende die onderwerp. Navorsing oor datering van porselein het nie agterweë gebly nie, maar daar bestaan nog groot onduidelikheid oor verskeie aspekte daarvan. Omdat daar nie historiese bronne bestaan wat die probleem van datering kan boekstaaf nie, is die navorser van ander bronne afhanklik.

Bronnemateriaal oor die porseleinhandel in die Ooste, veral met betrekking tot die Portugese handelsgeskiedenis, is dun gesaai en daar is, sover bekend, geen gesaghebbende bron wat volledige inligting hieromtrent bevat nie. Een rede, soos in hierdie bespreking verduidelik word, is die gebrek aan primêre bronnemateriaal wat spesifiek op die porseleinhandel betrekking het. Daar moet gevolglik van brokstukkies uit verskeie bronne gebruik gemaak word om byvoorbeeld 'n beeld op te bou van die plekke van waar porselein verkry is voordat daar regstreeks met China handel gedryf is.

¹⁹⁰ Ibid., pp. 5, 201.

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² Ibid.

¹⁹³ Die titel van die boek dui daarop dat die porselein in Suid-Afrikaanse versamelings reeds sedert die VOC-tydperk na 1652 tot stand gekom het, wat nie die geval is nie. Talle voorbeelde in die Van Tilburg-versameling, tans in besit van die Universiteit van Pretoria, is in die boek opgeneem terwyl hierdie versameling eers in 1951 uit Nederland na Suid-Afrika toe gekom het. So is voorwerpe in die Fehr- en die Davis-versameling, albei in Kaapstad, wat onderskeidelik in die William Fehr-versameling en Suid-Afrikaanse Kultuurhistoriese Museum opgeneem is, in die twintigste eeu in die buiteland aangekoop. W. Fehr, *Treasures at the Castle of Good Hope*, Cape Town, 1963, p. 9.

Die standaardwerke oor die vroegste geskiedenis van die vestiging van die Portugese in Macao, soos die “Ao-men chi-lue” en die “Azia Sinica e Japonica”, bied inligting oor die omstandighede van die handel tussen China en Japan met die Portugese as die tussengangers.¹⁹⁴ Omdat die Portugese, sover vasgestel kon word, geen vragbriewe of verslae oor porseleinaankope gehou het nie, is dit baie moeilik om inligting daarvoor te bekom.

Dit is ietwat anders gesteld met die porselein van die 17de eeu, omdat die VOC redelik goed verslag gehou het van bestellings en aankope en ’n groot hoeveelheid van hierdie dokumente tans nog bestaan.¹⁹⁵ Die Nederlanders het oor vragbriewe beskik, waarvan heelwat nog bestaan, maar die inligting wat dit bied, is redelik beperk vir die doel van hierdie studie omdat die beskrywings vaag is en daar geen bewyse is dat die Nederlanders se bestellings uitgevoer is soos wat dit aangevra is nie. Tog kan illustrasies van voorwerpe wat in die publikasie van Volker voorkom, verbind word met voorwerpe wat tydens die tydperk van die VOC na Nederland gebring is en vergelyk word met motiewe op skerwe wat op die onderskeie wrakke aan die kus van Suid-Afrika gevind is.¹⁹⁶

Keuse en uiteensetting van die studie

Die motivering vir hierdie studie is die groot aantal Ming-porseleinskerwe wat aan die ooskus van Suid-Afrika voorkom en die uitdaging wat die materiaal bied om die problematiek rakende die datering van Chinese Ming-porselein en die ontwikkeling van die motiewe wat daarop voorkom, na te vors.

Talle voorwerpe in bestaande versamelings wêreldwyd is verkeerd gedateer omdat daar geen voorgeskrewe maatstawwe met betrekking tot die datering van die 16de en 17de eeuse Chinese porselein bestaan nie. Dit is in hierdie opsig dat die porselein wat uit skeepswrakke herwin word, hierdie leemte kan vul. Die navorser Addis bevestig dit: “The study of Chinese ceramics..... particularly with regard to dating, there are good

¹⁹⁴ Boxer, *Fidalgos in the Far East*, p. 283.

¹⁹⁵ Volker, *Porcelain and the Dutch East India Company*.

¹⁹⁶ Ibid.

representative collections in Western museums, but very few items can be given a precise, or even an approximate, date on firm evidence.”¹⁹⁷

Soos in die inleidende deel van hierdie hoofstuk uiteengesit, is die doel van hierdie studie om Chinese porselein van die Ming-dinastie wat as deel van 16de- en 17de-eeuse Portugese skeepswrakke, soos dit aan die ooskus van Suid-Afrika voorkom, te ondersoek om sekere inligting daaruit te wete te kom.¹⁹⁸ Daarvoor is dit nodig om ’n opname te maak van die verskeidenheid motiewe wat met die tydperk ooreenstem toe die skip gesink het. Daar is verskillende menings oor wanneer die vroegste tekens van Europese invloed op porselein die eerste keer voorkom. Hierdie wrakke is die vroegstes waar skerwe van porselein wat vir Europa bestem was, verkry is. Dit sal ondersoek word om te bepaal of hierdie verandering, wat as Europese invloed beskou kan word, voorkom.

Hoofstuk II handel oor die porseleinvervaardiging en navorsingstegnieke en bevat ’n uiteensetting van die geskiedenis van porseleinproduksie in China wat nodig is om die vervaardigingsprosesse beter te verstaan. Die insameling van die omvangryke data van al nege vindplekke van porseleinskerwe aan die Suid-Afrikaanse kus is nodig om ’n oorsig te verkry van die gehalte van die kleiproduk, die fatsoen van die voorwerp, asook die versieringstyl en motiewe wat daarop uitgebeeld is. Al hierdie genoemde eienskappe is ondersoek en aangeteken ten einde die resultate van wrak tot wrak te kan vergelyk. ’n Uiteensetting volg van hoe daar te werk gegaan is om al die inligting bymekaar te maak en waarom hierdie inligting noodsaaklik is. Die wyse waarop die data aangeteken en elektronies verwerk is, is ook in dié hoofstuk uiteengesit.

Hoofstukke III, IV, V en VI handel oor die geskiedkundige agtergrond, die inhoud van die joernale wat deur skipbreukelinge nagelaat is en ander historiese dokumentasie met betrekking tot die onderskeie wrakke. Die bepaalde omstandighede waaronder elke wrak gesink het en die eienskappe van die skerwe wat by elke wrak versamel is, word breedvoerig behandel. Hoewel verskeie navorsers dieselfde mening oor die plekke waar die skepe gesink het, huldig, is daar een wrak wat nie met sekerheid aan ’n bepaalde plek

¹⁹⁷ Kyk die stofomslag van Addis, *Chinese ceramics from datable tombs*.

¹⁹⁸ In hierdie navorsing word daar net op porselein tot semiporselein alleen gekonsentreer. Die growwer erdeware soos die *Martaban-* (*Martavan-*) voorradepotte wat ook deel van hierdie vragte gevorm het, word buite rekening gelaat omdat dit ’n afsonderlike studie vereis.

waar porselein aangetref word, gekoppel kan word nie. Afdoende bewys is dus nodig wat moontlik aangevul kan word deur die bevinding van hierdie studie.

In Hoofstuk VII word die motiewe en ander eienskappe van die skerwe breedvoerig bespreek. Die navorsers, McElney, Rinaldi, C. Shangraw en E. von der Porten se teorieë met betrekking tot die kronologiese ontwikkeling van motiewe, sal vir die doel van hierdie navorsing gebruik word om te toets of dit ooreenstem met die resultate na 'n studie van die motiewe op die porseleinskerwe aan die Suid-Afrikaanse kus. Die bevindings en gevolgtrekkings oor die versamelde data en die verwerking daarvan word volgens die aangehegte bylaes, Addendum A B en C, saamgevat. Addendum A bestaan uit 'n lys van die motiewe en ander eienskappe, soos dit by die onderskeie wrakke voorkom. Dit dien ook as naslaanbron om die motiewe op porselein van ander skeepswrakke en versamelings uit dieselfde tydperk met mekaar te vergelyk. Addendum B bevat voorbeelde om hierdie vergelykings te illustreer. Addendum C illustreer die indelings wat deur verskeie navorsers toegepas word om die kraakstyl van ander style te onderskei. Elkeen van hierdie navorsers het 'n eie hipotetiese uiteenensetting waarvolgens die kronologiese opeenvolging van style veronderstel word.

HOOFSTUK II

Porseleinvervaardiging en navorsingstegnieke

Die geskiedenis van die pottebakkerskuns in China strek oor nagenoeg 8 000 jaar.¹ Gedurende die Ming-dinastie is dié oonde in Suid-China by Jingdezhen gesentreer waar klein gemeenskappe wat pottebakkerie beoefen het, hulle gedurende die Song-dinastie (618-906 n.C.) gevestig het. Jingdezhen is in 'n kom geleë, in die noordooste van die Jiangxi-provinsie. Die geografiese ligging daarvan was gunstig as industriële sentrum omdat die vernaamste grondstowwe volop beskikbaar en maklik bereikbaar was. Jingdezhen is ook ideaal geleë vir die vervoer van die eindprodukte na twee onderskeie markte omdat een van die twee riviere wat aan die suidwestelike kant van die stad ineenvloei, die Guanrivier na Kanton en die suidkus van China vloei, terwyl die ander een die Changrivier wat in die Boyangmeer vloei, na Nanking en die hawens van Tianjin en Beijing lei. Die honderde oonde wat oor die gebied versprei is, is gedurende die Xuandetydperk (1426 –1435) gesentraliseer en deur die staat as die amptelike keiserlike oonde bestuur, hoewel talle privaatoonde, veral in die omgewing van Jaozhou, steeds bly voortbestaan het.²

Chinese keramiek het tussen die Song- en die Yuan-dinastieë geleidelik ontwikkel tot 'n unieke produk, bekend as porselein, waar die klei-liggaam en die glasuur so eenders is dat slegs een bakproses nodig is om die twee komponente tot een te versmelt. Die onderskeie take, soos die voorbereiding van die klei, die vormgewing van die voorwerpe en die versiering daarvan is in die werkplek tussen die verskillende kunstenaars verdeel. Uitsers doeltreffende produksiemetodes is sedert die vroegste tye beoefen en mettertyd vervolmaak om massavervaardiging moontlik te maak. Dit het China in staat gestel om aan die plaaslike mark se toenemende behoefte aan porselein, sowel as dié van feitlik die hele wêreld, te kon voorsien.

Die briewe wat geskryf is deur die Jesuïete priester Père d'Entrecolles tussen 1712 en 1722 is vandag van onskatbare waarde as verslag oor die lewe en werk in Jingdezhen. Hy

¹Chinese keramiek is in argeologiese opgrawings in die noorde van China gevind wat tot sover as 6500 v.C. terug dateer. Kyk: Rawson, *British museum book of Chinese art*, p. 228.

² S. G. Valenstein, *Handbook of Chinese ceramics*, New York, 1975, pp. 2-4.

beskryf elke proses volledig vanaf die bewerking van die grondstof, hoe die oonde gefunksioneer het, die plasing daarvan en die produksieprosesse, verpakking en vervoer.³ Daarin word onder meer vermeld dat een voorwerp deur soveel as sewentig persone se hande gaan en dat elke proses teen 'n verbasende spoed afgehandel is.⁴ Die privaatoonde het dieselfde stelsel van massaproduksie toegepas om ook groot hoeveelhede porselein te lewer.⁵

Hierdie werkwyse sou nie moontlik gewees het nie as minderwaardige grondstowwe gebruik is, daarom is die beskikbaarheid van 'n verskeidenheid hoë gehalte kleisoorte van uiterste belang vir die sukses wat met porseleinprodukte behaal is. Die primêre geologiese kleisoorte is loes, 'n kleisediment en porseleinklip.⁶ Loes is die dik okerkleurige grondbedekking uit die noordelike deel van China wat as die "geel aarde" bekend is.⁷ Onder hierdie laag lê die kliplaag, bestaande uit kaolien en fyn klei, wat die primêre kaolienbron is.⁸ Kaolien is 'n betreklik plastiese klei⁹ wat wydverspreid in China voorkom en is geskik vir gebruik van porseleinprodukte wat 'n besondere hoë baktemperatuur verg. Sekondêre kaolien is 'n suiwerder vorm van kaolien en word deur uitwassing van die primêre kaolienbron af op 'n natuurlike wyse met ander minerale vermeng om 'n neerslag, ver van sy bron van oorsprong, te vorm.¹⁰ Hierdie neerslae is veral op sy suiwerste in die Jiangxi-provinsie rondom die Boyangmeer en die stad Jingdezhen.¹¹ Wat hierdie kleisoort uniek maak, is dat dit betreklik

³ R. Tichane, *Ching-Te-Chen: views of a porcelain city*, New York, 1983, pp. 71-73. Tichane gee 'n lewendige beskrywing van die hele porseleinstad en haal elke hoogtepunt van die geskiedenis daarvan aan.

⁴ Ibid.

⁵ Rawson, *British museum book*, p. 214.

⁶ Tichane, *Ching-Te-Chen*, pp. 71-3.

⁷ Loes bevat nie plastiese eienskappe nie maar waar loes egter verweer het, of deur water met ander kleineerslae verryk is, is dit wel bruikbaar vir die maak van keramiek. Rawson, *British museum book of Chinese art*, p. 364.

⁸ Primêre kaolien is 'n byna wit klei wat reeds gedurende die Shang-dinastie (1300-1100 v.C.) vir pottebakkersvoorwerpe gebruik is. Hooggevuurde wit voorwerpe uit die 7de eeu, is in Henan, en in die provinsie Hebei in opgrawings gevind wat so fyn, hard en hooggevuur is dat dit deur talle navorsers beskou word as die wêreld se eerste porseleinprodukte. Kyk Rawson, *British museum book of Chinese art*, p. 215.

⁹ Kaolien gee die plastisiteit aan die kleisamestellings en het van plek tot plek en van tydperk tot tydperk verskil. Die plastisiteit of "green-strength" daarvan is ontleed om die chemiese samestelling daarvan soos dit in die verskillende tydperke gebruik is, vas te stel. Kyk M. S. Tite, et al., "A technical study of Chinese porcelain of the Yuan-dynasty", *Archaeometry*, vol. 26, no. 2, 1984, p. 149.

¹⁰ Rawson, *British museum book of Chinese art*, p. 216.

¹¹ 'n Russiese wetenskaplike het in die vyftigerjare bewys dat die porseleinklip by Jingdezhen, uit kompakte vulkaniese as wat in rotsbeddings voorkom, bestaan. Porseleinvorwerpe wat sedert die tiende eeu tot vandag nog gemaak word, toon 'n groot mate van mika as bestanddeel eerder as veldspaat. Kyk N. Wood, *Chinese glazes- their origins, chemistry and recreation*. London, 1999, p. 49.

vry is van die besoedeling van ysteroksiede wat kleibronne in ander dele van die wêreld het.¹²

In 'n suiwer vorm verander kaolien nie by hoë temperature nie, terwyl die porseleinklip, “bai-dunzi”, by hoë hittegrade smelt of kook. Geskei van mekaar is albei die bestanddele krummelrig en sag. Die Chinese het kaolien die bene, en porseleinklip die vlees van die porseleinmengsel genoem.¹³ Hierdie kombinasie bied 'n gladde en plastiese kleivorm wat maklik gevorm kan word. Gelyke hoeveelhede kaolien en porseleinklip, met materiale soos kaliumkarbonaat of potas as bindmiddel, lewer porselein van die hoogste gehalte: “... entirely vitrified white, extremely hard, resonant when struck and translucent when thin.”¹⁴

Vandag word daar onder die versamelnaam, keramiek, onderskei tussen erdeware, steenware en porselein. Erdeware en steenware word uit onsuier klei vervaardig wat kan wissel van swart tot liggrys en vuilwit, terwyl porselein slegs uit die hoogste gehalte klei vervaardig word wat deeglik gesuiwer is. Erdeware is bros, poreus en word gebak teen 'n temperatuur van ongeveer 1 000° Celsius. Steenware is harder en minder poreus en word gebak teen tussen 1 150° Celsius en 1 300° Celsius, terwyl porselein teen 'n temperatuur van minstens 1 350° Celsius gebak word. Porselein is uiters hard met 'n deursigtige voorkoms en het 'n welluidende klank wanneer daarteen getik word.¹⁵ Die vroegste vorm van porselein is waarskynlik van verweerde klei vervaardig, waar die vermenging van die twee reeds genoemde kleibestanddele op 'n natuurlike wyse plaasgevind het.

Die pottēbakkerswiel is so vroeg as 2500 v.C. reeds deur Chinese gebruik en pottēbakkers het tydens die Song-dinastie (960-1279) daarin geslaag om 'n kleisamestelling te kry wat dun op die wiel uitgedraai kon word. 'n Besondere dun deursigtige produk bekend as “Qingbai”,¹⁶ is veral in die oonde van Suid- en Wes-China gemaak. Die klei het 'n blouerige tint gehad, maar is mettertyd gesuiwer tot 'n melkerige wit kleur waarna dit met ingekamde of ingesnyde patrone versier is. 'n Ander soort produk, bekend as “Shufu”,¹⁷ is

¹² Rawson, *British museum book of Chinese art*, pp. 215, 216.

¹³ Garner, *Oriental blue and white*, p. 4 en Wood, *Chinese glazes*, p.58.

¹⁴ D. Lion-Goldschmidt, *Ming porcelain*, New York, 1978, p. 274.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Die term Qingbai beteken blouerig-wit, maar teen die 11de eeu is dié benaming toegepas op wit porselein met 'n deursigtige glasuur wat 'n effens blou-groen tint het. Kyk A. du Boulay, *Christies pictorial history of Oriental ceramics*, Oxford, 1984, p. 103.

¹⁷ Shufu-ware, ook bekend as Yingqing, beteken “wolkerig-blou” of “skadu-blou”. Hierdie ware bevat dikwels

as variant van Qingbai-ware gemaak en is onder meer met kobalt onder glasuur versier. Hierdie ware kan as die werklike voorlopers beskou word wat uiteindelik gelei het tot die porselein wat algemeen tydens die Ming-dinastie gemaak is.

Sedert die Yuan-dinastie is die kleisamestelling of -liggaam aangepas deur die byvoeging van kaolien om 'n sterker eindproduk te kry. Gedurende die 17de eeu is die persentasie kaolin tot soveel as 17% meer as voorheen verhoog.¹⁸ Dit het die voordeel gehad dat hierdie voorwerpe hoër gevuur kon word vir 'n sterker en beter gehalte porselein, kenmerkend van die voorwerpe wat by Jingdezhen vervaardig is. Kaolien as bestanddeel van die klei het 'n geskikte agtergrond gebied om op te skilder. Volgens ondersoeke wat deur die keramieknavorsers, M. S. Tite en sy kollegas gedoen is, is vasgestel dat ekstra kaolien bygevoeg is by die klei vir porselein wat met onderglasuur-blou versier is.¹⁹ 'n Hoër kaolien-inhoud voorkom dat die voorwerpe hulle vorm tydens die bakproses verloor en dit verklaar waarom die kaolienpersentasie wat in die 17de eeu gebruik is, tot soveel as 50 persent van die porseleinsmengsel uitgemaak het.²⁰ Die beginsel, volgens Wood, is dat hoe meer kaolien, hoe vuurvaster en hoe hoër die baktemperatuur, des te sterker is die voorwerp, maar oor die presiese rol wat kaolien as bestanddeel in die kleisamestelling speel, is nog glad nie duidelikheid verkry nie en meer navorsing moet nog gedoen word.²¹ By die provinsiale oonde van Fujian en Quandong is kaolien waarskynlik nie ekstra by die klei gevoeg nie. Indien dit wel gedoen is, was die omvang daarvan gering.²²

Die blou kleur waarmee Ming-porselein versier is, is 'n metaal bekend as kobalt wat, sodra dit met suurstof in aanraking kom, 'n oksied vorm. Dit kom as erts in kombinasie met ander elemente soos nikkel, arseen, sulfaat en mangaan in die grond voor. Hierdie

gevormde ("moulded") versierings.

¹⁸ Met die ondersoek van die skerwe van die nege skeepswrakke, is waargeneem dat van die skerwe se tekstuur van die ander verskil. 'n Chemiese ontleding is nodig om vas te stel of die verskil toe te skryf is aan die persentasie kaolien wat in die kleisamestelling van die onderskeie wrakke se skerwe teenwoordig is. Indien vasgestel kan word of porselein van sekere wrakke 'n hoër persentasie kaolien bevat, sal dit kan help om die bepaalde datering van dié besondere wrak, te bevestig. Kyk die bespreking van die wrak, Santa Maria Madre de Deus in Hoofstuk V van hierdie studie.

¹⁹ Tite et al, *A Technological study of Chinese porcelain*, p. 153.

²⁰ H. Hatcher et al., "Ceramic change at Jingdezhen at the 17th Century AD", *2nd international conference on ancient Chinese pottery and porcelain (abstracts)*, Beijing, 1985, pp. 69-70.

²¹ Wood maak die opmerking: Slegs klein hoeveelhede kaolien is in kleimengsels van die 15de en 16de eeu gebruik. Die persentasie is debateerbaar in sy referaat gelewer op 23 Oktober, 1999. N. Wood, "The Kaolin question", *Revue annuelle de la Société française d'Étude de la Céramique orientale*, no. 1, Oci 2000, pp. 25-32.

²² Persoonlike mededeling deur Wood tydens 'n gesprek op 23 Oktober 1999.

elemente kan deur middel van moderne suiweringsprosesse verwyder word, maar destyds was slegs die onsuier vorm beskikbaar wat 'n invloed op die kleurtint van die kobalt gehad het.²³ Die teenwoordigheid van sekere elemente en die persentasie waarin dit voorkom, is 'n aanduiding van die bron van die kobalt. By 'n hoë temperatuur, onder reduserende omstandighede, sal sommige van die ander pigmente kan bydra om 'n goeie kleur onder die glasuur te verskaf.

Tradisionele Chinese bronne soos die “Dao Chileuh”, wat in 1322 geskryf is, maak geen melding van enige plek waar die Chinese pottebakkers kobalt gekry het nie.²⁴ Kobaltryke erts uit die Midde-Ooste of Sentraal-Asië, veral uit Kashan, word as die hoofbron beskou van die kobalt wat veral in die 14de en 15de eeu deur China ingevoer is.²⁵ Vroeë Europese skrywers verwys dikwels na hierdie kobalt as “Mohammedan blue”.²⁶ Kobalt is ook uit ander wêrelddele, soos Oos-Afrika en Suidoos-Asië afkomstig.²⁷ In latere Chinese geskrifte word daar verwys na “Pitang” vir die kobalt wat in Leping in China voorkom.²⁸

Dit is nie heeltemal duidelik waar die idee vandaan kom om kobalt as skildermedium op keramiek te gebruik nie. Dit is bekend dat Mesopotamiese pottebakkers sedert die 9de eeu met kobalt op tingeglasuurde erdeware geskilder het.²⁹ Die gebruik van kobalt op keramiek is later op verskeie plekke in die Midde-Ooste toegepas, waarskynlik voordat dit in China gebruik is.³⁰ Die Chinese het die tegniek om kobalt op 'n wit agtergrond te skilder van die Midde-Oosterse pottebakkers oorgeneem, maar het dit op die rou klei

²³ Die meeste kobaltryke neerslae is erg besoedel met ander kleur-oksiede. Die onsuierhede wat die meeste voorkom, is yster en mangaan. Kyk; Wood, *Chinese glazes*, p. 237.

²⁴ Macintosh, *Chinese blue and white porcelain*, p. 18.

²⁵ Wood, *Chinese glazes*, p. 63.

²⁶ Garner waarsku dat skrywers soos Bushell en andere hierdie benaming gebruik in 'n poging om 'n onderskeid te tref tussen die onderskeie kobaltbronne. Talle verwysings na kobalt in verskillende Chinese bronne weersprek mekaar. Kyk die bespreking van hierdie tekste in Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil shrine*, pp. 27-33. Die eerste verwysing na ingevoerde kobalt, kom eers teen die einde van die 16de eeu voor. Kyk Garner, *Oriental blue and white* (voorwoord), p. xvii. Dié benaming is egter ook in latere dokumente op kobalt wat inheems ontgin is, van toepassing gemaak sodat daar onsekerheid bestaan of die Chinese 'n onderskeid getref het tussen inheemse en uitheemse kobalt.

²⁷ M. Medley, “Sources of decoration in Chinese porcelain from the 14th to the 16th century”, *Percival David Foundation Colloquies*, no. 5, 1975, pp. 58-73.

²⁸ Hobson, *Chinese pottery and porcelain*, vol. 11, p. 12. Hobson noem dat die Chinese kobalt ook volgens kleurtinte onderskei het met benamings soos, “sonipo”, “saponi”, “somani”, “somali” en “hui-qing” blou maar die presiese betekenis van hierdie benamings is onbekend.

²⁹ R. J. Charleston, *World ceramics*, London, 1990, p. 73.

³⁰ Dit is moontlik dat hierdie tegniek reeds voordat dit in Mesopotamië gebruik is, aan die Chinese bekend was omdat die Chinese reeds kobalt as kleurpigment in glasuur gedurende die Tang-dinastie (618-906) gebruik het. Die Chinese het in die jaar 750 n.C. 'n deel van Mesopotamië beset waar hulle, onder andere, die keramiektradisie beïnvloed en uitgebou het. Kyk Charleston, *World ceramics*, pp. 73-74.

gebruik en dit dan agterna met glasuur bedek voordat dit gebak is. Hierdie tegniek het verskeie moontlikhede gebied en fyn gedetailleerde motiewe op die byna spierwit agtergrond is sedert die Yuan-dinastie (1279-1368) uitgebou tot seker die mees kenmerkende vorm van versiering wat reeds eeue lank met Chinese porselein geassosieer word.³¹

Kobalt word oor die algemeen nie deur die atmosfeer of die hoë baktemperatuur geraak nie omdat die smeltpunt daarvan 2 860° Celsius is. Dit is 'n veelsydige medium wat vir laaggevuurde en hooggevuurde keramiekware geskik is en bied die moontlikheid om 'n wye reeks blou skakerings te kry.³² As 'n oksied is dit maklik om op te berg en te hanteer omdat slegs klein hoeveelhede nodig is om 'n bevredigende blou kleur te kry.³³ Ingevoerde kobalt was baie kosbaar en nie geskik vir gebruik in sy natuurlike vorm nie, omdat dit neig om te vloei wanneer dit onverdund gebruik word, maar die Chinese pottelbakkers het feitlik uit die staanspoor die gebruik van kobalt as skildermedium bemeester deur uitheemse kobalt in sekere verhoudings met inheemse kobalt te meng. Die beste kleurtint is verkry deur die verhouding van tien dele ingevoerde kobalt tot een deel inheemse kobalt, terwyl 'n mengsel van gelyke hoeveelhede van die twee kobaltsoorte, gebruik is vir versierings op voorwerpe vir algemene gebruik.³⁴

Die wye verskeidenheid kleurtinte wat in die kobaltversierings op porselein voorkom, het verskeie navorsers aangespoor om dit te ondersoek omdat vermoed is dat die kleurtint ook daartoe kan bydra om die voorwerpe te dateer. Reeds in 1948 het E. Bluett en in 1949 W. J. Young spektrografiese ontledings op kobaltoksiede gedoen.³⁵ Young het onder meer, vasgestel dat kobalt wat uit die Midde-Ooste kom, arseen bevat, terwyl inheemse kobalt geen arseen bevat nie, maar wel mangaan. Die teenwoordigheid van mangaan in kobalt, raak die suiwerheid van die blou tint en kan 'n grys tot swart tint tot gevolg hê. Hy het ook vasgestel dat kobalt in sy versadigde vorm in 'n suurbasis rooi-bruin verkleur, terwyl dit in onversadigde vorm, in 'n alkaliese basis, helder blou vertoon. Ander elemente

³¹ Ibid. pp. 74-75.

³² Wood, *Chinese glazes*, p. 49.

³³ S. Pierson, "Precious blue: cobalt in Chinese ceramic glazes and decoration", *Revue annuelle de la Société française d'Étude de la Céramique orientale*, no. 1, Oct. 2000, p. 33.

³⁴ C. Monkhouse, *History and description of Chinese porcelain*, London, 1901, p. 87.

³⁵ E. E. Bluett, "The dating of early Ming blue and white", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 1, no. 2, 1948, p. 57. Kyk ook W. J. Young, "Discussions of some analysis of Chinese underglaze blue and underglaze red", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. II, no. 2, 1949, p. 101.

teenwoordig in kobalt, soos yster en nikkel, kan 'n bepaalde kleureffek veroorsaak en kobalt as kleur verdof, terwyl mangaan in sekere gevalle 'n violetkleurige tint kan versoorsoak, soos wat dit veral in motiewe uit die Wanli-tydperk voorkom. Kobalt besit die eienskap om as smeltmiddel ("flux") op die glasuur te reageer en vertraag sodoende die smelpunt daarvan. Dit kan byvoorbeeld waargeneem word waar glasuur per abuis druppels gevorm het.³⁶ Die belangrikheid van hierdie vroeë ontledings is dat, behalwe om die gewone navorser 'n insig te gee van die inhoud van die kobalt en oorsake van die kleurtinte, dit ook die grondslag gevorm het waarop ander navorsers hulle verdere ondersoeke kon doen.

Die navorser Wood, wat onlangs begin het om die samestellings van Chinese keramiek te ontleed, het 'n intensiewe studie gemaak van die faktore wat die kleurvoorkoms van kobalt kan beïnvloed. Hy het vasgestel dat kobalt met baie aluminiumpigment, 'n "koue" kleurtint tot gevolg het, omdat 'n kobalt-aluminaat-verbinding gedurende die bakproses plaasvind. Pigmente wat 'n groter persentasie silika bevat, verleen 'n "warmer", dit wil sê rooier voorkoms, aan die blou kleur as gevolg van die kobalt-silika-verbinding. Ontledings wat op mangaanryke rots gedoen is wat deesdae in Jingdezhen gebruik word, bewys hoe ingewikkeld die samestelling van Chinese kobalterts is en hoe dit van rots tot rots verskil.³⁷

Een belangrike verskil tussen die mangaanryke pigment en ysterryke kobalterts, is die neiging van ysterryke kobalt om deur die glasuurlaag te dring en as magnetiese ysteroksied, tydens die afkoelingsproses te kristalliseer. Hierdie voorkoms is bekend as "heaped-and-piled" en is veral kenmerkend van die 14de en 15de eeuse onderglasuurversierings.³⁸ Die "heaped-and-piled"-voorkoms word hoog aangeskryf en is steeds 'n eienskap wat by datering van voorwerpe uit die Xuande-tydperk in oorweging geneem word.³⁹ Pogings is veral gedurende die 18de eeu aangewend, om die "heaped-and-piled"-effek na te boots, maar sonder enige sukses. Teen die middel van die 15de eeu

³⁶ Ibid.

³⁷ Die verhouding tussen mangaan en yster in die kobalterts word volgens 'n bepaalde skaal getoets om die persentasie daarvan as kleurpigment te bepaal. Kobalttryke rots bevat ook nikkel en koper wat albei kleurpigmente is. Kyk Wood, *Chinese glazes*, p. 64.

³⁸ Die oorwegende blou tint van die Xuande-tydperk word beskryf as 'n sagte blou kleur, maar dié bepaalde tint se gelyke is nie weer in die daaropvolgende tydperke verkry nie. Kyk Du Boulay, *Christie's pictorial history of Oriental ceramics*, p. 24.

³⁹ Kyk die vertaling van die "Tao Lu" in Hobson, *The wares of the Ming dynasty*, pp. 46-7.

bevat die blou onderglasuurversierings 'n kenmerkende gryserige tint. Dit dui daarop dat mangaanryke kobalt, dit wil sê inheemse kobalt, gebruik is.⁴⁰ Die blou kleurtint van die kobalt wat in die Jiajing-tydperk (1522-1566) op porselein gebruik is, word beskou as die allerbeste, en die besonder fyn en helder blou versierings is kenmerkend van hierdie tydperk, 'n bewys dat ingevoerde kobalt gebruik is wat ryk is aan ysteroksied.

Teen die einde van die Wanli-tydperk het die Ming-dinastie 'n algemene agteruitgang beleef. Weens 'n burgeroorlog in die suide en aanvalle deur die Manchus in die noorde, is porseleinbestellings van die keiserlike hofhouding tot ongeveer 1650 opgeskort. Eienaardig genoeg het dit 'n bevrydende uitwerking op die pottelbakkers se hoofdoel by Jingdezhen gehad en nuwe markte is ontgin deur met nuwe tegnieke te eksperimenteer.⁴¹ Produksie van porselein vir die keiserlike hofhouding en die plaaslike mark is wel ingekort, maar baie blou en wit porselein is steeds vir uitvoer gemaak.

Die oonde by Jingdezhen was nie die enigste wat wit- en blouversierde porselein gelever het nie. Ook in die Shanxi- en Fujian-provinsies is soortgelyke porselein gemaak en in die laat Ming-dinastie het die oonde by Dehua ook blouversierde porselein gelever. Al hierdie oonde het porselein vir die uitvoermark gelever wat 'n wye verskeidenheid style en motiewe, versier in kleurtinte van lig tot helder blou, aan kopers beskikbaar gestel het.

Die laat Ming-dinastie, tussen 1630 en 1644 en begin van die Qing-dinastie 1645-1664 staan algemeen bekend as die Oorgangstydperk.⁴² In hierdie tyd het die vol ontwerpe van die Wanli-tydperk plek gemaak vir uitstekende uitbeeldings van landskapstonele asook verhalende uitbeeldings met 'n skoner agtergrond wat meer ruimtelik voorkom. Nuwe fatsoene het op die mark verskyn, met stewige liggame en gladde melkwy glasuur. Deels as gevolg van die dikte van die natuurlike glasuur het die onderglasuurblou 'n besonder sagte kleurtint tot gevolg wat as viooltjies-in-melk beskryf is.⁴³

Die onderskeie kleurtinte van die kobalt wat vir motiewe op porselein gebruik is, is nie net 'n aanduiding van die bron waarvandaan die kobalt afkomstig is nie, maar kan ook as

⁴⁰ Wood, *Chinese glazes*, p. 238.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² Outeurs verskil van siening oor die presiese tyd van die Oorgangstydperk. M. Butler dateer die oorgangstydperk as 1634-64 (persoonlike mededeling 28 Februarie 2001). Wood, *Chinese glazes*, p. 238.

⁴³ Wood, *Chinese glazes*, p. 238.

'n verdere hulpmiddel dien om die kronologie van die voorwerpe, veral tydens die Ming-dinastie, nader te bepaal. Die hoeveelheid pigment teenwoordig, en die wyse waarop dit gemeng is, kan 'n verdere invloed op die kleurtint hê. Behalwe vir die teenwoordigheid van die onderskeie oksiede in die klei, kobalt en glasuur het die temperatuur waarteen die voorwerpe gebak word, asook die atmosferiese toestande in die oond en die dikte van die glasuur 'n uitwerking op die kleur.⁴⁴ Die wyse van aanwending van die kobaltbeskildering kan ook die kleurtint van die motief beïnvloed, byvoorbeeld waar 'n dun kwas vir die omlyning van 'n motief gebruik word wat agterna met 'n "wash"-tegniek⁴⁵ ingevul word, of alternatiewelik, waar 'n dik kwas gebruik word vir meer spontane skilderwerk.⁴⁶ Die teenwoordigheid van 'n deklaag onder die glasuur, al dan nie kan ook die kleurvoorkoms van die kobalt bepaal.⁴⁷ Die kleur van ingevoerde kobalt is nog altyd as die mees gesogde kleur beskou en is ook op die beste voorwerpe gebruik. Die tydperke waarin ingevoerde kobalt gebruik is, is hoog aangeskrewe in die geskiedenis van porselein.⁴⁸ Omdat die kleur van die pigment so suiwer en helder vertoon, sal die inwerking van al die faktore wat hier genoem word dit nie noemenswaardig demp nie. Inheemse kobalt is algemeen gebruik vir die groep growwer ware wat as provinsiale ware geklassifiseer word.

Die standaardresep wat vir die glasuur van porselein gebruik is het sy oorsprong reeds in die tydperk van die Vyf-dinastieë (907-960). Die belangrikste verskynsel wat deur Wood

⁴⁴ Die dikte waarteen die glasuur aangewend is, kan bepaal hoeveel suurstof met die kobalt in aanraking kom tydens die laaste fase van die bakproses, en kan gevolglik 'n invloed op die kleurtint hê. Kyk Brankston, *Early Ming wares of Chingtechen*, p. 23.

⁴⁵ Dié tegniek kan omskryf word as die inkleur van 'n omlynde motief. Daar is blykbaar nie 'n beskrywende woord vir die "wash"-tegniek in Afrikaans nie.

⁴⁶ Op growwer soort ware wat as provinsiale ware beskou word, is die skilderwyse op porselein dikwels in breë kwashale uitgevoer sonder "wash", terwyl die beter gehalte produk in noukeurige omlyning geskilder is en met 'n ligter "wash" ingevul is.

⁴⁷ Volgens Brankston en Garner is kobalt in 'n vloeistof vorm oor 'n deklaag op die porseleinklei aangewend. "... the practice of covering the body with a slip in order to give it a whiter and smoother surface seem to have been practiced in the fourteenth century and may, possibly, on occasions, have been used later." Garner wys ook daarop in *Early Ming wares of Chingtechen*, "that in China today a weak slip is used to detect flaws and to produce a smooth surface." Kyk Garner, *Oriental blue and white*, p. 4. Dit is moeilik om te bepaal of daar wel gedurende die 16de en 17de eeu van so 'n deklaag gebruik gemaak is, tog lyk dit op die oog af, asof sommige van die skerwe wat in die Port Edward-omgewing versamel is, so 'n deklaag kan bevat. Die probleem is dat die deklaag uit verdunde klei bestaan wat dieselfde grondstowwe bevat as waarvan die voorwerp ook gemaak is. Gevolglik is die samestelling van die twee komponente so eenders onder die glasuur laag versmelt dat chemiese- en spektografiese ontledings wat daarop gedoen is, nie suksesvol was nie. (Spektografiese ontledings is in 1988 deur dr. Staphorst van die Universiteit van Pretoria gedoen. Chemiese ontledings is in 1988 en 1989 deur dr. Smith van die laboratorium by die Suid-Afrikaanse Yster-en Staal Industriële korporasie Beperk (YSKOR) in Pretoria op hierdie skerwe gedoen.)

⁴⁸ S. Pierson, "Precious Blue: cobalt in Chinese ceramic glazes and decoration", *Revue annuelle de la Société française d'Etude de la Céramique orientale*, no. 1, Oct. 2000, p. 37.

ondersoek is, het getoon dat kalksteen, eerder as hout-as, as die vernaamste smeltmiddel⁴⁹ van glazuur gedien het.⁵⁰ Die glasuurmengsel is verkry deur dieselfde klei wat vir die maak van die voorwerp gebruik is, te vermeng met gebrande en verpoeierde kalksteen, bekend as glazuur-as. Wood wys daarop dat: "... from the 10th-11th centuries onwards, burned or crushed limestone became the most widely used glaze-flux at the three giant south Chinese kiln complexes of Jingdezhen, Lonquan and Dehua".⁵¹ Hiervolgens is die gebruik van hout-as dus by hierdie oonde tot die minimum beperk, hoewel dit nog by kleiner private provinsiale oonde gebruik is en steeds gebruik word. Dit verklaar die mat voorkoms van die glazuur wat opsigtelik op voorwerpe uit die Jiajing-tydperk voorkom.

Die eenvoudige tegnologie waar porseleinklip⁵² met glazuur-as (kalsium karbonaat) vermeng is, het bewys om baie veelsydig te wees. 'n Mengsel van glazuur-as en porseleinklip, het aan Jingdezhen 'n glazuur van besonder hoë gehalte gebied. Waar minder glazuur-as gebruik is, het die glazuur meer wit en meer deursigtig vertoon. 'n Mengsel wat ryker in glazuur-as is, bereik tussen 1 220° Celsius en 1 250° Celsius 'n versadigingspunt en is meer algemeen gebruik vir beskildering met blou onderglazuur.⁵³ Dit was van groot belang dat die glasure wat saam met kobalt blouversierde porselein van die Ming-dinastie gebruik is, so deurskynend as moontlik moes wees. Die glazuur moes ook nie op enige wyse op die kleur van die kobalt inwerk nie. Daar moes ook voorkom word dat die kobalt nie in die glazuur invloei en daarin opgeneem word nie. Teen die laat 16de eeu en vroeg 17de eeu, is by sommige oonde van 'n blinker en deursigtiger glazuur gebruik gemaak, maar die gebruik van matglasure het by talle ander oonde voortgeduur.⁵⁴

Glasuursamestellings is kompleks omdat dit uit verskillende komponente bestaan. Verskeie faktore kan die kleur van die eindproduk beïnvloed, soos die teenwoordigheid

⁴⁹ "Flux" is die term vir materiaal wat by glazuur gevoeg word om die smeltpunt daarvan te verlaag. Omdat suiwer silika nie smelt onder 'n temperatuur van 1700° Celsius nie, is dit dus 'n onmisbare bestanddeel in die glazuur. Wanneer die geskikte "flux" op 'n rou kleiliggaam aangewend word, reageer die silika in die klei daarop en vorm 'n glazuur. Hierdie eenvoudige metode van aanwending is een van China se oudste en mees kenmerkende glazuurtradisies en staan bekend as "hoë-temperatuur" glazuur.

⁵⁰ N. Wood, "The kaolin question", *Revue annuelle de la Société française d'Étude de la Céramique orientale*, no. 1, Oct. 2000, pp. 23-30.

⁵¹ Wood, *Chinese glazes*, p. 56.

⁵² Ibid., Porselein-steen wat met sipresblaarpatrone gemerk is, is hoog aangeskryf vir gebruik in glasure. Die patrone is die resultaat van mangaanminerale, wat die inwerking van ander onsuiverhede in die glazuur verminder.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid.

van gasse in die oond, veral suurstof.⁵⁵ Die meeste onderglasuurblou porselein is met rou glasuur bedek en slegs een bakproses was nodig omdat die kobalt bestand was teen die hoë baktemperatuur. Omdat die glasuur uit dieselfde basiese grondstowwe wat vir die kleiliggaam gebruik is, bestaan, versmelt die kleiliggaam en glasuur teen 'n hoë temperatuur saam en krimp dit gevolglik ook weer by afkoeling saam.⁵⁶ Die glasuur wat op porselein by Jingdezhen gebruik is, verskil van die voorwerpe wat by die meer suidelike oonde gemaak is, as gevolg van 'n "... reduced and dissolved iron oxide to dominate in the glaze's colour, rather than the iron-titania grey-greens ..."⁵⁷

Ongeveer dieselfde tyd as wat die tegniek van onderglasuurkobalt-versierings ontwikkel het, is ook met koperrooi onderglasuurversierings ge-eksperimenteer. Die rooi versierings was minder geslaagd en die resultaat na die bakproses was gewoonlik 'n teleurstellende grys of swarterige kleur. Dit wil nie sê dat die kobaltbloukleur altyd geslaag het nie. Talle voorbeelde waar kobalt gebruik is, maar die versierings grys of swarterig vertoon, kom ook voor, hoewel in 'n mindere mate. Soms is dit moeilik om op die oog af te onderskei of daar oorspronklik van koper- of kobaltoksied gebruik gemaak is. In sommige gevalle is kobalt- en koperoksied saam op een voorwerp gebruik, soos op die vaas wat in die Percival David Foundation by die Universiteit van Londen is.⁵⁸

Emalje-versierde voorwerpe waar die versierings oor die glasuur aangewend is, is nog 'n tegniek wat gedurende die Ming-dinastie toegepas is. Hierdie versierings bestaan uit polikroomkleure en is nie bestand teen die hoë baktemperatuur wat vir porseleinprodukte nodig is nie omdat dit die kleur nadelig beïnvloed. Hierdie tipe voorwerpe is nie op so groot skaal vervaardig as die wit en blou versierde voorwerpe nie.

Regeringsmerke wat op porseleinvorwerpe uit die Ming-dinastie voorkom, is veronderstel om 'n aanduiding te wees van die tydperk waartydens 'n voorwerp gemaak is. Hierdie merke is in die meeste gevalle egter uiters onbetroubaar en gemerkte voorwerpe is nie noodwendig gedurende daardie tydperk gemaak nie. Die regerende keiser, moes met sy troonbestyging afstand doen van sy persoonlike naam.⁵⁹ Merke uit die

⁵⁵ Ibid., p. 51.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ M. Medley, *The Chinese potter*, Oxford, 1980, p. 5.

⁵⁹ Feddersen, *Chinese decorative art*, p. 244.

Xuande- (1436–1435) en Chenghua-tydperke, (1465-87) is dikwels nagmaak op porselein van 'n latere tydperk soos Jiajing (1522-66), Kangxi (1662-1722) en latere tydperke. Om te onderskei tussen die merke wat die egte waarmerk bevat en dié wat veel later gemaak is, word onder meer kennis van die skryfwyse van die karakters van merke “nien hao” vereis. Al die ander eienskappe van die porseleinproduk, behoort saam met die regerings- of enige ander merk oorweeg te word.⁶⁰

Twee skryfwyses van regeringsmerke is te onderskei, naamlik die “nien hao” en die “nien zhi”. Die nien hao of nien zhi, het gewoonlik 'n jaar na die begin van die heerser se regeringstyd 'n aanvang geneem.⁶¹ 'n Ander variasie, is die voorkoms van die woord “tsao” in plaas van die meer algemene vorm naamlik “zhi”. Die woorde het dieselfde betekenis en dit is nie duidelik in watter gevalle die een bo die ander verkies is nie.⁶² Volgens Pope is die betekenis van “ta-ming-nien-tsao”, nie dieselfde as “nien-hao” nie, omdat dit nie die naam van die regeerder insluit nie, maar slegs op die dinastie dui.⁶³ Navorsers soos Bluett het op grond van die kalligrafiese eienskappe van “nien hao”, probeer om tussen verskillende tydperke te onderskei.⁶⁴

Dit is bekend dat porselein wat spesifiek vir die keiserlike hofhouding vervaardig is met ses karaktermerke gemerk is. In hierdie verband wys Pope daarop dat alle ware met ses karaktermerke nie noodwendig as keiserlike ware beskou moet word nie, en dat sekere ander oorwegings ook in ag geneem moet word by die bepaling of 'n stuk wel as keiserlike ware vervaardig is.⁶⁵ In so 'n geval is gehalte die eerste oorweging. 'n Ware keiserlike voorwerp is veronderstel om van die hoogste gehalte te wees. Indien

⁶⁰ Garner is van mening dat die vroegste regeringsmerke wat met sekerheid tot 'n bepaalde regeringstyd behoort, die merk van die Xuande-tydperk is. Kyk Garner, *Oriental blue and white*, p. 74. Pope sluit hierby aan en verwys na die voorwerpe in die Ardebil-heiligdom waarin daar van die 200 voorwerpe uit die 15de eeu, nie een voorwerp 'n “nien hao” (regeringsmerk) bevat nie. Hy aanvaar egter dat regeringsmerke sedert die Xuande-tydperk algemeen gebruik is. Pope, *Chinese porcelains of the Ardebil Shrine*, pp. 33, 34 en 78.

⁶¹ Macintosh, *Chinese blue and white porcelain*, p. 41.

⁶² Pope is van mening dat die term “tsao” oor die algemeen meer voorkom op ware van minderwaardige gehalte, veral in die 16de eeu en waarskynlik van privaatoonde afkomstig is wat goedkoper produkte vir algemene gebruik vervaardig het. Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil Shrine*, p. 114.

⁶³ Ibid., pp. 114, 127. Die Chinese karakters wat op 'n regeringstydperk dui, is gewoonlik in twee kolomme met twee of drie karakters elk gerangskik en word van regs af, afwaarts na links gelees. Gedurende die Ming-dinastie is merke in die meeste gevalle in blou onder die glasuur aangebring.

⁶⁴ Garner, *Oriental blue and white*, p. 75.

⁶⁵ Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil Shrine*, p. 33.

porseleinware wel so 'n keiserlike merk dra, is die moontlikheid van vervalsing nie uitgesluit nie.⁶⁶

Behalwe regeringsmerke wat op 'n tydperk betrekking het, is ander merke ook dikwels op porselein aangebring, byvoorbeeld poëtiese frases, goeie wense, spreuke of 'n toewydingsboodskap, Daoïstiese simbole, nl. die agt simbole van die onsterflikes, die agt kosbaarhede en agt Boeddhistiese simbole.⁶⁷ Soms het merke die doel van die betrokke stuk aangedui, byvoorbeeld of dit ornamenteel is of as offervaas bedoel is.⁶⁸ Die meeste inskripsies is poëties van aard en gee geen aanduiding van die moontlike datum van vervaardiging nie. Maar omdat die verskillende tydperke in die Ming-dinastie aan sekere merke voorkeur verleen het, kan dié merke in 'n sekere mate 'n hulpmiddel wees by die bepaling van die datum waartydens die voorwerp vervaardig is.⁶⁹ Slegs wanneer 'n sikliese merk op porselein voorkom, kan die presiese jaar waartydens die stuk gemaak is, vasgestel word.⁷⁰

Die versierings wat op porseleinvoorwerpe voorkom, veral die ontwerp en styl van die versierings, is 'n belangrike maatstaf by die bepaling van die tydperk waarin dit vervaardig is omdat daar sekere families van ontwerpe uit te ken is.⁷¹ 'n Bepaalde tekenstyl kan 'n aanduiding wees van die werk van 'n besondere kunstenaar of skool wat

⁶⁶ Die Xuande-merk is waarskynlik moontlik 'n merk wat eerder aan sekere styleienskappe gemeet moet word en is nie noodwendig aan 'n tydperk gebonde nie. Kyk G. Reitlinger and M. Button, "Early Ming blue-and-white" *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 1, no. 3, 1948, p. 19.

⁶⁷ Macintosh, *Chinese blue and white porcelain*, p. 141.

⁶⁸ Ibid., pp.135-141. Hierdie merke kan die plek van vervaardiging aandui of kan verwys na die instansie waarvoor dit gemaak is, byvoorbeeld die hof of die winkel wat dit bestel het, of die familie waarvoor dit bestem is, die doel waarvoor die voorwerp gemaak is, of goeie wense. Gelukwense was veral gedurende die Jiajing- en Wanli-tydperke besonder gewild. Simboliese tekens byvoorbeeld 'n perske vir 'n lang lewe, 'n vlermuis vir geluk of die haas vir lewensgenot, is gedurende die Ming-dinastie gebruik.

⁶⁹ Ibid., p. 135.

⁷⁰ Ibid., pp.246-250. Die sikliese merk word vasgestel volgens 'n tabel wat tydperke in siklusse van 60 jaar verdeel, wat van die geboorte van Christus bereken is. Die individuele jare van elke siklus, word volgens twee ideogramme bepaal, wat, eerstens, uit tien stamme (karakters wat die elemente verteenwoordig) bestaan en, tweedens, bestaan uit twaalf takke (karakters wat die sterre-beelde van die dierierem verteenwoordig). Deur die ideogramme op 60 verskillende maniere te kombineer, kan 'n siklus vasgestel word. Volgens hierdie stelsel kan daar nie vasgestel word op watter bepaalde kombinasie van die vele siklusse die merk wat aangebring is, betrekking het nie, tensy 'n "nien hao" ook teenwoordig is.

⁷¹ Die wyse waarop die kunstenaar sy kwas manipuleer om 'n dun en dikker lyn met mekaar af te wissel en die natuurlike kurwes van ongebroke lyne om volumes en vorms uit te beeld, bepaal die styl van die kunstenaar. Die Chinese se benadering tot die skilderkuns is dat die korrekte buitelyne alles moet kan weergee om te vergoed vir die derde dimensie. Die sagte punt van die kwas is net so subtiel gebruik vir die uitbeelding van figure as in die geval van kalligrafie waar alles vinnig met enkele goed gekose kwashale uitgevoer word, gevolglik het 'n soort skema ontstaan waarvolgens die versierings gedoen is. Kyk W. Watson, *Style in the arts of China*, Harmondsworth, 1974, p. 22 asook D. Lion-Goldschmidt, *Chinese blue-and white porcelain*, Paris, 1957, pp. 56, 57.

in 'n sekere tydperk werkzaam was, maar om porselein op hierdie wyse te dateer, vereis grondige eerstehandse kennis en ervaring. Porselein uit skeepswrakke en grafte, en museums wat porselein bevat waarvan die tydperke onweerlegbaar vasgestel is, bied belangrike maatstawwe waarmee die motiewe en die styl uitvoering daarvan, vergelyk kan word.⁷²

Daar is kenmerkende eienskappe wat deur die hele geskiedenis van Chinese kuns waar te neem is, maar die onderliggende dekoratiewe style is nie vir alle tydperke identies nie. Die ruimte wat rondom die motiewe toegelaat is, is as ornamentele skema verskillend toegepas. Teen die 15de en vroeg 16de eeu, is ontwerpe spaarsamig gebruik, byvoorbeeld met die versierings van die Xuande-, Zhengde- en Jiajing-tydperke, maar teen die einde van die 16de eeu, het porseleinversierings meer van die oppervlak bedek en is versierings toenemend met groter detail ingevul namate die aanvraag uit Europa toegeneem het.⁷³

Versierings op keramiek is reeds tydens die neolitiese kulture gebruik asook op bronsware van die vroeë Shang-kulture en het in baie gevalle as prototipes gedien vir motiewe wat later in die repertoire van die Ming-versierings op keramiek gebruik is.⁷⁴ Aaneenlopende krullende motiewe is moontlik die begin van die ontwikkeling van 'n verskeidenheid kurwende motiewe, soos die klassieke krulmotiewe wat veral gedurende die Ming-dinastie gewild was.⁷⁵

Die klassieke sleutelmotief algemeen bekend as “key-fret” en donderwolkmotief of “thunder-pattern” wat op vroeë pottbakkersware voorkom, is waarskynlik van vroeë bronsware afgelei.⁷⁶ Hierdie motiewe is die voorlopers van die monstermotiewe of “taotie” en kom algemeen in alle vorms van Chinese kuns voor.⁷⁷

⁷² S. Shirae, and W. Cox, “The Earliest blue and white wares of China”, *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 8, 1949, pp. 12-17.

⁷³ Hierdie versieringswyse het aanleiding gegee tot die sogenaamde kraakstyl wat veral kenmerkend is van die 17de eeu.

⁷⁴ Dit is moeilik om 'n kronologiese ontwikkeling van dekoratiewe motiewe van die vroegste keramiekware in die Chinese geskiedenis na te volg, want hoewel die verskillende neolitiese kulture elk kenmerkende eienskappe in die pottbakkersware toon, het die kulture mekaar oorvleuel. Kyk M. Medley, *The Chinese potter*, p. 21.

⁷⁵ Ibid., fig. 6, 7.

⁷⁶ Watson, *Style in the arts of China*, p.16.

⁷⁷ Medley, *The Chinese potter*, p. 21.

Die Boeddhistiese geloof het in die eerste eeu v.C. 'n baie sterk invloed op Chinese kuns gehad.⁷⁸ Boeddhistiese beelde en embleme is op porselein uitgebeeld. Dit is veral die lotus en variasies daarvan wat in Chinese kuns opgeneem is.⁷⁹ Die uitbreiding van die Chinese keiserryk in 581 en 906 tot in Sentraal-Asië asook die sy-roete, het Chinese keramiekversierders in aanraking gebring met tekstiele en metaal uit lande soos Indië en die Midde-Ooste. Persiese vorms is veral herkenbaar in latere uitbeeldings van gestileerde blare, blomme- en aaneenlopende krul-motiewe, en is die mees tipiese van alle Chinese versierings. Soms is motiewe wat oor lang tydperke gebruik is, so gestileer dat alle sigbare kontak met die plant- of diervorm waarvan dit afgelei is, verlore gegaan het, maar in bepaalde gevalle het die ritmes en kurwes van die motief behoue gebly.⁸⁰ 'n Voorbeeld is die verskeidenheid randmotiewe wat veral in die Ming-dinastie gebruik is en waarskynlik van plantmotiewe afgelei is.

Die Mongoolse heerser van die Yuan-dinastie (1260-1368), Kublai Kahn en sy opvolgers, het noue handelsbande met Persië, Arabië en die Midde-Ooste gehandhaaf. Die Mongoolse regering het in 'n groot mate met die Chinese kultuur en kuns geassimileer, maar het tog merkbaar die Chinese kunstradisies in 'n ander rigting gestuur. Die kobalt wat van Persië verkry is, saam met nuwe dekoratiewe motiewe en vorms van Persiese metaalware, het die tradisionele motiewe en skildertegnieke van die Chinese verder verryk en aangevul. Na die dood van Kublai Kahn, is die Chinese heerskappy onder Hongwu herstel. Hy het die Ming-dinastie in 1368 gevestig en die Confuciaanse ideaal van China as selfonderhoudende staat nagestreef, en gepoog om van vreemde invloede wat tydens die Mongoolse Yuan-dinastie die versieringskuns infiltrer het, ontslae te raak.⁸¹ Die verskeidenheid van motiewe wat toe reeds in gebruik was, was egter so ryk en lewendig, dat dit nie geïgnoreer kon word nie, en dit het 'n permanente plek in die repertoire van die porseleinversierders ingeneem.

Metaalvorms wat uit ander Oosterse lande ontleen is, en tydens die Ming-dinastie by die porseleinfatsoene gevoeg is, was houers soos pelgrimsflesse en kalbasvorms bekend as "double gourd". Ryskomme, klein bakkies met handvatsels, lang silindriese vase met

⁷⁸ Watson, *Style in the arts of China*, p. 20.

⁷⁹ J. Rawson, *Chinese ornament-the lotus and the dragon*, London, 1984, p. 64.

⁸⁰ Watson, *Style in the arts of China*, p. 20.

⁸¹ Macintosh, *Chinese blue and white porcelain*, p. 21.

uitwaartse lippe en plat bodems, asook bekere met lang nekke en tuite, is kenmerkende fatsoene wat van Persiese voorbeelde afgelei is. Die meeste van hierdie fatsoene het sedert die begin van die Ming-dinastie permanent deel van die Chinese keramiekproduksie geword.⁸² Tydens die Ming-dinastie, is die fatsoene en ontwerpe van porseleinvoorwerpe verder aangepas om hulle kliënte tevrede te stel vir die steeds groeiende mark.⁸³

Die gebruik van kobalt in die vroeë Ming-tydperk was nog in die eksperimentele stadium en baie foute het voorgekom. Dié foute het 'n kenmerkende eienskap van Ming-porselein geword. Foute wat in die kobalt voorkom as deel van die aanwendingsproses, kan gevolglik as kriteria dien om dit te onderskei van dié van later tydperke.⁸⁴ Die kleur van die inheemse kobalt is nie dieselfde suiwer kleur as dié van ingevoerde kobalt nie, maar dit was makliker om aan te wend omdat dit minder ingevloei het. Om dié rede is die ingevoerde kobalt met plaaslike kobalt gemeng om 'n meer stabiele kleur te verkry. Die resultaat was 'n fyner tekenlyn wat meer dekoratief en delikaat aangewend kon word en met 'n ligte "wash" aangevul is.⁸⁵ Met die Zhengde-tydperk (1506-1521), is kobalt weer uit Sentraal-Asië na China ingevoer, maar dit was ook van groot belang dat 'n goeie gehalte inheemse kobalt net suid van Jingdezhen ontdek is.⁸⁶ 'n Verskeidenheid Moslem-motiewe en -fatsoene met Arabiese en Persiese inskripsies uit die Koran, is in hierdie tyd by die porseleinproduksie gevoeg. Dit was die gevolg van die invloed van die Moslem enogs aan die Chinese keiserlike hof en die Arabiese en Persiese handelslui wat hulle gedurende die 15de eeu in China gevestig het. Hierdie voorwerpe is veral na Suidoos-Asië en die Midde-Ooste uitgevoer.⁸⁷

Elke dinastie het sy eie spesiale bydrae gelewer tot die ontwikkeling van fatsoene en versierings op porselein, maar geen tydperk toon so 'n skerp wending in die verloop van die geskiedenis van porseleinvervaardiging as juis dié van die Ming-dinastie nie.⁸⁸ Pope

⁸² Ibid.

⁸³ Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, vol. I, p. 76.

⁸⁴ Monkhouse, *History and description of Chinese porcelain*, p. 71.

⁸⁵ Toe daar teen die begin van die Zhenghua-tydperk (1465-87) geen kobalt na China ingevoer is nie, moes noodwendig op plaaslike kobalt staatgemaak word. Macintosh, *Chinese blue and white porcelain*, p. 43.

⁸⁶ Ibid., pp. 44, 47.

⁸⁷ Yeo and Martin, *Chinese blue and white ceramics*, p. 29.

⁸⁸ Die versierings-motiewe van die Ming-dinastie word later volledig in hierdie hoofstuk behandel, maar ter wille van kontinuïteit in die oorsig van style, is dit nodig om hier, ter inleiding, kortliks na die Ming-dinastie te verwys.

haal die digterlike beskrywing van A. D. Brankston as volg aan: “To paraphrase one of the most learned and at the same time most sensitive scholars in the field, ... it could be said that in the second half of the fourteenth century the lotus budded, in the first half of the fifteenth century the flower opened in all its freshness, and in the closing half of the century the leaves began to tremble in the breeze.”⁸⁹ Met hierdie aanhaling word geïmpliseer dat die porseleinproduksie van die 15de eeu die hoogtepunt van die Ming-dinastie was, maar dit beteken nie dat daar in die daaropvolgende 16de en 17de eeu nie ook porselein van hoogstaande gehalte gemaak is nie.

Die motiewe wat tydens die Ming-dinastie gebruik is, het aanvanklik ’n definitiewe simboliese betekenis gehad, maar die meeste daarvan het met die verloop van jare verlore gegaan en het bloot as dekoratiewe motiewe voortbestaan. Op dieselfde wyse het invloede uit ander kulture met die tradisionele versieringsmotiewe vermeng geraak, maar het gou in die hand van die Chinese kunstenaar ’n eie karakter verkry. Sedert die begin van die Ming-dinastie is ’n ryker verskeidenheid van versieringsmotiewe op porselein weergegee as ooit tevore.⁹⁰

Die gewildste ontwerp wat tydens die Ming-dinastie voorkom, is die drie- en vyfpuntblaar-motief saam met die sogenaamde lotusrank en -krulmotief.⁹¹ Volgens Alois Riegl, wat ’n intensiewe studie na die formele ontwikkeling van dié motief gemaak het, is die lotusmotief saam met die papyruspalmet-motief, oorspronklik in Egipte as randmotief gebruik. Volgens Riegl het die lotus- en palmetmotief, waar dit deur Oosterse kulture oorgeneem is, ’n sekere vitaliteit bygekry wat nie in die Egiptiese uitbeeldings bestaan het nie, omdat die sogenaamde “kunstwollen” wat in elke individuele kunstenaar se kunsuiting verskuil is, waarskynlik die ontwerp lewendig gehou het.⁹² Sommige vorms van die akantus- en lotusblommotiewe het feitlik onveranderd bly voortbestaan, maar dié

⁸⁹ Pope, *Chinese porcelains of the Ardebil Shrine*, p. 83, asook die verdere bespreking daarvan, pp. 83-85.

⁹⁰ Dit sou onmoontlik wees om alle motiewe wat tydens die Ming-dinastie gebruik is in die bestek van hierdie studie te bespreek en daarom word slegs motiewe wat op skerwe wat by die onderskeie wrakke voorkom, hier behandel. Kyk addendum A.

⁹¹ Die “palmet” is ’n benaming wat toegepas word op ’n gestileerde blommotief wat in die Egiptiese randversierings voorkom. Die meeste navorsers is van mening dat dit van die papyrusplant afgelei is, maar Rawson sê dat lelies en lotusblomme as oorsprong van dié motief, nie uitgesluit kan word nie. Rawson, *Chinese ornament*, p. 30.

⁹² Rawson maak die volgende opmerking ten opsigte van die ontwikkeling van motiewe, “If the building blocks cannot be defined and described, it is difficult, if not impossible, to discuss how a work of art is constructed or developed. It would be very difficult to discuss the history of an art if one generation did not make some use of the building blocks employed by the previous generations” Kyk Rawson, *Chinese ornament*, p. 25.

motiewe is met verloop van tyd volgens voorkeure en behoeftes aangepas.⁹³ Ander eenvoudige blaarmotiewe het saam met die Boeddhistiese geloof in China inslag gevind, omdat daar 'n behoefte aan versieringsmotiewe ontstaan het om die nuwe godsdienssimbole te vergesel.⁹⁴ Slegs die idee van die halfpalmette en blaarmotiewe as randpatroon om panele te verdeel, het op keramiekversierings bly voortbestaan as bewys van die herkoms van die blaarmotief, halfpalmette en lotusblommotief. Omdat palmetvorms nie te spesifiek was nie, kon dit maklik aangepas word om die vorm van 'n lotusblom aan te neem.⁹⁵

Wolke en branders, waarmee die onsterflikes bo die aarde kon sweef, was 'n gunsteling motief. Deurdat die hoekigheid van geometriese motiewe versag is deur dit in vloeiende lyne te verander en krulle by te voeg, het blomvorms soms die plek van wolkvorms ingeneem. Hierdie vloeiende lyne het die weg gebaan vir die pioenroosrankmotief wat teen die sewende eeu ontwikkel het. Die vorms wat hieruit ontwikkel het deur die samestelling van twee kommas rug-aan-rug, is uitgebou tot nuwe blaar- en blom-motiewe. Die klassieke Westerse akantusblaarmotiewe en krulrankies van die druiwestok, het 'n motief aan die Chinese kunstenaar voorsien, wat veral nuttig op keramiekware aangepas kon word.⁹⁶ Die krullende ranke kon groot of klein, ingedruk of uitgerek word om enige oppervlak te vul. Byvoegsels by 'n reeds bekende formule, is sonder enige voorbehoud so aanvaar, omdat dit lank reeds in gebruik is en daarom oortuigend voorkom. 'n Voorbeeld is die lotusblom wat saam met blaarranke gebruik is wat geen verband met die lotusblaar of enige ander waterplant het nie, maar omdat die blom bekend is word die bykomende motiewe aanvaar as 'n invulpatroon.⁹⁷

Motiewe van blare en blomme rondom 'n rosetmotief ontleen uit Persiese tekstielware en metaalware, het die bestaande Chinese motiewe aangevul, en deur oorvleueling en aanraking is nuwe motiewe geskep.⁹⁸ Deur wolk- en blaarvorms met mekaar te

⁹³ E. H. Gombrich, *A sense of order*, London, 1979, p. 210.

⁹⁴ *Ibid.*, p. 36.

⁹⁵ Deur halwe palmette rug-aan-rug te plaas, is 'n nuwe vorm geskep wat op 'n lotusblom dui. Rawson toon d.m.v. illustrasies aan hoe 'n eenvoudige palmetmotief kon ontwikkel het in 'n blom, omdat die palmetvorm met 'n rosetvorm verbind is. 'n Motief, wat algemeen as die wolkekrul-motief ("cloud scroll") bekend staan, is reeds voor die Zhou-dinastie (1027–249 v.C.) op brons en lakwerk gebruik, en kon 'n verdere invloed op die blaarrank- en palmetmotief gehad het. *Ibid.*

⁹⁶ Rawson, *Chinese ornament*, p. 73.

⁹⁷ *Ibid.*, p. 28.

⁹⁸ *Ibid.*

kombineer, en deur kurwende lyne opmekaar te stapel, is 'n vorm soos 'n “wollerige” blom verkry wat dui op die oorsprong van die pioenroos. Op dié wyse is die eens eenvoudige uitbeelding van die lotusblom, deur enkele wysigings, tot 'n komplekse, meer realistiese blom met sagte blare omskep waarby ook meeldrade bygevoeg is. Dit het aanleiding gegee tot die totstandkoming van 'n nuwe kanon van groot blomkoppe met redelik naturalistiese blaarvorms.⁹⁹

Meer as een soort blom word dikwels aan dieselfde rank uitgebeeld, byvoorbeeld waar die blomme van die vier seisoene gekombineer word. Dit bestaan uit die pruimbloesiel (winter), pioenroos (lente), lotus (somer) en krisant (herfs).¹⁰⁰ Pope onderskei ongeveer dertig blomsoorte op Ming-porselein wat in die Ardebil-versameling voorkom.¹⁰¹ Dit wil voorkom asof die uitbeelding van die pioenroos as basiese vorm gebruik is waarby enkele wysigings aangebring is om 'n ander blom voor te stel.¹⁰²

Draakmotiewe is waarskynlik afgelei uit vroeë bronsware wat vir rituele seremonies gebruik is en met eienaardige monsters versier is. Die vroegste draakmotiewe is met 'n lang slangagtige lyf uitgebeeld.¹⁰³ Die groen draak (“long”) kan, volgens oorlewering, van vorm verander, en het ook verskillende simboliese betekenisse.¹⁰⁴ Omdat drake met kurwende liggame, uitgesperde kloue en oop kake uitgebeeld word, vertoon die uitbeeldings besonder lewendig. Die kuif en haaragtige aanhegels aan die pote, toon 'n wuiwende effek, asof dit deur 'n ligte wind geroer word, en asof dit in water swewe. In die meeste uitbeeldings is albei oë van die draak frontaal weergegee, met die kop in

⁹⁹ Ibid., p. 28.

¹⁰⁰ Rinaldi, *Kraak porcelain a moment in the history of trade*, p. 126, fig. 136.

¹⁰¹ Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil shrine*, Index, pp. 177-181.

¹⁰² Die klein nuanses wat van een uitbeelding tot 'n ander voorkom, kan ook te doen hê met die individualistiese uitbeeldingswyse van die verskillende kunstenaars. Die verskillende blomtipes is moeilik van mekaar te onderskei volgens die uitbeeldings wat op Ming-porselein voorkom. Miskien is daar sekere eienskappe waarvolgens Chinese die blomme van mekaar kan onderskei wat vir die Westerse oog verborge is.

¹⁰³ Die uitbeeldings van monsters soos drake het gewoonlik ontstaan deur die kombinasie van sekere eienskappe van verskillende bekende diere. Tydens die Ming-dinastie is drake saamgestel uit die kop van 'n kameel, horings van 'n bok, maanhare van 'n leeu en kloue van 'n tier. Kyk Rawson, *Chinese ornament*, pp. 94-96. In vroeë uitbeeldings is die lyf van drake met diamantpatrone versier, maar latere uitbeeldings bevat skubbe, waarskynlik as gevolg van die assosiasie wat drake met water het. Brankston meen dat volgens die vorm van die kop, lang stert, en skub-motief, daar ook eienskappe van 'n krokodil in uitbeeldings van drake waar te neem is. Brankston, *Early Ming wares of Chingtechen*, p. 76.

¹⁰⁴ Die geestelike draak heers oor die skepping, water en reën, en word gewoonlik uitgebeeld tussen wolke en vlamme wat die vlamme-juweel van Boeddha, (“ju”) navolg wat die son en die hart van Boeddha simboliseer. Hierdie drake-uitbeeldings het nog wyer verklarings waar die uitbeelding tussen wolke gepaard gaan met die idee dat die draak bokant die Daoïstiese eiland Meru, sweef wat deel uitmaak van die Boeddhistiese filosofie. Kyk Feddersen, *Chinese decorative art*, p. 235 asook Rawson, *Chinese ornament*, p. 94.

profiel. Hierdie uitbeelding is waarskynlik 'n poging tot voorverkorting, en verleen aan die draakfiguur 'n komieklike, eerder as vreesaanjaende voorkoms.¹⁰⁵ As dekoratiewe vorm, verskil draakuitbeeldings van een tydperk tot 'n ander. Tydens die Ming-dinastie kom daar hoofsaaklik drie uitbeeldingswyses van drake voor. Drake is algemeen op keramiek as 'n slangagtige figuur met skubbe en twee tot vier pote, waarop daar drie tot vyf kloue aan elke poot voorkom, uitgebeeld.¹⁰⁶ Op die kop kom langerige wuiwende hare voor, en soms ook twee horinkies soos dié van 'n jong takbok met 'n dorsale vin op die rug en soms ook vlermuisagtige vlerke. Drake met 'n visagtige stert tussen branders, bekend as die visdraak ("fei-yu"), kom ook voor.¹⁰⁷ Hierdie draak bevat gewoonlik twee vlerke. 'n Ander draakmotief, toon die draak met 'n stert bestaande uit veelvuldige arabesk-krulle, wat ooreenkom met lotuskrulle.¹⁰⁸ Drake- en wolkekrulle het tydens die Han-dinastie (206 vC-220 nC) as dekoratiewe skema ontstaan en staan as drakekrulle bekend.¹⁰⁹ Dit is vandag nog die konvensionele manier waarop mitologiese fantasie-figure uitgebeeld word, wat 'n mistieke aura aan die uitbeelding verleen.¹¹⁰

Dit kan nie bewys word dat die Chinese "fenghuang" of feniks direk uit die voël-motiewe op bronsware ontwikkel het nie, maar dit blyk dat daar tog een of ander verband moes gewees het.¹¹¹ Die benaming feniks kom uit Arabiese legendes waar dié voëls uit die as verrys en weer gebore word. Die mitiese voël, "fenghuang", wat ook met die legendariese draak geassosieer word, staan algemeen as feniks in Westerse naslaanbronne bekend.¹¹² Oor watter van hierdie twee voëls op Ming-porselein uitgebeeld word, is daar nie

¹⁰⁵ Anders as die Westerse interpretasie van drake, wat met die bese en vernietiging geassosieer word, is Chinese drake veronderstel om voorspoed en beskerming te verseker. Feddersen, *Chinese decorative art*, p. 235.

¹⁰⁶ Dit word algemeen aanvaar dat drake wat gedurende die Ming- en Qing dinastieë met vyf kloue uitgebeeld word, beskou word as sogenaamde amptelike ware vir die keiserlike huishouding. Feddersen, *Chinese decorative art*, p. 235. Pope wys egter daarop dat uitbeeldings van drake met vyf kloue, ook op porseleinware van minderwaardige gehalte gevind is terwyl daar gevalle is waar drake met drie- en vier kloue, op ware van uitstaande gehalte voorkom. Hierdie stelling is dus nie in alle gevalle juis nie. Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil shrine*, pp. 35-38.

¹⁰⁷ Dit is moeilik om te onderskei tussen die seendraak en die moerasdraak en watter een van die twee veronderstel is om die ("fei-yu") of visdraak te wees.

¹⁰⁸ Pope, *Chinese porcelains of the Ardebil shrine*, pp. 35-38.

¹⁰⁹ Die krul-motief wat ook met die uitbeelding van wolke geassosieer word, is afgelei van gedigte uit die Han-dinastie, waarmee geeste op 'n kosmiese wind meegevoer word na misterie en onsterflikheid. Rawson, *Chinese ornament*, pp. 96-100. Wolkekrulle is later ook, tydens die Ming-dinastie, saam met ander diere en landskapstonele uitgebeeld. Drake is tussen vlamme en klein wolkekrulle uitgebeeld en soms tussen die skuim van branders. Rawson, *Chinese ornament*, p. 96 en Medley, *Handbook of Chinese art*, pp. 180-182.

¹¹⁰ Rawson, *Chinese ornament*, pp. 95-96.

¹¹¹ A. D. Brankston, *Early Ming wares of Ching-tê-Chên*, London, 1970, pp. 74-77.

¹¹² Die feniks is 'n mitologiese voël van Arabiese oorsprong. Kyk J. Coulson et al., *Oxford Illustrated Dictionary*, London, 1984, p. 634.

sekerheid nie, want geen Chinese bron maak genoegsaam onderskeid tussen die twee nie.¹¹³ Die “fenghuang” is, soos die “qilin” en die draak, ’n legendariese kreatuur wat dekoratief sowel as simbolies toegepas is.¹¹⁴ Die manlike voël, “feng” en die vroulike voël, “huang” word onderskei op grond van verskille in die uitbeelding van die stertvere. Die manlike voël bevat tot vyf lang stertvere byna soos dié van ’n pou, terwyl die vroulike voël se stertvere besonder lank, krullerig en rankend voorkom, soms bestaande uit arabesk-krulle.¹¹⁵ Die “fenghuang” word, net soos die draak, dikwels omring deur lotusranke, of selfs deur branders, maar word ook soms in die vorm van ’n sirkel uitgebeeld.¹¹⁶

Die “qilin”-motief het waarskynlik ontstaan uit die figuur van die hert of takbok. Herte kom veral volop voor op Chinese rituele bronsware van die vyfde en vierde eeu v.C. en het ’n belangrike plek by rituele seremonies ingeneem.¹¹⁷ Dié dier is verteenwoordigend van ’n paar, “qi” het betrekking op die manlike dier “yang” en “lin” op die vroulike dier “yin”.¹¹⁸ Soos die draak, voël (“fenghuang”) en skilpad, is die qilin ’n mitologiese fantasie-dier met bonatuurlike kragte en eienskappe.¹¹⁹ ’n Ander figuur, bekend as “bixie,” het die voorkoms van ’n hert met horings waarmee die bose afgeweer word.¹²⁰ Die lyf van dié dier kom ooreen met dié van ’n perd, maar is met skubbe en lang maanhare bedek.¹²¹

Die digkuns wat die misterie van die natuur besing, het aanleiding gegee tot die uitbeelding van landskappe in die skilderkuns.¹²² Die heilige rots en twee paradijs,

¹¹³ Rawson noem dat dit misleidend is om die voël met weelderige stert wat op Chinese grafreliëfs voorkom, feniks te noem. Rawson, *Chinese ornament*, p. 100.

¹¹⁴ Die feniks simboliseer die son, warmte, vrugbare oeste, fertiliteit, lang lewe, geluk en is ook die boodskapper van Daoïstiese onsterflikes, en word veral ook met die keiserin geassosieer. Feddersen, *Chinese decorative art*, p. 235.

¹¹⁵ Rawson, *Chinese ornament*, p. 105.

¹¹⁶ Feniks-motiewe, wat op vroeë onderglasuurblou ware voorkom, toon ’n ooreenkoms met motiewe van die Dingware, maar is eerder direk van motiewe op lakwerk, as tussenganger tussen motiewe op silwerware en dié op porseleinware, gebaseer. Ibid., fig. 85 en 86.

¹¹⁷ Ibid., p. 108.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Ibid., p. 81.

¹²⁰ Dit is ook moontlik dat die uitbeelding van die eenhoring veronderstel is om ’n profiel uitbeelding te wees waar slegs een horing weergegee is, en dat in latere uitbeeldings die dier met een horing uitgebeeld is omdat die eerste uitbeelding verkeerd vertolk is. Ibid. p. 79.

¹²¹ Kyk ook die uitbeeldings in *Christie's pictorial history of Oriental ceramics*, p. 77 fig. 9 en Feddersen *Chinese decorative art*, fig. 48.

¹²² Feddersen, *Chinese decorative art*, pp. 238-239.

naamlik die “eiland van die geseëndes” het aanleiding gegee tot fantasietonele en was ’n gewilde onderwerp wat op porseleinversiering van veral die 16de en 17de eeu voorkom.¹²³ Verhale uit die geskiedenis, legendes asook die doen en late van verskillende Daoïstiese figure, wat in ’n landskap of tuin afspeel, is moontlik eers in houtsnede uitgebeeld vanwaar dit deur keramiekversierders oorgeneem is.¹²⁴ Landskapuitbeeldings en tuinuitbeeldings, kom dikwels voor saam met uitbeeldings van diere en voëls, omring deur blomranke, blomme wat uit die grond spruit en bome. Deur alles ’n bietjie te orden en logies bymekaar te plaas, is ’n landskaptoneel geskep. Rawson sê dat indien landskapsversierings van waarneming uit die natuur gemaak is, of van ’n skildery of afbeelding geneem is, “... irregular arrangements would probably not have arisen; but because the patterns were contrived with an existing vocabulary of motifs, and were also bound by the limited space available ... slightly strange compromises were allowed.”¹²⁵

Takke met vrugte aan, soos lietsjies, granate, kersies, perskes, druiwe en sitrusvrugte is ook dikwels in die Ming-dinastie uitgebeeld, soms saam met klein blaartjies en bloeisels.¹²⁶ Hierdie uitbeelding bevat ook dieperliggende simboliese betekenis byvoorbeeld, perkses (“tao”), wat die simbool is van die huwelik, onsterflikheid en lente. Saam met granate en sitrusvrugte, simboliseer perskes ook vrugbaarheid.¹²⁷

Groterige blare met vier tot sewe punte kom ook voor. Groot blare is baie nuttig as motief aan die bo-rand van ’n houder met ’n nou bek gebruik, veral bottelvormige vase.¹²⁸ Blaarplante wat soos piesangblare lyk, kom dikwels saam met dié heilige rotsmotief in landskappe op keramiekware voor.¹²⁹

Tonele van visdammetjies met lotusblomme en onderwatertonele is ook dikwels gedurende die Ming-dinastie uitgebeeld. Soms is die dam van bo-af gesien met lotusblomme en blare bo-op die water, maar onderwatertonele was ook gewild met uitbeeldings van karp, krappe, krewes en paddas tussen waterplante soos palinggras, eendekruid, watervarings en lotusblare

¹²³ Rinaldi, *Kraak porcelain a moment in the history of trade*, p.123 Fig.131, p.159 en fig.195. Dit wil voorkom asof daar geen landskappe van hierdie aard tussen die skerwe van die 1552 en 1554 wrakke (Jiajing) uitgebeeld is nie.

¹²⁴ Feddersen, *Chinese decorative art*, pp. 242-243.

¹²⁵ Rawson, *Chinese ornament*, p. 105.

¹²⁶ *Ibid.*, p. 234.

¹²⁷ *Ibid.*

¹²⁸ Vergelyk die vaas in, Pope, *Chinese porcelains of the Ardebil shrine*, fig. 74 (Kat. No. 29.451).

¹²⁹ J. A. Pope, “Fourteenth century blue-and-white”, *Occasional papers*, vol. II, no. 1, Washington, 1970, p.34.

en blomme.¹³⁰ Landskapuitbeeldings sluit soms water in wat tussen die plante merkbaar is, aangedui deur 'n golwende of kartelende lyntekening. Water word op verskeie wyses uitgebeeld en kom algemeen op Ming-porselein voor. Branders word beskou as die woonplek van drake en is saam met drake-uitbeeldings 'n gewilde motief met sterk simboliese betekenis wat veral tydens die Ming-dinastie algemeen gebruik is.

Motiewe bekend as lambrekyn-, "ruyi"-septerkop-, "ruyi-lappet-" of ojief-vormige motiewe, bestaan uit lobvormigepanele met 'n blom- of blaarversiering aan die binnekant daarvan. Dié panele is algemeen op porselein van die Ming-dinastie gebruik en het waarskynlik sy oorsprong uit die wolkekrulmotiewe.¹³¹ Dit is hoofsaaklik as aaneenlopende randmotief gebruik maar kom ook, as afsonderlike wolkies met krulle, saam met die hoofmotief voor.¹³² 'n Ander vorm van die krullende motief is die "trefoil" of driekrulmotief, ook 'n herhalende motief en wat lyk asof dit afgelei is van die wolkekrulmotief of van die brandermotief. Dit is as randmotief gebruik maar soms ook as invulling tussen sentrale motiewe.¹³³ Randmotiewe kom ook dikwels rondom die voetstuk en nek van veral toe vorms soos vase voor.

Watson noem dat die sogenaamde klassieke sleutelmotief en ander geometriese motiewe wat op Ming-porseleinware voorkom as randpatroon, moontlik afgelei is van die versierings op Chinese argitektuur. Tot ongeveer die begin van die 16de eeu, het geometriese motiewe 'n ondergeskikte rol op porselein van die Ming-dinastie ingeneem en is beperk tot rand- en bandmotiewe. Aaneenlopende diamantvormige motiewe is in verskillende variasies uitgebeeld, asook 'n motief wat afgelei is van die Boeddhistiese "ruyi"-septer wat vir seremoniële doeleindes gebruik word. Die motief kom ooreen met die wolkekraagmotief en word soms daarmee verwar deurdat die benaming "lappets" deur vroeëre navorsers op albei hierdie vorms van toepassing gemaak is.¹³⁴ Die wolkekraagmotief, is in groot panele uitgebeeld wat gewoonlik 'n patroon van een of ander aard soos

¹³⁰ Ibid., fig. 9, (kat. no. 29.42).

¹³¹ "Wolkekrulmotiewe" toon baie variasies en word sedert die veertiende eeu algemeen op porselein uitgebeeld.

¹³² Watson, *Style in the arts of China*, p. 20.

¹³³ "Trefoil" motiewe vorm deel van lotus-paneel-motiewe op die skouer van 'n bak in die Ardebil-heiligdom. Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil shrine*, fig. 52, (kat. No. 29.495).

¹³⁴ Die verskil is daarin dat die "ruyi"-septer-motief meer hartvormig is, bestaande uit twee krulle wat na mekaar toe wys met 'n bygevoegde punt aan die onderkant, in teenstelling met die wolkekrulmotief wat uit 'n aaneenlopende geskulpte lyn bestaan. Macintosh, *Chinese blue and white porcelain*, p. 134, fig. 9(e) en Medley, *Handbook of Chinese ceramics*, p. 99.

branders, omsluit. Gedurende die 17de eeu het geometriese motiewe toenemend 'n belangrike plek as invulmotiewe as deel van ontwerpe ingeneem soos wat die kraakstyl toon. “Ruyi”-motiewe kom ook tussen ander geometriese motiewe voor, veral as onderdele van motiewe by kraakversierings.¹³⁵

Godsdienstige, mitologiese en legendariese motiewe soos dié van Laotse, Confucius en die Daoïsme, is as simboliese motiewe van die denne- bamboes- en pruimbloeiseltak uitgebeeld. Ander soortgelyke simbole, soos die agt kosbaarhede “pa pao”, die agt Daoïstiese embleme “pa an xian”, die agt Boeddhistiese embleme “pa zhi xiang”, kom veral op keramiekware van die Ming-dinastie voor.¹³⁶ Hierdie simbole is tussen ander motiewe aan die binne- of buitekant van ware as deel van ander versierings aangebring. Sommige embleme kom ook algemeen op die bodem voor, soos dié van die “papao”.¹³⁷ Die “yinyang”-motief omvat die oudste Chinese filosofiese idees met betrekking tot die kosmos.¹³⁸

Die gebruik van die motiewe en die kombinasies daarvan, verskil van tydperk tot tydperk asook die orde waarin dit op die voorwerpe gerangskik is. Die lang tradisie waarmee hierdie motiewe ook op skilderye en ander kunste toegepas is, asook die simboliek waarmee dit gepaard gaan, het daartoe gelei dat motiewe op onlogiese wyse saam uitgebeeld word. Sodoende het eienaardige vorms ontstaan wat deur stilerings nie meer herkenbaar is nie.

¹³⁵ Medley, *Handbook of Chinese ceramics*, p. 38.

¹³⁶ Macintosh, *Chinese blue and white porcelain*, p. 132.

¹³⁷ Ibid., p. 138.

¹³⁸ Dit bestaan uit 'n sirkel, wat deur 'n S-kurwe in twee gelyke dele verdeel is, waarvan een deel wit en een deel swart is en die dualisme van die wêreld simboliseer. “Yin” stel die vroulike, en “yang” die manlike eienskappe voor wat ook met nog baie ander elemente geassosieer word, soos die “pa kua” of agt trigramme. Trigramme is uit groepe van drie lyne saamgestel en verteenwoordig: die hemelse elemente naamlik lug, mistigheid en vogtigheid, vuur en lig, donderweer, en die aardse elemente: naamlik wind, water, berge en die grond. Feddersen, *Chinese decorative art*, p. 230.

Navorsingstegniek.

Die ondersoek op die porselein-skerwe het ten doel om die volgende vas te stel:

- Die moontlike tydperk van vervaardiging volgens die tydperk waarin die betrokke skip gestrand het.
- Die moontlike plek van vervaardiging, dit wil sê of die skerwe by die hoofoende, imperiale oonde van Jingdezhen, of by ander, provinsiale oonde, vervaardig is.
- Die moontlike kronologiese ontwikkeling van die versieringsmotiewe gemeet aan die volgorde in tydperke waartydens die verskillende skepe gesink het.
- Die moontlike Europese invloed op die vorm of versierings.
- Die moontlike plek van stranding van die skepe.

Die nege vindplekke aan die Suid-Afrikaanse kus waar skerwe versamel is, het gesamentlik nagenoeg 80 000 skerwe opgelewer. Dit is 'n onbegonne taak om die inligting wat hierdie skerwe bied, te ontleed en aan te teken. Daar moes noodwendig 'n keuse uit die skerwe gemaak word ten einde die eienskappe van die skerwe te kan beoordeel soos dit by elke wrak voorkom. Duisende skerwe is ondersoek en bykans 3 000 skerwe se data is vir die doel van hierdie studie in die fynste besonderhede beskryf en opgeteken. In gevalle waar groot hoeveelhede skerwe by een wrak voorkom, is 'n aantal skerwe voor-die-voet geneem vir hierdie ontleding. Skerwe waarvan die motiewe te onduidelik is om 'n motief te kan ontleed, is nie opgeneem nie. Waar 'n wrak, soos in die geval van die Santo Alberto en die São João Baptista, weinig skerwe opgelewer het, is soveel as moontlik van die skerwe se besonderhede aangeteken.

Vir 'n ondersoek van hierdie aard was dit nodig om een of ander werkbare stelsel te vind om al die inligting aan te teken wat uit die skerwe onttrek is, met die doel om 'n beeld te vorm van die eienskappe wat die skerwe van elke wrak toon. Daar bestaan geen gepubliseerde klassifikasiestelsel wat aan al die behoeftes van hierdie studie voldoen nie. So 'n stelsel moes dus ontwerp word om al die bruikbare inligting wat uit die afsonderlike

skerwe geles kan word, op te vang en te orden. Die stelsel moes ook die moontlikheid bied om hierdie inligting maklik te kan onttrek en om vergelykings tussen die skerwe van die onderskeie wrakke te kan maak. Hierdie stelsel is van meet af aan opgebou en bied 'n verskeidenheid moontlikhede. Nie net is dit moontlik om die onderskeie motiewe met 'n wrak in verband te bring nie, maar ook om die gehalte van die skerwe, die kleur van die kobalt, die versieringstyl en al die ander eienskappe soos wat hieronder uiteengesit is, van een wrak met dié van 'n ander te vergelyk. Dit is die eerste stelsel van dié aard om die skerwe afsonderlik, te ondersoek maar ook om 'n oorsigtelik beeld van die porseleinvonds van een of meer van die wrakke, te verkry. Ander vergelykings, wat 'n legio moontlikhede bied, kan volgens hierdie stelsel uit die data wat daarin vervat is, onttrek word.

Pope was die eerste om 'n lys op te stel van motiewe wat op porselein van die Ming-dinastie voorkom.¹³⁹ Hierdie lys is nuttig omdat hy die motiewe identifiseer en beskryf, maar die leemte van hierdie lys lê daarin dat Pope nie die ander eienskappe van die porselein, soos die grootte van die motief, die styl van uitvoering, gehalte van die porseleinliggaam en die kleur van die kobalt met die motief in verband bring nie. Ander navorsers, soos McElney,¹⁴⁰ Rinaldi¹⁴¹ en C. Shangraw en E. von der Porten,¹⁴² het kronologiese indelings saamgestel volgens die veronderstelde ontwikkeling van die randmotiewe van spesifiek die kraakstyl, soos dit veral op oop vorms soos borde voorkom. Hierdie indelings is nuttig omdat dit eerste pogings van hierdie aard is, en bied 'n grondslag waarop ander navorsers kan voortbou.

Dit was noodsaaklik om die data van die skerwe wat aan die Suid-Afrikaanse kus voorkom op 'n rekenaar in te voer om dit sinvol te verwerk. 'n Hoeveelheid porseleinskerwe wat by elke wrak versamel is, is ontleed, gemeet, en die eienskappe van elke skerf aangeteken. Kyk die pro forma-voorbeeld op p. 64. Uit die samevatting van die inligting van die datalys, is 'n beeld gevorm van veranderlikes van die groep skerwe wat by elke wrak gevind is. 'n Vergelykende studie van die skerwe is van wrak tot wrak gedoen. Die data wat op die wyse versamel is, is op 'n kompilasievorm aangebring wat

¹³⁹ Pope, *Chinese porcelain of the Ardebil shrine*, pp. 177-181.

¹⁴⁰ McElney, "The blue and white wares-post 15th century", *Oriental ceramic Society of Hong Kong*, 1979, pp. 34-36.

¹⁴¹ Rinaldi, *Kraak porcelain*, pp. 70-210.

¹⁴² C. Shangraw and E. von der Porten, *Kraak plate design sequence 1550-1655*, San Francisco, 1997, pp. 1-16.

spesiaal vir dié doel deur die Rekenaarondersteuningsdienste van die Universiteit van Pretoria ontwerp is. Die prosessering programmatuur wat vir die dataproessering gebruik is, is SAS®.¹⁴³ Vergelykende en aanvullende inligting is ook verkry uit versamelings van en navorsing oor die porseleinvondse van ander skeepswrakke, veral dié van die Spaanse wrak: San Diego, die Nederlandse wrak: die Witte Leeuw en die Oosterse jonk, bekend as die Hatcher-“cargo”.

¹⁴³ “The SAS system is an integrated system of software providing control over data analysis and statistical procedure supplied by the SAS Institute Johannesburg RSA”.

PRO FORMA

MRS LV ESTERHUIZEN - T94086 : GSK9001 : LG333970 - Data Capture Sheet

[illegible]

Die uiteensetting van die aangehegte Addendums, bevat die aangetekende data van die porseleinskerwe wat by die nege vindplekke versamel is. Addendum A bestaan uit 'n verkorte datalys van sommige van die eienskappe van die skerwe en die motiewe wat daarop voorkom. Addendum B (i) bevat afbeeldings van motiewe op skerwe. Addendum B (ii) bevat verdere afbeeldings van motiewe op skerwe asook van voorwerpe uit ander versamelings. Addendum C sluit illustrasies van die kronologiese indelings van verskillende navorsers in. Hierdie indelings word in Hoofstuk VII meer breedvoerig bespreek. Die uiteensetting van die inligting soos dit volgens 'n datanommer in Addendum A aangeteken is, en die redes waarom die bepaalde inligting nodig was om die studie volledig te maak, is soos volg uiteengesit:

V. 1 Skerfnommer:

Aan elke skerf wat hanteer is, is 'n unieke nommer toegeken.

V. 2 Versameling of museum:

'n Nommer is toegeken vir elke versameling of museum vanwaar skerwe verkry is.

V. 3 Wraknommer:

Nege nommers is toegeken, een aan elke wrak waarvan skerwe vir die doel van hierdie studie ondersoek gebruik is.

V. 4 Vindplek/strandgebied waar skerwe versamel is:

Nege strande is geïdentifiseer waar porseleinskerwe versamel is.

V. 5 Datum waarop die skerwe versamel is:

'n Benaderde datum is aangeteken wat 'n aanduiding is wanneer persone vir die eerste keer begin het om skerwe op elke strand te versamel.

V. 6 Die geskatte fatsoen van die voorwerp waarop die skerf dui:

Die skerwe vorm deel van 'n voorwerp met 'n bepaalde fatsoen. In sommige gevalle is dit maklik om te bepaal wat die oorspronklike fatsoen van die voorwerp was, maar dit is nie in al die gevalle so duidelik nie. Die vorm van die skerf, die plek waar die versiering voorkom die gedeelte wat dit verteenwoordig (byvoorbeeld of dit 'n gedeelte van die rand, wand of voetring is). Die grootte van die voorwerp kan ook in 'n groot mate volgens die dikte van die skerf geskat word. 'n Bepaalde versieringsmotief kan in party gevalle met 'n sekere fatsoen verbind word.

V. 7 Die werklike vorm van die skerf:

Die volgende afleidings kan van die fatsoen van 'n skerf gemaak word: waar 'n skerf konkaaf gevorm is en versierings aan albei kante bevat, dui dit daarop dat so 'n skerf deel was van 'n oop voorwerp, soos 'n bord of 'n kom. Waar versierings slegs aan die buitekant voorkom sonder glasuur aan die binnekant, dui so 'n skerf daarop dat dit deel gevorm het van 'n toe voorwerp soos 'n vaas, fles of kruik.

V. 8 Skerf tipe:

Die voorkoms van elke skerf is ondersoek volgens die dwars deursnit (die gebreekte kant) daarvan. Meer bepaald beskryf dit die struktuur van die klei, volgens 'n skaal van nege verskillende kwaliteite. Hoewel die kleur van die klei 'n aanduiding kan wees van die gehalte is kleur nie noodwendig 'n faktor nie. Die kleur van die klei mag wissel van suiwer wit, effens blou getint tot selfs gryserig. Selfs 'n bruinerige of pienkerige skakering kleiliggaam kan steeds besonder fyn en kompak wees. Die kwaliteite wat hier onderskei word, word ook gemeet aan die gehalte van die kleur van die kobalt, die styl, netheid en presiesheid waarmee die geskilderde motief uitgevoer is. Sodoende kan vasgestel word of daar 'n ooreenkoms tussen sekere motiewe, die gehalte van die klei van die voorwerp en die kleur van die kobalt is, asook op die styl van uitvoering van die skilderwerk wat daarop voorkom.

V. 9 Die voorkoms van die klei-oppervlak:

Deur onsuierhede wat op die klei-oppervlak voorkom, te beoordeel en dié inligting met die deursnit van die skerf te vergelyk, kon vasgestel word of daar 'n ooreenkoms tussen die onsuierhede op die oppervlak van die skerf en dié van die deursnit is. Indien die oppervlak meer onsuierhede bevat as wat in die deursnit voorkom, dui dit daarop dat die oppervlak beïnvloed is deur atmosferiese of ander toestande tydens die bakproses in die oonde. Daardeur kan ook vasgestel word of die voorwerpe opmekaar gestapel was en of een of ander ander vorm van ondersteuning in die oonde gebruik is deur die voorkoms van "spur marks" op voorwerpe. Ander onsuierhede, soos roesspikkels, dui op die teenwoordigheid van ysteroksiede, of die aanraking met voorwerpe wat ysteroksiede bevat, en sand aan die standing, kan dui op die wyse waarop die voorwerp ondersteun is tydens die bakproses. Al hierdie eienskappe kan wys na die oorsprong van die voorwerp, te wete of dit by sekere provinsiale oonde en of dit by imperiale oonde gemaak is.

V. 10 Voorkoms van glasuur:

Die voorkoms van die glasuur, die dikte daarvan, die helderheid, onsuierhede daarin, het te doen met die vervaardigingsprosesse. Dit beskryf ook die sekondêre faktore wat dit moontlik kon affekteer soos in watter mate dit verweer, geskuur of gekleur of andersins geaffekteer is deur die elemente waaraan dit na die sink van die skip bloot gestel was.

V. 11 Pastakleur:

Die kleur van die kleiliggaam, verskil in 'n groot mate van een skerp tot 'n ander. In sommige gevalle is dit moeilik om hierdie kleurverskille presies te beskryf, veral om tussen die blou of groen kleurtinte en die intensiteit van die kleure te meet. Daar is breedweg tussen nege kleurtinte onderskei. Die gehalte en kleur van die pasta is oor die algemeen 'n aanduiding van die plek van oorsprong van die voorwerp, byvoorbeeld of dit van die hoofonde of die provinsiale oonde afkomstig is. Dit wil voorkom asof die suiwerheid van die kobalt kleur en die gehalte van die voorwerp met mekaar verband hou.

V. 12 Deklaag, teenwoordig of nie:

Van die literatuurbronne maak melding van die gebruik van 'n deklaag om onsuierhede in die kleiliggaam te bedek voordat dit geglasuur is. Die skerwe is aan die hand hiervan ontleed om vas te stel of daar opsigtelike tekens van so 'n laag is. Die Departement Chemiese Ingenieurswese aan die Universiteit van Pretoria is genader om volgens 'n ontledingsproses vas te stel of daar wel 'n deklaag onder die glasuur teenwoordig kan wees.¹⁴⁴

V. 13 Die voorkoms van die gebreekte kant van die skerp:

Van die skerwe toon opsigtelike tekens van blootstelling aan die natuurelemente. Die kante is gerond as gevolg van verwerking in die see. Ander skerwe is vergroei met seewier wat die skerwe verkleur het. Die mate van verwerking van skerwe toon aan of dit vir 'n lang tyd blootgestel was aan die see en natuurelemente. Ander skerwe vertoon weer asof onaangetas deur die natuurelemente. Dit kom voor asof nuutgebreek met glasuur nog teenwoordig. Daar is gevalle waar die glasuur nuut en blink vertoon. Dit dui daarop dat van die voorwerpe moontlik nog onder die wrak beskerm was en eers met onlangse storms uitgespoel het. Party skerwe was nooit onder die see nie, maar was onder die sand begrawe. In hierdie geval sal die

¹⁴⁴ Hierdie toetse kon tot dusver nie 'n bevredigende bewys lewer of daar 'n deklaag teenwoordig is onder die glasuur nie omdat die samestelling van die glasuur en die deklaag so eenders is.

skerwe se hoeke nie afgeskuur wees nie omdat daar min of geen wrywing plaasgevind het waar dit begrawe was nie. Heel voorwerpe of groot skerwe kon ook in die water gebreek het kort voordat dit uitgespoel het of op die rotse gebreek het. Dit verklaar waarom sommige skerwe sowel ou as nuwe breekplekke toon.

V. 14 Die randafwerking:

Dit behels die voorkoms van die rand en/of die wyse waarop die rand van 'n voorwerp afgewerk is, insluitende die randafwerking van deksels en ander aanhegsels soos tuite, handvatsels en enige ander wat mag voorkom. Dit beskryf byvoorbeeld of die rand gegolf, hoekig of glad afgewerk is.

V. 15 Die afwerking van die buiterand:

Dit beskryf die afwerking van die buiterand van die voorwerp, met ander woorde of dit glad afgewerk is, gelob of geskulp is. In die geval van vase en groter houers is die buiterand dikwels “gerol” sodat dit dikker is as dié van byvoorbeeld borde of komme.

V. 16 Vorm van voetstuk en/of basis van voorwerp (ook op deksels van toepassing):

Die vorm van die voetring is die gedeelte binne die voetstuk. Dit is gewoonlik rond maar kan ook ovaalvormig, langwerpig of enige ander vorm wees, afhangende van die vorm van die voorwerp. Die verhewe gedeelte om die voetring is die voetstukgedeelte waarop die voorwerp staan. Daar is nie in alle gevalle 'n standing of voetstuk teenwoordig nie, omdat 'n voetring of basis soms plat is.

V. 17 Die binne-mate van die voetring (dwarssnit):

Aangesien 'n skerp uit 'n voetring of gedeelte daarvan bestaan, kan die grootte van die voorwerp volgens die deursnit van die voetring geskat word. Elke voetring se werklike grootte is in millimeter op die datavorm aangeteken.

V. 18 Die binne-mate van die voetring. (oorkruis-deursnit):

Die tweede mate wat die eerste kruis is ook van toepassing. In die geval van 'n ronde voorwerp is hierdie mate dieselfde as by V. 17, maar waar die voetstuk ovaal- of ander vorm het, sal dit verskil van die gegewens by V. 17.

V. 19 Merke en/of versiering wat onder die voetring of basis voorkom:

Die basis van die meeste skerwe het 'n enkel- of dubbellyn op die voetring binne die voetstuk. In party gevalle is regeringsmerke of ander versierings ook teenwoordig. Merke soos spreuke, of die plek of die doel waarvoor die voorwerp gemaak is en Boeddhistiese simbole kan eweneens voorkom.

V. 20 Kobaltskakerings van die voetstukbasis:

Omdat groot kleurverskille soms tussen die versiering van die voorwerp en die voetring en/of voetstuk voorkom, is dit nodig om dit afsonderlik aan te teken. Die kleurverskille hou verband met massaproduksie, maar waar 'n voorwerp regdeur een skakering toon, is dit moontlik dat so 'n voorwerp deur een versierder hanteer is sodat aanvaar kan word dat dit by 'n kleiner privaat-oond vervaardig is. Kleurbeskrywings kom ooreen met die gegewens by V. 36 volgens die A.H.Munsell kleurnotasies wat later bespreek word.

V. 21 Beskrywing van voetstukglasuur indien dit van die res van voorwerp verskil:

Hierdie inligting is slegs nodig waar dit verskil van die glasuur soos dit op die res van die voorwerp voorkom. Dit verskaf inligting of die glasuur opgehoop het onder die voetring, of daar meer onsuiverhede teenwoordig is as wat andersins op die glasuur van die voorwerp voorkom. Veral waar sand in die glasuur van die voetring voorkom kan dit 'n aanduiding wees dat die voorwerp by bepaalde provinsiale oonde gemaak is wat die metode gebruik het om voorwerpe in sand te plaas tydens die bakproses.

V. 22 Aard van voetstuk of onderste deel van deksel:

Dit beskryf die vorm van die voetstuk: of dit rond, vierkantig, op afsonderlike pootjies staan en so meer. Hierdie inligting vul die fatsoen van die voorwerp aan.

V. 23 Lengte van die voetstuk (buitemate) tot by basis van voorwerp:

Hierdie afmetings bepaal hoe hoog die voorwerp op die voetstuk staan. Groot toevoorwerpe soos vase, se voetstukke is oor die algemeen hoër as dié van byvoorbeeld vlak borde. Die werklike mate is in millimeter op die datavorm aangedui.

V. 24 Lengte van die voetstuk (binnemate) tot by basis van voorwerp:

Hierdie afmetings bepaal die diepte van die voetstuk. Sommige voorwerpe se bodem is ingesink (konveks) soos in die geval van 'n kom se fatsoen. Die binnemate van so 'n voetstuk

sal dus vlakker wees. Dit kan ook voorkom dat die bodem van 'n voorwerp konkaf is. In so 'n geval is die voetstuk se binnemate dieper. Hierdie verskille dui soms op eienskappe wat kenmerkend van 'n bepaalde oond is. Die werklike mate is in millimeter op die datavorm aangedui.

V. 25 Die deursnit van die voetstuk (die werklike gedeelte waarop die voorwerp rus):

Die deursnit van voetstukke vir kleiner voorwerpe sal veel minder wees as die van groot voorwerpe. Waar die voorwerp op afsonderlike pote rus, is die deursnit van 'n enkele poot normaalweg dikker as in die geval van 'n aaneenlopende voetstuk of standring. Hierdie mate kan 'n aanduiding wees van die grootte van die voorwerp sowel as van die vorm daarvan. Die werklike mate is in millimeter op die datavorm aangedui.

V. 26 Die aard en hoek van die voetstuk:

Dit beskryf die vorm van die voetstuk en die hoek waarteen dit aan die voorwerp vasgeheg is. Hierdie inligting is 'n hulpmiddel om die fatsoen van 'n voorwerp vas te stel. Die bepaalde pottebakkersoond kan ook in sommige gevalle volgens die voetstuk geïdentifiseer word.

V. 27 Versiering aan die buitekant van die voetstuk of om die buiterand van die deksel:

Die inligting beskryf die voorkoms van klein herhalende versierings aan die buitekant van die voetstuk. Die tipe versieringsmotiewe wat gebruik is, kan dui op die tydperk van produksie. Dit kan ook dui op die tipiese fatsoen van die voorwerp omdat bepaalde patrone wat om die voetstuk of die deksel gebruik is soms met 'n bepaalde fatsoen geassosieer word. Die pottebakkersoonde waar dit vervaardig is, sal moontlik aan hand van bepaalde motiewe wat gebruik is, geïdentifiseer kan word.

V. 28 Die kobalt-kleurskakering van motiewe op die voetstuk:

Hierdie inligting is slegs nodig waar die kobaltversierings op die voetstuk verskil van die res van die voorwerp. Soms verskil die kobalt-tint van die voetstuk van dié waarmee die res van die voorwerp versier is. Dit dui op die moontlikheid dat die voetstuk afsonderlik van die res van die voorwerp versier is deur moontlike spesialisasie wat in sekere tydperke toegepas is. Die kleurtint van die kobalt is gemeet aan hand van die A. H. Munsell kleur-notasie. Kyk ook V 36.

V. 34 Geparsde vorms (moulded shapes):

Voorwerpe wat in 'n hout- of ander vorm ingedruk is om 'n patroon te vorm. Die klei kon ook patrone wat deur 'n roller aangebring is, bevat, of insnydings deur 'n skerp voorwerp gemaak. Sekere vorms is deur middel van gietprosesse gemaak. Ander vorms is opsigtelik gemoduleer soos 'n tuit of die knop op 'n deksel. Merke wat onwillekeurig veroorsaak is tydens die vervaardigingsprosesse, soos die riwwe wat deur 'n pottebakkerswiel gevorm is en nie agterna afgewerk is nie, of die sirkelvormige merke onder aan die basis. Hierdie inligting dui op die gebruike van sekere pottebakkersoonde. Die noukeurigheid van die afwerking al dan nie is 'n verdere aanduiding van die herkoms van die voorwerp.

V. 35 Toevallige onsuierhede op die glasuur-oppervlak van die voorwerp:

In sommige gevalle is die onsuierhede wat op 'n voorwerp voorkom, 'n aanduiding van die tydperk waarin dit gemaak is of van die oonde van herkoms. Onsuierhede sluit in swart spikkels wat veroorsaak is deur kobaltoksiede wat nie fyn genoeg gemaal is nie ("heaped and piled"), ysteroksiede wat toevallige merke gelaat het tydens die bakproses, die voorkoms van glasuurdruppels, glasuurkrake, oneweredige oppervlak van die glasuur en verskeie ander. Waar twee of meer verskillende soorte onsuierhede voorkom, is dit onder 'n afsonderlike kode aangeteken omdat daar geen ander manier is waarop dit in die data-inligting gereflekteer kan word nie.

V. 36 Die kobaltskakerings volgens die "Munsell color chart"¹⁴⁵ as maatstaf by die beskrywing van die spesifieke kleurtinte:

Dit was nodig om 'n maatstaf te vind waaraan die wye verskeidenheid blou kleurtinte gemeet kan word. Dit was die enigste verwysingsbron wat die grootste verskeidenheid van blou-skakerings bevat, naamlik 36. Die blou tint is in drie groepe verdeel wat onderskei tussen groenblou, persblou en blou-blou tint. Omdat daar ook op een voorwerp meer as een kobalt-tint voorkom, is afsonderlike kodes aan spesifieke kleurkombinasies toegeken.

¹⁴⁵ A. H. Munsell, *A Color Notation; an illustrated system defining all colors and their relations by measured scales of hue, value and chroma*, Maryland, 1987.

V. 37 Versieringsposisie van toepassing op die aanhegels:

Die versiering op die aanhegsel kan op verskillende wyses en/of onderdele daarvan voorkom. Die kleur kan byvoorbeeld 'n eenvormige blou “wash” wees wat die hele aanhegsel bedek, of die versiering kan slegs op 'n klein gedeelte van die aanhegsel voorkom. Hierdie inligting kan help om die versiering te identifiseer en in verband te bring met die versierings wat op die voorwerp waarvan dit oorspronklik deel kon wees, te identifiseer.

V. 38 Versieringstyl:

'n Groot verskeidenheid versieringstyle is waarneembaar wanneer die skerwe beoordeel word. Die mees opmerklieke verskille wat voorkom, is tussen die versierings wat in fyn lyn geteken is en met 'n dun “wash” ingekleur is, en dié versierings wat in los spontane kwashale, oënskynlik oor die hele oppervlak van die voorwerp aangebring is. Tussen hierdie twee uiterstes kom daar 'n hele reeks van versierings voor wat wissel tussen die voorkoms van beheersde aanwendings en slordige aanwendings. Dit is nodig om die persentasie fyn, byna perfekte aanwendings, te vergelyk met die voorkoms van dié met 'n slordige styl omdat dit 'n aanduiding kan gee van die persentasie voorwerpe wat moontlik as imperiale ware gemaak is en van die keiserlike oonde afkomstig is en dié wat by provinsiale oonde vervaardig is. Dié inligting sou ook verder lig werp op die hawens vanwaar die Portugese moontlik hierdie voorwerpe aangekoop het.

V. 39 Kleurskakering van tekenlyn en “wash”:

Die kleur van die lyntekeninge verskil van een voorwerp tot 'n ander asook die gebruik van die tint van die “wash”. In sekere tydperke is die lyntekening donker of helder en die “wash” 'n veel ligter skakering daarvan. In ander tydperke is die lyntekening 'n sagte grys- of silwerige blou kleur en verskil die kleur van die “wash” nie noemenswaardig van dié wat vir die lyntekening gebruik is nie. Dus is die gebruik daarvan 'n maatstaf waarvolgens die tydperk bepaal kan word. Aan die ander kant kan die wyse van aanwending daarop dui of 'n bepaalde kombinasie en tegniek waarmee dit uitgevoer is, van imperiale- of provinsiale oonde afkomstig is.

V. 40 Die versieringsmotiewe:

Die opname en beskrywing van die versieringsmotiewe is die belangrikste aspek vir die bestudering van die voorwerpe van die Ming-dinastie. Die reedsgenoemde eienskappe, kan nie sonder die versieringsmotiewe beoordeel word nie omdat dit 'n integrerende deel daarvan is. Dit is daarom nodig om die kleurtint van die kobalt-versiering, styl van uitvoering, die voorkoms van die kleiliggaam en die voorkoms van die glasuur, saam met die motief wat gebruik is, in aanmerking te neem om die tydperk waarin dit vervaardig is, die oonde waar dit vervaardig is en die doel waarvoor dit vervaardig is, vas te stel. Sekere motiewe het in bepaalde tydperke voorrang bo ander geniet. Dit verskaf inligting van hoe die onderskeie motiewe van een tydperk tot 'n ander geleidelik verander het. Die mark waarvoor dit gemaak is, die plek waar dit gemaak is, is tot 'n groot mate bepaalbaar nadat al die bogenoemde faktore beoordeel is.

V. 41 Kant waar die versiering voorkom:

Die kant waar die versiering voorkom, is beperk tot binne of buite of albei en is 'n aanduiding of die skerf aan 'n oop- of toe vorm behoort het.

V. 42 Die plek waar versierings voorkom:

'n Voorwerp het soms 'n komplekse fatsoen en die versiering daarvan kom slegs op geselekteerde plekke voor. Hierdie inligting vertel meer oor hoe en waar die versierings op die voorwerp voorkom omdat daar verskillende gebruike was wat in verskillende tydperke toegepas is. Verder verskaf dit inligting oor die voorkoms van die voorwerp.

V. 43 Die bepaalde kleurtint van die glasuur:

Die glasuur is selde heeltemal kleurloos. In die meeste gevalle is daar 'n effense groenerige of blouerige tint daarin te onderskei. Die kleurtint is soms besonder lig, na gelang van hoe dik die glasuur aangewend is. Glasuur wat met provinsiale oonde geassosieer word, is soms dik aangewend en vertoon daarom 'n sterk groenerige tint. Dié glasure bevat dikwels meer onsuiverhede as glasure wat by die imperiale oonde vervaardig is. Om dié rede is die betrokke tint van die glasuur van belang.

en die merke of ander versiering op die bodem en aan die buitekant van die voetstukke en die beskrywing van die vorms van die voorwerpe volg daarop. Die verwerking en bespreking van die ingesamelde data, 'n beskrywing van die soorte voorwerpe en 'n vergelykende studie tussen al die skerwe van die onderskeie wrakke met inagneming van ander publikasies rakende voorwerpe uit skeepswrakke elders in die wêreld asook die gevolgtrekking, volg in Hoofstuk VII.

HOOFSTUK III

Die São João (1552) en die São Bento (1554)

Porselein uit die Jiajing-tydperk (1522-1566)

Volgens die historikus, W.J. de Kock, in sy publikasie, “Portugese ontdekkers om die Kaap”, het “...die eerste opsienbare geval van ’n Portugese skipbreuk ... aan die Suid-Afrikaanse kus op 8 Junie 1552 voorgekom toe ’n swaar belaaide galjoen, São João, by die monding van die Umzimvubu¹ met oor die 600 persone aan boord gestrand het”.² Twee jaar later het nog ’n skip, die São Bento, op 22 April 1554, dieselfde lot te beurt geval.³ Hierdie twee skepe is die vroegste Portugese skepe wat van die Ooste op hulle terugvaart, aan die suidpunt van Afrika gesink het, waarvan skerwe en ander voorwerpe op die strande aangetref is. Die voorwerpe wat op die strande gevind is, en met hierdie wrakke verbind word, bied, onder meer, ’n groot aantal porseleinskerwe as navorsingsmateriaal uit die vroegste maritieme handelsverbintenisse tussen die Ooste en die Weste.

Die São João het op 3 Februarie 1552 van Cochin in Indië op die terugtog na Portugal vertrek.⁴ Geen inligting oor die presiese grootte van die skip word aangedui nie, maar dit is bekend dat dit een van die grootstes tydens die “Carreira da India” was.⁵ Axelson sluit hom aan by De Kock, en beskryf die swaarbelaaide skip as volg: “It is said that the merchandise in the ship, belonging to the king and others, was worth a million in gold, for a vessel so richly laden had not left India since it was discovered.”⁶ Die beskrywing word

¹ De Kock noem dat die huidige Port St. Johns waarskynlik sy naam aan die São João ontleen omdat daar voorheen vermoed is dat die skip daar gesink het. De Kock, *Portugese ontdekkers om die Kaap*, p. 225.

² Ibid., p. 225. De Kock haal aan uit J. H. Van Linschoten, *Iti nerario* vol. II, Den Haag, 1910, p. 146.

³ Ibid., p. 226.

⁴ K. M. Matthew, *History of the Portuguese navigation in India, (1497-1600)*, Delhi, 1988, p. 266. (Professor K.M. Matthew, was hoof van die Departement Geskiedenis aan die Universiteit van Bombay en Goa); De Kock, *Portugese ontdekkers om die Kaap*, p. 225.

⁵ Die “carreira de India” was die reis van Portugal na die Ooste en terug.

⁶ Theal, *Records of South-Eastern Africa*, vol. I, p. 134.

aangevul met 'n lys van die verskillende handelsware wat aan boord die São João was, terwyl kameoolse krale, edelgesteentes en porselein spesiaal vermeld word.⁷

Die São João was volgens beskrywings nie net oorlaai nie, maar ook met swak seile toegerus.⁸ Probleme om die verlangde hoeveelheid peper in die hande te kry, het veroorsaak dat die São João vertraag is en te laat uit Indië vertrek het om die gevreesde Kaapse storms te vermy.⁹ Hierdie roete is destyds as die gevaarlikste en mees inspannende van enige een ter wêreld beskou.¹⁰ Storms het die skip geteister en nadat die bemanning op 11 Mei, na ongeveer 70 dae op see, Tafelberg reeds in sig gehad het, is die São João weer eens deur 'n storm die diepsee in teruggedryf. Herhaalde storms het die skip verder geteister en uiteindelik, na 'n lang en moeisame reis, het dit op 8 Junie 1552¹¹ aan die suidkus van Natal gestrand. Die kaptein, Manuel de Sousa Sepúlveda, sy vrou, Leonora de Sa, wat van adellike afkoms was, hulle twee kinders en twintig man het eerste aan wal gegaan. Daar is verskeie kere na die boot toe teruggekeer voordat dit uiteindelik in die ontstuimige see vergaan het.¹² Sowat 500 oorlewendes het die strand bereik. Die oorlewendes het 'n tydlank op die plek waar die skip gestrand het gebly om soveel van die vrag as moontlik te probeer red en aan beseerdes geleentheid te bied om te herstel. Volgens joernale het 'n groep oorlewendes op 7 Julie 1552 die tog noordwaarts aangepak in die hoop om die naaste Portugese handelspos, Maputo, te bereik. Hierdie tog was die eerste van vele wat later deur ander Portugese skipbreukelinge aangepak sou word. Slegs 22 skipbreukelinge van die São João het uiteindelik oorleef om die verhaal te vertel wat in 1555 deur Alvares Fernandes geboekstaaf is.¹³ Die verskriklike ontberings wat deurgemaak is, het later deel geword van een van die klassieke verhale uit die 16de eeuse seevaartgeskiedenis.

⁷ Ibid.

⁸ Matthew sê dat die skip as 'n "galeo" beskryf word, 'n lading van 1 200 ton gedra het en 'n groot, goed gewapende handelskip was. Matthew, *History of the Portuguese navigation in India*, p. 266. Boxer sê dat daar geen vaste benamings is waarvolgens die grootte van 'n skip onderskei kan word nie. Die benaming "galeão" of "náo" en "fragata" wat gebruik is, dui op enige soort skip wat op die roete tussen die Ooste en die Weste gevaar het. Axelson, *Dias and his successors*, p. 39. Die São João en die São Bento is ook albei as "carracks" of "karake" beskryf. Kyk ook die bespreking in Hoofstuk I, van hierdie studie.

⁹ Spesifieke instruksies is uitgevaardig met betrekking tot die vertrekdatum uit die Ooste om die gevare van storms te vermy, maar is skynbaar nie nougeset toegepas nie. Kyk Matthew, *History of the Portuguese navigation ...*, pp. 163-4.

¹⁰ Volgens 'n brief geskryf deur 'n Italiaanse Jesuïet in 1547. Kyk Axelson, *Dias and his successors*, p. 39.

¹¹ Die datum wat Matthew aanhaal, verskil van dié van ander verwysings en noem 24 Junie as die datum waarop die skip gestrand het. Matthew, *History of the Portuguese navigation in India*, p. 266.

¹² Theal, *Records of South-Eastern Africa*, p. 134.

¹³ Matthew, *History of the Portuguese navigation in India*, p. 266.

Die laaste rusplek van die São João was vir meer as vierhonderd jaar 'n goed bewaarde geheim. Die porseleinskerwe wat op die strand by Port Edward en in die omgewing uitgespoel het, was die eerste tekens dat daar 'n skeepswrak met Chinese porselein aan boord in daardie omgewing lê. Dit het eers gedurende die tagtigerjare van die vorige eeu duidelik geword dat hierdie omgewing die plek is waar die São João ondergegaan het.¹⁴

Op 1 Februarie 1554, twee jaar ná die São João, het nog 'n skip, die São Bento, 'n "nau,"¹⁵ in ongeveer dieselfde omstandighede, Cochin onder die kapteinskap van Fernão de Alvares Cabral verlaat. Dieselfde lot het hierdie skip getref en dit het net soos die São João ook aan die Suid-Afrikaanse kus gesink. Die kaptein was bewus van die lot wat die skipbreukelinge van die São João getref het omdat een van die oorlewendes van die São João ook aan boord van die São Bento was. Die 332 oorlewendes is geen ander keuse gelaat nie as om ook Maputo te probeer bereik nie en het op 27 April 1554 noordwaarts vertrek.¹⁶ Ná dertien dae is daar op die wrak van die São João, wat twee jaar vantevore gestrand het, afgekom. Na talle ontberings soortgelyk aan dié wat die oorlewendes van die São João ondervind het, het net 56 Portugese en 6 slawe van die São Bento op 12 November by die inboorlingkaptein Inhaca aangekom. Daar het hulle 5 maande lank gebly, en was hulle so te sê slawe van die kaptein. Slegs 20 Portugese en 3 slawe het oorlewe, en is op 2 April 1555 deur 'n Portugese skip in Maputo opgelaa en na Lissabon geneem.¹⁷

Die verslag oor die lot van die São Bento is aangeteken deur Manuel de Mesquita Perestrelo, wat 'n bemanningslid was, en het in 1564 in Lissabon verskyn.¹⁸ Dié joernaal bevat belangrike inligting oor die stranding van die skip wat van onskatbare waarde is, maar skiet in baie opsigte te kort weens verskeie faktore en daar kan dus nie veel op

¹⁴ Maggs, "The great galleon São João", *Annals of the Natal Museum*, vol. 26 (1), p. 180.

¹⁵ 'n "Nau" is beskryf as 'n klein elegante skip wat voor 1520 nie meer as 400 ton kon dra nie, maar wat tussen 1521 en 1557 tot soveel as 900 ton kon dra. Dit was 'n handelskip wat vir sy grootte goed gewapen was maar teen die einde van daardie eeu was dié skepe veel groter en was destyds van die grootste skepe. Matthew, *History of the Portuguese navigation in India*, pp. 289-290.

¹⁶ Ibid., pp. 266-267.

¹⁷ Axelson, *Dias and his successors*, pp. 53, 54.

¹⁸ Theal, *Records of South-Eastern Africa*, pp. 218 - 285. English translation of pages relating to South Africa, from the *Historia Tragico-Maritima*, vol I, Lisbon, 1735, pp. 39-168. De Kock wys daarop dat hierdie boek die eerste een was wat uitsluitlik oor gebeure op die Suid-Afrikaanse bodem handel. Kyk De Kock, *Portugese ontdekkers om die Kaap*, pp. 227 - 228.

gesteun word wanneer daar na 'n wrak gesoek word nie.¹⁹ Bespiegeling oor waar hierdie twee wrakke hulle presies bevind, was jare lank die rede vir verskeie soektogte aan die Suid-Afrikaanse kus, maar sonder enige sukses. Die enkele hengelaars wat die vroeëre Transkeise kus in die omgewing van die Msikabariviermonding besoek het, het lankal geweet van porseleinskerwe en karneoolse krale wat daar uitspoel.²⁰ In 1969 het 'n duiker op 'n aantal kanonlope in die riviermonding afgekom waarna hy en ander duikers dié vonds vir tien jaar lank geheim gehou.²¹ Navorsers van die Natal-Museum het minstens 18 bronskanonne aan wal gebring en besef dat dit van 'n Portugese wrak afkomstig moet wees.²² Van watter wrak dit afkomstig was, was onseker. Die São João²³ of die São Bento²⁴ was die sterkste moontlikhede. C. Auret en T. Maggs²⁵ het die wrak aan hand van die beskrywing van Perestrelo geïdentifiseer waarin 'n eiland genoem word, die datering van 'n goue munt, en die groot hoeveelhede keramiekskerwe.

Die identifikasie van die São Bento het ongetwyfeld daartoe gelei dat die plek waar die São João gesink het, bepaal kon word. Die São Bento-oorlewendes se beskrywing dat hulle die wrak van die São João op hulle noordwaartse staptog teëgekom het, het bevestig dat die wrak noord van die São Bento lê.²⁶ Maggs het persoonlik die presiese roete van die São Bento-skipbreukelinge gestap deur die beskrywings in die joernaal van Perestrelo te volg, in 'n poging om die plek vas te stel waar die São João gesink het. Weer eens was dit die keramiekskerwe, saam met sekere ander bakens, volgens die beskrywing in die joernaal, wat Port Edward as die plek bevestig het waar die São João gesink het.²⁷ In die

¹⁹ Kyk ook Hoofstuk I.

²⁰ C. Auret and T. Maggs, "The great ship São Bento, remains from a mid-sixteenth century Portuguese wreck on the Pondoland coast," *Annals of the Natal museum*, 1982, p. 1.

²¹ Hulle het telkemale probeer om van die kanonne en ander voorwerpe uit te duik, skynbaar sonder veel sukses. Die Natal-Museum is later oor die wrak ingelig waarna daar met 'n bergingsoperasie begin is.

²² Van die kanonne wat aan wal gebring is, het 'n paar skaars herkenbare inskripsies van die Portugese koninklike wapen bevat maar geen datums is daarop leesbaar nie.

²³ A. Rowland, "Has Pondoland's richest wreck been found?" *Natal Mercury*, 1970-05-26, p. 13.

²⁴ D. Thomas and B. Frean, "The find of a lifetime – the bronze cannons that keep the experts guessing", *The Daily News*, 8 February, 1978, p. 4, en "Wild Coast's eight big shots arrive", *The Daily News*, 26 March 1979, p. 2.

²⁵ C. Auret, is 'n inwoner van Kokstad en entoesias wat saam met die argeoloog, T. Maggs van die Natalse Museum die ondersoek na die wrak onderneem het.

²⁶ Theal, *Records of South-Eastern Africa*, p. 234.

²⁷ Behalwe die skerwe wat reeds lank aan inwoners en besoekers aan die strande van Port Edward en omgewing bekend is, het 'n skubaduiker ook 'n gedeelte van 'n kanon se loop in die omgewing van die Mtamvunariviermonding gevind. Volgens die navorsers van die Natal-Museum kom hierdie kanonloop ooreen met dié van die São Bento en word die Port Edward-omgewing as die plek beskou waar die São João waarskynlik gesink het.

woorde van Axelson: "Once again, dating of the blue and white Chinese porcelain was an important factor in establishing the time parameters of the Port Edward wreck site."²⁸

Gedurende die tydperk waarin die São Jão en die São Bento porselein ingeskeep het, het die Portugese nog nie regstreekse toegang tot Chinese hawens gehad nie, omdat seehandel sedert die Tianshun-tydperk (1457-64) verbied is en dié verbod eers aan die einde van die Jiajing-tydperk in 1557 opgehef is. Porselein is gedurende dié tydperk by wyse van smokkelhandel in die hande gekry, asook van ander hawens in die omgewing, waar dit deur Chinese jonke of Arabiese handelaars verhandel is.²⁹ Gevolglik het die porselein wat op hierdie manier aangekoop is, Europa sonder enige aanduiding van waar dit afkomstig was, bereik. Die moontlikheid bestaan dat porselein ook in Indië bekom is,³⁰ aangesien die Portugese op daardie tydstop op groot skaal met Indië handel gedryf het.³¹

Die Chinese het nie boek gehou van die soort ware wat uitgevoer is nie. Voorwerpe is selde gemerk, sodat daar geen aanduiding is van die oonde waar dit gemaak is nie. Die Portugese het waarskynlik self ook nie hierdie ware op hulle vragbriewe aangeteken nie. Indien daar wel op daardie tydstop iets oor die oorsprong van 'n porseleinlading aangeteken was, is dit onwaarskynlik dat dit so lank behoue sou gebly het. Soos aangedui in Hoofstuk I,³² het die groot brand van 1755 in Lissabon 'n groot deel van die argief in puin gelê. Navorsing oor 16de-eeuse Chinese porselein moet dus staatmaak op brokkies inligting wat uit verskeie bronne saamgeflans is, in 'n poging om meer oor die bronne, die produksie, die aard van voorwerpe en die tydperk waarin dit vervaardig is, te wete te kom.

Die porselein wat aan boord van die twee skepe was, pas in by die Jiajing-tydperk (1522-66) van die Ming-dinastie.³³ Weens die stormagtige omstandighede waarin die skepe

²⁸ Axelson, *Dias and his successors*, p. 52.

²⁹ Boxer, *Fidalgos in the Far East*, p. 3.

³⁰ In 1563 het 'n Venesiese handelaar tydens sy besoek aan Indië geskryf dat die handelsware wat in die hawe van Chaul, noord van Goa, beskikbaar was, Chinese porselein ingesluit het. M. C. Fredericke, *The voyage and travel of M. Caesar Fredericke, merchant of Venice into the East India, and beyond the Indies, Principal voyages traffiques and discoveries of the English nation*. R. Hakluyt, vol. 3, London, 1926, soos aangehaal deur C. Sassoon, "Chinese porcelain marks from coastal sites in Kenya: aspects of trade in the Indian Ocean, XIV-XIX centuries." *British Archaeology Reports*, International series (supplementary) 43, 1978, p. 8.

³¹ B. Gray, "The export of Chinese porcelain to India," *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 36, 1964-66, pp. 21-37. Kyk ook, Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, vol. 1, pp. 31-36.

³² Kyk hoofstuk I van hierdie studie wat oor primêre dokumente handel.

³³ L. V. Esterhuizen, "Dekoratiewe motiewe op keramiekskerwe van die Ming-dinastie uit 16de-eeuse Portugese

gesink het en die rowwe see aan die kus waar die wrakke lê, het daar waarskynlik geen heel voorwerpe in hierdie twee wrakke behoue gebly nie. Die São Bento se wrak is gedeeltelik deur 'n eiland beskerm wat as keerwal gedien het en die lang sandstrand is waarskynlik die rede vir die groter skerwe wat daar voorkom. Die São João, daarenteen, het in 'n besondere rotsagtige gebied gestrand wat ook aan die oop see blootgestel is en die skerwe is dus oor die algemeen in kleiner stukkie gebreek en is meer verweerd. Baie van die skerwe uit hierdie twee skeepswrakke is in verskeie museums in die land, terwyl die meeste skerwe (en moontlik enkele heel voorwerpe?) in privaat besit is.

Die vraag van 'n skeepswrak bestaan uit voorwerpe wat kort voor die vertrek van die skip gemaak is, hoewel daar geen sekerheid is dat daar voorwerpe aan boord kon wees wat aansienlik vroeër gemaak is nie. Soos reeds aangedui, omdat daar 'n afsnydatum is toe die skip gesink het, is daar wel sekerheid dat die voorwerpe nie later as die tydperk waarin die skepe vergaan het, gemaak is nie en datering kan dus met groter sekerheid gedoen word. Die skerwe wat by hierdie twee skepe uit die middel van die 16de eeu aan die ooskus van Suid-Afrika agtergelaat is, bied 'n oorsig van die soort voorwerpe wat deur die Portugese aan die Europese markte bekendgestel is. Die algemene eienskappe wat deur navorsers aan die Jiaping-tydperk toegeskryf word, kan met dié van hierdie skerwe vergelyk word. Dit geld veral vir uitvoerware, want porselein wat gedurende dié tydperk vir die uitvoermark gemaak is, het tot dusver min aandag as studie-onderwerp geniet.³⁴ Boonop bevat porselein uit dié tydperk geen merke wat enigsins op 'n datum dui nie, en geen geskrewe dokumentasie uit die 16de eeu bestaan waarvolgens vasgestel kan word in watter mate die standaard van uitvoerware verskil van dié wat vir plaaslike en imperiale ware gebruik is nie, daarom is dit moeilik om die uitvoerware as 'n groep uit te sonder. Gedurende die afgelope dekade is verskeie teorieë oor die aard van hierdie groep porseleinware gepubliseer, sonder dat daar met die nodige voorbeelde ter staving daarvan vorendag gekom is. Die teorieë weerspreek mekaar sodat daar geen sekerheid is oor wat presies gedurende hierdie tydperk vir die uitvoer-, plaaslike- en imperiale mark gelewer is

skeepswrakke aan die Natalse en Transkeise kus", M.A.-Verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1989, pp. 202-210. Kyk ook L. V. Esterhuizen, "Chinese Ming blue and white porcelain recovered from 16th and 17th century Portuguese shipwrecks on the South African coast", *Revue annuelle de la Société française d'Étude de la Céramique orientale*, no. 1, Oct., 2000, pp. 93-99, asook L. V. Esterhuizen, "History written in porcelain sherds: two early Portuguese shipwrecks on the South African coast, São João (1552) and São Bento (1554)", *Actes du colloque de la Société française d'Étude de la Céramique orientale*, 23-24 Nov., 2000.

³⁴ Kyk ook die bespreking oor hierdie onderwerp in: Clunas, "Research display of 16th century Chinese ceramics", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 58, 1993-4, pp. 23-32.

nie. P. Y. K. Lam, direkteur van die Kunsmuseum van die Universiteit van Hong Kong, verwys in 'n artikel na verrassende argeologiese vondse wat onlangs in China ontdek is toe provinsiale porselein in Chinese grafte gevind is. Navorsers het voorheen gemeen dat hierdie soort ware alleenlik vir uitvoer gemaak is.³⁵

Vir die doel van die bespreking van die skerwe uit hierdie wrakke, word onderskei tussen drie kwaliteite, A, B en C, op grond van die porseleinklei, die kleur van die skildermedium (kobalt) die versieringstyl en ander eienskappe van elke skerf.

Groep A verteenwoordig die hoogste kwaliteit, waar die porseleinliggaam fyn, kompak en byna spierwit voorkom.³⁶ Die versierings is in hierdie gevalle ook in suiwer en helder blou geskilder in fyn lyn met netjiese “wash” inkleding. Die versieringsmotiewe sluit 'n verskeidenheid fyn geskilderde blomontwerpe, vrugte, bessies en blare in. Voëls kom ook voor, maar poue is veral fyn en delikaat uitgebeeld in besonder helder blou asof dit in 'n groep val wat vir 'n ander mark bedoel is.³⁷

Groep B verteenwoordig die grootste aantal skerwe en toon 'n gemiddelde kwaliteit wat as “minyao” of as algemene ware beskryf kan word. Die kwaliteit van die porseleinliggaam is van 'n medium gehalte en die versierings is nie so fyn en noukeurig uitgevoer as wat dit in Groep A die geval is nie. Die buitelyn is effens dikker, ingevul met “wash” wat dikwels onnet oor die buitelyn geskilder is en is in 'n bepaalde styl uitgevoer wat getuig van vinnige skilderwerk met 'n geoefende hand. Die motiewe is kenmerkend van 'n produksielyn wat in massas herhaal is en kom verreweg die meeste voor. Die algemeenste motiewe is lotusblomme, pioenrose, krisante en ander blomme, gekombineer met krullende lotusranke en drie- tot vyfpuntblare.³⁸ Lotusblare en ander waterplante is ook algemeen. Mitologiese diere soos drake, “qilins” en honde van Fu wat met 'n

³⁵ Verskeie artikels is in China in die sewentiger- en tagtigerjare van die vorige (20ste) eeu vir die Nanjing-Museum geskryf. Wang Zhimin, “Blue and white porcelain unearthed from the Yudaihe in the former Ming palace in Nanjing”, *Zhongguo taocu*, 1982:3, pp. 53-57, 57-63, 67-69 en Huo Hua (et al), *A legacy of the Ming ceramic finds from the site of the Ming Palace in Nanjing*, Hong Kong, 1996 (Titels uit Chinees in Engels vertaal). Hierdie publikasies was tot onlangs vir die meeste Westerse navorsers onbekend en ontoeganklik. Kyk P. Y. K. Lam, “Dating criteria for Chinese blue and whites of the late 15th century from shipwrecks”, pp. 2-3.

³⁶ Die term ‘spierwit’ is nie heeltemal van toepassing nie, omdat die porseleinklei altyd 'n effens blou-groen tint toon. Hierdie tint is egter 'n suiwer tint en kom nie grys voor nie soos dit by sommige voorwerpe, waarskynlik provinsiale voorwerpe, wel die geval is.

³⁷ Een van die skerwe wat by Msikaba gevind is, toon 'n besonder delikate uitbeelding van 'n pou uitgevoer in 'n helder en suiwer kobaltkleur. Die skerf bevat 'n seskaraktermerk van die Xuande-tydperk. Kyk Addendum B (ii), Afbeelding: 4 (a) en (b), (v. 40: Motief: 0710).

³⁸ Kyk Addendum B (i), (v. 40. Motief: 0271, 0288, 0352, 9356, 0360).

brokaatbal speel, fenikse, reiers en ander kleiner voëlsoorte, vrugte en bessies kom ook dikwels as versieringsmotiewe in hierdie groep voor.³⁹

Groep C bestaan uit 'n groep skerwe waarvan die porseleinliggaam onsuier van kleur is en bevat 'n gryswit, vuilwit of pienkerige kleur. Die kleur van die kobalt vertoon normaalweg onsuier met 'n inkerige tint. Uitsonderings kom egter voor waar die kleiliggaam grof vertoon en die kobalt besonder diepblou en suier is. Die motiewe sluit mitologiese diere in soos drake, "qilins" en fenikse asook in 'n mindere mate blommotiewe. Die versieringstyl is sketsagtig en in breë vloeiende lyne. Die buitelyne is soms baie donkerder as die "wash" waarmee dit ingeklee is, maar in die meeste gevalle is geen buitelyn gebruik nie en is die kontoere in die uitbeelding geskep deur die kunstige manipulasie van die kwas. Bekende motiewe is soms só los geskilder dat die motief, as dit nie vir die bekendheid daarvan is nie, skaars herkenbaar sou wees. Die glasuur vertoon in baie gevalle 'n sterk groen tint en is soms besonder dik aangewend. Krakies is in die glasuur van sommige van die skerwe teenwoordig. Skerwe van soortgelyke gehalte en versiering is ook by Kilwa en Madagaskar gevind.⁴⁰

By die skerwe van die São João en die São Bento, kom hoofsaaklik aaneenlopende en herhalende rand- of bandmotiewe voor.⁴¹ Geen onderbroke of saamgestelde randmotiewe is tussen hierdie skerwe gevind nie. 'n Enkellyn, dubbellyn of driedubbele lyn rond alle randversierings af en kom aan die buitekant, sowel as die binnekant van oop- en toe vorms voor. Die randmotiewe is aan albei kante van 'n voorwerp aangebring, selfs aan die binnekant van toe vorms soos aan die bokant van die nek van 'n vaas of bottel. Dit is selde dat dieselfde motief wat aan die een kant van 'n voorwerp voorkom, ook aan die ander kant van die rand van dieselfde voorwerp herhaal word. In die meeste gevalle verskil dié motiewe van mekaar.

Die randmotief wat die meeste by albei die wrakke teenwoordig is, is die klassieke diamantkruismotief en variasies daarvan. Hierdie motief is ingewikkeld saamgestel met drie lyne wat mekaar saam kruis om 'n diamant te vorm waarin 'n diamantvormige blok

³⁹ Kyk Addendum B (i), (V. 40. Motief: 0825, 0836, 0854, 0888, 0895, 0891 en 0893).

⁴⁰ Kyk Sassoon, "Chinese porcelain marks from coastal sites in Kenya", p. 27, asook E. Vernier and C. Millot, *Archéologie Malgache comptoirs musulmans*, pp. 94 en 108.

⁴¹ Randmotiewe omvat aaneenlopende motiewe binne en buite om die buiterand van 'n voorwerp. Bandmotiewe is dieselfde soort motiewe wat op 'n ander deel van die voorwerp, horisontaal voorkom soos om die voetstuk, om die skouer, om die knop van 'n deksel, sykant van 'n bakkie en so meer. Omdat dieselfde motiewe enige deel van die voorwerp versier, word albei terme gebruik.

met 'n kruisie in voorkom.⁴² Die motief is in baie gevalle, besonder fyn en noukeurig geskilder wat as Groep A klassifiseer, maar is ook minder netjies tot redelik slordig uitgebeeld as Groep B en C kwaliteit. Dit is onwaarskynlik dat dié motief van patrone of sjablone gekopieer is,⁴³ omdat elke voorwerp se randmotief van een voorwerp tot 'n ander in grootte verskil.⁴⁴ Omdat die motief so moeilik uitvoerbaar is, is dit waarskynlik die rede waarom dit na die Jiajing-tydperk selde meer voorgekom het.⁴⁵ Ander diamantmotiewe wat minder ingewikkeld is, toon verskeie klein variasies en dit is moeilik om elkeen afsonderlik te beskryf. Die meeste is kenmerkend van hierdie tydperk maar is in later tydperk steeds om voetstukke of bo om vaasopeninge gebruik.⁴⁶

Die wolkekrul- en wolkekraag- of “cloud collar”-motief is, soos reeds bespreek, van die oudste motiewe en het vele variasies. Die eenvoudigste vorm van dié motiewe is wolkekrulle wat in verskillende vorms voorkom, maar die meer gestileerde vorms daarvan is die wolkekraagmotief. Die meeste naslaanwerke verwys daarna as: “Lambrequins”, en “ruyi”- of septer-kopmotiewe.⁴⁷ Hierdie rand- en bandmotiewe wat op skerwe voorkom, is almal aaneenlopende motiewe.

Die sogenaamde “thunder”- of donderwolk-variasie is ook op die wolkmotief gebaseer wat tot 'n geometriese motief soos die sleutelmotiewe gestileer is. Heelwat variasies van hierdie motiewe kom as rand- en bandmotiewe voor.⁴⁸ Naas die genoemde motiewe kom die volgende randmotiewe ook voor: driekrul- (“trefoil”), driehoek-, veer-, hakie- en dubbele-hakiemotief.⁴⁹

⁴² Kyk Addendum B (i), (V. 40. Motief: 0002 en 0059)

⁴³ Lam maak melding van die gebruik van patroonboeke en sjablone wat deur porseleinversierders gebruik is. Kyk Lam, “Dating criteria for Chinese blue and whites of the late 15th century from shipwrecks”, pp. 2-3. Kyk ook, Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, pp. 147, 151.

⁴⁴ Hierdie besondere motief kom af en toe op voorwerpe voor wat aan die Chenghua-tydperk (1465-1487) toegeskryf word. 'n Illustrasie in Addis, *Chinese ceramics from dateable tombs* afb. 28 (a, b, c) toon 'n vaas met dieselfde randmotief maar dit word aan die Yuan-typerk toegeskryf.

⁴⁵ Slegs sowat 5 skerwe uit die wrakke van die laat 16de- of vroeg 17de-eeu bevat 'n soortgelyke motief. Dit is nie by enige van die ander latere wrakke gevind nie.

⁴⁶ Kyk die bespreking van die moontlike oorsprong van die motief in B. Gray, *Studies in Chinese and Islamic art*, vol. I, pp. 97-100. Kyk ook die artikel deur S. Cammann, “The symbolism of the cloud collar”. *Art bulletin*, vol. 33, March, 1951, pp. 1-9 en Pope, *Fourteenth century blue-and-white*, p. 45.

⁴⁷ Kyk Addendum B (i), (V. 40. Motief: 0010 en 0015).

⁴⁸ Ibid., (V. 40. Motief: 0037, 0038, 0047, 0051 en 0731).

⁴⁹ Ibid., (V. 40. Motief: 0010 en 0028).

⁴⁹ Ibid., (V. 40. Motief: 0023, 0028, 0080, 0085, 0087)

Brandermotiewe kom algemeen as rand- en bandmotief voor. Drie soorte brandermotiewe word onderskei, naamlik konsentriese halfmaanvormig, geskulp en “serpentine” branders. Dit is gebruik om ruimtes in te vul en agtergrond te verskaf vir motiewe wat met water verband hou. Geskulpte brandervorms word ook as agtergrondmotief gebruik.⁵⁰ Die sogenaamde “serpentine” branders, is ’n regop motief en is met kurwende lyne uitgebeeld en word as randmotief asook in sentrale motiewe gebruik.⁵¹ Dié motief wat op skerwe by Msikaba (São Bento) gevind is, is saam met kolle tussenin uitgebeeld.⁵² Moontlik verteenwoordig die kolle stukkies skuim wat in die lug opspat, of dit beeld waarskynlik pêrels uit. Hierdie motiewe kom by albei wrakke voor en kom by groepe A en B as motief voor.

Blomblaar- en meeldraadmotiewe, bekend as “petal diaper”-motief, toon die deursnit van ’n blom met kroonblare en meeldrade wat skuins oormekaar geplaas is om ’n herhalende randmotief te vorm. Die motief kom by die twee wrakke voor, veral op mediumgrootte borde met ’n plat gelobde rand, waarvan die cavetto vertikale insnydings toon.⁵³ Die eienskappe van hierdie soort borde is kenmerkend van die B-groep.

Klassieke krulpatrone of “Classic scrolls” is een van die oudste motiewe en ’n gestileerde vorm daarvan kom as randmotief voor.⁵⁴ Dit toon ’n sterk ooreenkoms met die meanderontwerp en blaarranke as motiewe en dit is soms moeilik om te onderskei.⁵⁵ Hierdie motiewe is algemeen op skerwe van albei wrakke en is van die kenmerkendste motiewe wat sedert die vroeë Ming-tydperk op porselein gebruik is, maar kom na die Jiajing-tydperk nie meer dikwels voor nie.

Lotuspaneel- en lotusmotiewe kom goed te pas vir kronologiese datering. Die motief is gebaseer op die vorm van die kelkblaar van ’n lotusblom wat in so ’n mate gestileer is dat dit nog skaars herkenbaar is. ’n Verskeie bykomende motiewe vul dié motief soms aan, soos wolke, lotuskrulle, kleiner blomranke, ’n verskeidenheid blomsoorte en blare. Die motief is algemeen aan die borand of aan die voet, net bokant die voetstuk, gebruik, maar

⁵⁰ Kyk Addendum B (i), (V. 40. Motief: 1071 en 1072).

⁵¹ Pope, *Fourteenth century blue-and-white*, p. 47, fig. B. 1-4.

⁵² Kyk Addendum B (i), (V. 40. Motief: 0034).

⁵³ Ibid., (V. 40. Motief: 0146).

⁵⁴ Kyk die bespreking in Hoofstuk II van motiewe wat op Shang- en Chou-bronsware gebruik is.

⁵⁵ Kyk Addendum B (i), (V. 40. Motief: 0057, 0074, 0228, 0232 en 0223).

is ook aan die binnekant van 'n kom of bord as deel van die sentrale motief uitgebeeld.⁵⁶ Heelwat variasies van hierdie motief kom op skerwe uit albei wrakke voor.

Sekere vorms gaan hand aan hand met die versierings- en randmotief. So byvoorbeeld is mitologiese voëls of poue tussen pioenrose, ranke en blare of papegaaië tussen struik, algemeen op borde met 'n cavetto en plat rand uitgebeeld waarvan die buiterand gekurf is.⁵⁷ Hierdie voorwerpe en motiewe is gekombineer met enigeen van die drie randmotiewe. Die randmotief wat aan die agterkant van dié borde geskilder is, lyk anders as die motief aan die voorkant.⁵⁸ Hierdie borde het onegalige vertikale insnydings in die cavetto-gedeelte wat daarop dui dat dit 'n vryhand tekening is. Die glasuur is redelik dik aangewend en het 'n erg groenerige tint met 'n mat voorkoms. Voorwerpe met dieselfde fatsoen en versiering is in argeologiese opgrawings in Madagaskar gevind.⁵⁹ Soortgelyke voorbeelde is ook te sien in die Dos Santos-paleis, in Portugal.⁶⁰

'n Groot verskeidenheid sentrale motiewe kom by die twee wrakke voor. Drake met sterte wat oorgaan in krullende blaarranke domineer as dekoratiewe motief op die skerwe. Dit is aan die buitekant en/of die binnekant van kommetjies uitgebeeld of kom inmekaargekrul in die bodem van oop voorwerpe voor.⁶¹ Die drake is uitgebeeld met die onderste kaak wat verby die boonste een steek met 'n enkele tand of tong. Lang maanhare, 'n baard, twee oë en twee voorpote met twee tone aan elke poot voltooi die figuur. Die rankende stert bevat ses groot krulle waaraan daar klein blaartjies geheg is. Hierdie draak staan bekend as die "kui", "xiangcao long" of orgideë-draak. Dié motief is waarskynlik gebaseer op die Indiese seemonster, "Makra" wat in Indië die oorsprong van lewe simboliseer wat met die Boeddhistiese geloof verbind word.⁶² Met die Chinghua en Hongzhi keisers het die Boeddhisme opnuut opgebloeï en het hierdie draakfiguur ook weer sy verskyning gemaak, veral op porselein uit hierdie tydperke sowel as dié van die Jiajing. Die uitbeeldings van dié drake gaan in die meeste gevalle gepaard met 'n tipiese

⁵⁶ Kyk Addendum B (i), (V. 40. Motief: 0071 en 0557).

⁵⁷ Kyk Addendum B (ii), Afbeelding: 1 (a) en (b).

⁵⁸ Ibid., Afbeelding: 1 (c), (V. 40. Motief: 0085)

⁵⁹ Kyk fig. 88 en 89 (49.12.19) en fig. 111 en 112 (49.12.23) in die katalogus van die Musée de L'Homme wat tydens opgrawings in Madagaskar gevind is. Kyk Vernier and Millot, *Archéologie Malgache comptoirs musulmans*, pp. 94 en 108.

⁶⁰ D.Lion-Goldschmidt, "Les porcelaines chinoises du palais de Santos", fig. 53.

⁶¹ Kyk Addendum B (ii), Afbeelding: 2 (a) en (b).

⁶² F. Goddio, S. Pierson and M. Crick, *Sunken treasure: fifteenth century Chinese ceramics from the Lena cargo*. London, 2000, p. 81, fig. 27.

klassieke sleutelmotief wat besonder sterk in die Jiajing-tydperk teenwoordig is. Die draak en klassieke sleutelmotief kom in grade van netheid voor maar waar dit saam voorkom, lyk dit in die meeste gevalle besonder netjies.⁶³ Sommige van hierdie motiewe voldoen aan die Groep A-kwaliteit, terwyl ander onder die B groep ingedeel kan word, afhangende van die netheid waarmee die motief uitgevoer is. Behalwe die uitbeeldings op mediumgrootte borde, kom hierdie draakmotiewe ook algemeen op vierkantige bakkies en deksels voor. 'n Ander soort draakuitbeelding is dié van die gevleuelde drake, bekend as “feiyu”-drake. Heelwat skerwe wat deel van klein kommetjies was, toon hierdie soort draakuitbeelding. Een kommetjie toon hierdie draak tussen wolke en branders as 'n sentrale motief binne 'n dubbele ring waarvan die cavetto onversierd is. Die rand is glad afgewerk met 'n dubbele lyn wat dit afrond. Geen ander randmotief is teenwoordig nie. Aan die buitewand is twee van dieselfde draakuitbeeldings. Die kommetjie is gemerk met die vier karakters van “chang Ming fu gui” en pas in by Groep B.⁶⁴

Motiewe van mitologiese honde van “Fu” saam met brokaatballe, kom redelik algemeen op skerwe uit dié twee wrakke voor.⁶⁵ Die uitbeeldings is gewoonlik in die sentrale gedeelte van oop plat borde met cavetto's wat in sommige gevalle insnydings het soos die papegaaimotiefborde wat reeds bespreek is. 'n Groep borde wat stewiger vertoon, waarvan die wande dikker is, en die rand plat en ongekarteld is, kom ook voor. Die voetringe van hierdie borde is goed afgewerk maar die voetstukke is effens dikker. Volgens die versieringstyl, die onsuier donkerige kleur van die kobalt en die mate van onsuierhede wat in die klei teenwoordig, pas hierdie borde by Groep B in en is dit waarskynlik die produksie van ander, moontlik privaat oonde.⁶⁶

Heelwat motiewe met visdammetjies as onderwerp kom ook voor. Waterplante soos watergras, waterkastaiings, lotusblomme en klippe is dikwels uitgebeeld. Visse en paddas kom voor, hoewel nie algemeen nie. Een voorbeeld van paddavissies (Groep A), blyk uniek te wees omdat dit tot dusver nie op enige ander uitbeelding van Chinese porselein teëgekom is nie.⁶⁷ Eende is in verskillende tydperke gedurende die Ming-dinastie op porselein uitgebeeld, maar tog is geen uitbeelding van eende of dele van sodanige

⁶³ Kyk Addendum C, Indeling-V.E., STYL 1: i (b), (V. 40. Motief: 0825).

⁶⁴ Kyk Addendum B (ii), Afbeelding: 3 (a) en (b), (V. 40. Motief: 0836).

⁶⁵ Kyk Addendum B (i), (V. 40. Motief: 0888).

⁶⁶ Ibid., (V. 40. Motief: 0889).

⁶⁷ Ibid., (V. 40. Motief: 0682).

uitbeeldings op enige skerf by die wrakke van die São João en die São Bento aangetref nie.⁶⁸ Mitologiese voëls, “fenghuang”-voëls kom die meeste voor en twee tipes voëlsterkte word onderskei wat skynbaar die manlike “feng”- en vroulike “huang”-voël⁶⁹ voorstel. Poue kom op ’n paar skerwe voor en twee skerwe bevat arende.⁷⁰ Min mensfigure is op skerwe van dié twee wrakke uitgebeeld. Musigi wys daarop mensfigure selde op porselein in die Oosterse versameling teenwoordig is, omdat die Moslems nie daarvan gehou het nie. Die seldsaamheid van dié uitbeeldings by die São João- en die São Bento-wrakke dui dalk daarop dat mensfigure óf nie ’n gewilde motief in dié tydperk was nie óf dat porselein wat vir uitvoer bedoel was, selde met mensfigure versier is.⁷¹ Klassieke krul- en rankmotiewe dien dikwels as agtergrond vir tonele met drake, voëls, lotusblomme, pioenrose en ander blomme.⁷² Hierdie motiewe is ook as sentrale motief binne oop vorms of om die buitewand van oop en toe vorms gebruik. Die manier waarop die motiewe gedurende die 16de eeu om die voorwerp gerangskik is, maak onderskeiding van die voorafgaande tydperke en datering kan daarvolgens gedoen word. Hoewel bepaalde motiewe oor en oor op voorwerpe gebruik is, is dit nie altyd konsekwent gedoen nie. Die individuele kunstenaars het, te oordeel aan die verskille wat in die uitbeeldings van dieselfde motief voorkom, hulle eie vertolking daaraan gegee.

Regeringsmerke, bestaande uit ses- en vier karaktermerke uit die Xuande-tydperk (1426-1435), kom op skerwe uit albei wrakke voor. Ses karaktermerke uit dié tydperk is skaars, maar waar dit wel voorkom, is die gehalte van die voorwerpe en die versieringstyl opsigtelik van ’n hoër gehalte as dié van vier karaktermerke gebruik is.⁷³ Geen merke uit die Jiajing-tydperk⁷⁴ is gevind nie, maar heelwat onbekende merke is teenwoordig. Die ses- en vier karakter-Xuande-merke kom veral by Groep A voor.⁷⁵ Vier karakter-

⁶⁸ Pope merk op dat eende algemeen tot die einde van die 14de eeu uitgebeeld is, maar al hoe minder gedurende die 15de eeu. Dit is waarskynlik die rede waarom dit teen die 16de eeu skynbaar heeltemal ten gunste van ander voëluitbeeldings weggelaat is. Pope, *Fourteenth Century Blue and White*, p. 32.

⁶⁹ Brankston, *Early Ming wares of Ching-te-chen*, p. 76.

⁷⁰ Misugi wys daarop dat arende selde uitgebeeld voorkom. Uit die 16de eeu dateer ’n uitbeelding waar ’n arend na ’n haas pik. Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, vol. I, p. 249, fig. A 166. Pope verwys daarna ’n as ’n “hawk”. Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil shrine*, fig. 96 (29.367).

⁷¹ Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, vol. I, p. 142.

⁷² Aurret and Maggs, “The Great ship São Bento”, *Annals of the Natal Museum*, vol. 25, no. 1, fig. 28, 4 en 8, asook 30, 2, p. 31.

⁷³ Kyk Addendum B (ii), Afbeelding: 4 (b). (V. 40. Motief: 1453).

⁷⁴ Aurret and Maggs verwys na ’n merk as ’n moontlike Jiajing-merk, maar dit kon nie as sodanig uitgeken word nie, ook nie deur mn. Xue Yangqing van die Chinese Ambassade van die Republiek van China nie.

⁷⁵ Die Xuande-keiser het meer as ’n eeu voor die Jiajing-keiser regeer. Pottebakkers het na bewering

regeringsmerke kom algemeen op skerwe uit Groep B voor. Groep C bevat geen regeringsmerke nie. Ander merke wat veral by Groep B voorkom, is karaktermerke van gelukwense: “Fu gui chang Ming”.⁷⁶ Alle merke is op die basis van die voorwerpe aangebring.⁷⁷

Twee skerwe met Arabiese skrif daarop is by die wrak van die São João gevind. Die skrif kom in ’n medaljon voor en is saam met ’n klassieke krulrandmotief uitgebeeld.⁷⁸ Hierdie skerwe is van ’n besondere hoë gehalte en word ongetwyfeld as Groep A geklassifiseer. Die skilderwerk is uiters fyn gedoen. Die meeste fatsoene wat by die twee wrakke voorkom, is dié van klein tot mediumgrootte bakkies soos rys- en teekommetjies. Ander vorms wat dikwels voorkom, is borde van mediumgrootte (tussen 150 en 220 mm in deursnee) met ingesnyde cavetto’s en plat gekartelde rande. Unieke vorms wat by die wrakke voorkom, is byvoorbeeld vierkantige bakkies met deksels.⁷⁹ Die enigste skerwe wat op dubbele kalbasvorms dui, is by die wrak van die São Bento gevind.⁸⁰

’n Verrassende aantal van die skerwe van die São João en die São Bento vertoon versierings wat as behorende tot Groep A geklassifiseer kan word, veral omdat dit met ’n helder en suiwer kobaltkleur geskilder is. Slegs ’n klein persentasie skerwe is van ’n growwer gehalte (groep C) en het ’n effense gryserige tint. Tog kom skerwe uit Groep C voor wat in baie gevalle in ’n besonder helder en suiwer kleur kobalt uitgevoer is, en goed vergelyk met die kleur wat as ingevoerde kobalt (groep A) beskou kan word.⁸¹ ’n Voorbeeld daarvan kom op ’n skerf voor wat met die São João-wrak verbind word.⁸² ’n Voorbeeld met dieselfde soort versiering van ’n “qilin” in kunstige kwashale geskilder, wat as laat 15de-eeus gedateer is, is deel van die Geiling-versameling in die Museum vir

bewondering vir porselein van dié tydperk getoon deur sulke merke op latere porselein na te doen. Kyk ook in die voorafgaande hoofstuk na die bespreking oor die gebruik van regeringsmerke.

⁷⁶ Vergelyk voetnota 51 van hierdie hoofstuk.

⁷⁷ Dit was gedurende die Ming-dinastie die gebruik om ook merke aan die borant van voorwerpe aan te bring. Kyk die voorbeeld in Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil shrine*, fig. 76.

⁷⁸ Kyk Addendum B (i). (V. 40. Motief: 0228)

⁷⁹ Vergelyk die deksel van so ’n bakkie in: Addendum B (II), afb. 2 (b).

⁸⁰ Kyk Addendum B (i). (V. 40. Motief: 0271 en 0287). Hierdie skerwe is twee van meer skerwe van een voorwerp wat op die vorm van so ’n vaas dui.

⁸¹ Chemiese ontledings sal help om te bepaal of dié besonder kleur blou wel van die ingevoerde kobalt is. Die ontledings wat deur die Departement Chemiese Ingenieurswese van die Universiteit van Pretoria onderneem is, het ongelukkig nie die gewenste resultate opgelewer nie.

⁸² Vergelyk die voorbeeld in Addendum B (i). (V. 40. Motief: 0633).

Oos-Asiatiese Kuns in Keulen.⁸³ Ongelukkig is geen beskrywing van die kleurtint by die monokroom-afbeeldings ingesluit nie. Die versieringstyl is feitlik dieselfde as dié van die São João-skerf. Laasgenoemde skerf se voetring is besonder goed afgewerk en daar kom nie sand of ander onsuiverhede aan die voetring voor nie. Die glasuur is dik, sterk en groenerig getint.⁸⁴ Indien die datering van die bordjie in die Museum van Keulen sonder twyfel as laat 15de-eeus bewys kan word, is dit bewys daarvan dat hierdie versierings oor 'n lang tyd toegepas is omdat dit ook met die 16de eeuse Jiajing-tydperk verbind word. Die vraag is of voorwerpe met hierdie soort versiering as tipiese uitvoerware beskou kan word, omdat voorbeelde daarvan in die Filippyne gevind is. 'n Ander vraag is: of hierdie ware by een van die provinsiale oonde gemaak is en of dit as 'n laergraadse produk van een van die hoofoode in Jingdezhen gemaak is.

By die twee wrakke kom daar ook skerwe met bleekblou tot gryserige kleurtinte voor, asook donker tot grysswart tinte, maar dit is in die minderheid en is beperk tot die skerwe wat as behorende tot Groep C geklassifiseer word. Die glasuur van hierdie groep is sterk groen getint en is relatief dik aangewend. Baie skerwe bevat glasuur wat dik op die voetring opgehoop het. Dié besonder growwer Groep C-porseleinware is van die hoofstroomware te onderskei en kom ooreen met die voorwerpe wat ook Madagaskar en Kilwa bereik het en skynbaar op 'n groot skaal na die Nabye Ooste, Suidoos-Asië en Oos-Afrika uitgevoer is. Skerwe wat met hierdie ware vergelyk, is ook by argeologiese opgrawings gevind is.⁸⁵ Die Portugese het moontlik ook van hierdie ware op hulle terugvaart na Portugal aan die kus van Kenia verhandel.

Die skerwe uit hierdie wrakke weerspreek die opvatting wat deur verskillende outeurs uitgespreek is, dat die deursneeporselein wat uitgevoer is, van 'n growwer of provinsiale gehalte is en dat die kleur van die kobalt met 'n gedempte of onsuiver blou kleur versier is. Misugi beweer onder meer dat die meeste porselein wat uitgevoer is, onnet en nie in 'n

⁸³ U. Wiesner, *Chinesische Keramik auf den Philippinen, die Sammlung Eric E. Geiling*. Köln, [s.a.], p. 206, fig. 177.

⁸⁴ Die groen tint van die glasuur is veroorsaak deur die ysteroksied daarin teenwoordig. Hoe dunner die glasuur, hoe deurskynender sal dit vertoon. Hoe dikker dit aangewend is, hoe groener sal die glasuur vertoon. Die kleur van die glasuur sal ook die tint van die blou versiering op dieselfde wyse beïnvloed. Kyk ook die bespreking in Hoofstuk II.

⁸⁵ C. Sassoon, "Chinese porcelain marks from coastal sites in Kenya.", p. 27.

goeie kleur geskilder is nie. Hy is ook van mening dat porselein van beter gehalte selde uitgevoer is.⁸⁶

By die bestudering van die porseleinborde en versieringsmotiewe wat uit 'n skeepswrak van die Zhengde-tydperk (1506-1521) kom,⁸⁷ is die opvallendste verskil wat tussen dié borde en die van die São João en die São Bento uit die Jiajing-tydperk (1522-66), die vol versierings waarmee die hele oppervlak van die Zhengde-borde borde beskilder is. Daarenteen, toon die São João- en die São Bento-wrakke se borde skoon cavettos wat soms met insnydings versier is, en 'n smal plat rand bevat wat soms gelob is. Dié borde se versierings is beperk tot 'n sentrale motief in die bodem van die bord en op die afgeplatte rand. Borde met ongeveer dieselfde vorm en grootte, met plat gelobde rande en insnydings in die cavetto, kom ook in die skeepswrak uit die Zhengde-tydperk voor, maar hierdie borde is steenware-borde wat met grys-groen Celadon-glasuur bedek is.⁸⁸ Hiervolgens wil dit voorkom, asof die vorm van hierdie steenwareborde en die insnydings in die cavettos deur die porseleinpottebakkers oorgeneem is, en gedurende die Jiajing-tydperk, met blou versierings op 'n wit agtergrond beskilder is.⁸⁹

Die versieringsmotiewe wat die meeste by albei wrakke voorkom, is drake met sterte wat in lotusranke in die sentrale deel van klein vlak bordjies oorgaan. Hierdie motief kom ook aan sowel die binne- as die buitekant van kommetjies voor. Dieselfde soort drake kom ook op kommetjies in die Zhengde-wrak voor, maar die uitbeeldings verskil effens omdat die Zhengde-drake baie meer krulletjies sonder die blare aan die sterte het.⁹⁰ Hieruit is afgelei dat bepaalde motiewe nog uit die Zhengde-tydperk oorgeërf, maar deur spesifieke wysigings vir die Jiajing-tydperk aangepas is.

'n Ander draakmotief wat op skerwe uit die twee wrakke gekry is, toon ook 'n ooreenkoms met die drake van die Zhengde-tydperk.⁹¹ In 'n publikasie van die "Hong

⁸⁶ Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, p. 130.

⁸⁷ Goddio, Pierson and Crick, *Sunken treasure*, fig. 40-70.

⁸⁸ Celadon is 'n Europese benaming en verwys na die kenmerkende groenblou kleur van die glasuur, vernoem na die kleeft van die karakter "Celadon" in 'n Franse toneelstuk "Astrée" van Honoré d'Urfé in 1610. Kyk Pinto de Matos, *Chinese export porcelain*, p. 274.

⁸⁹ Borde met plat gelobde rande kom reeds in die Yuan-dinastie en vroeg in die Ming-dinastie voor, maar is heelwat groter (300-600mm). Die cavettos is nie ingesny nie. Kyk S. Luz Afonso (ed) *Do Tejo à la mer du Chine une épopée portugaise*, p. 43, fig. 8 (Sèvres Musée national de la Céramique, inv. MNC 12967).

⁹⁰ Goddio, Pierson and Crick, *Sunken treasure*, fig. 27(Inv. 1874).

⁹¹ Ibid., Fig. 153 volgens die inskripsie is dit gedateer as 1507. Kyk p. 148.

Kong Government” kom dié “fiyu”-draak ooreen met dié een wat op ’n gedeelte van ’n bakkie voorkom wat by die São Bento gevind is. Die Hong Kong-bakkie is met ’n vier karakter-Xuandemerk gemerk, maar word aan die Zhengde-tydperk toegeskryf en is bewys daarvan dat die uitbeelding van dié draakvorm tot in die Jiajing-tydperk voortgeduur het.⁹² Die “feiyu” of vlieënde visdraak is ’n pootlose draak met vlerke en ’n dorsale vin van ’n vis wat van uitbeelding tot uitbeelding verskil. Een of twee horings en maanhare is gewoonlik teenwoordig en soms word die boonste kaak verleng om ’n slurp te vorm. Hierdie styl het lank voor die 16de eeu ontstaan. Heelwat voorbeelde van hierdie soort draak kom op skerwe uit die Jiajing-tydperk voor.⁹³ Die motief van papegaaie tussen struik as sentrale motief is nêrens in die vorige tydperke van die Ming-dinastie presies so uitgebeeld soos in die Jiajing-tydperk nie, hoewel soortgelyke struik-met-blomme-uitbeeldings wel vroeër in die Ming-dinastie voorkom. Die gehalte van hierdie uitbeeldings kom ooreen met die B-groep, wat met die produkte van die Minyao-oonde vergelyk word en tot minstens in 1554 geproduseer is.

’n Oorsig van die verskeidenheid motiewe van die twee Jiajing-wrakke toon dat motiewe in bepaalde groeperings saam op ware gebruik is. Hierdie uitbeeldings hou verband met tradisionele Chinese en Boeddhistiese uitbeeldings waarvan ritme en herhaling die kenmerkendste eienskap is. Krullende ranke van lotus- en ander blomranke, kurwende lyne waarmee die pioenrose uitgebeeld is, kurwes van die blare, kronkelende sterte van drake en van “fenghua”-voëls, wapperende linte en honde van Fu, word uitgebeeld saam met ander versierings.⁹⁴

Omdat baie van die voorwerpe wat by die twee wrakke gevind is, eenders lyk en daar so baie skerwe teenwoordig is, is dit duidelik dat hierdie vragte vir die handel bedoel was en dat dit nie toevallig deel was van private mense se aankope nie. Dit geld veral vir sowel die B-groep as die C-groep. Omdat die styl van veral die B-groep deur verskeie navorsers as die “minyao”-styl beskryf is, wat ook vir die plaaslike mark in die algemeen gemaak is, kan aanvaar word dat meer van hierdie ware beskikbaar behoort te wees. Dit word

⁹² Waarskynlik het die provinsiale pottelbakkers nog voortgegaan om versierings te gebruik lank nadat die gebruik daarvan by die hoofoode gestaak is. Kyk: J. M. Addis, “Chia Ching vessels with dictatory inscriptions” *Oriental Art*, 1966, vol. 12, p. 106.

⁹³ Kyk Addendum B (ii), Afbeelding: 3 (a).

⁹⁴ Vergelyk onder andere: Addendum B (ii), Afbeelding: 2 (a) en (b), (V. 40. Motief: 0825, 0854, 0888, en 0702).

bevestig deur die klomp skerwe in hierdie styl, wat by die twee wrakke teenwoordig is. Groep A vertoon 'n groter verskeidenheid motiewe as die ander twee groepe, wat beteken dat hierdie groep ware wat met groter sorg gemaak is, goed verteenwoordig is. Die fyn detail waarmee elke motief geskilder is, in skakerings van lig en donker, kom net by Groep A voor. Sirkeltjies ingevul met kompakte blommetjies kom aan die buitewand van party borde en komme voor.⁹⁵ Fyn blommetjies op slanke stingels kom by die São João-wrak voor, wat goed vergelyk met die motiewe van die Zhengde-tydperk. 'n Afbeelding met soortgelyke motiewe in Macintosh se boek bevat 'n merk van die Chenghua-tydperk (1465-87) en word volgens die outeur as sodanig aanvaar.⁹⁶ Hierdie motiewe kom nie by latere wrakke na die Jiajing-tydperk voor nie. Delikate uitbeeldings van pioenrose en blare teen 'n donker agtergrond⁹⁷ kom by die São João-wrak voor wat ook goed vergelyk met versierings van die Zhengde-tydperk.⁹⁸ Hieruit is dit duidelik dat motiewe uit vorige tydperke nog in die Jiajing-tydperk voortbestaan het en gevolglik datering volgens motiewe, kompliseer. Daarom is dit noodsaaklik dat ander eienskappe van die voorwerp gedurig oorweeg moet word.

Die paar skerwe met Arabiese inskripsies daarop is 'n uitsondering vergeleke met die ander skerwe. 'n Soortgelyke uitbeelding kom voor op 'n kommetjie in die Topkapi Seray-museum, maar hierdie voorbeeld is as vroeg uit die 16de eeu gedateer.⁹⁹ Dit is nie vreemd dat Arabiese skrif op porselein van die Ming-dinastie voorkom nie, maar die Jiajing-keiser het as streng Taoïs geen ander godsdien in China geduld nie en alle Moslem-enogs is uit die paleis geban.¹⁰⁰ Dit is dus onwaarskynlik dat Chinese pottelbakkers Moslem-inskripsies gedurende hierdie tydperk op voorwerpe sou aanbring.¹⁰¹ Die vraag ontstaan of hierdie voorwerpe miskien ou voorraad was wat reeds voor die Jiajing-tydperk gemaak is en in ander hawens in die Ooste opgegaar was.¹⁰² Die

⁹⁵ Addendum B (i), (V. 40. Motief: 0410)

⁹⁶ Ibid., Macintosh, *Chinese blue and white*, p. 42, fig. 24.

⁹⁷ Addendum B (i), (V. 40. Motief 0251)

⁹⁸ Yeo and Martin, *Chinese blue and white ceramics*, p.134, fig. 37.

⁹⁹ Krahl, *Chinese ceramics in the Topkapi Seray Museum Istanbul*, vol. 11, p. 781, fig. 779 (Cat. no. TKS 15/10407) en Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil shrine*, fig. 77 (Cat. no. 29. 364).

¹⁰⁰ Yeo and Martin, *Chinese blue and white ceramics*, p. 29.

¹⁰¹ Pope sê dat alle Moslem-ware van 'n beter gehalte met Zhengde-merke daarop, binne die eerste twee dekades van die 16de eeu gemaak is. Pope, *Chinese porcelains of the Ardebil shrine*, p. 124.

¹⁰² Baie porselein is gedurende dié tyd, na feitlik elke hawe in die Filippyne, asook na Borneo, Indonesië, Java, Sumatra, Bangkok, Malakka, Birma, Sumatra, Indië en die Ooskus van Afrika vervoer. M. Sullivan, "Notes on Chinese export wares in south east Asia", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 33, 1960-62, p. 61.

Portugese het tot in 1557 nie regstreekse toegang tot Chinese hawens gehad nie en het die meeste porselein by ander Oosterse hawens bekom.¹⁰³ Dit is bekend dat porselein in Oosterse lande algemeen as geskenke aan buitelandse afgevaardigdes gegee is.¹⁰⁴ Die moontlikheid is dus nie uitgesluit nie dat die Portugese gesante, Chinese kommetjies kon ontvang het wat gedurende die vorige tydperk deur Oosterse lande bestel is om aan hooggeplaaste besoekers te skenk nie. Die voorwerpe wat deel van die São João se porseleinfrag was, kon dus moontlik geskenke aan Portugese afgevaardigdes gewees het.

Die meeste voetringe van oop voorwerpe is vlak en smal, maar groter voorwerpe se voetringe is dieper. 'n Dubbele ring in blou kom op die basis onder die glazuur voor, met of sonder 'n merk. Al die voetringe, selfs dié van die C-groep-ware is besonder goed afgewerk en daar is baie min sand en/of ander onsuiverhede op enige van die bodems of voetringe van groepe A, B en C, in teenstelling met die opvatting dat die voetringe van voorwerpe wat by provinsiale oonde gemaak is, nie goed afgewerk is nie.

Luw Yaw, dekaan van die Fakulteit Skone Kunste aan die Universiteit van Singapoer, beskryf die ware uit die Jiajing-tydperk as: "... an exercise in contrariness, a transition from sublime elegance to earthy ingenuousness which has, ... a charm of its own".¹⁰⁵ Hierdie stelling is 'n goeie beskrywing van die skerwe wat verteenwoordigend van die twee wrakke is. Baie van die opvattinge in literatuurbronne is beslis nie van toepassing op die voorwerpe wat deur die Portugese met hierdie twee skepe verskeep is nie en dit is dus moontlik om die datering van voorwerpe op grond van die inligting en voorbeelde wat die wrakke bied, reg te stel, omdat voorwerpe in wêreldbekende versamelings vroeër gedateer is as die skerwe van soortgelyke voorwerpe wat deel van die wrakke was.

¹⁰³ Vergelyk die bespreking in Hoofstuk I, van hierdie studie.

¹⁰⁴ Yeo and Martin, *Chinese blue and white ceramics*, p. 64.

¹⁰⁵ Ibid., p. 48.

HOOFSTUK IV

Die Santo Alberto (1593) en die Santo Espiritu (1608)

Die porselein van die Wanli-tydperk (1573-1619)

Die Santo Alberto, 'n "nau",¹ het Cochin op 21 Januarie 1593 onder aanvoering van kaptein Julio de Faria de Cerveira verlaat. Die grootte van die skip is nie aangedui nie, hoewel João Baptista Lavanha, wat die verhaal van die skeepsramp in 1597 opgeteken het, dit as 'n besondere groot skip beskryf.² Ná verskeie storms in die omgewing van Madagaskar het die skip erg begin lek. Kwaai suidewinde in die omgewing van die huidige Kosibaai het die skip erger laat lek. Boonop het die pompe, soos dit die geval met feitlik al die Portugese skepe was, baie moeilikheid gegee.³ Die bemanning was verplig om 'n groot deel van die vrag oorboord te gooi en die enigste hoop op redding was om land te bereik. Land is in die omgewing van Mboyti-baai opgemerk en is die volgende dag, by 31° S, net suid van die huidige Koffiebaai, bereik. Daardie aand het 'n sterk westewind opgesteek, wat die lek vererger het en die bemanning gedwing het om weer die diepsee in te vaar. Nog 'n deel van die vrag is oorboord gegooi en verdere herstelwerk is onderneem, maar die pompe is deur peperkorrels verstop en die situasie was hopeloos. Die volgende oggend, op 24 Maart 1593, is weer probeer om die skip ligter te maak en in die rigting van die land te stuur, maar sowat 400 tree van die strand af, het dit in die omgewing van 'n plek bekend as "Penedo das Fontes" en wat deur die inboorlinge "Tizombe" genoem is, in twee gebreek.⁴ Van die 357 mense aan boord, wat slawe en passasiers ingesluit het, het sowat 286 die ramp oorleef.⁵ 'n Oorlewingskamp is ingerig met kosbare Oosterse tapyte en ander weefstowwe wat van die skip gered kon word.

¹ Matthew, *History of the Portuguese navigation in India*, p. 290. Kyk ook die bespreking met betrekking tot die São Bento in die voorafgaande hoofstuk.

² Axelson, *Dias and his successors*, p. 56. Die verhaal is gepubliseer onder die titel, *Relação do Naufragio da nau S. Alberto, No Penedo das Fontes no anno de 1593. E Itinerario da gente, que della se salvou, athè chegarem a Moçambique*. Escrita por João Baptista Lavanha, Lisboa, 1597, en as: *Naufragio da nao S. Alberto, No Penedo das Fontes no anno de salvov*, Lisbon, 1597. Joao Baptista Lavanha was nie 'n oorlewende van die ramp nie, maar het as hoofwiskundige en kosmograaf in diens van die Portugese regering in Lissabon gewerk.

³ Ibid., pp. 56, 66.

⁴ Ibid., p. 57.

⁵ Matthew, *The history of Portuguese navigation in India*, p. 271.

skipbreukelinge van die São João, die São Bento en die São Thome (1589) gely het en wat hulle lot uiteindelik was.⁶ Onder sy leiding, en met die hulp van 'n goedgesinde inboorlingkaptein, Luspance, wat die skipbreukelinge bygestaan en hulle 'n gids aangebied het, is besluit om 'n oorlandse roete te volg. Na deeglike voorbereidings het hulle op 3 April 1593 vertrek. Ná 'n tog van ongeveer 100 dae het die groep Mosambiek teen die middel van Junie bereik.⁷ Die onderkoning van Portugees-Indië, was so beïndruk met die bekwame leiding van Nuno Velho Pereira dat hy opdrag gegee het dat die gegewens oor die oorlandse reis na alle skepe op die roete na Indië versprei moes word as voorligting aan dié wat hulle miskien in 'n soortgelyke situasie kon bevind.⁸ Die inligting oor die stranding van die Santo Alberto en die oorlandse staptog van die oorlewendes is gegrond op aantekeninge wat deur die loods, Rodrigo Miguels, gehou is en deur Nuno Velho Pereira bevestig is. Die verhaal van die oorlewendes wat deur João Baptista Lavanha opgeteken is, is later deur Theal en Boxer uit Portugees in Engels vertaal. Hierdie beskrywing is een van die belangrikste bronne van inligting om te bepaal waar dié skip gesink het.⁹

Sowel Theal as Boxer assosieer Lavanha se “Penedo das Fontes” met die rotseiland bekend as Hole-in-the-Wall (32° 02'S). Plekke wat deur ander genoem word as die moontlike plek waar die skip kon gesink het, is die Mtatariviermond, 'n gebied wes van die Keiskammarivier, of naby die Mbasheriviermond of Mazeppabaai. Die mees aanvaarbare en wetenskaplik gefundeerde plek waar die stranding plaasgevind het, blyk Sunrise-on-Sea, (32° 55' S) net noord van Oos-Londen, te wees.¹⁰ Lavanha meld dat die skip by 32½°S gesink het, wat vir daardie tyd akkuraat was omdat 'n astrolabium se foutgrens tussen 'n ¼° en 'n ½° was. Daarom is 'n verskil van 25' vir die plek Sunrise-on-Sea aanvaarbaar vir hierdie instrument. Die lengtegraad wat deur die oorlewendes van die skip Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro aangegee is, het byvoorbeeld met 30' verskil.

⁶ Dit is uit joernale bekend dat die São Thome aan die kus van Kwa-Zulu-Natal vergaan het, waarskynlik in die omgewing van die huidige Kosibaaï. Axelson, *Dias and his successors*, pp. 55-56.

⁷ Axelson, *Dias and his successors*, p. 58.

⁸ Ibid.

⁹ G. M. Theal, *The beginning of South African history*, Londou, 1902, p. 296 en Boxer, *The tragic history of the sea 1589-1622*, p. 108.

¹⁰ Axelson, *Dias and his successors*, p. 59.

Sewentien jaar voordat die Santo Alberto gesink het, het Mesquita Perestrelo, een van die oorlewendes van die São Bento,¹¹ in opdrag van die Portugese koning 'n opname van die kus van Afrika tussen Kaap die Goeie Hoop en Kaap Correntes gemaak.¹² Toe die Santo Alberto gesink het, is aangeteken dat die skip gesink het op die plek wat waarskynlik deur Perestrelo as “Penedo das Fontes” beskryf is.¹³ Bell-Cross het die beskrywing van Perestrelo se topografiese waarneming tydens die opname van 1575 en 1576 met die plek Cove Rock, ongeveer tien kilometer suid van Oos-Londen, as “Penedo das Fontes” verbind en tot die gevolgtrekking gekom dat dit die plek is wat deur die oorlewendes van die Santo Alberto beskryf is en nie Hole-in-the-Wall nie, soos die meeste navorsers gemeen het nie.¹⁴ Cove Rock is duidelik sigbaar as 'n mens op 'n skip staan, ongeveer 800 meter van Sunrise-on-Sea af. Die oorlewendes kon natuurlik ook Black Rock¹⁵ by Morgansbaai verwar het met Perestrelo se “Penedo das Fontes” wat aanneemliker is omdat dit veel nader is en die porselein wat ook daar uitspoel beslis uit dié tydperk (1593) dateer. Die paar kanonlope wat in die see gevind is, is in so 'n mate verweer dat dit nie geïdentifiseer kan word nie.¹⁶ Die karneoolse krale wat langwerpig en ovaal gevorm is, is ook in die omgewing gevind, wat nog 'n aanduiding is dat dit van 'n 16de-eeuse wrak af kom. Die enigste ander strande waar die bepaalde krale vorm ook aangetref is, is by die twee ander 16de-eeuse wrakke, die São João en die São Bento.¹⁷ Dit is bekend dat wit-en-blou porseleinskerwe ook in dié omgewing uitspoel en die datering daarvan sal bevestig of dit van 'n skip uit die laat 16de eeu kan kom. Ongelukkig is so min skerwe in die omgewing gevind dat daar nie 'n goeie beeld van die porseleinvrag wat aan boord was, gevorm kan word nie. As meer porseleinskerwe beskikbaar was, sou dit 'n nuttige

¹¹ Ibid., pp. 28–29. Perestrelo het boek gehou van gebeure rakende die stranding van die São Bento en het elke dag al die wedervaringe van die oorlewendes en die landmerke noukeurig aangeteken.

¹² Ibid., Hy het dié taak tussen 1575 en 1576 uitgevoer in opdrag van die koning.

¹³ Ibid., pp. 3, 58–59. Die plek waar Dias in 1488 'n kruis geplant het is ook deur De Barros (verkeerdelik) “Penedo das Fontes” genoem, maar dit is nie bekend of dit miskien dieselfde plek is waarna Perestrelo later verwys nie.

¹⁴ Ibid., pp. 58, 59.

¹⁵ Black Rock is ook 'n baie hoë rots wat van die see se kant af met Cove Rock en Hole-in-the-Wall verwar kan word. (Eie waarneming).

¹⁶ Ibid., Die kanonlope is reeds in 1950 deur dr. M. Courtenay-Latimer, destyds Direktrise, in die Oos-Londense Museum, opgeneem.

¹⁷ Ibid.

hulpmiddel wees om vas te stel of Sunrise-on-Sea wel die laaste rusplek van die Santo Alberto is.¹⁸

In die geval van die Santo Espiritu is daar nie veel bekend nie en 'n mens kom nie veel te wete uit die oorspronklike bronne nie, behalwe die enkele aantekeninge deur Botelho de Sousa. Hy noem dat dié skip aan die kus van Natal gesink het en dat die oorlewendes 'n boot gebou het waarmee hulle na Mosambiek-eiland gevaar het.¹⁹ Perestrelo se opname van dié kusgebied dui aan dat die “land van Natal” ongeveer by Koffiebaai aan die Trankeise kus begin, hoewel die lengtegrade vir hierdie ondersoek nie betroubaar is nie.²⁰

'n Ysteranker is by die mond van die Qukorivier in die omgewing van Haga-Haga gevind, maar daar is geen merke op waaraan dit uitgeken kon word nie. Die oorblyfsels van 'n klein kanon is in 1984 in die omgewing gevind, maar weer was daar geen merke op om dit te kon identifiseer nie.²¹ Porseleinskerwe spoel oor 'n gebied van verskeie kilometers op die strande in dié gebied uit. Die porseleinskerwe is volop en talle inwoners en vakansiegangers besit van die skerwe en baie daarvan is ook in die Oos-Londense Museum.

Bell-Cross het alle moontlike bronne en ander inligting deeglik nagevors en ook die moontlikheid ondersoek dat die Santo Alberto miskien by Haga-Haga kon gesink het. Die beskrywing van die omgewing deur die oorlewendes van die Santo Alberto en die roete wat hulle oorland gevolg het, naamlik dat die terrein gelyk was, pas by Sunrise-on-Sea, terwyl daar in die omgewing van Haga-Haga steil heuwels is.²² Soos met die wrak van die Santo Alberto, is daar geen afdoende bewyse dat hierdie wrak wel dié van die Santo Espiritu is nie, maar nadat kundiges die bronne oor dié bepaalde tydperk deeglik nagevors het, is tot die slotsom gekom dat dit die enigste moontlike wrak kan wees wat daar

¹⁸ Axelson maak melding van “numerous” skerwe wat daar gevind is. Van hierdie skerwe is deur Woodward en Ayers gedateer as laat 16de of vroeg 17de eeu, maar 'n soektog na nog skerwe was vrugteloos. Die enigste persoon wat waarskynlik onder andere van hierdie skerwe besit, het ongediskrimineerd skerwe van al die strandgebiede in die omgewing van Oos-Londen versamel en met mekaar gemeng. Hierdie skerwe is, as gevolg hiervan, nie geskik vir hierdie aard van navorsing nie.

¹⁹ Axelson, *Dias and his successors*, p. 60.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid., p. 61.

²² Ibid.

gestrand het.²³ Dit is egter te betwyfel, aangesien dit op grond van die porselein wat hier uitspoel, duidelik is dat dit nie van die Santo Espiritu kan wees nie.

Albei die wrakke, die Santo Alberto en die Santo Espiritu, dateer uit die Wanli-tydperk. Hierdie tydperk is van besondere belang vir die navorsing omdat dit 'n tydperk inlui waarin 'n spesifieke styl, bekend as kraakporselein, van die voorafgaande tydperke onderskei word. Oor die tekort aan voorbeelde uit hierdie tydperk, merk Rinaldi op: "If there is a shortage on specific information on 16th century kraak, the information on 17th century kraak is abundant."²⁴ Hierdie stelling beklemtoon waarom die skerwe uit die 16de eeu wat aan die Suid-Afrikaanse kus gevind is, van besondere belang is.²⁵

Slegs 'n klein hoeveelheid Chinese porselein het Europa in die 16de eeu bereik. Nederlandse skepe het gedurende die tweede helfte van die 16de eeu porselein in die hawe van Lissabon aangekoop en dit na Noord-Europa geneem waar dit die belangstelling van almal wat daarvan kennis geneem het, geprikkel het. Die meeste porselein het Europa hierna deur middel van die Portugese, en daarna deur middel van Nederlandse inisiatief, na die totstandkoming van die Generale Vereenighde Nederlantsche Geoctroyeerde Oostindische Compagnie (V.O.C.) in 1602 bereik. Nadat die Nederlanders in 1580 toegang tot die hawe van Lissabon ontsê is, het hulle probeer om 'n alternatief vir Oosterse handelware te bekom.²⁶ Een hiervan was om die Portugese karake aan te val, die vrag te buit en in Nederland te verkoop. Die benaming "kraak" het, volgens verskeie outeurs, sy oorsprong gekry uit twee voorvalle tydens die vroeë stryd tussen die Portugese en die Nederlanders. Dié gebeurtenisse het in 1602 en 1604 afgespeel toe twee Portugese skepe die São Tiago (San Jago)²⁷ en die Santa Catharina in die hande van Nederlandse

²³ Ibid.

²⁴ M. Rinaldi, "The history and classification of dishes", *Heritage*, no. 8, 1986, p. 3.

²⁵ Daar moet egter bygevoeg word, dat hoewel die porselein van die 17de eeu deur die VOC veel beter in vragbriewe gedokumenteerd is, bestaan daar geen rekords van hoe die motiewe van die 17de eeuse porselein daar uitgesien het nie.

²⁶ C. J. A. Jörg, *Chinese ceramics in the collection of the Rijksmuseum, Amsterdam, the Ming and the Qing dynasties*, Amsterdam, 1997, pp. 54-55.

²⁷ Volker, *Porcelain and the Dutch East India Company*, p. 22 en van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the Witte Leeuw*, p. 9, gee die benaming van hierdie skip aan as San Jago.

skepe geval het.²⁸ Volker beweer dat die naam kraakporselein vernoem is na die groot karaak- en later “kraakskepe” van die Portugese.²⁹

Presies wanneer die Nederlanders die term kraakporselein³⁰ begin gebruik het en wanneer die Chinese dié besondere groep, bekend as kraakporselein, begin vervaardig het, is van die tergendste vrae uit die Ming-era. Rinaldi vermoed die Chinese het in die laat 16de eeu, nadat die Portugese hulle in 1557 in Macao gevestig het, agtergekom dat die Europeërs se teenwoordigheid in die Ooste ’n nuwe mark bied. Pottebakkersoonde het begin om goedkoper, minder verfynde ware in groot maat te vervaardig. Dit het tussen 1565 en 1570 tot die begin van ’n nuwe styl, bekend as “kraak” gelei.³¹

Die meeste outeurs beskryf die versieringsmotiewe wat by kraakporselein voorkom as riviertonele, landskappe met voëls, insekte, herte, blomme, bome, rotse en blomme in vase, terwyl mensfigure, bote, drake, fenikse en ander mitologiese figure ondergeskikte invoegsels is.³² Kraakborde en ander oop vorms is gewoonlik met smaller en breër panele versier wat mekaar afwissel met Boeddhistiese embleme en blomme of perskes in die breër panele, met linte en stringe krale in die smaller panele.

Die motiewe van die Wanli-tydperk wat by wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus voorkom, is op die strandgebied van Sunrise-on-Sea en Haga-Haga versamel en kom na bewering van die Portugese skepe, Santo Alberto (1593) en die Santo Espiritu (1608) af. Hoewel die skerwe van albei wrakke uit dieselfde tydperk dateer, is daar ’n tydsverloop van 15 jaar tussen die twee wrakke. Daar is dus rede om te vermoed dat die vindplek, Haga-Haga, nie met die Santo Espiritu-wrak verband hou nie, maar dat die skerwe wat by Sunrise-on-Sea sowel as by Haga-Haga voorkom, van die een skip, die Santo Alberto afkomstig kan wees. Daarom is die benadering om eers die eienskappe van skerwe te ontleed en aan ’n tydperk te koppel, en dit daarná, aan die datum waarop die veronderstelde skepe gesink het, te meet. By voorkeur word na die vindplek, Haga-Haga, verwys en nie na die wrak van die Santo Espiritu nie.

²⁸ Pinto de Matos, Chinese export porcelain, pp. 28 en 37, (voetnota 20).

²⁹ Ibid., p. 23.

³⁰ Ottema verwys na ’n bron van so laat as 1667 waarin dié woord voorkom, maar Rinaldi noem dat hierdie bron nie opgespoor kon word nie. Rinaldi, *Kraak porcelain*, pp. 61, 238.

³¹ Ibid., p. 63.

³² Jörg, *Chinese ceramics in the collection of the Rijksmuseum*, p. 55.

Die skerwe wat by Sunrise-on-Sea voorkom, bestaan uit 'n paar besonder dik skerwe wat duidelik deel was van groot voorwerpe, soos vase of voorradehouers. Die versierings daarop bevat meestal blom- en lotusblaarrankmotiewe, wat in 'n besonder donkerblou buitelyne geskilder is. Die “wash” is gryserige blou en is redelik netjies tussen die lyne van die motief ingevul.³³ Hierdie motief toon 'n ooreenkoms met die versiering op 'n vaas in die Ardebil-versameling wat as middel-16de eeus gedateer is.³⁴ Dié vaas is ongeveer 53 cm in deursnee en is as “heavily potted” beskryf. Die Sunrise-on-Sea-skerf se glasuur is besonder dik met 'n sterk groen-blou tint en 'n duidelike oranje verkleuring is sigbaar onder die rand waar die glasuur eindig. Hierdie verkleuring verklap dat daar 'n mate van yster in die klei teenwoordig is en dat die klei nie besonder goed gesuiwer is nie wat beteken dat die vaas waarskynlik by een van die provinsiale oonde vervaardig is. Volgens hierdie eieskappe, val die skurf in 'n groep tussen B en C. 'n Ander groot skurf wat by hierdie wrak gevind is, toon 'n “hond van Fu”³⁵ of 'n “qilin” tussen wolke of vlamme binne 'n wolkekraagmotief.³⁶ Onderaan die basis van die vaas is daar 'n lotuspaneel met trossies blare daarin. Die versiering is in die medium styl van Groep B uitgevoer. Dié vaas word vergelyk met een in die versameling van Amaral Cabral wat ongeveer 320mm hoog en tussen 1573 en 1619 gedateer is,³⁷ asook 'n soortgelyke vaas in die Dos Santos-paleis wat 360mm hoog en in dieselfde tydperk gedateer word.³⁸ 'n Gedeelte van 'n groot deksel wat by hierdie soort vase pas, is ook by Sunrise-on-Sea gevind en is van soortgelyke kleur en gehalte as die vorige skurf. Die motief daarop bevat 'n groot gestileerde blom saam met lotuskrulvorme in 'n ligte blou kobalt en is netjies in 'n medium styl geskilder wat as Groep B geklassifiseer is.

'n Besonder dik skurf met 'n motief bestaande uit konsentriese branders wat afwisselend in wit en blou lyne op 'n blou agtergrond geskilder is, met lotusblom en -blare, is ook by hierdie wrak gevind. Hierdie versiering is in die bodem van 'n baie groot oop vorm, soos

³³ Kyk Addendum A, (V. 40. motief 1028 en 1031).

³⁴ Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, p. 205, fig. A. 115, p. (cat. no. 29.515).

³⁵ Skynbaar is die uitbeelding van “honde van Fu” en leus dieselfde en is veronderstel om bewakers van tempels te wees. Dié wese is gebaseer op die Peking spaniel. Die “qilin” wat op die vorm van 'n perd gebaseer is, word in dieselfde houding uitgebeeld en albei het weelderige sterte. Dit is daarom soms moeilik om tussen die twee figure te onderskei, veral wanneer slegs 'n gedeelte van die figuur op 'n skurf sigbaar is.

³⁶ Omdat hierdie figure mitologiese diere is, gaan dié uitbeeldings gepaard met wolke of vlamme. Kyk ook die bespreking van motiewe in Hoofstuk II.

³⁷ M. Pinto de Matos, *Azul e Branco da China porcelana ao tempo dos descobrimentos, Coleção Amaral Cabral*, Lisboa, 1997, Fig. 43, pp. 124, 125.

³⁸ D. Lion-Goldschmidt, “Les porcelaines chinoises du palais de Santos”, fig. 9, p. 11.

'n diep kom waarvan die bodem ingesink is geskilder. Die skilderwerk is netjies in 'n dowwe en onindrukwekkende blou skakering gedoen en word as Groep B geklassifiseer. Die skerf is dik en swaar en op die bodem is 'n Chenghua-merk (1465-1487) bestaande uit vier karakters. Nog 'n dik skerf, waarvan die buitekant van die voetring met 'n klassieke krulmotief in 'n sagte blou tint versier en die voetring netjies afgewerk is, kom voor.³⁹ Waarskynlik was dié skerf deel van 'n groterige ronde vaas. Hieruit blyk dit dat die deel van die frag wat op die Sunrise-on-Sea-strandgebied uitspoel, uit groot voorwerpe bestaan het soos houers en vase. Die houers is na skatting gereken volgens die dikte van die skerf en die grootte van die motiewe wat op voorwerpe in ander versamelings voorkom. Dit dui op houers van ongeveer 250 tot 500mm hoog. Hierdie grootte vase met die kenmerkende versierings daarop, is volop in die Portugese versamelings, soos die Gonçalves-, die Amaral Cabral-⁴⁰ en die Alpion Calvão-versameling.⁴¹ Dit dien as bewys dat dit gewilde houers was wat waarskynlik vir die plaaslike mark gemaak is en dat die Portugese gekoop het wat beskikbaar en bruikbaar was.⁴² Die Ardebil-heiligdom bevat ook goeie voorbeelde van hierdie soort houers met dieselfde versieringstyl, bestaande uit lotuspaneel en ander aaneenlopende motiewe wat rondom die voetstukke voorkom.⁴³ Al hierdie vase is as uit die laaste helfte van die 16de eeu gedateer. Dit wil voorkom asof hierdie grootte houers nie in die Jiajing-tydperk uitgevoer is nie, omdat daar nie sulke dik skerwe by die São João-en die São Bento-wrakke voorkom nie.

Skerwe wat op groot vase dui, bevat ook dik wande met 'n goeie kurwe. Die meeste skerwe is versier met bande bestaande uit horisontale lyne wat die motief verdeel waarbinne die boonste deel met 'n gestileerde "ruyi"-motief op 'n geometriese agtergrond versier is. Een so 'n skerf toon plante in 'n landskap waarin klein kruisies - wat voëltjies uitbeeld-, aan die bokant van die motief voorkom. Die buitelyn is besonder donker met 'n relatief donker "wash" en kom effens ingevloei voor. Die glasuur is dik aangewend met 'n sterk groenblou tint. Hierdie skerf was waarskynlik ook deel van 'n fles, soos in 'n

³⁹ Kyk Addendum A, (V. 40. Motief 0336).

⁴⁰ Pinto de Matos, *Azul e Branco da China porcelana*, Lisboa, 1997, p. 120, fig. 41; p. 122, fig. 42; p. 123, fig. 43; p. 124, fig. 44; p. 130, fig. 46; p. 131, fig. 47.

⁴¹ S. Luz Afonso (ed.), *Do Tejo aos Mares da China*, Paris, 1992, p. 158, fig., 74.

⁴² Pinto de Matos, *Chinese export porcelain*, pp. 34, 35, fig., 60 (CMAG 35) en fig., 61 (CMAG 37).

⁴³ Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, pp. 210-219, fig., A. 119, A. 120, A. 121, A. 122, A. 123, A. 124, A. 125, A. 126, A. 127 A. 128 en A. 129.

afbeelding wat in die werk van Rinaldi gesien word.⁴⁴ Rinaldi verwys na hierdie panele as “granaatvormige” panele. Volgens die aantekeninge by die illustrasie van die fles in Rinaldi se werk, het die kombinasie van die geometriese agtergrond met “ruyi”-septerkop-motief sy oorsprong in die laat 16de eeu en word tussen 1590 en 1610 gedateer. Rinaldi dateer alle flesvorms of “pear-shaped bottles” tussen 1597 en 1650 en wys daarop dat geen skerwe van hierdie soort flesse by Drake’s Bay aan die kus van Kalifornië gevind is nie.⁴⁵ Dié spesifieke flesvorms is ook nie in die Ardebil-versameling teenwoordig nie.⁴⁶ Rinaldi beskryf die vroegste voorbeelde van flesse met ’n meer geronde basis en langer nek, terwyl dié van die later tydperk ’n korter nek het wat soms op ’n knoffelvormige bostuk uitloop. Die versierings is in ses vertikale panele ingedeel, terwyl sommige flesse se basisse versier is met die “granaatvormige” kurwes waarin daar blomuitbeeldings voorkom.⁴⁷ Dit is nie bekend wanneer hierdie flesse vir die eerste keer as ’n Chinese produk op die mark verskyn het nie en meer voorbeelde is nodig uit gedateerde vondse om dit vas te stel. Volgens die skerf wat by Sunrise-on-Sea gevind is, was hierdie soort flesse deel van die vrag van die Santo Alberto. Sekere van dié flesvorms is eenvoudiger versier en die “ruyi”-septermotiewe daarop, is groter uitgebeeld met ’n bandmotief om die middel van die fles. Dié motiewe pas in by die styl van kraakware en kom dikwels in Nederlandse versamelings voor, soos wat in die publikasie van Jörg⁴⁸ geïllustreer is.⁴⁹ Die flesse is ook by die wrak van die Witte Leeuw gevind⁵⁰ en word ook in die kompanjiejoernale van die VOC beskryf. Die eienaardigheid is dat juis dié vorms as Persiese invloed in die Chinese pottbakkerskuns beskou word.⁵¹ Die vraag ontstaan dan waarom versamelings soos dié van die Ardebil-heiligdom in Iran nie hierdie bekende Persiese gebruiksvoorwerpe insluit nie?

⁴⁴ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 170, fig. 213.

⁴⁵ Ibid., pp. 62, 170. Die skerwe wat by Drake’s Bay voorkom, word beskou as komende van ’n verbyvarende skip van sir Francis Drake in 1579 en van die San Augustin wat uit 1595 dateer.

⁴⁶ Dit wil nie sê dat flesse (wat in bronne as “flasks” of “bottles” beskryf word) nie voor hierdie tydperk gemaak is nie. Die vorm van vroeëre flesse het daarin verskil dat dit ’n korter nek en ’n wye bekopening het. Kyk A. Lin, “The C. P. Lin collection”, *Arts of Asia*, vol. 25, no. 3, 1995, pp. 64-75, fig. 5 wat uit die Yuan-dinastie dateer en Yeo and Martin, *Chinese blue and white ceramics*, p. 112, fig. 13, voorwerp 30, 31, en 32 wat uit die 15de eeu dateer.

⁴⁷ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 166.

⁴⁸ Ibid., p. 65, fig. 50 (kat.no. AK-RBK 14399), p. 66, fig. 51 (kat. no. AK-RBK 16102B).

⁴⁹ Rinaldi, *Kraak porcelain*, Fig. 212 (Privaatversameling, Nederland), 213 (reeds genoem) en 214 (kat.no. 1984-160). Hierdie flesse se datering kom ooreen met dié van die laat 16de eeu. Die twee flesse in fig. 215 (kat.no. 1984-257) was deel van die Hatcher-skeepsfrag wat vir die VOC bestem was, maar wat ongeveer 1643 gesink het. Laasgenoemde flesse is dus later in die sogenaamde Oorgangstydperk gemaak.

⁵⁰ Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the ‘Witte Leeuw’*, pp. 134-137 (kat.nos. NG 1977-120W & 115W).

⁵¹ Ibid., p. 134.

Rinaldi merk op dat daar tot in daardie stadium (voor die verskyning van haar werk) nog nie genoeg voorbeelde van hierdie vorms gevind is nie waarvolgens die flesse nader gedateer kan word nie. In dié opsig kan hierdie enkele skerf uit die Santo Alberto 'n beskeie bydrae lewer deur aan te dui dat hierdie tipe flesse reeds teen 1593 gemaak en uitgevoer is.

Behalwe vir genoemde skerwe wat op die fles en die oop kom dui, is die skerwe wat uit die wrak van die Santo Alberto af kom, nie besonder noukeurig afgewerk nie. Daar moet ook in ag geneem word dat groot voorwerpe wat as houers vir algemene gebruik gemaak is nie met dieselfde sorg as klein kommetjies en borde afgewerk is nie. Ongelukkig is die verskeidenheid van voorwerpe wat deur die skerwe verteenwoordig word, nie groot nie en kan daar nie werklik 'n mening oor die inhoud van die vraag of die motiewe op die porselein uitgespreek word nie. Slegs tagtig skerwe is vir data-verwerking gebruik.

Miskien is die rede vir die min skerwe wat in die omgewing van die Santo Alberto-wrak uitspoel, daaraan toe te skryf dat daar van die vraag ontslae geraak is toe die skip probleme op see ondervind het. By die verpakking van voorwerpe in skepe was dit die gebruik om kratte met groot voorwerpe, veral toe vorms, onder in die ruim te pak. Daarna is die kleiner vorms soos kommetjies, waarskynlik inmekaar bo-op groter voorwerpe gepak. Sou daar dan tydens 'n storm van 'n gedeelte van die vraag ontslae geraak moes word sou die kratte met kleiner voorwerpe eerste aan die beurt kom. Die eerste gedeelte van die vraag van die Santo Alberto wat moontlik ook porselein kon bevat het, is heelwat suid van Koffiebaai oorboord gegooi nadat die skip dieper die see ingedryf is en die tweede deel daarna, vermoedelik in die omgewing van Haga-Haga, kort voordat die skip by Sunrise-on-Sea gestrand het. Indien die porselein van hierdie vragte sou uitspoel, sou dit oor 'n groot gebied versprei lê. Sou die skerwe wat by Haga-Haga voorkom, van die Santo Alberto afkomstig wees, verklaar dit waarom dit oor so 'n uitgestrekte gebied verspreid is en hoofsaaklik uit dun skerwe bestaan. Die skerwe wat by Sunrise-on Sea gevind is, is meestal dié van groot voorwerpe en min skerwe wat op klein oop voorwerpe, soos kommetjies en borde dui. Dit is moontlik dat die groot houers voorrade bevat het en dat hierdie houers so lank moontlik aan boord gehou is vir latere gebruik.

Dit was egter anders in die geval van die skerwe in die Haga-Haga-omgewing, waar die Santo Espiritu na bewering gesink het. Die vermoede is egter dat die porselein wat hier uitspoel afkomstig is van die twee vragte wat afgegooi is van die Santo Alberto net voordat dit die volgende dag by Sunrise-on-Sea gestrand het.⁵² Die groot hoeveelheid skerwe wat by Haga-Haga versamel is en deur verskeie persone aangebied is vir die doel van hierdie studie, was oorweldigend. Minstens 10 000 skerwe van hierdie omgewing is besigtig, waarvan 500 vir data-verwerking gebruik is. Die verskeidenheid motiewe en die noukeurigheid waarmee die meeste motiewe in skakerings van kobaltblou geskilder is, is opvallend. Soos in die geval van die vorige wrakke wat tot dusver bespreek is, is die indelings A, B en C, volgens die kwaliteit van die voorwerpe en die versiering daarvan ook hier toegepas.

Groep A-skerwe se randmotiewe is delikaat geskilder en beeld soms 'n hele natuurtoneel uit, waarvan sommige uitbeeldings voëls en/of insekte, klein diertjies soos rotte of bewers, en fungi insluit. Watertonele met lotus-reier-waterlyne kom ook as randmotief voor.⁵³ Hawe- of oewertonele met bootjies en pagodes, kom dikwels voor.⁵⁴ Boeddhistiese embleme, afgewissel met blomme aan lang stingels en takkies met blomme, blare en vrugte aan, is baie netjies en fyn uitgebeeld. Die meer herhalende motiewe kom saam met 'n gladde rand voor,⁵⁵ terwyl die randmotiewe wat 'n toneel voorstel of dié wat met delikate blom- en blare-motiewe beskilder is, saam met 'n kurwende rand uitgebeeld is.⁵⁶ Die rande van die meeste borde is smal en afgeplat, soos die van borde uit die Jiajing-tydperk, maar die sentrale vlak van die borde is groter en die cavetto-gedeelte vlakker. 'n Enkel- of dubbellyn is op die buiterand geskilder en volg die vorm van die kurwe. Enkele skerwe bevat gebosseerde versierings soos krul- of blommotiewe wat in die wande deur middel van 'n drukvorm in die kleiliggaam aangebring is.⁵⁷ 'n Paar skerwe kom voor waar medaljon-motiewe om die rand van borde geskilder is.

Baie van die skerwe bevat motiewe om die rand van borde, wat met Boeddhistiese simbole, geluksknope, (een van die agt Boeddhistiese simbole) en gestileerde blomme beskilder is. Die

⁵² Axelson, *Dias and his successors*, p. 57.

⁵³ Addendum B (i), (V. 40. Motief: 1040).

⁵⁴ Ibid., (V. 40. Motief: 1015 en 1021).

⁵⁵ Ibid., (V. 40. Motief: 0485).

⁵⁶ Ibid., (V. 40. Motief: 0461 en 0493).

⁵⁷ Vergelyk die verduideliking van die gebruik van 'n drukvorm in die werk van Miedema, *Kraakporselein en oorgangsgoed*, p. 7. Kyk ook addendum B (i), (V. 40. Motief: 0508 en 0651).

meeste hiervan val in Groep B. Hierdie motiewe toon almal 'n haastige tekenstyl met die inkleding van die “wash” onnet oor die lyne. Die buitelyne is in medium dikte uitgevoer en die “wash” is byna dieselfde dowwe grys-blou tint. 'n Sub-groep met soortgelyke motiewe kom voor, wat nog meer onnet geskilder is. Die sentrale motiewe wat by hierdie groep voorkom, bevat “fenghua”-voëls⁵⁸ of akkedis-drake met dubbele sterte.⁵⁹ Voorwerpe met hierdie randmotief is glad en die lyn naaste aan die buiterand het dikwels ingevloei in die glasuur. Die agterkant van hierdie randmotiewe is sonder enige versiering en selfs nie eens 'n lyn rond die rand af nie. Hierdie groep, veral die medium grootte borde, is 'n afsonderlike groep en is beslis in groot hoeveelhede geproduseer, en kan as 'n minder fyn variasie van Groep B beskou word.

Randmotiewe met waterplante en reiers kom op baie skerwe voor wat by Haga-Haga versamel is.⁶⁰ Dié randmotiewe, saamgestel uit 'n verskeidenheid waterplante met reiers tussenin het almal vyf lyne wat deur die motief strek en stel waarskynlik water voor.⁶¹ Baie van die skerwe wat by Haga-Haga versamel is, toon cavetti wat onversierd is, met die rand- en sentrale motief afgebaken deur dubbele sirkels. Twee skerwe kom voor waar die sentrale uitbeeldings op borde, 'n gekartelde lyn rondom die sentrale motief, omsluit deur 'n sirkel. Al die ander sentrale motiewe word slegs met 'n dubbele sirkel omring.⁶² Misugi beskou die borde met die gekartelde lyne as uitvoerware wat aan die einde van die Jiajing-tydperk tot in die vroeë Wanli-tydperk gemaak is, en sê dat die produksie van hierdie styl, wat hy as proto-kraak beskryf, tot in die tweede helfte van die 16de eeu geduur het.⁶³ Hierdie stelling dien om te motiveer waarom die motiewe wat op die skerwe van Haga-Haga voorkom, by 'n vroeër tydperk as 1608 (waarin die Santo Espiritu gesink het) inpas, en eerder as 1593 beskou kan word.

Randmotiewe wat bestaan uit 'n lotus-reier-waterlyne-kombinasie beeld meestal watertonele en hawetonele as sentrale motief uit.⁶⁴ Waterplante met reiers, pagodes,

⁵⁸ Addendum B (i), (V. 40. Motief: 0407).

⁵⁹ Ibid., (V. 40. Motief: 0816).

⁶⁰ Vergelyk die sentrale motief op die Kilburn-bord in Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, p. 138 fig. A. 153, en p. 134, fig. A. 152.

⁶¹ Hierdie randmotief is in groot getalle teenwoordig tussen skerwe wat by Haga-Haga versamel is. Kyk Addendum B (i), (V. 40. Motief: 1040).

⁶² Latere kraakmotiewe bevat stervormige sentrale indelings.

⁶³ Kyk: Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, vol. I, p. 137.

⁶⁴ Dit sluit nie lotusdammetjies (“lotus ponds”) as motief in nie.

bootjies, eilande en bome kom op heelwat skerwe voor wat by Haga-Haga versamel is.⁶⁵ Elke motief is effens anders uitgebeeld waarvan sommige bote en/of pagodes insluit en die meeste uitbeeldings toon 'n denneboom op die voorgrond. Op een skurf is daar 'n sneeu-bedekte pagode met besondere skakerings in helder blou kobalt uitgebeeld.⁶⁶ Die meeste van hierdie uitbeeldings is noukeurig en in groot detail geskilder. Die motiewe is netjies uitgevoer in 'n goeie suiwer blou kleur en pas in sommige gevalle by Groep A in en ander by Groep B in, volgens die gehalte en versieringstyl daarvan. Volgens die skilderstyl en kwaliteit van die voorwerp, is dit waarskynlik by die hoofonde van Jingdezhen gemaak. Die cavetti van die meeste van dié borde is vlak en sonder insnydings, die rande is afgeplat en glad afgewerk, dit wil sê sonder kurwes. Die randmotiewe op die borde wat in die Kilburnversameling en die Dos Santos-paleis voorkom, is breër met veel meer detail geskilder as dié op die Haga-Haga-skerwe. Die sentrale motiewe wat saam met hierdie randmotiewe voorkom, het almal ook met water- en hawetonele te doen, maar verskille kom voor by die voorwerpe wat daarop uitgebeeld is. Al die borde met hierdie soort rande en sentrale motiewe wat in die Dos Santos-paleis voorkom, is as Jiajing gedateer,⁶⁷ maar dié motiewe kom nie by die Jiajing-wrakke voor nie maar wel by Haga-Haga, en dit kan daarom aanvaar word dat hierdie motiewe eers na 1554 gemaak is. Dit is meer waarskynlik dat dié motiewe in die Longqing-tydperk (1567-1572), of vroeg in die Wanli-tydperk (1573-1619) gemaak is.

Die afwerking van die basis (voetring of voetstuk) verklap gewoonlik of dit by die hoofonde geproduseer is al dan nie. Omdat die provinsiale oonde nie soveel aandag gegee het aan die afwerking van die voetstuk nie, kom daar soms onsuiverhede en sand daaraan voor.⁶⁸ Borde in die Gonçalves-versameling, toon voorbeelde waar dieselfde motiewe op uitgebeeld is, maar daar is verskille in kwaliteit tussen dié borde. Twee borde kom voor wat opsigtelik van 'n beter gehalte is as twee ander waarvan die styl en veral afwerking van die voetringe van 'n mindere gehalte is. Die voetringe is met 'n sterk helling gevorm en sand kom daaraan voor. 'n Rooskleurige ring wat deur ysteroksied in die klei veroorsaak word, is sigbaar waar die glasuur eindig. Al hierdie tekens dui daarop

⁶⁵ Vergelyk die sentrale motief op die Kilburn-bord in Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, fig. A. 153, p. 138 en fig. A.152, p. 134 met Addendum B (I). (V. 40. Motief: 1015)

⁶⁶ Addendum A., (V. 40. Motief: 1014).

⁶⁷ D. Lion-Goldschmidt, "Les porcelaines chinoises du palais de Santos", *Arts Asiatiques*, fig. 55, 56, 57 en 59.

⁶⁸ Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, p. 134.

dat die twee borde by provinsiale oonde gemaak is, en die style nagevolg het van voorwerpe wat by die Jingdezhen-oonde gemaak is. Eienaardig genoeg, het hierdie twee borde elk 'n seël-merk op die basis,⁶⁹ wat by die ander genoemde voorbeelde in dieselfde museum ontbreek.⁷⁰ Normaalweg word aanvaar dat merke in onderglasuurblou op die basisse van Ming-porselein, 'n teken daarvan is dat die voorwerpe by die hoofonde gemaak is en nie by die provinsiale oonde nie. Pinto de Matos dateer al hierdie borde as komende uit die Jiajing-tydperk. Die porseleinskerwe van die São João en die São Bento-skeepswrakke, bewys egter dat hierdie styl nie voor 1554 voorkom nie, terwyl dit wel by die Haga-Haga-skerwe teenwoordig is. Derhalwe is dié motiewe waarskynlik eers teen die begin van die Wanli-tydperk gemaak.

By Haga-Haga kom heelwat skerwe voor waarop herte uitgebeeld is waarvan die rande onversierd is en die Lonqing-merk (1567-72) op die basis voorkom. Baie skerwe kom voor met die uitbeelding van herte tussen bome met wit botsels met 'n blou agtergrond in die negatief geskilder.⁷¹ Dit beteken dat die blou om die wit dele geskilder is, sodat die wit agtergrond die hoofmotief “uitlig”. Hierdie uitbeeldings bevat, volgens 'n paar skerwe, dieselfde randmotief van lotus-reier-waterlyne wat hierbo bespreek is. 'n Bord met so 'n motief van bloeisels en botsels wat in die negatief geskilder is kom ook in die Groningen-museum voor en is gedateer as 1575-1600.⁷² Nog 'n bord met die botsels en herte in die negatief geskilder, kom in die Rijksmuseum in Amsterdam, Nederland, voor, maar die randmotief is saamgestel uit 'n natuurtoneel met blomme waartussen 'n skilpad, padda en 'n tor voorkom.⁷³ Skerwe met dieselfde randuitbeelding van paddas en torre kom ook by Haga-Haga voor en kon moontlik ook deel gevorm het van so 'n randmotief.⁷⁴ 'n Voorbeeld in die Gonçalves-museum bevat 'n soortgelyke uitbeelding van wit botsels op 'n blou agtergrond, maar met voëls op die takke uitgebeeld in plaas van herte. Maar die randmotief verskil effens en 'n seskarakter Jiajing-merk kom op die basis voor.⁷⁵ Die skilderstyl van hierdie borde kom ooreen met dié van die Haga-Haga-skerwe en kom waarskynlik van dieselfde oonde af. Tog dateer Pinto de Matos ook

⁶⁹ Die “jing zhi” seëlmerk is in 'n vierkant, in onderglasuur aangebring en beteken “goedgemaak”. Kyk Pinto de Matos, *Chinese export porcelain*, pp. 90-91.

⁷⁰ Ibid., pp. 90-91, fig. 30 (CMAG 21 en 22).

⁷¹ Addendum B (i), (V. 40. Motief: 0657).

⁷² Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 80, fig. 55 (Inv. 1978-139).

⁷³ Jörg, *Chinese ceramics in the collection of the Rijksmuseum*, p. 56, fig. 36 (Inv. No. AK-RBK 1969-18).

⁷⁴ Addendum B (i), (V. 40. Motief: 0664 en 0620 en 0621)

⁷⁵ Pinto de Matos, *Chinese export porcelain*, p. 92-92, fig. 31 (CMAG 6)

hierdie bord, soos sovele ander met 'n soortgelyke styl, as behorende tot die Jiajing-tydperk.⁷⁶ Die vermoede is dat die Jiajing-regeringsmerk waarskynlik eers ná dié tydperk, of moontlik baie laat in die Jiajing-tydperk op porselein gebruik is, want geen merke van dié tydperk is onder die Jiajing-skerwe by die São João- en die São Bento-wrakke gevind nie. Jörg meen dat die versiering in die negatief geskilder, selde op kraakporselein voorkom, en dat hierdie borde beperk is tot 'n klein groepie wat moontlik van 'n bepaalde oond gemaak is.⁷⁷ Rinaldi dateer dié borde wat met haar indeling van randmotiewe, "Border II" ooreenkom tussen 1575-1600. Sy is van mening dat die aaneenlopende randmotiewe deur die Portugese aangekoop is, hoewel dit ook in Nederland se versamelings voorkom en moontlik deel van die VOC-handel gevorm het.⁷⁸

Natuurtonele wat water en voëls insluit, kom ook as sentrale motiewe voor. Sommige uitbeeldings is besonder fyn geskilder en word as Groep A geklassifiseer, terwyl die ander as Groep B geklassifiseer word. Een unieke uitbeelding wat nie in enige ander museum of versameling teëgekom is nie, toon 'n toneel met 'n egalige sagte perserige blou agtergrond waarby 'n reier in donkerder blou op die voorgrond is. Hierdie uitbeelding is baie delikaat uitgevoer volgens die Groep A-gehalte. Die randmotief van dié bord toon 'n vertikale verdeling met dubbele lyne wat van die cavetto af strek, waar binne daar fyn geskilderde plantmotiewe voorkom. Die sentrale motief is in sommige gevalle deur 'n dubbele sirkel omsluit, maar by tye is die sentrale motief eers omsluit deur 'n stervormige paneel, binne die dubbele ring. Die fatsoen van die borde met dié styl, loop met 'n egalige kurwe na die rand toe uit, en bevat nie 'n afgeplatte rand nie. Die rande is meestal gelob. Die motiewe wat op hierdie fatsoen borde dui, toon feitlik almal baie delikate uitbeeldings van 'n verskeidenheid blom- en blaarsoorte, klein voëltjies met oopgespreide vlerke, eende, reiers, paddas, rotte, bewers, herte en insekte soos bye, torre en naaldekokers en vlinders, en is in ewe delikaat geskilderde landskappe uitgebeeld.⁷⁹

By die Haga-Haga-skerwe is branders ook dikwels in die sentrale deel van 'n oop vorm, soos komme of borde uitgebeeld en onder om vase, of om die halse van flesses. Dié uitbeeldings bevat soms meer as een brandervorm, soos halfmaanvormige en regop of

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Jörg, *Chinese ceramics in the collection of the Rijksmuseum*, p. 56.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Motiewe soos geïllustreer is in: Addendum B (i), (V. 40. Motief: 0502, 0499, 0467, 0596, 0650-1 en 0674).

“serpentine”-brandermotiewe. Laasgenoemde brandermotief is rondom die nekke van vase uitgebeeld.⁸⁰ ’n Uitsondelike motief wat in die sentrale gedeelte van oop vorms uitgebeeld is, bestaan uit vierkantige of diamantvormige blokke waarin daar ’n saamgestelde blaarmotief in elke hoek voorkom met ’n bloeisel of ’n lotusblom in die middel daarvan.⁸¹ Die enigste ander motief wat teëgekom is om hiermee te vergelyk, is ’n randmotief om ’n vaas, wat in die Amaral Cabral-versameling voorkom.⁸² Dié vaas is as afkomstig uit die Wanli-tydperk gedateer en pas dus in by die tydperk van die skerwe wat by Haga-Haga voorkom.

By Haga-Haga is enkele skerwe gevind wat tekens toon van die gebruik van ’n drukvorm wat ’n rif in die liggaam van die klei gelaat het, maar dit is beperk tot enkele riwwe wat vertikaal om die rand versprei is. Skerwe van kommetjies kom voor waarvan die buitewande gerib is en met ’n blou enkel- of dubbellynn verdeel is. Die ribbe dui daarop dat hierdie kommetjies in ’n drukvorm of “mould” gemaak is. Die buitewand is in ses tot agt panele verdeel en herte- en die “cakra”-motiewe, een van die agt Boeddhistiese simbole, kom daarin voor.⁸³ Ongelukkig is geen skerwe gevind om te toon hoe die sentrale motief in die bodem van die kommetjie daar uitgesien het nie. ’n Raaiskoot sou wees dat hierdie kommetjies ’n hert tussen “cakra”-motiewe en plante as sentrale motief bevat het, soos op voorbeelde wat voorkom in die Ardebil-heiligdom. Dié kommetjies is gedateer as die tweede helfte van die 16de eeu en kom dus ooreen met die Haga-Haga-skerwe.⁸⁴ Dit onderskryf weer die datering van die skerwe wat by Haga-Haga voorkom. Die vermoede is dat hierdie soort kommetjies en die uitbeeldings daarop net in die laat 16de eeu gemaak is, want dit kom in Portugese versamelings voor, maar is selde in ander versamelings gesien.⁸⁵ Daar kom ook nie enige van die kommetjies met hierdie spesifieke versierings tussen die skerwe van die Witte Leeuw voor nie. Pinto de Matos verwys wel na skerwe van hierdie kommetjies wat ook by die Witte Leeuw sou voorkom, maar die

⁸⁰ Addendum B (i), (V. 40. Motief: 0552).

⁸¹ Ibid., (V. 40. Motief: 0477).

⁸² Pinto de Matos, *Azul e Branco da China*, pp. 118-119, fig. 40.

⁸³ Addendum B (i), (V. 40. Motief: 0651).

⁸⁴ Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, vol. I, p. 255, fig. 176, (Inv. 29 389).

⁸⁵ Pinto de Matos, *Chinese export porcelain*, p. 114, fig. 46 (CMAG 39), p. 115, fig. 47 (C MAG 47),

publikasie en die pagina wat sy aanhaal, toon geen uitbeelding of beskrywing daarvan nie, en is dus verkeerd aangehaal.⁸⁶

Kommetjies met ander vorms is van gemiddelde grootte, tussen 70 mm en 120 mm hoog en kleiner tot baie klein met dun wande en delikate versierings. Klein delikate dekseltjies kom voor met ewe fyn versierde motiewe daarop. Skerwe van groot voorwerpe met goeie rondings wat dele was van groot vase of flesse is ook by dié wrak teenwoordig, asook skerwe van die boonste dele van vase of flesse. Verskeie skerwe wat dui op kendis in die vorm van paddas, was ook deel van die vrag.⁸⁷

Die styl van versiering is uit Groep B en sluit veral skerwe van groot houers in. 'n Groot deel van 'n deksel wat versier is met driehoekvormige panele met skubmotiewe en stringe juwele, kom voor. Ander skerwe wat op groot houers dui, bevat motiewe waarop wolkpanele uitgebeeld is waarvan die agtergrond met geometriese motiewe ingevul is. Geometriese motiewe soos vlegwerk op die skouers van groot vase en op deksels kom ooreen met dié wat by Sunrise-on-Sea versamel is en reeds bespreek is. Behalwe hierdie motiewe, kom feitlik geen ander geometriese invulmotiewe voor nie, en die tipiese geometriese motiewe wat met die kraakstyl verbind word.

Motiewe wat met mitologiese diere verband hou, soos drake en “fenghuang”-voëls, is tot groepe B en C beperk. Die uitbeelding van likkewaanagtige drake en die “fenghuang”-voëls, met kurwende halse met eienaardige los hare, is die enigste suiwer Chinese mitologiese motiewe wat onder die skerwe by Haga-Haga voorkom. Dié voëls het groot amandelvormige oë wat byna die volle grootte van die kop is, met lang gekrulde serte. Die bene bestaan uit 'n enkele lyn met besonder lang tone. Hierdie uitbeelding is vergesel van stervorms en ander klein voëltjies en die toneel stel beslis iets voor. Die motief is omring deur onegalige wolkagtige vorms, waarvan sommige slegs as los strepies voorkom. Die kleiliggaam is spierwit en hard en die cavetti is onversierd. Die rande van hierdie groep skerwe is glad afgewerk en stewiger as die meeste ander skerwe wat by Haga-Haga voorkom. Die randmotiewe wat dié uitbeelding vergesel, bestaan uit Boeddhistiese simbole, blomme en linte. Geen versierings is aan die agterkante van hierdie borde teenwoordig nie. Die draakmotiewe is in sommige gevalle redelik netjies in 'n goeie kleur blou uitgebeeld en pas

⁸⁶ Ibid., p. 115.

⁸⁷ Kyk Addendum B (i), (V. 40, Motief: 0663), en Addendum (ii), Afbeelding: 6 (a) en (b).

in by Groep B, maar die meeste uitbeeldings is in die styl van dié in Groep C gedoen. Dié drake is bekend as die “lizard”- of horinglose draak en is meestal opgekrul as sentrale motief in oop vorms uitgebeeld. Hierdie drake het vele benamings maar sover vasgestel kan word, is die Chinese benaming daarvoor, “chi”-drake.⁸⁸ Al die drake het dubbele sterte wat in twee krulle uitloop, en word ook beskryf as “bifurcated tailed dragons”.⁸⁹ Die lyf is glad uitgebeeld, sonder skubbe (soos dié van akkedisse) en het welige reguit maanhare.⁹⁰ Hoewel hierdie ware waarskynlik by provinsiale oonde gemaak is, is die drake in ’n helder tot sagte suiwer blou uitgebeeld, maar in ’n slordige en sketsagtige skilderstyl.⁹¹ Daar kom nie ander soorte draakuitbeeldings by die skerwe van Haga-Haga voor nie. Die randmotiewe wat saam met die draakuitbeeldings voorkom, is smal aaneenlopende kurwende lyne wat onegalig geskilder is en verskil van dié wat saam met die “fenghuang”-voëluitbeeldings voorkom.⁹² Die cavetti van albei draak- en “fenghuang”-uitbeeldings, is sonder versierings en die sentrale motief is deur ’n dubbele sirkel omring. Enkele van hierdie motiewe bevat merke wat nie identifiseerbaar is nie en die meeste Chinese wat geraadpleeg is, kon dit ook nie lees nie.⁹³ Kirkman vertaal ’n soortgelyke karaktermerk wat op ’n skerf by Fort Jesus gevind is: “Chang shou”, wat ’n geluksimbool is.⁹⁴ Behalwe hierdie merke wat op sommige van die skerwe voorkom, is dit opvallend dat daar geen ander versierings aan die agterkante, of op die buitewande van die skerwe van die “fenghuang”- of draakuitbeeldings voorkom nie. Daar is ook nie sirkels in onderglasuurblou op die basisse van hierdie skerwe nie, selfs nie waar merke die draakuitbeeldings vergesel nie. Die “fenghuang”- en die draakuitbeeldings dui op die produksie van die “minyao”-oonde wat vir die plaaslike bevolking bedoel is en is waarskynlik by provinsiale oonde vir die plaaslike mark gemaak. Tog verskil die uitbeeldingswyse van die “fenghuang”-uitbeeldings en die draakuitbeeldings soveel van mekaar dat dit waarskynlik by verskillende oonde geproduseer is. Die glasuur wat by die

⁸⁸ Die drake word ook “lion head dragons” genoem, waarskynlik as gevolg van die uitbeelding van die lang maanhare maar staan ook bekend as “lizard dragons”. Yeo and Martin, *Chinese blue and white ceramics*, p. 172, fig. 77, 135, beskryf hierdie drake as “mythical beasts, dragons with lion heads”.

⁸⁹ B. Keguan, *Chinese folk painting*, Beijing, 1991. Die draakmotief “ch’ih” is op skerwe gevind uit argeologiese vondse by die oonde van Guanying naby Jingdezhen, p. 126.

⁹⁰ Die motief kom ook in Kenia voor, maar is van ’n minderwaardige skilderstyl. Kyk J. Kirkman, *The Arab city of Gedi*, Oxford, 1954, p. 16., Fig. xv.

⁹¹ Addendum B (i), (V. 40. Motief: 0816).

⁹² Ibid., (V. 40. Motief: 0051 en 0102).

⁹³ Vergelyk die merk op die foto in L. V. Esterhuizen, “Chinese blue and white porcelain recovered from 16th and 17th century Portuguese shipwrecks on the South African coast”, *Revue annuelle de la Société française d’Étude de la Céramique orientale*, no. I, Oct. 2000, p. 97, fig., 8.

⁹⁴ J. Kirkman *Fort Jesus*, Oxford, 1974, p. 32, class 6 a.

draakuitbeeldings voorkom, vertoon byvoorbeeld besonder dik en blink teenoor die meer mat voorkoms van die glasuur van die “fenghuang”-uitbeeldings.

Die opname van die skerwe van Sunrise-on-Sea en Haga-Haga, toon dat oop vorms soos medium en kleinerige borde waarvan die rande smal en afgeplat is, die meeste by Haga-Haga voorkom. Die rande van hierdie skerwe is in die meeste gevalle gelob maar gladde rande is ook teenwoordig. Skerwe van medium en kleinerige kommetjies, waarvan die rande effens uitwaarts gekurf en gekartel is, kom in groot hoeveelhede voor. Skerwe wat deel is van hierdie klein tot medium grootte oop voorwerpe, maak sowat 67% van die totale aantal skerwe uit wat by Haga-Haga vir die data-opname gebruik is waarvan die meeste van die Groep A- en Groep B-kwaliteite is en slegs 'n klein persentasie van provinsiale kwaliteit van Groep C. Min groot vorms kom voor, terwyl talle klein dekseltjies ook tussen die skerwe gevind is, asook skerwe wat op groter houers met 'n nou bek-opening, dui. Dit is moeilik om by dié skerwe vas te stel of dit deel was van vase met lang nekke en of dié fatsoene deel was van houers waarop 'n deksel sou pas.

Die meeste voetringe en basisse wat by Haga-Haga voorkom, is goed afgewerk, skoon en sonder sandkorrels, tog is die voetringe nie met soveel sorg afgewerk as wat die geval met die Jiajing-skerwe is nie. Selfs die basisse van die voorwerpe wat minder netjies geskilder is en vermoedelik van die provinsiale oonde af kom, bevat minder onsuierhede as wat verwag is. Die voetringe is skoon afgewerk. Merke wat onder die bodem van voorwerpe voorkom, is gewoonlik deur 'n enkel- of dubbelring in onderglasuurblou omsirkel. Waar motiewe met Boeddhistiese motiewe op die rand van voorwerpe voorkom, is die rand glad en geen versiering kom aan die agterkant van die buitewand van hierdie borde voor nie.

Die enkel- en dubbellyn randverdelings wat op borde en op die buitewande van kommetjies voorkom, is die eerste tekens van die kraakstyl wat waar te neem is.⁹⁵ Die kommetjies, en die gebrek aan randverdelings waar binne lint- en juweelmotiewe voorkom, is die sterkste bewys dat die skerwe van Haga-Haga uit die tydperk voor 1600 dateer. Die tweede kraakeienskap wat voorkom, is die kurwende lyn wat 'n medaljon om

⁹⁵ Kyk Addendum C, Indeling-V.E., STYL 2: (iii).

die rande van borde vorm.⁹⁶ Hierdie kurwe herinner aan 'n bord wat in die 16de eeu vir 'n Portugese familie as opdragware gemaak is en 'n heraldiese wapen as sentrale motief bevat.⁹⁷ 'n Ander belangrike eienskap wat met die kraakstyl verbind word, is die gebruik van geometriese motiewe wat saam met die randverdelings en sentrale motiewe as invulmotiewe gebruik is. Dun skerwe van klein houers en borde asook twee groot deksels is ook by Haga-Haga gevind⁹⁸ en toon versierings waarin daar juweelmotiewe en tossels uitgebeeld is, maar die kenmerkende juwele binne smal panele, afgewissel deur breër panele as randmotief, ontbreek geheel en al by die skerwe van Sunrise-on-Sea en Haga-Haga.

Bykomende faktore wat die datering van die skerwe van Haga-Haga as laat 16de-eeus onderskryf, is die skilderstyl en kwaliteit van die uitbeeldings wat met groot sorg in helder kobaltblou in 'n verskeidenheid kleurtinte uitgevoer is en die glasuur wat 'n effens mat voorkoms het in teenstelling met die meer blink glasure van die 17de-eeuse skerwe. Die meeste 17de-eeuse kraakstyl-uitbeeldings is nie so noukeurig uitgevoer nie en hoewel daar ook verskillende kleurtinte gebruik is, is dit nie so netjies tussen die lyne geskilder as wat die geval is met versierings van die 16de eeu nie. Dit is eers met die styl van die Oorgangstydperk⁹⁹ waar daar weer aandag gegee is aan 'n meer noukeurige skilderstyl.¹⁰⁰

Om die bogenoemde redes, en na 'n vergelyking met voorwerpe wat uit ander wrakke verkry is en die teorieë met betrekking tot die ontwikkeling van kraakmotiewe wat deur ander navorsers in Hoofstuk VII bespreek word, is dit redelik seker dat die skerwe wat by Haga-Haga versamel is, voor 1608 dateer, en waarskynlik nie van die wrak van die Santo Espiritu afkomstig is nie.

⁹⁶ Ibid., STYL 2: (i).

⁹⁷ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 84, fig. 62, (Guimet Museum, Inv. G-2665).

⁹⁸ Kyk Addendum C, Indeling-V.E., STYL 2: Afbeelding v.

⁹⁹ Die styl van hierdie tydperk word in Hoofstuk V breedvoerig uiteengesit.

¹⁰⁰ Kyk die uitmuntende uitbeelding in die werk van M. Butler, M. Medley en S. Little, *Seventeenth-century Chinese porcelain from the Butler family collection*, Virginia, 1990, p. 79, fig. 38.

HOOFSTUK V

Die São João Baptista (1622), die São Gonçalo (1630) en die Santa Maria Madre de Deus (1643)

Porselein van die Tianqi-tydperk (1621-1627) en die Chongzheng-tydperk (1627-1644):

Die São João Baptista was 'n besonder groot karaak wat op 1 Maart 1622 onder die vlagskip die Nossa Senhora do Paraíso uit Goa na Lissabon vertrek het.¹ Die kaptein van die Baptista was Pedro de Moraes Sarmiento. Enkele leidrade word verskaf oor die bou van die skip, naamlik dat die pompe baie klein was omdat dit oorspronklik vir 'n galjoen gemaak is en later vir 'n karaak aangepas is. Die skip was ook met net 18 kanonne toegerus, wat daarop dui dat die skip 'n “nãõ” of karaak van gemiddelde grootte was, vermoedelik net oor die 400 ton, en dit het slegs 350 passasiers en bemanning aan boord gehad het.² Die feit dat die skip swak met wapens toegerus was, was om ekonomiese redes en kenmerkend van die kortsigtigheid van inhalige handelaars wat net belang gestel het in hoeveel vrag hulle Portugal toe kon neem. Op 17 Julie het hulle kontak met die vlagskip verloor en dit het hulle in die weke wat gevolg het, suur bekom. Dit was nie, soos in die geval van die vorige skepe, storms wat die skip se lot beseël het nie, maar twee ander skepe van die VOC, die Mauritius en die Wapen van Rotterdam, wat die Baptista op see aangeval het in 'n geveg wat 19 dae lank geduur het.³ Die karaak, wat ná die lang seereis reeds aansienlik verswak was, is 'n gevoelige slag toegedien en nadat 'n kanonkoeël die ruim getref het, was die bemanning verplig om land te probeer bereik. Op 29 September was hulle naby die strand en het op 30 September anker laat sak om aan wal te gaan. Ná sewe dae het die skip weens nalatigheid van die bemanning omgekantel en 18 matrose het omgekom. Die 297 skipbreukelinge het kamp opgeslaan en 37 dae daar gebly voordat

¹ Axelson, *Dias and his successors*, p. 61.

² Ibid.

³ Boxer, *The tragic history of the sea*, pp. 190-271.

hulle die lang tog noordwaarts aangedurf het.⁴ Hulle bestemming was Maputo, maar weens die bedreiging van die inboorlinge in die omgewing en die vrees dat 'n Portugese skip nie gou daar sou aandoen nie, het hulle Sofala probeer bereik. Na talle ontberings, botsings met inboorlinge en erge hongersnood, het 'n groepie van net 35 persone Sofala uiteindelik bereik, en op die ou end het net 31 van hulle op die eiland Mosambiek aangekom. Dié verhaal is deur die edelman Francisco Vaz d'Almada opgeteken en deur Theal⁵ en Boxer⁶ in Engels vertaal.

Die verhaal van die skipbreukelinge van die São João Baptista, is ook deur 'n oorlewende opgeteken, maar bevat min besonderhede. Die topografiese gegewens is veral skraps sodat dit nie maklik is om die roete te bepaal wat die groep gevolg het nie. Daar word aanvaar dat die São João Baptista naby die huidige Cannon Rocks gestrand het. Twee erg verweerde kanonlope van Portugese oorsprong is tussen die rotse gevind, waaraan die plek sy naam ontleen het. Daar is ook porseleinskerwe gevind, wat meer lig daarop kan werp of dit wel ooreenstem met die tyd toe die São João Baptista daar gestrand het. Baie min porseleinskerwe is gevind.

'n Teleurstellende swak beskrywing van die stranding van die São Gonçalo word deur die Portugese historikus, Manuel de Faria y Sousa, in sy werk "Asia Portuguesa" gegee. Dit is deur Theal vertaal.⁷ Faria y Sousa se bron was waarskynlik 'n dagboek gehou deur Francisco dos Santos, een van die oorlewendes. Hierdie dagboek het egter verlore geraak. Daar is wel 'n ander verwysing na die skip in 'n anonieme dokument in die Britse Museum, maar ongelukkig word geen bykomende inligting verstrekkend nie. Die São Gonçalo het saam met twee ander skepe aan die begin van Maart 1630 uit Goa vertrek. Die skepe het egter te laat in die seisoen vertrek en kon nie die westewinde in die suidelike oseaan ontwyk nie. Ná talle storms ter see, en veral sterk winde, het die São Gonçalo van die ander twee skepe verwyderd geraak. Die skip het erg begin lek en herstelwerk moes gedoen word. Die kaptein, Fernão Lopo de Meneses, het besluit om anker te laat sak in 'n baai wat "Fermosa" genoem is, vandag bekend as Plettenbergbaai.

⁴ Ibid. p. 62.

⁵ Theal, *Records of South-Eastern Africa*, vol. VIII, pp. 69-137.

⁶ Boxer, *Tragic history of the sea*, pp. 190-271.

⁷ Theal, *Records of South-Eastern Africa*, vol. VIII, pp. 69-137.

Die São Gonçalo word beskryf as 'n groot skip, maar daar was net 230 mense aan boord.⁸ Honderd van hulle het aan wal gegaan en 'n tydelike kamp opgeslaan, terwyl die ander aan boord gebly het om die nodige herstelwerk te doen. Die belangrikste produk wat deur die Portugese skepe vervoer is, was peper. As so 'n skip begin lek het, het seewater die ruim oorstrom en het die peper begin swel en oopgebars. Die peper wat rondgedryf het, het die pompe verstopt wat gevolglik oopgemaak moes word. Dit het ook met die São Gonçalo gebeur en in 'n poging om die pompe oop te maak, is drie manne in die ruim afgestuur. Toe die eerste een nie binne die bestemde tyd terugkeer nie, is die tweede een en daarna ook die derde een afgestuur en al drie het weens die giftige gasse wat deur die nat peper vrygestel is, omgekom.⁹

Ná 50 dae, voordat die herstelwerk afgehandel was, het 'n hewige storm een nag losgebars en die skip het met al 130 persone aan boord in twee gebreek en gesink. Die kaptein, wat op daardie tydstip in die oorlewingskamp was, het die ramp oorleef en het besluit om twee klein bootjies met die wrakstukke wat uitgespoel het en ander hout wat volop in die omgewing was, te bou. Vroeg in Januarie 1631 was die reddingsbootjies gereed. 'n Kruis is op 'n nabygeleë heuwel opgerig waarna die twee bootjies die baai verlaat het. Een bootjie het in die rigting van Lissabon gevaar en die oorlewendes is kort daarna deur 'n Portugese karaak, die São Ignacio de Loyola, onder aanvoering van Antonio de Sousa, opgelaa en het Portugal veilig bereik. Die ander bootjie het na Mosambiek gevaar en het ook sy bestemming bereik.¹⁰

Die eerste getuienis van die São Gonçalo-wrak is die sogenaamde Plettenbergbaai-klip. Volgens Theal is die klip op 'n heuwel naby die mond van die Piesangrivier gevind.¹¹

Mnr en mev Johan Jerling het gedurende 1979 talle porseleinskerwe op hulle strand erf aangetref, toe hulle die terrein gereed gemaak het om 'n huis daar te bou.

⁸ Axelson, *Dias and his successors*, pp. 63-64.

⁹ Ibid., p. 64.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Die Plettenbergbaai-klip is in die Suid-Afrikaanse Kultuurhistoriese Museum in Kaapstad.

Alle werksaamhede is gestaak sodat 'n deeglike soektog na elke moontlike oorblyfsel van die wrak eers afgehandel kon word.¹²

Daar is nie veel bekend oor die Santa Maria Madre de Deus nie, behalwe dat dit 'n klein skip, 'n "naveta", was wat Goa tussen 2 en 17 Maart 1643 verlaat het deur daarin te slaag om die Nederlandse blokkade van die Indiese hawens te ontduik. 'n Paar maande later het die skip met 'n baie groot lewensverlies, waaronder die kaptein, Dom Luis de Castelbranco, aan die Suid-Afrikaanse kus gestrand.¹³

In Bento Teixeira Feio se verhaal wat oor die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro, handel, noem hy dat daar onder die oorlewendes van die Atalaia drie seemanne was wat in 1643 'n skipbreuk êrens langs die kus van die Kaap die Goeie Hoop oorleef het: "There were three sailors who had been cast away in this region four years before in the ship of which Dom Luis de Castelbranco was captain. They had journeyed through Kaffraria to Cape Correntes, and their names were Antonio Carvalho da Costa, Paulo de Barros, and Mattheus Martins". Later in die verhaal vervolg Feio: "... and according to the assertion of those who had already journeyed by that road we would find nothing to barter within less than a full month".¹⁴ Hierdie laaste aanhaling veronderstel dat die drie Madre de Deus seemanne bekend was met die gebied waar die Atalaia gestrand het en die Madre de Deus-wrak dus suid moes wees. Feio vermeld nie dat hulle op hulle tog na Maputo op die Madre de Deus-wrak afgekom het nie, terwyl hy die plek waar die Nossa Senhora de Belem in 1635 gestrand het, beskryf.¹⁵ Dit dien as verdere bewys dat die Madre de Deus suid van die Atalaia gestrand het.¹⁶ Die waarskynlikste plek waar dié skip kon gestrand het, is in die omgewing van Bonzabaai, net noord van Oos-Londen. Wrakstukke van hierdie skip het in 1994 op die strand uitgespoel.¹⁷ Baie karneoolse krale en porseleinskerwe is daar gevind. Dié

¹² P. Storrar, "20 Years before van Riebeeck!", *The Argus*, 1980-06-25, p. 23.

¹³ Axelson, *Dias and his successors*, p. 66.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Dié skip het in 1635 by die Mzimvubu-riviermonding (die huidige Port St. Johns) gestrand, maar geen porselein is daar gevind nie. Axelson, *Dias and his successors*, pp. 66-73.

¹⁶ Ibid., p. 66.

¹⁷ 'n Gedeelte van die wrak van 'n navetta, het op die strand by Bonzabaai uitgespoel en is saam met personeel van die Oos-Londense Museum waargeneem gedurende Mei 1994

strandgebied word dikwels druk besoek en die skerwe is, soos in die geval van baie ander skeepswrakke, in klein privaatversamelings.

Die strandgebied in die omgewing van Cannon Rocks, waar die São João Baptista gesink het, het ongelukkig nie veel skerwe opgelewer nie. Sommiges skerwe is klein gebreek veral dié skerwe wat as Groep A kwalifiseer. Net een familie en hulle vriende is bewus van die plek waar die skerwe naby hulle vakansiehuis by Boknesstrand, Kenton-on-Sea, aangetref word. Gerugte dat meer mense van die porseleinskerwe in hulle besit het, doen die rondte maar die leidrade wat opgevolg is, navrae wat gedoen is en kennisgewings wat by toeristepunte aangebring is, het niks opgelewer nie. Ook die museum in Oos-Londen beskik oor slegs 'n handjievol skerwe. Die motiewe op dié skerwe voldoen in die meeste gevalle aan die kenmerkende kraakstyl en vergelyk goed met dié van die São Gonçalo en die Witte Leeuw.¹⁸

Baie van die skerwe van die São João Baptista se randgedeeltes is gelob met enkel- of dubbellyne wat die rand volg, sodat dit duidelik die tipiese randindelings met geometriese motiewe bevat wat kenmerkend is van die kraakstyl.¹⁹ Die meeste rande is met ronde medaljons versier, maar afgebakende vierkantige kompartemente is ook teenwoordig. Die motiewe pas by dié van die kraakstyl. Die sentrale gedeelte is stervormig en volg terselfdertyd die kurwe van die medaljon-randuitbeeldings deur die dubbele breë lyne wat met “wash” ingevul is, soos ook by die skerwe van die Witte Leeuw aangetref is.²⁰ Slegs een skerf met 'n aaneenlopende randmotief is gevind. Hierdie motief is delikaat uitgebeeld met 'n baie sagte blou skakering van die “wash” en 'n groenerige glasuurtint. Die buiterand is dikker na bo gevorm, en is nie by enige ander wrak gevind nie. Die vorm dui op 'n V-vormige kommetjie in 'n “lien tzu”-vorm, terwyl die vorm en versiering aan die buitekant daarvan ooreenkom met 'n voorbeeld in die Ardebil-versameling wat as vroeg 15de-eeus gedateer is.²¹ Hierdie besondere skerf dui op 'n voorwerp van imperiale kwaliteit.²² Die randmotiewe

¹⁸ Ibid., pp. 53-193.

¹⁹ Kyk Addendum C. Indeling-V.E., STYL 3: i.

²⁰ Kyk Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 88, fig., 1.2.1 A e.

²¹ Pope, *Chinese porcelains of the Ardebil shrine*, p. 47, fig. 47 (kat. no. 29.326).

²² 'n Soortgelyke hantering van die rand, dit wil sê waar die buitekant van die rand dikker is as die wand, kom by die São Gonçalo skerwe voor. Die rand is aan die buitekant versier met ewewydige horisontale

klassifiseer veral as Groep A en Groep B, en slegs enkele skerwe kom voor wat van Groep C-kwaliteit is.

Die meeste ander skerwe bevat geometriese motiewe waaronder ook swastikas as onderdeel van die kenmerkende kombinasies waaruit die kraakstyl saamgestel is.²³ Die uitbeeldings van geluisknops wat normaalweg in die smal panele van die randmotiewe voorkom, is nie tussen hierdie skerwe teenwoordig nie, en slegs 'n paar skerwe bevat kolle, wat juwele voorstel in die smal panele. Die wrak van die São João Baptista, toon net soos die Madre de Deus, 'n gebrek aan hierdie soort uitbeelding wat andersins kenmerkend van die kraakstyl is. Baie van die motiewe wat voorkom, dui op Boeddhistiese embleme.²⁴

Die sentrale motiewe wat eienskappe van die kraakstyl toon, bevat granate, klein blaartjies en takkies in die sentrale paneel.²⁵ Te oordeel aan die kurwe van dié skerf is hierdie motief aan die binnekant van 'n oop kom van medium grootte. Die kleiliggam van die skerf is spierwit met 'n besondere fyn tekenlyn uitgevoer in 'n donkerige blou lyn met 'n effens ligter "wash". Die glasuurlaag is dun met slegs 'n effense groenerige tint. Omdat baie van die skerwe so klein is, is min skerwe waarvan die sentrale panele volgens die kraakstyl versier is, herkenbaar.

Ofskoon die skerwe van hierdie wrak motiewe toon wat in ooreenstemming is met die kraakstyl, bevat dit tog nie die hele spektrum van die motiewe waaruit die kraakstyl bestaan nie. Daar is byvoorbeeld geen skerwe gevind waarop herte of ander diere uitgebeeld is nie. Boeddhistiese motiewe, plante en blomme sowel as geometriese motiewe, kom die meeste voor en die styl van uitvoering van hierdie motiewe, vergelyk met voorbeelde wat in die Prinsessehof-museum teenwoordig is,²⁶ asook met skerwe wat by die Witte Leeuw-wrak voorkom.²⁷

blou en wit lyne, maar is ongeglaasur aan die binnekant terwyl die wand aan die binnekant wel geglaasur is.

²³ Kyk Addendum B (i), (V. 40. Motief: 1219, 1220 en 1221).

²⁴ Addendum B (ii), (V. 40. Motief: 0219).

²⁵ Kyk Addendum C. Indeling-V.E., STYL 3: iii, (V. 40. Motief: 1119).

²⁶ Miedema, *Kraakporselein en overgangsgoed*, p. 24, p. 13, fig. K41.

²⁷ Benewens die genoemde ooreenkomstes tussen skerwe met medaljon-versierings wat ook by die Witte

'n Groep skerwe wat nie motiewe of randverdelings of ander eienskappe van die kraakstyl verteenwoordig nie, bevat onder ameer skerwe wat versier is met 'n oop gestileerde blomme teen 'n blou agtergrond, en is as Groep B ingedeel. Dié blomme bevat klein stippeltjies aan die binnekant van die blare, wat dit laat vertoon asof dit met gare in klein stekies vasgewerk is en is waarskynlik van naaldwerkmotiewe afgelei. Hierdie besondere uitbeeldings is nie vantevore teëgekome nie.

Skerwe van 'n aansienlik hoër kwaliteit wat nie kraakstyleienskappe bevat nie, kom ook by hierdie wrak voor en was moontlik persoonlike aankope van een van die persone aan boord. Die skeepskapteins het dikwels privaat-aankope gedoen vir hulleself, of in opdrag van iemand anders. Ander bemanninglede was ook toegelaat om 'n sekere hoeveelheid goedere van die Ooste af saam te bring.²⁸

Min skerwe kom voor wat as van die Groep C- kwaliteit onderskei kan word, maar een groep skerwe wat slordiger as die ander skerwe versier is, klassifiseer wel as Groep C. Dit bevat soortgelyke motiewe as dié van Groep A en Groep B maar is net haastiger afgewerk asof dit die uitskot van die hoofproduksie kon gewees het. Geen skerwe wat aan die kenmerke van Swatow-ware voldoen, is onder hierdie skerwe gevind nie en geen ander vorm van provinsiale ware is teenwoordig nie.

Die kobalt-tint van die meeste voorwerpe by die B- en C-groep, is 'n gedempte valerige blou of is donker met 'n onsuiver kleur, maar 'n aantal skerwe, veral van die A-groep, vertoon 'n helder suiwer kobalt kleurtint.

Die fatsoene dui oorwegend op oop borde en klein kommetjies, terwyl vlak plat bordjies ook deel van die porseleinvrag was. Slegs sowat vyf skerwe wat op groot toe vorms soos flesse en vase dui, kom voor.

Daar bestaan egter nie enige rede tot twyfel dat die skerwe van die São João Baptista, inpas by die tydperk van 1622 nie.

Leeuw volop voorkom, is daar ook skerwe met ander kraakmotiewe wat ooreenkomstes tussen dié twee wrakke toon. Kyk: Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 76 fig. 1.1.4 (inv. No: 4007, 4008) en p. 77 (inv. 4005, 4006, 4009, 4010), p. 92 (inv. 5160).

²⁸ Matthew, *History of Portuguese navigation in India*, pp. 246-248.

By die São Gonçalo is talle skerwe by die oorlewingskamp, in die omgewing waar hierdie wrak vermoedelik lê, gevind. 'n Paar voorwerpe, wat byna volledig en goed gerekonstrueer kon word, is in besit van die Jerling-gesin en die meeste museums aan die Kaapse kus stal van die skerwe en ander voorwerpe uit hierdie wrak uit. Omdat die meeste skerwe onder die sand begrawe was en dit nie aan die see blootgestel is nie, vertoon dit dus asof nuut. Bykans 10 000 skerwe is by hierdie wrak gevind.

Die groot verskeidenheid randafwerkings en motiewe wat by Groep A inpas, kom voor. Baie van hierdie groep se rande is met 'n enkel- of dubbellyn afgewerk waarvan die meeste glad is en gelobde rande in die minderheid is. Die meeste van hierdie rande is deel van klein delikate kommetjies met ewe delikate versierings van grasspriet, fyn blommetjies en landskappe met voëltjies in vlug. Dié kommetjies is soortgelyk aan dié van die Witte Leeuw en word deur Van der Pijl-Ketel beskryf as “semi-eggshell”.²⁹ Van die klein bakkies met “taotie”-gesigte om die rand is ook volgens die A-groep versier. Hierdie uitbeeldings is in 'n suiwer helder perserige kleurtint geskilder.³⁰ Sommige randversierings met “taotie”-gesigte is op smal plat rande van klein vlak bordjies (Groep B) uitgebeeld.

Van die skerwe bevat aaneenlopende randmotiewe en word veral as Groep B geklassifiseer en van die motiewe herinner aan dié uit die Jiajing-tydperk. Hierdie randmotiewe ontbreek by Haga-Haga en Cannon Rocks se skerwe. Van die aaneenlopende randmotiewe wat by São Gonçalo voorkom, is saamgestel uit driehoeke met skubmotiewe, gebaseer op die “trefoils” wat in die 16de voorgekom het.³¹ Sommige van die kommetjies bevat gestileerde lotuspanele, met gestileerde lotus-ranke en -blomme aan die buite- en binnekante van die voorwerp.³² Ander motiewe om die rand van Groep B se uitbeeldings, is byvoorbeeld lotus-panele in wit, teen 'n blou agtergrond, en aaneenlopende wit swastikas teen 'n blou agtergrond.³³ Enkel gestileerde blomme teen 'n blou agtergrond binne seskantige

²⁹ Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 69 (kat. no. NG 1977-167W).

³⁰ Addendum B (ii), Afbeelding: 11.

³¹ Addendum B (i), (V. 40. Motief 0716).

³² Ibid., (V. 40. Motief 0304).

³³ Ibid., (V. 40. Motief 1219-c).

paneel of klassieke krulmotiewe met krisante tussenin, kom ook voor. Dié soort randversierings is skynbaar ook nie by die Witte Leeuw aanwesig nie.³⁴ Die vermoede is dat hierdie voorwerpe by die “minyao”-oonde gemaak is wat ook die produksie-oonde was wat gewone gebruiksware aan die plaaslike Chinese bevolking gelewer het en tot die beskikking van die Portugese mark was, maar waarskynlik nie die Nederlandse mark bereik het nie. Randmotiewe wat die kenmerkende kraakstylmotiewe insluit, is gekompliseerd saamgestel met ’n verskeidenheid geometriese vorms as invulling tussen panele met “ruyi”-septermotiewe. Blom- en blaarmotiewe kom in die breë panele voor en die kenmerkende kolletjies of linte met geluisknops, is in die smal vertikale panele uitgebeeld.³⁵ Die uitbeelding van geluisknops verskil van skerf tot skerf. Waar motiewe minder netjies geskilder is, is die “geluisknops” slegs ’n langwerpige gekurfdde lyn binne die smal paneel op die randmotief uitgebeeld. Die netjieser variasie toon die “knops” duideliker. Albei variasies kom by hierdie wrak voor. Perske-motiewe met klein blaartjies rondom, ’n algemene versiering op kraakborde, kom ook by hierdie wrak voor.³⁶ Al die sentrale motiewe wat met hierdie randmotiewe gepaard gaan, is binne ’n stervormige of kurwende paneel geskilder. Vakkies met geometriese motiewe, kom tussen die kurwes van die sentrale paneel en die randmotief voor en is afgewissel met “ruyi”-septermotiewe wat die smal panele met die sentrale motief verbind. Die meeste van die motiewe met hierdie ingewikkelde styl van versiering, is netjies geskilder in ’n helder blou wat met ’n blink glasuur bedek is. Die helder blou motiewe teen die wit agtergrond saam met die blink glasuur, maak hierdie groep borde besonder aantreklik. Hierdie soort borde ontbreek by die São João Baptista-wrak, maar kom wel voor by die wrak van die Witte Leeuw, wat beteken dat dit vroeër as 1622 al in gebruik was.³⁷

Randmotiewe uit Groep B wat natuurtonele uitbeeld, is aan die binnerand van komme teenwoordig. Hierdie soort randmotiewe bevat dieselfde motiewe as wat in die

³⁴ Al die skerwe van die Witte Leeuw is nie in die katalogus opgeneem nie. Die versameling is persoonlik nagegaan en gehanteer maar hierdie randmotiewe is nie op die skerwe teenwoordig nie.

³⁵ Vergelyk ook die uitbeelding in: M. Butler, *Collections Bauer*, Genève, 1994, p. 17, fig. 4.

³⁶ Addendum C, Indeling-V.E., STYL 4: Afbeelding i (b).

³⁷ Vergelyk byvoorbeeld Addendum B (ii), (V. 40. Motief: 1202, 1206 en 1208) met die afbeeldings in Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the ‘Witte Leeuw’*, pp. 54 – 70.

sentrale gedeelte aan die binnewand, sowel as aan die buitewand van die kom uitgebeeld is. Dit is nie seker of hierdie kom en uitbeeldings alreeds as uit die Oorgangstydperk beskou kan word nie.

'n Groot verskeidenheid A-groep-uitbeeldings kom voor, en bevat delikate versierings van insekte, vlinders en voëltjies in vlug en kom tussen blommotiewe voor aan die binne- en buitekante van die klein kommetjies. Een so 'n uitbeelding bevat vyf vlinders as sentrale motief in 'n bord.³⁸ Hierdie motiewe is sedert die Wanli-tydperk gewild, maar het in die Tianqi-tydperk, wat die Oorgangstydperk insluit, opnuut 'n gewilde onderdeel van ander motiewe gevorm.³⁹ Die meeste ander versierings pas by die B-groep in. Kenmerkende motiewe wat deel vorm van die kraakstyl-randmotief kom binne 'n stervorm voor en sluit watertonele met twee of meer eende tussen waterplante in.⁴⁰ Een so 'n motief bevat die embleem van 'n vaas met drie pyle in, soortgelyk aan 'n uitbeelding wat op 'n bord van die Witte Leeuw voorkom.⁴¹ Natuurtonele wat soms mensfigure insluit, is ook baie fyn en netjies uitgebeeld, en is in die styl van die Oorgangstydperk geskilder. Een uitbeelding met een van die agt Daoïstiese onsterflike figure in 'n landskap, is goed uitgebeeld in skakerings van sagte- tot sterk blou tinte, en kom ooreen met die uitbeelding op 'n wierookhouer in die Bauer-versameling.⁴² Hierdie uitbeeldings pas in by die kenmerke van die Oorgangstydperk. 'n Paar ander kleiner skerwe bevat ook motiewe wat by die Oorgangstydperk inpas.

Voorwerpe versier met die kraakstyl, is in hierdie tydperk minder volop as wat dit byvoorbeeld by die Witte Leeuw voorkom. Ongeveer 47% van die skerwe wat voorkom toon tekens van die kraakstyl. Dit is ook eienaardig dat daar net een skerf met herte op, by die wrak van die São Gonçalo voorkom, terwyl dit so 'n algemene motief is wat met die kraakstyl verbind is. Dié motief kom ook nie by Cannon Rocks

³⁸ Addendum B (ii), (V. 40. Motief: 0640).

³⁹ M. Butler, *Collections Bauer*, Genève, 1994, p. 17, fig. 4.

⁴⁰ Dié motief kom dikwels voor en is van die bekendste sentrale motiewe van die kraakstyl. Dieselfde motief kom ook saam met 'n ander randmotief van aaneenlopende blomme en blare voor, soos dié wat by Haga-Haga gevind is.

⁴¹ Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 85 (kat. no. 5189).

⁴² Butler, *Collections Bauer*, p. 13, fig. 2.

voor nie en die verklaring daarvoor mag wees dat hierdie motief se gewildheid begin afneem het ten gunste van ander motiewe, soos byvoorbeeld dié van die oorgangstyl.

Die styl van die Oorgangstydperk kom by die skerwe van die São Gonçalo voor, maar is nie tussen die skerwe van die São João Baptista teenwoordig nie. Navorsers wat spesifiek in hierdie tydperk belangstel, soos Butler, beskou die begin van die Oorgangstydperk as teen 1625, en die hoog-oorgangstyl as teen 1634-5, ongeveer die laaste tien jaar van die Ming-dinastie, tot die eerste tien jaar van die Qing-dinastie, ongeveer 1654.⁴³ Miedema beskryf “oorgang-goed”, as van die tweede kwart van die 17de eeu wat die kenmerkende “viooltjies-in-melk”-kleurvoorkoms bevat.⁴⁴ Die hoofkenmerke van hierdie styl is die verhalende tonele waarin mense en diere voorkom, wat gewoonlik binne ’n landskap of ’n gebou uitgebeeld is. Hierdie tonele is waarskynlik afgelei van houtblokdrukke en skilderye.⁴⁵ Die motiewe is op ’n skoon agtergrond geskilder, en beweeg weg van die vol versierings van die kraakstyl, waar klein motiewe die hele oppervlak van die voorwerp vul. Die Chinese tonele en verhale daarop uitgebeeld, is fassinerend en soms komies omdat die mensfigure in allerlei posisies en handelinge uitgebeeld is. Dit is te verstane dat die Europeërs hierdie styl aantreklik gevind het. Die gebruik van die kobalt is kunstig in ’n groot verskeidenheid van kleurtinte uitgebeeld, sodat ’n nuwe diepte perspektief daardeur verkry is.⁴⁶ Die kleur van die kobalt bevat ’n suiwer kleurtint, en saam met die nuwe wyse van aanwending teen die wit agtergrond, vertoon hierdie ware totaal verskillend van enige van die vorige style. Die skerwe wat by die São Gonçalo voorkom bevat mensfigure en plante wat waarskynlik tonele van hierdie aard uitbeeld, maar is ongelukkig nie groot genoeg om die toneel te identifiseer nie.

Komme van medium grootte wat feitlik heel is, is tussen die São Gonçalo-skerwe gevind. Kleiner en groter komme, sommige met klapmutsfatsoene, is goed verteenwoordig as deel van die skerwe. Spierwit saki-kommetjies wat besonder fyn is, is ook gevind. Groot kraakstylborde met breë plat rande en medium grootte borde met

⁴³ Butler, Medley and Little, *Seventeenth century porcelain from the Butler family collection*, p. 74.

⁴⁴ Miedema, *Kraak porselein en overgangsgoed*, p. 31.

⁴⁵ Ibid., p. 24.

⁴⁶ Butler, Medley and Little, *Seventeenth-century Chinese porcelain*, pp. 29-30.

smaller afgeplatte rande, kom voor en 'n paar groot deksels met lotusblomme en – ranke tussen Boeddhistiese embleme, is ook tussen die skerwe. Fles- en vaasvorms, asook langwerpige houers met deksels kom voor.⁴⁷ Dié houers staan bekend as “betel boxes”.⁴⁸ Die skerwe wat by die São Gonçalo voorkom bevat ook 'n bakkie met 'n beeldjie van 'n karp daarin gemodelleer. Ander skerwe met dik gebosseerde motiewe kom ook voor. Nie enige ander wrak aan die Suid-Afrikaanse kus bevat soortgelyke skerwe nie. Hierdie skerwe is waarskynlik beperkte produksies wat by privaatoonde aangekoop is, want soortgelyke voorwerpe is ook nie by die Witte Leeuw of die Hatcher-wrak teenwoordig nie. Die São Gonçalo bevat nie enige skerwe wat dui op die groot houers soos wat by Haga-Haga, Sunrise-on-Sea en Cannon Rocks voorkom nie. Hierdie houers kon in die skip agtergebly het nadat die kaste met die kleiner voorwerpe eers afgelaai is toe herstelwerk gedoen is en sou gevolglik saam met die skip gesink het.

Die groep provinsiale ware bekend as “Swatow” kom wel by die São Gonçalo voor en bestaan uit medium grootte borde. Die motiewe is beperk tot twee uitbeeldings, naamlik dié met fenikse as sentrale motief met vier panele rondom en 'n gestileerde blom wat op minstens 50 skerwe voorkom.⁴⁹ Die ander motief kom slegs op een gerekonstrueerde bord voor en bevat 'n “shou”-karakter in die sentrale deel en akkedis- of “chi”-drake om die rand. Geen Swatow-ware kom by enige van die ander wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus voor nie, maar wel by die Witte Leeuw, hoewel die uitbeeldings verskil van dié wat by São Gonçalo voorkom.⁵⁰

Die voetringe van die meeste kleiner voorwerpe is redelik vlak met 'n besliste helling na binne, maar 'n aantal klein kommetjies se voetringe lyk of dit eers afgesny en toe platgedruk is. Hierdie tipe voetringe kom nie by enige ander wrak voor nie en die publikasies wat oor die kraakstyl handel, maak nie melding van hierdie besondere

⁴⁷ Addendum B (ii), Afbeelding: 7. Kyk ook Rinaldi, *Kraak porcelain*, shape II, 2, p. 188.

⁴⁸ Die blare van die “betel”-rankplant is saam met “Sirih”, 'n genotmiddel, gepruim. Kyk: Kruyskamp, *Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse taal*, dl. II, O-Z, p. 2214. Soorgelyke houers kom ook voor in Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p.138 (inv. No: NG 1977-121 W)

⁴⁹ Addendum B (ii), Afbeelding: 10 (a).

⁵⁰ Vergelyk die Swatow wat by die Witte Leeuw skerwe gevind is. Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*.

voetringe nie. Die naaste vergelykbare, is die voetringe wat in die Kangxi-tydperk, na 1662 voorkom. Van die groter voorwerpe het weer besondere diep voetringe, veral die groter en dieper komme. Die voetringe van Groep A is goed afgewerk en min sandkorrels is in die glasuur teenwoordig. Die voetringe van Groep B is ook redelik goed afgewerk, maar meer onsuiverhede is teenwoordig. Die voetringe van die C-groep, naamlik die Swatowborde, is nie goed afgewerk nie en die kenmerkende voorkoms van sand wat aan die voetringe kleef, is teenwoordig.⁵¹

Die skerwe van die São Gonçalo is, in die geheel beskou, van 'n bogemiddelde kwaliteit en verteenwoordig waarskynlik die hoogtepunt van porseleinproduksie van die 17de eeu, vergeleke met dié van ander 17de-eeuse skerwe, dié van die Witte Leeuw ingesluit. Tog is daar 'n groot ooreenkoms tussen die style en voorwerpe wat by die Witte Leeuw voorkom. Die versierings vertoon beter uitgevoer en die kleur van die kobalt is ook helderder. Dit dui daarop dat die kraakstyl aanvanklik in die Wanli-tydperk ontstaan het, met 'n netjiese en nougesette skilderstyl waarin die uitbeeldings in fyn lyn uitgevoer is en binne die lyne met "wash" ingevul is. Aan die ander kant, vertoon die skerwe van die San Diego-wrak (1600) middelmatig, hoewel dit nog in die Wanli-tydperk gemaak is. Dit is waarskynlik dieselfde geval met die Witte Leeuw se vraag wat ook nie van besondere hoogstaande kwaliteit is nie. Die skerwe van die São João Baptista, is nie baie nie, maar uit die skerwe is dit duidelik dat hierdie vraag ook nie van besonder hoogstaande kwaliteit is nie. Die São Gonçalo-skerwe bevat nie baie skerwe wat dui op voorwerpe uit die Hoog-oorgangstydperk nie. Omdat albei die style, die kraakstyl en die oorgangstyl by hierdie wrak voorkom, bevestig dit die teorie dat die twee style oorvleuel het, en die een nie die ander opgevolg of vervang het nie. Die skerwe van die São Gonçalo bewys verder dat voorwerpe versier in die kraakstyl, effens afgeneem het teen 1630, maar tog nog goed verteenwoordig is. Die oorgangstyl kom nie by die São João Baptista voor nie, ook nie by die Witte Leeuw nie, sodat aanvaar kan word dat hierdie styl kort voor 1630 sy ontstaan gehad het.

⁵¹ Addendum B (ii) Afbeelding 10 (b).

Die skerwe van die Santa Maria Madre de Deus is in groot hoeveelhede deur privaatversamelaars byeengebring.⁵² Heelwat skerwe dui op groep A kwaliteit en bestaan hoofsaaklik uit klein en dun voorwerpe, waarskynlik saki- en ander kommetjies. Die rande van voorwerpe is meestal glad afgewerk met 'n enkele horisontale lyn binne en buite met klein delikate blommetjies en blaartjies wat hier en daar teen 'n byna spierwit agtergrond geskilder is. Klein bordjies met kenmerkende kraakmotiewe op die rand, bestaande uit 'n geometriese agtergrond met “ruyi”-septer- of ander Boeddhistiese embleme kom ook voor. Een bordjie se rand is in 'n besonder fyn styl uitgevoer. Hierdie bordjie het 'n enkel vertikale lynverdeling op die rand met delikate rotse en plante in die middelste deel van die bord in 'n sagte blou geskakeerde kobaltkleur. Herte in landskappe kom ook voor wat besonder fyn in 'n goeie blou kleur geteken is. Sommige van die skerwe bevat 'n uitsonderlike sagte blou kleur wat byna nie soos kobalt voorkom nie en voldoen aan die beskrywing van Miedema se “viooltjies-in-melk”-beskrywing.⁵³ Die verskil is dat hierdie motiewe geometries is wat op die kraakstyl dui en nie in die styl van die Oorganstydperk geskilder is nie.

Die Groep B-porseleinskerwe van die Santa Maria de Deus, se tekeninge en “wash” is oor die algemeen netjies uitgevoer, maar die kobaltkleur vertoon dikwels 'n blekerige blou. Randmotiewe dui op die kenmerkende kraakmotiewe in fasette met Boeddhistiese motiewe, afgewissel met smaller panele waarin daar linte en kolletjies voorkom. Slegs enkele skerwe toon perskes of pioenrose as motief. Sommige daarvan bevat die ronde medaljonmotiewe met die breë strook om die rand wat ook by die wrakke van die São João Baptista, die São Gonçalo en die Witte Leeuw gevind is.⁵⁴ Die meeste sentrale motiewe bevat 'n stervormige vorm en toon voéltjies op 'n rots, natuurtonele met klein blaartjies en gestileerde blommetjies waarin daar insekte is, soms met herte of Boeddhistiese motiewe. Die breë lyne in die agtergrond agter die “voël-op-klip” is, soos by die Witte Leeuw, teenwoordig.⁵⁵ Slegs een skerf bevat die stertvere van 'n mitologiese voël, maar dit is die enigste wat op hierdie soort

⁵² Kyk Addendum B (ii), Afbeelding: 11.

⁵³ Miedema, *Kraak porselein en overgangsgoed*, p. 31.

⁵⁴ Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte leeuw'*, p. 94, (inv. no. 5168, inv. 5169, inv. 5173.).

⁵⁵ Ibid.

motiewe, wat waarskynlik van die “minyao”- oonde is, dui. ’n Skerf wat besonder dik is en waarskynlik deel van ’n groot vaas was, kom voor en bevat ’n motief met ’n horisontale band om die middel en ’n “ruyi”-septermotief tussen halfmaanvormige branders. Die onderste helfte bevat groot lotuspanele, wat in breë blou geskilder is. Die buitelyne van die motiewe is onnet geskilder met “wash” wat oor die lyne strek. Versierings-motiewe wat kenmerkend op porselein uit die Ming-dinastie dui, soos, hawetonele, pagodes, bootjies, mensfigure, drake of qilins, lotusblomme, pioenrose, tonele met reiers of eende, ontbreek op die skerwe wat by die Santa Maria Madre de Deus voorkom. Min skerwe uit Groep C is tussen die skerwe gevind en dit lyk nie of daar enige skerwe met versierings van die Oorgangstydperk onder hierdie skerwe teenwoordig is nie.

Die kobaltkleur van die meeste skerwe vertoon ’n besonder sagte blou. Sommige van die skerwe se kleur is uniek omdat dié tint nie by ander wrakke voorkom nie. Die kleur vertoon suiwer, maar is ’n baie ligte blou, asof dit deur ’n melkerige lagie bedek is. Heelwat skerwe is in ’n helderder blou geskilder, maar die meeste ander skerwe vertoon valerig-blou, wat daarop dui dat die meeste versierings in kobalt gedoen is wat van ’n inheemse bron af kom.

Die meeste voorwerpe het waarskynlik uit kommetjies en klein tot medium grootte borde bestaan, maar kommetjies, soos die kraaikopsoort, kom nie tussen die skerwe voor nie. Talle tuite of boonste dele van flesse wat redelik netjies versier is met voëltjies, blomme en blare kom voor. Een eienskap wat by die skerwe van hierdie wrak gevind word en by die ander genoemde wrakke ontbreek, is die skerp growwe gevoel wanneer met die vingers oor die skerf gevryf word. Nigel Wood het bevestig dat Chinese pottbakkers van tyd tot tyd met die kleisamestelling geëksperimenteer het en dat daar spesifiek in 1643 kaolien bygevoeg is om ’n sterker produk te kry.⁵⁶ Dit sou verklaar waarom die gevoel van hierdie skerwe anders is as dié wat by die ander wrakke voorkom. Moontlik verklaar dit ook waarom die kobaltkleur verskil van dié van die ander wrakke. Die mat wit voorkoms van die kleiliggaam mag die kobalt kleur anders beïnvloed, maar hierdie stelling verg verdere chemiese ondersoeke om

⁵⁶ Wood, *Chinese glazes*, p. 56. Kyk ook die bespreking oor hierdie onderwerp in Hoofstuk II.

dit te bevestig. By die oorweging van die porselein wat uit wrakke tussen 1622 en 1643 voorkom, vertoon die skerwe van die São João Baptista 'n aansienlike aantal skerwe wat as die kraakstyl beskou kan word, maar nie soveel as wat verwag word nie. Die skerwe van die São Gonçalo-wrak toon beslis die hoogtepunt wat styl van uitbeelding en kleur betref, terwyl die skerwe van die Santa Maria Madre de Deus redelik eenvormig vertoon wat die motiewe sowel as kwaliteit betref. Eienaardig genoeg, kom meer motiewe by die Santa Maria Madre de Deus voor wat in die kraakstyl uitgevoer is, as wat dit die geval is met die São João Baptista en die São Gonçalo. Daar kan heelwat bespiegel word oor waarom dit die geval is, maar een afleiding wat hier uit gemaak kan word, is dat daar nie werklik 'n kronologiese opeenvolging van style tussen hierdie drie wrakke onderskei kan word nie. Al drie wrakke toon byvoorbeeld ooreenkoms met versierings wat by die Witte Leeuw voorkom, ten spyte daarvan dat die São João Baptista nege jaar, die São Gonçalo sewentien jaar, en die Santa Maria Madre de Deus dertig jaar daarna vergaan het. Dit beteken dat daar vir baie jare volgehou is met een styl sonder noemenswaardige veranderings. Die voorwerpe wat versier is met motiewe wat nie op die kraakstyl dui nie, beteken ook dat die kraakstyl nie allesoorheersend gedurende die eerste helfte van die 17de eeu was nie, maar dat ander style ook toegepas is. So byvoorbeeld is baie voorwerpe by die meeste van die wrakke gevind wat ook met tradisionele motiewe versier is wat 'n lang geskiedenis het. Dit is dus duidelik dat die styl van die Oorgangtydperk wel na die kraakstyl begin het, maar dat dit ook nog gelyktydig met die kraakstyl uitgevoer is.

Hoofstuk VI

Die Santissimo Sacramento (1647) en die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro (1647)

Die porselein van die Shunzi-tydperk (1644-1661)

Die Santissimo Sacramento is by die Portugese skeepswerf in Bassein net noord van Goa in Indië van kaaathout gemaak. Dit is as 'n galjoen geklassifiseer en ontwerp om 80 kanonne te dra. Volgens Nederlandse verslae is dit van Bassein na die Peneumrivier net suid van Goa geneem, om finaal toegerus te word. Dit was gedurende April 1640 enkele dae voordat die Nederlandse vloot begin het om die Portugese hawens langs die Malabar-kus te blokkeer. Toe die blokkade in 1644 beëindig is, was die Sacramento gereed vir haar nooiensvaart na Lissabon ten spyte daarvan dat dit swak toegerus en in alle opsigte onseewaardig was. Terselfdertyd het daar ook 'n groot "nau", die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro, in die hawe van Goa voor anker gelê waartoe dit vir 'n hele paar jaar lank, weens die Nederlandse blokkade beperk was. Die onderkoning van Indië het die Sacramento en Atalaia geoormerk om 'n spesiale vrag brons- en ysterlandkanonne, wat deur Manuel Tavares Bocarro gemaak is en deur Macao aan die koning van Portugal, Dom João IV, geskenk is, te vervoer. Hierdie twee skepe het op 20 Februarie 1647 uit Goa na Lissabon vertrek. Die vlagskip van hierdie groepie skepe was die Sacramento onder aanvoering van Luis de Miranda Henriques. Die skip het met 80 kanonne en 'n vol vrag aan boord in 1647 op sy nooiensvaart uit Goa vertrek, vergesel van die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro. Die Santissimo Sacramento is deur hewige storms geteister en het op 30 Junie 1647 naby die huidige Schoenmakerskop gestrand. Net 72 man het die strand bereik. Die skipbreukelinge het op 10 Julie 1647 'n tog van 1 300 km oorland in die rigting van Mosambiek aangedurf. 'n Maand later het hulle tot hulle verbasing op die wrak van die Nossa Senhora da Atalaia en drie van sy

skipbreukelinge afgekom. Net nege oorlewendes van die Santissimo Sacramento het die eiland Mosambiek op 9 Julie 1648 bereik.¹

Die plek waar die Sacramento gestrand het, was reeds in 1778 bekend toe kaptein Robert Jacob Gordon van die Nederlandse garnisoen aan die Kaap die Goeie Hoop by die plek aangedoen het en 'n skets daarvan gemaak het. Die onderskrif daarvan beskryf die lot van die oorlewendes.² Porseleinskerwe versier met die kenmerkende kobaltblou is ook by die wrak gevind, maar behalwe 'n aantal skerwe in die Port Elizabethse Museum, is daar tot nog toe nie van ander versamelings of privaatpersone wat skerwe in hulle besit het, verneem nie.

Net soos in die geval van die Santissimo Sacramento, was die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro ook nie in 'n goeie toestand nie en het weens die stormwinde ter see gou probleme ondervind. Vier dae nadat die Santissimo Sacramento in die omgewing van Schoenmakerskop in Sardiniëbaai gesink het, het die Nossa Senhora da Atalaia noord daarvandaan by die huidige Cintsabaai, naby die Cefané-riviermonding, gestrand.³ Die verhaal van die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro is deur Bento Texeira Feio geskryf en in 1650 uitgegee, wat die skeepsramp en die tog na Maputo in detail beskryf.⁴

Die wrak van die Santissimo Sacramento wat in 1977 gevind is, het die aandag daarop gevestig dat die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro se wrak nog nie gevind is nie. Vroeg in 1979 het Bell-Cross⁵ op 'n groot skerp Martavan-erdeware afgekom. Die ontdekking van meer porseleinskerwe in dié gebied het hom daarvan oortuig dat 'n wrak in die omgewing van Cefanémond en Cintsabaai moet lê. In Januarie 1980 het twee ervare duikers die gebied op soek na die wrak begin fynkam. Nadat 'n kanon ontdek is, is tien Bocarro-kanonne ook gevind, wat sonder twyfel bewys het dat dit die wrak van die Nossa Senhora da Atalaia was wat daar gesink het.⁶ Daarna is oorblyfsels van die oorlewingskamp ook gevind. Talle porselein- en ander keramiekskerwe, wat geen tekens

¹ Axelson, *Dias and his successors*, p. 79.

² Ibid. p. 73.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ Bell-Cross was die toenmalige kurator van die Oos-Londense Museum.

⁶ Ibid., p. 76.

van verweer toon nie, is daar gevind.

Die porseleinskerwe wat by die wrakke van die Santissimo Sacramento en die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro voorkom, is verteenwoordigend van die porselein uit die laat Ming- en die Oorgangstydperk tussen die Ming- en die Qing-dinastieë. Omdat dié twee skepe saam vertrek het, kan aanvaar word dat die porselein wat hulle aan boord gehad het, min of meer van dieselfde soort was. Die skerwe wat by albei wrakke gevind is, word gevolglik hier saam bespreek.

Die Ming-dinastie het in 1644 ten einde geloop, 'n skrale drie jaar voordat die twee skepe, die Santissimo Sacramento en die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro, aan die ooskus van Suid-Afrika vergaan het. Sedert die dood van die Wanli-keiser was China in 'n lang burgeroorlog gewikkel en in 1644 het die Ming-dinastie tot 'n val gekom toe die Tartaarse Manchu-keiser China uit die noorde binnegeval en die troon bestyg het. Die Qing-dinastie is in 1645 gevestig, maar die produksie van porselein en die styl van uitvoering daarvan stem nie noodwendig ooreen met die regeringstydperke van die verskillende keisers nie, hoewel dit nuttig is om porselein volgens hierdie tydperke te bespreek. Dit moet egter in gedagte gehou word dat hierdie twee skepe sedert die begin van die veertigerjare tot 1644 in die Indiese hawes vasgekeer is as gevolg van die Nederlandse blokkade en dat die porseleinvragte steeds uit die Ming-dinastie dateer.

Die Groep A-skerwe wat by die twee wrakke gevind is, is beperk tot 'n paar klein skerwe. By die Sacramento is 'n skerf gevind met 'n uitbeelding daarop van 'n mensfiguur in 'n landskap wat fyn en met detail geskilder is. Die skakerings is van 'n donker tot 'n sagte blou maar vertoon nie dieselfde perserige skakerings wat by dié van vroeëre wrakke uit die 16de eeu en vroeg 17de eeu waargeneem is nie. Tussen die Atalaia se skerwe uit Groep A kom 'n aantal voor met 'n lotuskrul-rankversiering wat deel was van klein bordjies of kommetjies met gekartelde rande. Een besondere klein koppie toon die lyntekening van 'n vissie. 'n Gedeelte van 'n merk binne 'n dubbele sirkel, kom in die voetring voor. Hierdie koppie se glasuur is besonder dun en deursigtig en was waarskynlik 'n saki-koppie, soortgelyk aan dié wat by die São Gonçalo-wrak gevind is. Die versiering op een skerf, wat deel was van die wand van 'n groot voorwerp, is

noukeurig met fyn lyn uitgebeeld met pioenrose in 'n ligte “wash”, terwyl die blare in 'n donkerder skakering gedoen is. Behalwe vir hierdie een skerf, is die Groep A-ware beperk tot klein voorwerpe waarvan daar òf nie 'n groot besending aan boord was nie òf omdat die voorwerpe in baie klein stukkies gebreek het.

Die meeste voorwerpe en versierings by albei wrakke is in 'n vloeiende spontane styl geskilder wat by Groep B pas en toon 'n groot verskeidenheid versierings in verskillende skakerings wat in kobaltblou uitgevoer is. Tog is daar min motiewe waarop doelbewuste skakerings van lig teenoor donker op 'n kunstige wyse gebruik is, soos wat by landskappe in ander voorbeelde uit hierdie tydperk voorkom.⁷

'n Medium grootte deksel (80 mm in deursnee) wat in twee stukkies gebreek is, maar andersins in 'n perfekte toestand is, is op die strand gevind waar die Atalaia-wrak lê. Die Atalaia-deksel beeld 'n hurkende mensfiguur tussen rotse en plante in 'n diep blou kobaltkleur uit. Hierdie deksel het dieselfde vorm as die deksel en vaas wat in die Butler-versameling voorkom.⁸ Dié vaas is 23 cm hoog met 'n toneel daarop van 'n olifant wat gewas word, maar die toneel op die deksel is nie duidelik nie.⁹ Die uitbeelding van die hurkende figuur op die Atalaia-deksel sou sekerlik op 'n vaas gepas het van soortgelyke grootte, en sou 'n toneel uitbeeld wat met die figuur op die deksel verband hou. Hierdie uitbeeldings toon dat nuwe vorms en verhalende motiewe met delikate landskapskilderye 'n duidelike verandering weg van die kraakstyl beteken, omdat die kraakstyl teen dié tyd al stereotiep begin raak het. Hierdie nuwe porseleinware het dikker wande, waarvan die porseleinliggaam spierwit en suiwer is en die glasuur foutloos vertoon. Die voetring is goed afgewerk en oor die algemeen vlakker gevorm as dié van die voorafgaande tydperk.¹⁰

Een skerf van die Santissimo Sacramento-wrak vergelyk met die kwaliteit van Groep B

⁷ Vergelyk die komme in Rinaldi, *Kraak porcelain*, fig. 202, (Troesch collection Swtzerland), 203 (Institut Néerlandais, Paris (Inv. 6967) en 204 (Private collection (III), The Netherlands), asook die borde van die Hatcher-wrak, Christie's Amsterdam, *Fine and important late Ming and Transitional porcelain recently recovered from an Asian vessel in the South China Sea*, 10-11 March, 1984, p. 80., fig. 576-587.

⁸ Kyk Addendum B (ii), Afbeelding: 14 (a) en (b).

⁹ M. Butler, “Chinese porcelain at the beginning of Qing”, *Transactions of the Oriental ceramic society*, 1984-1985, p. 13, fig. 2.

¹⁰ Vergelyk die beskrywing van Jörg, *Chinese ceramics in the collections of the Rijksmuseum*, p. 74.

en toon 'n uitbeelding van 'n gestileerde blom binne kranse van lig en donker wat mekaar afwissel. Hierdie uitbeelding bevat vyfpuntblare waar die blare afwisselend met strepies ingevul is en die volgende een met 'n egalige "wash". Dié motief is uniek omdat die samestelling van blomme en blare nie met die bekende Chinese uitbeeldings ooreenkom nie en dus nie kenmerkend Chinees vertoon nie. Die motiewe is in sagte skakerings van 'n valerige bloutint uitgebeeld en kom voor op die boonste deel van 'n groterige vaas. 'n Heelwat kleiner vaas bevat die motief van 'n reier tussen wolke net onder 'n aaneenlopende randmotief aan die bek van 'n vaas. Hierdie skerf is in 'n besonder helder kobaltkleur uitgevoer. Motiewe uitgebeeld in 'n wolkekraag of afgebakende ruimtes soos perskes en blare of Boeddhistiese embleme, versier groot vase en deksels en kom in groot hoeveelhede by albei wrakke voor. Die verdelings op die wande van die vase is op 'n paar skerwe na afgewissel deur "ruyi"-septerkopmotiewe wat verbind is met 'n vertikale wit en blou paneel, soortgelyk aan die versierings wat op vase in talle Portugese versamelings teenwoordig is en waarvan die meeste as uit die Wanli-tydperk gedateer is.¹¹ Waar wolkekraagmotiewe voorkom, bestaan die agtergrond uit geometriese motiewe met 'n geweefde voorkoms.¹² Van die motiewe is netjieser as ander geskilder. Die inkleding van die "wash" is ook in sommige gevalle ligter sodat die geometriese agtergrondpatroon beter vertoon as in gevalle waar die "wash" donker aangewend is. Skerwe van hierdie vase is by albei wrakke gevind. Een skerf van 'n groot vaas, uit die wrak van die Sacramento, toon 'n perd of qilin tussen wolke binne 'n wolkekraagpaneel.¹³ Hierdie uitbeelding is baie slordig geskilder met die "wash" wat onegalig oor die lyne aangewend is, asof dit met 'n nat kwas gedoen is.¹⁴ Die kobalt van die meeste vase is in 'n diep inkerige bloutint geskilder, maar hierdie twee vase wat netjieser gedoen is, vertoon 'n ligter tint. Nog motiewe op groot vase, kom by die Atalaia-wrak voor. 'n Skerf van 'n redelike groot vaas bevat 'n haas in 'n wolkekraagpaneel teen 'n geometriese agtergrond met 'n blomrankmotief onder die rand van die vaas. 'n Soortgelyke uitbeelding kom voor op 'n groot vaas in die Gonçalves-

¹¹ Pinto de Matos, *Azul e branco da China*, 1997, p. 120, fig. 41.

¹² Addendum B (ii), Afbeelding: 13 (a) en (b).

¹³ Vergelyk die vaas in die Gonçalves-versameling. Pinto de Matos, *Chinese export porcelain*, p. 135, fig. 60 (CMAG 35).

¹⁴ Ibid., Afbeelding: 12. 'n Soortgelyke uitbeeldingswyse van perde tussen branders, kom voor op 'n kom in die Ardebil-versameling. Kyk Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, vol. I, p. 130, fig. A 172.

versameling.¹⁵ 'n Paar skerwe dui op vase van soortgelyke grootte, met uitbeeldings van natuurtonele soos bamboesplante langs 'n watertoneel. Op 'n ander skerf, ook van 'n groterige vaas, uit die Sacramento-wrak, toon 'n besonder netjiese uitbeelding van motiewe met oop krisante tussen blare aan lotusranke en -krulle. Hierdie vaas se motiewe kom ooreen met dié van 'n vaas waarop krisantuitbeeldings voorkom, en was waarskynlik gefatsoeneer soos die twee vase in die Amaral Cabral-versameling.¹⁶

Al die vase wat hier bespreek is, was waarskynlik ongeveer 220 tot 350 mm hoog en tussen ongeveer 200 tot 250 mm in deursnee. Hoewel die skilderstyl wissel van netjies tot redelik slordig, word al die skerwe as Groep B geklassifiseer. Daar is blykbaar talle van hierdie vase na Portugal uitgevoer, aangesien daar baie in Portugese museums en versamelings is. Dit is egter nie so volop in ander museums en versamelings buite Portugal nie.

Skerwe van borde met die randverdelings van die kraakstyl kom ook by albei hierdie wrakke voor. Die meeste skerwe toon perskes omring deur klein blaartjies in die breë panele, terwyl die smaller panele geometriese motiewe aan die bo- en onderkant met stringe krale in die middelste paneel het. Die sentrale motiewe bestaan uit sterpanele en geometriese motiewe kom tussen die ster- en die sirkelvormige omlyning voor. Die motief in die stervorms is redelik fyn geskilder, maar die “wash” is onnet aangewend. Die kleur van die meeste van hierdie motiewe vertoon 'n ligte valerige blou tint. Waar sentrale motiewe behoue gebly het, is die bekende “voël op 'n rots” daarop uitgebeeld. Een so 'n uitbeelding op 'n skerf uit die Sacramento, is besonder fyn geskilder, maar 'n paar kraakstylskerwe kom voor wat baie onnet uitgevoer is. Hierdie kraakuitbeeldings val almal in die B-groep.

Een bepaalde groep kraakborde is uiters slordig geskilder en bevat twee herte met wat soos 'n perske lyk tussen in. Dit is 'n eienaardige uitbeelding, want herte is gewoonlik saam met fungi uitgebeeld. Die randverdeling bevat ses breë panele met 'n perske daarin en ses kleiner panele met twee of drie kolletjies in elkeen daarvan. Sommige van die uitbeeldings is sketsagtig met 'n vaalblou waterige “wash” wat lukraak

¹⁵ Pinto de Matos, *Chinese export porcelain*, pp. 138-139, fig., 63, (CMAG 118).

¹⁶ Pinto de Matos, *Azul e branco da China*, p. 138, fig. 52, en p. 139, fig. 53.

aangewend is, terwyl ander uitbeeldings met 'n vol kwas en onnoukeurige kwashale in 'n donkerder en onsuier blou kobalt geteken is.¹⁷ Niksseggende strepe is tussen die motiewe ingevul. Die agterkant van die borde is met drie vertikale lyne op die rand verdeel met vier kolletjies tussenin. Die bodems is geglasuur, maar daar is baie onsuierhede en lugborrels in die glasuur. Die agterkante van hierdie borde verraaie dat dit van provinsiale oonde afkomstig is, omdat die afwerking daarvan slordig is.¹⁸ Tog vertoon die voetringe nie naastenby so ru soos dié van Swatow-ware nie. Van hierdie borde uit die Sacramento is feitlik heel en is uit die wrak self gehaal. Soortgelyke borde is ook uit die Atalaia-wrak gehaal. Hierdie uitbeeldings lyk asof dit gegrond kan wees op uitbeeldings wat op porseleinborde uit die Hatcher-wrak voorkom. Die Hatcher-skeepswrak het na skatting in 1643 of later gesink met 'n porseleinvrag van nagenoeg 25 000 porseleinvorwerpe aan boord wat vermoedelik vir die VOC-mark bedoel was.¹⁹ Die Hatcher-borde is baie netjieser in 'n helder kobalt kleur met meer detail uitgebeeld. Dié randverdelings bestaan uit agt breë en agt smal panele in teenstelling met die ses panele van die Sacramento en die Atalaia se borde. 'n Mens sou kon raai dat die oonde wat die borde van die Hatcher-versameling gemaak het, vervang is deur pottbakkers wat 'n haastige minderwaardige produk gelewer het om sodoende te voorsien in die groot vraag na goedkoop porselein in 'n tyd toe daar 'n besondere groot vraag daarna was en daar vanweë politieke omstandighede nie met die produksie bygehou kon word nie. 'n Ander moontlikheid is dat dit deur 'n oond gemaak is wat minderwaardige produkte gelewer het, en namaaksels is van ander porseleinware van 'n beter gehalte. By geen ander wrakke is porseleinskerwe gevind wat enige ooreenkoms met soortgelyke growwe ware toon nie.

Die vragte van albei wrakke moes uit besonder groot voorwerpe bestaan het, omdat daar so baie dik en groot skerwe gevind is teenoor die min dunner skerwe. Die kleur van die beter geskilderde voorwerpe vertoon 'n ligte valerige blou, terwyl die B-groep se skerwe

¹⁷ Addendum C, Indeling-V.E., STYL 5: Afbeelding: (a) en (b).

¹⁸ Ibid., STYL: 5: Afbeelding: (c).

¹⁹ Kaptein Hatcher het die vrag uitgehaal en die voorwerpe is in 1984 per veiling van die hand gesit. Christie's, *Fine and important late Ming and Transitional porcelain*, p. 86, fig. 979.

meestal 'n diep inkerige blou tint bevat. In die meeste gevalle lyk dit of die buitelyne met 'n swaar nat kwas ingeskilder is, veral by die C groep-ware. Die voetringe van groepe A en B is met sorg afgewerk en het 'n binnewaartse helling. Enkele Groep A-skerwe bevat merke binne-in 'n dubbele ring onder die voetstuk van die voorwerp. Groep B toon geen onderglasuurllyn onder die voetring nie, en geen merke kom voor nie. Dubbellyne kom wel aan die buitekant van die voetringe voor. Al die skerwe van borde dui op die kraakstyl waarop daar randverdelings voorkom. Die agterkante van dié borde bevat vertikale verdelings in sowel die B- as die C-groep.

Die glasuur van die A-groep is helder en dun met 'n effens groenerige tint aangewend. Die B-groep se glasuur is oor die algemeen redelik dik aangewend en vertoon 'n sterk gryserige groen tint met 'n glansende voorkoms. Die C-groep se glasuur vertoon minder groen, maar eerder 'n vaalblou tint en toon in teenstelling met groep B 'n mat voorkoms.

Behalwe vir die uitbeeldings van reiers, 'n kleiner voël op 'n rots en voëltjies in vlug as deel van landskappe, kom geen ander voëls soos eende of mitologiese voëls voor nie, asook geen drake nie. Die enigste ander diere wat wel voorkom, is die uitbeelding van 'n perd en op talle borde is daar twee of drie bakkies wat saam met perskes of fungi uitgebeeld is. Enkele mensfigure kom ook voor. Ander uitbeeldings bestaan uit blomme en Boeddhistiese embleme, waarvan sommige in panele voorkom. Besonder groot motiewe van perskes is op twee van die groot deksels uitgebeeld. Landskappe kom ook voor, maar is nie so algemeen as wat by porselein uit die Oorgangstydperk verwag sou word nie. Uitbeeldings van Daoïstiese, Boeddhistiese en mitologiese motiewe, kom nie soveel voor as by die ander wrakke wat reeds bespreek is nie. Die herte met perskes het wel 'n baie sterk simboliese betekenis in die Chinese kultuur, maar aangesien Westerse kliënte dit dekoratief vind en die motief nie vir hulle vreemd voorgekom het nie, was dit 'n baie gewilde onderwerp vir porseleinversiering. Dit is waarskynlik ook die rede waarom daar vir nagenoeg 'n eeu met hierdie motief volgehou is totdat dit in so 'n mate gestileer en afgewater geraak het dat die uitbeelding daarvan geen uitdaging meer vir die skilders ingehou het nie. Die uitbeeldings is derhalwe slordig gedoen en die porselein is nie sorgsaam afgewerk nie. Hierdie motiewe is waarskynlik nie meer by die hoofonde gebruik nie, maar omdat

daar by die provinsiale oonde besef is hoe gewild dié motief was, is daarmee volgehou en is dit as 'n goedkoop massaproduk vervaardig.

'n Sekere groep ware, waaronder die deksel met 'n hurkende figuur daarop, is met 'n dik blink glasuurlaag bedek wat sterk grysblou getint is. Hierdie groep sluit 'n verskeidenheid versierings in, wat skynbaar deel van kraakborde is, maar die skerwe is ongelukkig te klein om die volledige motief te kan vasstel. Dit dui daarop dat hierdie groep by dieselfde oond gemaak is. As hierdie voorwerpe almal van dieselfde oonde af kom, beteken dit dat porselein met kraakversierings sowel as dié wat as die oorgangstyl beskou word (die deksel), by dieselfde oonde gemaak is. Hierdie skerwe val, volgens gehalte, almal in die B-groep.

Borde in die provinsiale styl met herte daarop, (Groep C) se glasuur vertoon 'n gryser tint, maar die glasuur kom nie so dik voor nie. Ongeveer 12%, van die vrag van die Sacramento en die Atalaia, bestaan uit provinsiale ware van 'n redelike growwe kwaliteit. Dit verteenwoordig die ware wat met direkte lyn geskilder is, sonder 'n "wash". Die bepaalde tekenstyl, in dowwe tot grys-swart kobaltblou en die growwer porseleintekstuur wat gryserig vertoon met slordiger randmotiewe. Tog vergelyk nie een van hierdie skerwe met die eienskappe van die Swatow-ware nie.

Die voetstukke van al die skerwe, Groep A, B en C, is geglasuur en goed afgerond. Die A-groep se voetstukke is met 'n skerp voorwerp afgerond ("trimmed"). Die kleiliggaam vertoon spierwit met min onsuierhede en ysterspikkels teenwoordig. Groep B se voetringe is ook redelik goed afgewerk, maar onsuierhede soos ysterspikkels en sandkorrels kom wel in 'n geringe mate voor. Die kleiliggaam vertoon redelik wit, maar sommige bevat 'n grysblou tint. Die voetringe van Groep C is, soos reeds gemeld, slordig afgewerk met heelwat onsuierhede en 'n mate van sand is teenwoordig, tog is al die voetstukke wat voorkom, geglasuur.

Die meeste porselein wat deur die Portugese aangekoop is, is by privaatoonde by Jingdezhen aangekoop. Van hierdie oonde het voorwerpe gelewer van hoogstaande kwaliteit, maar ander het ook gemiddelde produkte vir die plaaslike mark gemaak. Medley wys daarop dat hoewel nuwe style en motiewe gedurende die 17de eeu

gemaak is, daar nooit heeltemal afgesien is van tradisionele motiewe soos blomranke, wolkekrulle en Boeddhistiese motiewe nie. Sy is ook van mening dat die kraakstyl saam met die Ming-dinastie gesterf het.²⁰ Medley vestig ook die aandag op porseleinborde wat tussen 1635 en 1644 dateer, met enersyds eienskappe van die kraakstyl in die randmotiewe en andersyds, figure in die sentrale paneel bevat wat op die nuwe styl, naamlik die oorgangstyl, dui.²¹ Dit verklaar moontlik waarom die porselein van die Sacramento en die Atalaia so min voorwerpe met kraakstyl-uitbeeldings aan boord gehad het. Tog is daar nie soveel porselein wat aan die oorgangstyl toegeskryf kan word op die Santissimo Sacramento en die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro gevind nie. Aan die ander kant is daar die baie kru uitbeeldings van afgewaterde kraakrandmotiewe met die byna onherkenbare hertmotiewe. Hierdie voorwerpe is duidelik nie die kwaliteit van die hoofonde in China nie, maar bevat tog ook nie eienskappe van Swatow-ware nie. Volgens Butler het hy al hierdie styl in Indië of Batavia gesien en is dit 'n styl wat deur provinsiale oonde vir hierdie mark gemaak is. Die Santissimo Sacramento en die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro was, soos vermeld, vir drie jaar in Indië vasgekeer as gevolg van die Nederlandse blokkade. Moontlik het die Portugese gedurende hierdie tyd dié ware in Indië bekom sodat elke beskikbare ruimte op die skip²² gevul is voor die vertrek.^{23, 24}

²⁰ Butler, Medley and Little, *Seventeenth century Chinese porcelain*, p. 14, 15.

²¹ Ibid., p. 99, fig. 54 en p. 100, fig. 55.

HOOFTUK VII

Samevatting

Die gebrek aan Chinese literatuurbronne wat oor die volkskuns en uitvoerporselein van die 16de en 17de eeu handel, beteken dat talle leemtes bestaan met betrekking tot die versieringsmotiewe op porselein. Dit geld veral inligting oor die ontstaan van die kraakstyl en die oorgangstyl van die Ming- na die Qing-dinastie. 'n Ander aspek waaroor ook min inligting bestaan, is die geskiedenis van die produksie van provinsiale ware, bekend as Swatow. Deur die bronnelyste in onlangse Oosterse publikasies oor Chinese porselein te raadpleeg, is dit opmerklik dat selfs Oosterse skrywers sterk steun op Westerse literatuur. Europeërs het sedert die eerste kennismaking met Chinese porselein, dit in versamelings bewaar en navorsing daarop gedoen. Die publikasies wat hieruit gevolg het, is vandag van onskatbare waarde, maar daar bestaan nog talle onbeantwoorde vrae met betrekking tot die geskiedenis van die produksie van Chinese porselein en die motiewe waarmee dit versier is.

Die invloed uit lande met wie China handelsverbintenisse gehad het, het daartoe gelei dat motiewe uit ander kulture ontleen is en het sodoende bestaande Chinese motiewe aangevul. Die insluiting van hierdie nuwe motiewe het 'n geleidelike verandering in die toepassing van die dekoratiewe skema op porselein teweeggebring. Verdere invloede wat buitelandse kopers op die ontwikkeling van versieringsmotiewe en fatsoene van Chinese porseleinware gehad het, was waarskynlik subtieler van aard, omdat pottebakkers die keuses wat kopers gemaak het, in ag geneem het en daarvolgens aanpassings gemaak het.

Die gebruik van randmotiewe, die samestelling daarvan en die wyse waarop dit om die borand van 'n voorwerp of onder om die voetstuk gebruik is, het van tydperk tot tydperk verskil. Die Chinese porseleinskilders het gedurende die Ming-dinastie die randmotiewe byna sonder uitsondering deur twee of meer horisontale lyne afgebaken. Horisontale lyne is op verskeie plekke van die voorwerp aangebring deur die kwas in die hand stil te hou terwyl die pottebakkerswiel draai. Die gebruik van hierdie lyne

gee aan die voorwerpe 'n geordende en afgewerkte voorkoms. Die motiewe is daarna binne die lyne ingeskilder.¹ Die rangskikking van die motiewe binne hierdie lyne, is van die belangrikste aspekte om in aanmerking te neem by die datering van 'n voorwerp, want dit is voortdurend verskillend toegepas, sodat sekere "families" van motiewe daarvolgens te onderskei is. Sedert die laat 16de en vroeg 17de eeu het die indelings volgens vertikale lyne, veral om die rande van borde en komme, 'n belangrike plek in die versieringskema ingeneem, wat een van die kenmerkende eienskappe van die kraakstyl was. Motiewe is dikwels volgens 'n bepaalde skema toegepas wat daarop dui dat in sommige tydperke van 'n patroonboek met standaardvoorskrifte gebruik gemaak is.²

Die porseleinskerwe wat by die nege Portugese skeepswrakke aan die Suid-Afrikaanse kus voorkom, volg kronologies op mekaar en bied die moontlikheid om die ontwikkeling van die motiewe oor 'n tydperk van 'n eeu sinvol te bestudeer. Dit behels veral die voorkoms en toepassing van motiewe op porseleinvoorwerpe wat vir die uitvoermark gemaak is. Die klem val dus op kraakporselein wat verbind word met die Europese toetrede tot die Chinese uitvoermark, asook die porseleingroepe (bekend as oorgangsware) en provinsiale ware(bekend as Swatow).

Twee van die nege wrakke het die kraakstyl voorafgegaan, terwyl die ander sewe die hele spektrum van die ontwikkeling van die kraakstyl omvat. By die bestudering van hierdie skerwe was dit ook nodig om kennis te neem van ander gedateerde skeepswrakke se porseleinvragte met die doel om vergelykings te tref met eienskappe wat op die skerwe van al die skeepswrakke voorkom. Die vragte van die Spaanse skip, die San Diego van 1600,³ en van die Nederlandse skip, die Witte Leeuw van 1613,⁴ lewer belangrike porseleinmateriaal op om die gapings wat in tydperke tussen die wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus bestaan, te vul. 'n Ander belangrike wrak om van

¹ Kyk die opname van die skilderstyl op skerwe in die dataverwerking, Addendum A, (V. 38 en V.39) van hierdie studie.

² Lam, "Dating criteria for Chinese blue and whites of the mid to late 15th century from shipwrecks", Actes du colloque de la Société française d'Étude de la Céramique orientale, 23-24 November, 2001, p. 5.

³ Die San Diego-wrak is in 1996 naby Manila gevind en is tans in die Filippynse Nasionale Museum. Kyk Des Roches et al., *Treasures of the San Diego*.

⁴ Kyk Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, pp. 15-21.

kennis te neem, is die Hatcher-vrag (1643 of later),⁵ asook een of twee ander vondse van porseleinskerwe wat na bewering by Drake's Bay aan die kus van Kalifornië in die Verenigde State van Amerika gevind is.⁶

Daar is min bekend oor die ontwikkeling van die kraakstyl. By die bestudering daarvan, het verskeie navorsers 'n soort wetmatigheid in die uitbeeldingwyses van die dié styl raakgesien en probeer om 'n kronologiese orde van ontwikkeling vas te stel. Die eerste persoon wat so 'n poging aangewend het, is B. McElney wat in 1979 'n skema uitgewerk het volgens die versierings wat as randmotiewe op kenmerkende kraakware voorkom.⁷ M. Rinaldi het in 1980 intensiewer ondersoek na die ontwikkeling van die kraakstyl gedoen in die publikasie "Kraak porcelain, a moment in the history of trade".⁸ Hierdie publikasie is omvattend en goed geïllustreer. Meer onlangs het Shangraw en Von der Porten gevolg met 'n bespreking van voorbeelde wat op dieselfde skerwe gebaseer is as dié waarna McElney verwys, naamlik die vonds aan die kus van Kalifornië.⁹ Dit is interessant om daarop te let dat hoewel die navorsers almal ook verwys na die skeepswrakke van die Witte Leeuw en die Hatcher-wrak, elkeen se interpretasie en uiteensetting van die style van die ander verskil. Die indelings wat deur hierdie onderskeie navorsers gemaak is, word vervolgens hier uiteengesit met die doel om dit te vergelyk met die bevindings wat gemaak is ten opsigte van die skerwe by die nege vindplekke aan die Suid-Afrikaanse kus. Om verwarring te voorkom by die bespreking van hierdie navorsers se indelings, is die term "Group" gebruik vir McElney se indeling, "Border" vir Rinaldi se indeling en "Type" vir Shangraw en Von der Porten se indeling.

⁵ Die Chinese jonk wat deur kaptein M. Hatcher ontdek is, is nie gedateer nie, maar het vermoedelik in 1643 of 'n paar jaar later gesink. Kyk C. Sheaf and R. Kilburn, *The Hatcher porcelain cargoes*, Oxford, 1988.

⁶ Die skerwe wat van Drake's Bay af kom, is ontdek uit argeologiese opgrawings by Indiaanse nedersettings aan die Kaliforniese kus. Dié skerwe is na bewering óf deur Drake se skip, die Golden Hinde in 1579 daar agtergelaat onderweg na Manila toe, óf die skerwe kon ook van die San Augustine af gekom het wat in 1595 in Drake's Bay gesink het. Daar bestaan dus geen sekerheid oor skip of skepe of tydperk waar hierdie skerwe mee verbind kan word nie. Kyk Rinaldi, *Kraak porcelain*, pp. 62-63.

⁷ McElney, The blue and white wares (post 15th century), *Oriental ceramics Soc of Hong Kong, Bull.* no. 1, 1979, pp.34-36.

⁸ Rinaldi, *Kraak porcelain*.

⁹ Shangraw and Von der Porten, *Kraak plate design sequence*, p.1 - 20.

Na 'n ondersoek en beoordeling van die skerwe van die nege skeepswrakke aan die Suid-Afrikaanse kus, is die bevindings vergelyk met die kronologiese indelings wat die navorsers, McElney, Rinaldi asook Shangraw en Von der Porten, aan die 16de- en 17de-eeuse versieringstyl toegedeel het. Die gevolgtrekkings wat hieruit gemaak is, word hieronder uiteengesit:

Die randmotiewe op die skerwe van die Jiajing-tydperk soos dit by die São João- en die São Bento-skeepswrakke voorkom, bestaan hoofsaaklik uit aaneenlopende motiewe.¹⁰ Die enigste ander vorm van randafwerkings, is slegs 'n enkel-, dubbel- of driedubbele lyn. 'n Ander eienskap van die skerwe uit hierdie twee wrakke, is dat die fatsoene wat op borde dui, borde van medium grootte was en dat die cavetti daarvan onversierd is. Die meeste van hierdie borde bevat insnydings in die wande van die cavetti. Hierdie eienskappe weerspreek die indelings wat deur McElney en Shangraw en Von der Porten aan die Jiajing-tydperk toeskryf is. So byvoorbeeld, kom die "white cavetto with water kraak plates"¹¹ met aaneenlopende "rim strips", Shangraw en Von der Porten se "Type I" en "Type II", nie tussen die skerwe van die São João en die São Bento voor nie.¹² McElney, asook Shangraw en Von der Porten, maak nie in hulle kronologiese indelings melding van die insnydings in die wande van die cavetti van borde wat so prominent by die skerwe van die São João en die São Bento voorkom nie. Die genoemde navorsers verwys ook nie na die borde se afgeplatte rande met aaneenlopende randversierings nie en dit wil dus voorkom asof hierdie styl van borde uit die Jiajing-tydperk, nie aan hulle bekend is nie.¹³ Tog bestaan daar soortgelyke voorbeelde van hierdie borde in die Topkapi Saray-museum, wat korrek as Jiajing gedateer en as 'n verwysingsbron beskikbaar is.¹⁴

¹⁰ Kyk Addendum B (ii), (V. 40, Motief: 0002 tot 0035).

¹¹ Kyk die lys van kronologiese indelings van: Rinaldi en Shangraw en Von der Porten in Addendum C: I, en II.

¹² Die motiewe wat op die skerwe van die São João en die São Bento voorkom, is in Hoofstuk III van hierdie studie uiteengesit.

¹³ Kyk Addendum B (ii), (V. 40, Motief: 0034).

¹⁴ Krahl, *Chinese ceramics in the Topkapi Saray Museum*, vol. II, p. 779.

McElney aanvaar verder dat die Jiajing-regeringsmerke wat by sommige van die skerwe wat by Drake's Bay aan die Kaliforniese kus gevind is, 'n bewys is dat hierdie skerwe uit die Jiajing-tydperk dateer en dat die style wat hy as "Group I" en "Group II" beskryf, reeds voor 1566 gemaak is.¹⁵ In antwoord hierop, behoort op die volgende gelet te word: Dit is algemeen bekend dat regeringsmerke, veral op uitvoerware, nie betroubaar is nie en daarom kan daar selde op hierdie merke gereken word. By die skerwe van die São João en die São Bento wat ondersoek is, kom daar nie enige merke voor wat as die keiserlike merk van Jiajing geïdentifiseer kon word nie. Indien regeringsmerke op hierdie skerwe voor hierdie tydperk algemeen in gebruik was, behoort minstens enkele van dié merke tussen die duisende skerwe wat by die twee wrakke voorkom, teenwoordig te wees.¹⁶

Die skerwe van die São João (1552) en die São Bento (1554) bevestig onteenseglik dat dit die vroegste gedateerde wrakke is met vragte wat vir die Europese mark bestem was. Die weerlê McElney¹⁷ asook Shangraw en Von der Porten¹⁸ se bewering dat die skerwe wat by Drake's Bay voorkom, die vroegste is.¹⁹ Die herkoms van die Drake's Bay skerwe is in die eerste plek nie bewys nie en dié porseleinvonds is ook nie met sekerheid gedateer nie. Tweedens is die datums wat ter sprake is: 1579 en 1595, minstens tussen 27 en 42 jaar nadat die São João en die São Bento vergaan het. Hoewel dit duidelik is dat die skerwe van die Drake's Bay-vondse uit die Wanli-tydperk (1573-1619) beskou kan word, bly die herkoms en gevolglik ook die datering daarvan, op spekulاسie gegrond. Dus kan selfs die skerwe wat by Sunrise-on-Sea (1593) en by Haga-Haga aan die Suid-Afrikaanse kus gevind is, ook nog vroeër wees as dié van Drake's Bay.

¹⁵ McElney, "The blue and white wares post 15th century", *Oriental ceramics Society of Hong Kong, Bulletin*. no. 1, 1979, pp. 34-36

¹⁶ Merke wat by die São João en die São Bento gevind is, is regeringsmerke van die Xuande, sowel as die Zhengde-tydperke, "Chang-Ming-Fu-Gui"-merke en ander gelukwense of spreuke asook 'n aantal ongeïdentifiseerde merke kom voor. Mnr. Xue van die Ambassade van die Volksrepubliek van China het baie moeite gedoen om ander persone te raadpleeg met die doel om van die onbekende merke te identifiseer, maar sonder sukses. (Gesprekke met mnr. Xue op verskillende geleenthede gedurende Januarie en Februarie 2001).

¹⁷ McElney, "The blue and white wares post 15th century", *Oriental ceramics Society of Hong Kong, Bulletin*. no. 1, 1979, pp. 34-36bid.

¹⁸ Shangraw and Von der Porten, *Kraak plate design sequence*, pp. 8-12.

¹⁹ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 63.

Tussen die motiewe uit die Jiajing tydperk (1522-1566) en die begin van die Wanli-tydperk (1573-1619), is daar 'n tydsverloop van ongeveer twintig jaar, waartydens 'n groot stylverandering en/of -aanpassing plaasgevind het. Daar is nie veel bekend wat in dié tyd, bekend as die Longqing-tydperk (1567-1572), gebeur het nie, maar volgens die reeks van nuwe motiewe en nuwe uitbeeldingswyses het die produksie van die fatsoene en die ontwikkeling van motiewe nie stilgestaan nie. Een van die style wat uit die Jiajingtydperk tot in die Wanli-tydperk voortbestaan het, is borde met die onversierde cavetti wat nog in die vroeë Wanli-tydperk voorkom. Skerwe wat hiermee vergelyk is by Haga-Haga teenwoordig, maar sonder die insnydings in die cavetti. Dus wil dit voorkom dat die styl met ingesnyde cavetti, een van die style is wat beperk is tot die Jiajing-tydperk.

Oor Rinaldi se indeling "Border I", (1570-1625), is die bevinding dat daar 'n verskil voorkom tussen dié indeling en dit wat by die skerwe van Haga-Haga gevind is: Rinaldi se indeling beskryf 'n styl waar die cavetti en rande van borde onversierd is maar gebosseerde versierings bevat. "Border I B", bevat byvoorbeeld 'n dun aaneenlopende motief aan die buiterand.²⁰ Hierdie indeling het ook betrekking op die skerwe wat by Haga-Haga voorkom, maar slegs in dié opsig dat daar wel gebosseerde motiewe op die rand van enkele skerwe voorkom, maar dat die bossering deur blou versierings aangevul is.²¹ Geen wit gebosseerde rande soos wat Rinaldi beskryf, is by Haga-Haga of Sunrise-on-Sea teenwoordig nie en kom ook nie by die San Diego van 1600 of die Witte Leeuw van 1613 voor nie. Behalwe vir een bord in die Dos Santos-paleis,²² is hierdie styl borde volgens die voorbeelde waarna Rinaldi verwys, nie in ander Portugese versamelings teenwoordig nie, en skynbaar ook nie in die Ardebil-heiligdom nie.²³ Tog kom dit in redelike hoeveelhede in Nederlandse versamelings voor.²⁴ Dit wil voorkom asof hierdie spesifieke ware die produksie van een bepaalde

²⁰ Vergelyk Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 74, fig. 46. National Museum Singapore (inv. C. 1249).

²¹ Kyk Addendum C, Indeling-V.E., STYL 2: Afbeelding i (a), asook: Addendum B (ii), (V. 40. Motief: 0508).

²² Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 73, fig. 45 Santos Palace collection, (inv. 94).

²³ Die Ardebil-heiligdom se Ming voorwerpe dateer voor 1611. Die afwesigheid van hierdie voorwerpe by so 'n groot versameling, beteken dat dit waarskynlik nog nie in hierdie tyd gemaak is nie. Kyk Pope, *Chinese Porcelain from the Ardebil shrine*, fig. 78-118.

²⁴ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 74, fig. 47 en p. 75, fig. 49 en 50 (privaatversamelings in Nederland) asook, p. 197, fig. 261a, (privaatversameling in Nederland), en p. 197, fig. 261b en 261c, Groningen Museum,

oond is, waarvandaan die Nederlanders dit bekom het. Dit blyk dus dat hierdie groep ware, nie, soos Rinaldi dit dateer, tussen 1570 en 1625 gemaak is nie, maar dat dit heelwat latere produksies is, veral omdat die styl van die sentrale versierings ook op 'n later tydperk as dié van die 16de eeu of vroeg 17de eeu dui. In die lig van bogenoemde bespreking, kan die gevolgtrekking gemaak word dat die skerwe van die wrakke van die São João en die São Bento sommige van die daterings van voorwerpe in bestaande versamelings kan bevestig, maar dat dit ook kan bydra om daterings reg te stel. Die skerwe wat by Madagaskar gevind is en by die Museum l'Homme in Parys²⁵ as 15de eeu gedateer is, behoort in werklikheid tot die Jiajing-tydperk (1522-1566) omdat dit ooreenstem met dié van die São João en die São Bento.²⁶ Die skerwe aan die Suid-Afrikaanse kus, wat uit die Jiajing-tydperk dateer, dra by tot 'n beter insig van die versieringstyl en die kwaliteit van die porselein uit die middel van die 16de eeu.²⁷

By die beoordeling van die randmotiewe wat op die Haga-Haga-skerwe voorkom, is die volgende waarnemings gemaak: Die meeste randmotiewe bestaan uit samestelling van klein natuur- of watertonele of groepies blomme en blare, afgewissel met Boeddhistiese embleme. Motiewe wat dikwels by Haga-Haga voorkom, is die lotusblare-reiers-en-watermotiewe.²⁸ Die horisontale lyne wat deur dié motief strek, stel water voor. Hierdie randmotief, wat op borde met onversierde cavetti voorkom, is besonder volop wat beteken dat dit 'n baie gewilde motief in hierdie tydperk was. Dié randmotiewe, bevat in die meeste gevalle uitbeeldings van mitologiese “fenghuang”-voëls as sentrale versiering in klein bordjies.²⁹ Die meeste outeurs skryf hierdie uitbeeldings toe aan die middel van die 16de eeu,³⁰ maar omdat hierdie uitbeeldings en randmotiewe nie by die São João en die São Bento voorkom nie, en die

(inv. 1981-1693 en inv. 1981-1692). Die meeste van hierdie klein bordjies bevat 'n reier-uitbeelding op die agterkant.

²⁵ Die skerwe in die Musée l'Homme, is uit grafte en nedersettings in Madagaskar ontdek. Kyk E. Vernier, et J Millot, *Archéologie Malgache comptoirs musulmans. Catalogues du musée de l'Homme.*, Paris, 1971, p. 121.

²⁶ Kyk ook die bespreking van die São João en die São Bento-wrakke in Hoofstuk III.

²⁷ Kyk Addendum B (ii), Afbeeldings 1 (a), 2 (a), (b) en (c), 3 (a) en (b) asook 4 (a) en (b).

²⁸ Ibid., (V.40. Motief: 1040).

²⁹ Pinto de Matos, *Chinese export porcelain*, p. 61, fig. II, (CMAG 24 EN 24).

³⁰ Ibid., p. 60.

“fenghuang”-voëls wat met harige nekke uitgebeeld is, net by Haga-Haga teenwoordig is, kan gevolglik aanvaar word dat hierdie uitbeeldings na 1554 gemaak is.³¹

Dieselfde tipe randmotiefuitbeeldings kom ook saam met herte in ’n landskap voor. Rinaldi verwys na hierdie motiewe as: “five-deer-in-a-landscape motif”.³² Hierdie kombinasie rand- en sentrale versierings, veral dié in Portugese versamelings, word ook aan die Jiajing-tydperk toegeskryf.³³ Omdat die motiewe volop by die Haga-Haga-skerwe voorkom, en nie by die São João en die São Bento teenwoordig is nie, is die gevolgtrekking dat dié motiewe ook eers ná 1554 gemaak is.³⁴

’n Groep skerwe wat by Haga-Haga voorkom, bevat “herte-en-wiel”-uitbeeldings met enkellynverdelings. Hierdie motiewe kom op kommetjies voor maar is nie by enige ander van die wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus gevind nie, wat beteken dat dit waarskynlik sedert die vroeg-17de eeu, nie meer gemaak is nie.³⁵ Dié styl kommetjies kom by die Witte Leeuw voor, maar die skilderwerk daarop vertoon onnet, en die teks verwys na die dik wande daarvan.³⁶ Dié kommetjies is dus nie so fyn as dié van die Haga-Haga-skerwe nie en dit is daarom moontlik dat hierdie styl en fatsoen voortgesit is deur provinsiale oonde wat nie dieselfde kwaliteit voorwerpe gelewer het as die Jingdezhen-oonde, waar die Haga-Haga kommetjies gemaak is nie.

Volgens die beskrywings van randindelings wat aan die einde van die 16de eeu en vroeë 17de eeu voorkom, maar nie by die skerwe van Sunrise-on-Sea (1593) en Haga-Haga, (wat vermoedelik ook uit 1593 dateer) te onderskei is nie, kan die gevolgtrekking gemaak word, dat die skerwe van Sunrise-on-Sea en Haga-Haga nie later as 1593 dateer nie. Die skerwe wat by Sunrise-on-Sea gevind is, is almal heelwat

³¹ Addendum B (i), (V. 40. Motief: 0704) en randmotief, (v. 40. Motief: 0485).

³² Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 61, fig. 31, Santos Palace museum, (Inv. 73).

³³ Kyk: Addendum C, Indeling-V.E.,

dikker en is duidelik deel van groter houers met 'n toe vorm, in vergelyking met dié van Haga-Haga.

Gevolgtrekkings kan ook soms gemaak word op grond van dit wat nie by 'n wrak teenwoordig is nie, soos die aanname dat sekere style reeds in 'n bepaalde tyd gemaak is wat glad nie by die wrak uit die ooreenstemmende tyd voorkom nie. Daar is nie bepaalde eienskappe van die vroeë kraakstyl by die São João en die São Bento se skerwe teenwoordig nie. Die motiewe wat die navorsers, McElney³⁷ en Shangraw en Von der Porten aan die Jiajing-tydperk toeskryf, naamlik die “white rim strips and cavettos”, “Type I” en die “continuous decoration around the rim stripe, and white cavettos ... identifiable by the thin lines representing water on the inner side of the rim strips” “Type II”,³⁸ ontbreek by die São João en die São Bento.

Uit die skerwe aan die Suid-Afrikaanse kus is dit duidelik dat baie van die motiewe wat deur navorsers aan die Jiajing-tydperk toegeskryf is, eerder by die Wanli-tydperk tuishoort. Dit sluit randmotiewe in wat bestaan uit Boeddhistiese kosbaarhede afgewissel deur blomme en blare, soos op borde wat in die Princessehof-museum,³⁹ asook in die Dos Santos-paleis in Lissabon voorkom.⁴⁰ Sentrale motiewe, soos die water- en hawetonele en dié met herte, wat in ander versamelings as Jiajing gedateer is, is goed verteenwoordig by die skerwe van Haga-Haga.⁴¹ Hoewel dit duidelik is dat hierdie motiewe nie by die Jiajing-skerwe van die São João- en die São Bento-wrakke inpas nie, is dit moontlik dat dié motiewe na 1554, in die Lonqing-tydperk van 1567 tot 1572 en/of aan die begin van die Wanli-tydperk van 1573 begin ontwikkel het en die begin van die kraakstyl daardeur ingelui is.

By die oorweging van die eienskappe van die skerwe wat aan die kraakstyl voldoen, is dit belangrik om te let op die enkellynverdelings wat by die Haga-Haga-skerwe voorkom. Hierdie enkellynverdelings het gelei tot die lobmotiewe of medaljons waardeur die rande van oop vorms soos borde, in kompartemente ingedeel is waarin

³⁷ Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 46

³⁸ Shangraw en Von der Porten, *Kraak plate design sequence*, pp. 10-11.

³⁹ Miedema, *Kraakporselein en overgangsgoed*, fig. K.3.

⁴⁰ D. Lion-Goldschmidt, “Les porcelaines chinoises du palais de Santos”, *Arts Asiatiques*, fig. 34-35.

⁴¹ Kyk addendum B (ii), (V.40. Motief: 1015, 1021, 0643, 0649, 0650).

blom-en ander motiewe gerangskik is. 'n Voorbeeld van so 'n gelobde motief is op 'n bord uitgebeeld wat in die 16de eeu vir 'n Portugese familie as opdragware gemaak is waarop daar 'n heraldiese wapen uitgebeeld is.⁴² Hierdie randmotief kom ooreen met Rinaldi se “Border IV (b)”, wat sy met die tydperk 1575-1605 verbind.⁴³ Die enkellynverdeling, wat agt semi-sirkels of lobbe om die rande van borde vorm, is so geplaas dat dit 'n ster aan die binnekant van die bord vorm waarbinne die sentrale motief geplaas is.⁴⁴ Daar is enkele skerwe by Haga-Haga gevind wat op hierdie gelobde randindeling dui.⁴⁵ Die stervorm wat deur die gelobde motief gevorm is, is teen die begin van die 17de eeu verder beklemtoon deur die “wash”-inkleding tussen twee lyne. Dit het 'n breë paneel geskep wat die sentrale paneel en die gelobde panele om die rand, van mekaar skei en kom op 'n groot aantal borde by die Witte Leeuw-wrak voor. Dié prominente breë kurwende lyne om die motief kom nie by die Haga-Haga-skerwe voor nie.⁴⁶ Die voorbeelde wat by die Witte Leeuw voorkom, toon dat dit teen die begin van die 17de eeu 'n besonder gewilde motief was en is ook by die wrak van die São João Baptista (1622) en die São Gonçalo (1630) gevind.⁴⁷ Hieruit is af te lei dat die noukeuriger motief soos wat by Haga-Haga voorkom, die eerste vorm van dié motief is wat by die hoofonde gemaak is. Waarskynlik het die provinsiale oonde hierdie produksielyn nagevolg en 'n slordiger variasie daarvan voortgesit waarmee vir 'n lang tyd voortgegaan is nadat dit geblyk het dat die motief onder die kopers gewild was. Die skerwe wat by Haga-Haga gevind is, bewys dat die stervorm-motief alreeds in die vroeë Wanli-tydperk, voor 1593, bestaan het. Rinaldi meen dat die sentrale ster motief teen 1595 begin gebruik is,⁴⁸ en Shangraw en Von der Porten noem 1600 as die begin van hierdie styl.⁴⁹

⁴² Rinaldi, *Kraak porcelain*, fig. 62, (Guimet Museum, Inv. G-2665), p. 84.

⁴³ Ibid., pp. 70-71 en p. 85, fig. 64,

⁴⁴ Kyk Addendum C, Indeling-V. E., STYL 2: Afbeelding ii.

⁴⁵ Shangraw en Von der Porten gebruik nie hierdie tipe randindeling as deel van hul argument oor die kronologie van randindelings nie. Kyk Shangraw en Von der Porten, *Kraak design sequence*, pp. 8-9, fig. I-XII.

⁴⁶ Vergelyk byvoorbeeld die los kwaswerk van lyne in die sentrale motief wat water voorstel. Hierdie soort kwaswerk, is waarskynlik provinsiale produksies. Kyk Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 92, (Inv. 5161) en pp. 94-95, (Inv. nos. 5168, 5169, 5170, 5171, 5172, 5173 en 5174).

⁴⁷ Kyk Addendum C, Indeling-V. E., STYL 3: Afbeelding: i.

⁴⁸ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 41.

⁴⁹ Shangraw en Von der Porten, *Kraak plate design sequence*, p. 9

Nadat vertikale randverdelings as 'n styl begin posvat het, het die kraakstyl snel ontwikkel. Meer verdelings en vakkies is teen die laat 16de eeu by dié motiewe gevoeg. Die skerwe van die San Diego-wrak bewys verder dat die borde teen 1600 met breër afgeplatte rande gemaak is as dié wat by Haga-Haga voorkom. Die vertikale randverdelings afgewissel met smaller panele, is, volgens die skerwe en voorwerpe wat by die San Diego voorkom, reeds teen 1600 gemaak. Die Witte Leeuw toon dat die kraakmotiewe teen 1613 verder gevorder het en dat meer geometriese motiewe bygevoeg is sodat die hele oppervlak van die borde en ander oop vorms met klein detail bedek is, soos ook by die wrak van die São João Baptista (1622).⁵⁰ Die styl waar geometriese motiewe oorwegend as versiering voorkom, sou gevolglik kon inpas by die tydperk van 1608, die tydperk waarin die wrak van die Santo Espiritu gesink het, maar omdat daar so min geometriese motiewe by die Haga-Haga-skerwe teenwoordig is, weerlê dit die teorie dat die Haga-Haga-skerwe van die Santo Espiritu afkomstig kan wees.

Dus is een baie belangrike bevinding gemaak wat die wrakke betref, naamlik dat die porseleinskerwe wat by die Haga-Haga-omgewing uitspoel, beslis nie van die wrak, die Santo Espiritu, wat in 1608 gesink het, afkomstig kan wees nie. Die Haga-Haga-skerwe dateer eerder uit die vroeë Wanli-tydperk vóór 1600. Die waarskynlikste wrak waarvandaan hierdie skerwe kan kom, is die Santo Alberto, want dit is die enigste wrak wat in dié tyd in daardie omgewing gesink het. Alle getuienis dui daarop dat twee ladings van die Santo Alberto afgegooi is kort voordat dié skip gestrand het.⁵¹ Die eienskappe van die skerwe wat ondersoek is, gemeet aan die motiewe wat op skerwe afkomstig van die wrak van die San Diego van 1600, sowel as wat op die wrak van die Witte Leeuw van 1613 voorkom, toon té groot verskille in die styl wat by hierdie wrakke teenwoordig is en dit wat by Haga-Haga voorkom. By die motiewe by die San Diego- en die Witte Leeuw-wrakke van 1600 en 1613 onderskeidelik, is die meeste van die kraakstylmotiewe reeds duidelik teenwoordig, terwyl die Haga-Haga

⁵⁰ Die skerwe van dié bevat 'n groot verskeidenheid van geometriese motiewe wat met die kraakstyl verbind word.

⁵¹ Die moontlikheid bestaan dat die skerwe wat by Haga-Haga uitspoel, deel was van die vrug van die Santo Alberto omdat dié skip genoodsaak was om van sy vrug ontslae te raak voordat dit by Sunrise-on-Sea gestrand het. Meer navorsing is nodig om hierdie raaisel op te klaar.

skerwe beslis bewys dat die kraakstyl nog in sy kinderskoene gestaan het en nog nie die styleienskappe bevat wat by die twee genoemde wrakke teenwoordig is nie. Die Haga-Haga-skerwe pas tydperksgewys in by die Santo Alberto, voor 1600, en nie soos deur G. Bell-Cross beweer, 1608, die jaar waarin die Santo Espiritu gesink het nie.⁵²

Die volgende wrak aan die Suid-Afrikaanse kus waar die kraakstyl meer prominent op die porseleinskerwe teenwoordig is, is die São João Baptista wat in 1622 vergaan het. Die skerwe van hierdie skip, toon dat die frag 'n aantal groot borde met breë afgeplatte rande ingesluit het. Die meeste randmotiewe wat voorkom, bestaan uit vertikale panele wat lob- en ojief-vorms bevat. Die ojief-vormige panele is afgewissel met smal panele waarbinne ritse van drie tot vier kolle uitgebeeld is, wat juwele voorstel. Die linte of geluisknops wat in sommige uitbeeldings in die plek van die juwele-motief by ander wrakke voorkom, is nie op enige van die São João Baptista-skerwe teenwoordig nie. Die ritse kolle toon dat die juwele-motief of "beaded pendants" in hierdie stadium al so afgewater is, dat die oorspronlike motief soos dit in die vroeë kraakuitbeeldings voorgekom het, hulle betekenis verloor het. 'n Goeie voorbeeld van so 'n motief by die wrak van die San Diego toon hoe hierdie juwele-motief in die kraakuitbeeldings wat vroeg in die 17de eeu gemaak is, daar uitgesien het.⁵³ Ander vorms van die kraakstyl en wat die meeste by die wrak van die São João Baptista aanwesig is, is die randversierings wat bestaan uit ronde medaljons om die rand, in plaas van vierkantige randverdelings met breë en smal panele soos hierbo genoem.⁵⁴ Die ander motiewe bevat hoofsaaklik blom- en blaarmotiewe. Die kraakstylmotiewe bevat nie enige opvallende of besonder netjies uitgebeelde motiewe nie, maar vertoon alledaags. Die kleur is in 'n valrige afgewaterde blou uitgevoer soos baie van die voorbeelde wat ook by die Witte Leeuw voorkom. Die afleiding wat hieruit gemaak kan word, is dat kraakstyl nie alle uitvoerware oorheers het nie, en dat daar ook nog voortgegaan is met die produksie van tradisionele style. Die afwesigheid

⁵² Kyk die bespreking in Hoofstuk IV.

⁵³ Crick, "Formes et décors islamiques dans la porcelaine chinoise du XIVe au XVIe siècle." *Revue annuelle de la Société française d'Étude de la Céramique orientale*, no. I, Oct., 2000, p. 55, fig. 10.

⁵⁴ Addendum C, Indeling-V.E., STYL 3: Afbeelding i.

van voorwerpe by die São João Baptista wat in die oorgangstyl versier is, mag beteken dat hierdie styl nog nie in die tydperk van 1622 gemaak is nie.

Die kraakstylrandmotiewe met ojief-vormige panele, afgewissel met vier kolletjies in die smal panele wat die sentrale paneel omring, is by die São João Baptista, São Gonçalo (1630), en die Santa Maria Madre de Deus, (1643) teenwoordig. Klein vakkies geometriese motiewe (“diapers”) kom aan die bo- en onderkante van die kolletjie-motief voor. Hierdie motief is oor ’n lang tydperk gemaak en is een van die kenmerkendste motiewe van die kraakstyl wat alreeds teen 1600 ontwikkel het, soos bevestig is deur die voorbeelde wat by die wrak van die San Diego gevind is.⁵⁵

Die skerwe aan die Suid-Afrikaanse kus toon verder dat die motiewe wat op die voorwerpe en skerwe wat by die Witte Leeuw (1613) voorkom, ook by die São João Baptista (1622), die São Gonçalo (1630) en die Santa Maria Madre de Deus (1643) teenwoordig is. Hierdie motiewe verskil ook nie noemenswaardig van dié wat op voorwerpe op die Hatcher-wrak (1643 of later), gevind is nie. Hiervolgens is dit duidelik dat daar nie ’n definitiewe ontwikkelingslyn van die kraakstyl gevolg kan word nie, maar die skerwe wat by die São Gonçalo-wrak gevind is, toon oor die algemeen ’n hoër gehalte van uitbeelding in helderblou kobalttinte. ’n Unieke uitbeelding van randmotiewe kom byvoorbeeld by skerwe afkomstig van die São Gonçalo voor, wat nie die gebruiklike linte of kolletjies in die smal panele bevat nie, maar drie blomme onder mekaar uitbeeld. Die kenmerkende smal panele wissel die ronde medaljons af, maar geen geometriese motiewe is deel van hierdie uitbeeldings nie. Wat hierdie uitbeeldings verder onderskei van ander uitbeeldings, is die kombinasie van twee style in een. Dit wil sê die styl met ronde medaljons, breë blou kurwende panele en stervormige sentrale panele. In hierdie geval is die vierkantige panele vervang deur ronde medaljons, maar die smal panele is behou. Nie Shangraw en Von der Porten nog Rinaldi maak melding van hierdie besondere samestelling. Oor die algemeen is die kraakstyl wat by die meer verfynde uitbeeldings op die porselein afkomstig van die wrakke van die São Gonçalo voorkom, ’n bietjie anders as wat

⁵⁵ Crick, “Formes et décors islamiques dans la porcelaine chinoise du XIVe au XVIe siècle.” *Revue annuelle de la Société française d’Étude de la Céramique orientale*, no. 1, Oct., 2000, p. 55, fig. 10.

normaalweg by ander kraakstyle aangetref word. Dit is asof die versierders hulle meer vryhede toegelaat het. Dit wil ook voorkom asof die vertikale randverdelings vervang is deur kurwende wolkpaneel met blomme en dat geometriese motiewe begin afneem het.

Van die randmotiewe tussen die São Gonçalo-skerwe en wat bespreking regverdig, is dié van kommetjies met uitbeeldings van “taotie”-gesigte, afgewissel met blompaneel op ’n agtergrond met skubmotiewe.⁵⁶ Dieselfde motief is ook op groot komme (ongeveer 200mm in deursnit en groter) uitgebeeld. Daar is ongeveer ses “taotie”-gesigte en blompaneel op die rand. Hierdie besondere motiewe op die São Gonçalo-skerwe, verskil van die meer algemene uitbeeldings soos dit by Rinaldi se “Klapmuts-group VI” (1595-1620),⁵⁷ McElney se “Group VI” (1605-1625) bespreek word, omdat daar by dié afbeeldings slegs vier “taotie”-gesigte voorkom, afgewissel met driehoeke, geometriese motiewe, “ruyi”-septeers en smal paneel met geluisknoppie of kolle in.⁵⁸ Hierdie variasies in uitbeeldings dui daarop dat daar nie werklik ’n vasgestelde patroon vir kraakversierings bestaan het nie, en dat kraakeienskappe verskillend en na willekeur deur die versierder toegepas is. Die besondere hoë kwaliteit van die skerwe en die styl en kleur van die versierings bewys ook verder dat daar teen 1630, toe die São Gonçalo gesink het, ’n hoogtepunt in die uitbeelding van die kraakstyl was, want nie die Witte Leeuw, São João Baptista of die Santa Maria Madre de Deus, toon diesselfde kwaliteit en kleurtinte as wat by die São Gonçalo voorkom nie.⁵⁹ Dat die kraakstyl in hierdie tydperk minder volop is as wat byvoorbeeld by die Witte Leeuw voorkom, is duidelik, want ’n redelike hoeveelheid skerwe wat op die oorgangstyl dui kom ook by die São Gonçalo-skerwe voor, asook ’n groep skerwe wat ’n voortsetting, of herlewing van tradisionele style toon, soos aaneenlopende randmotiewe, wat nogal ooreenkomste toon met dié van die Jiajing-tydperk.

⁵⁶ Addendum B (ii), Afbeelding 8.

⁵⁷ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 131, fig. 143 en 144 (Kobe City Museum).

⁵⁸ Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 105, (Inv. no. 6414, 6415, 6416,) en pp. 106- 113, (Inv. no. 6418-6474).

⁵⁹ Addendum C, Indeling-V.E. STYL 4: Afbeelding: i (a), (b) en (c).

Tog toon die meeste skerwe met kraakstyleienskappe van die São Gonçalo-wrak 'n verbasende ooreenkoms met dié van die Witte Leeuw, ten spyte van die 17 jaar verskil tussen die twee wrakke. Dit bewys dat die kraakstyl in 'n groot mate vir 'n lang tyd onveranderd voortgesit is. Dit bemoeilik die taak om kraakstyle presieser te dateer, soos wat McElney, Rinaldi en Shangraw en Von der Porten dit probeer doen het.

'n Opmerking wat by McElney se bespreking van die kraakstylontwikkeling gemaak kan word, is dat hy ook die skerwe van die wrak van die São Gonçalo by sy bespreking insluit, maar sonder enige bronverwysing of aanduiding waar hy sy inligting gekry het. Die enigste publikasies wat enigsins iets oor die São Gonçalo bevat, is een deur P. Storrar, wat handel oor die geskiedenis rondom die skip se stranding waarin daar 'n paar skerwe afgebeeld is, en die kort artikel deur E. Axelson in "Antiques in South Africa" na die ontdekking van voorwerpe van die São Gonçalo in 1979.⁶⁰ Dit is dus te betwyfel of dié outeur genoegsame inligting oor hierdie wrak gehad het waarvolgens die skerwe beoordeel kon word.

'n Verdere gevolgtrekking oor die kronologiese verloop van die kraakstyl soos McElney, Rinaldi, Shangraw en Von der Porten dit uiteengesit het, is nie oortuigend genoeg gemotiveer nie. Die daterings wat aan sekere style toegedeel is volgens tydperke soos tussen 1585-1590, tussen 1590-1605 en tussen 1595-1620, van Shangraw en Von der Porten. Rinaldi se breër indeling is tussen: 1570-1625, tussen 1595-1645 en tussen 1595-1650, maak nie sin nie. Daar bestaan ook geen rasonale verduidelikings om die indelings en daterings van Shangraw en Von der Porten te onderskryf nie. Vergelyk byvoorbeeld die datums, gekoppel aan "Type VII B", (1590-1605), "Type VIII B", (1605-1645), asook "Type IX", (1595-1605), "Type X A", (1595-1620) en "Type X B", (1595-1650), waarvolgens die randmotiewe se besonderhede wat in die Wanli-tydperk sou begin het.⁶¹ Dieselfde geld vir Rinaldi se bepaling van datums vir die ontwikkeling van randmotiewe. Haar benadering is versigtiger, maar sy verbind ook sekere ontwikkelings aan datums waarvoor daar geen

⁶⁰ Kyk P. Storrar, *Drama at Ponta del Gado*, Johannesburg, 1988 en E. Axelson, "Relics from the São Gonçalo at Plettenberg Bay", *Antiques in South Africa*, vol. 8, 1980, pp. 37-40

⁶¹ Shangraw en Von der Porten, *Kraak plate design sequence*, pp. 8-15.

grondige bewyse bestaan nie.⁶² Dié kronologiese indelings is dus veel te gekompliseerd uiteengesit. Buitendien is die teorieë van McElney en Shangraw en Von der Porten gebaseer op 'n skrale paar honderd skerwe wat aan die kus van Kalifornië gevind is. Daarenteen is daar by die navorsing van skerwe aan die Suid-Afrikaanse kus meer as 80 000 skerwe geïdentifiseer en ondersoek, wat 'n veel groter verskeidenheid bied vir die beoordeling van die kronologiese ontwikkeling van die motiewe. Hierdie skerwe bewys dat meer as een styl van die verskillende kraakmotiewe gelyktydig uitgevoer is.

Die motiewe wat as oorgangstyl beskou word, bewys ook dat dit 'n styl is wat te gelykertyd met kraakstyl ontwikkel het. Die oorgangstyl is waarskynlik by een groep oonde begin, terwyl ander nog voortgegaan het om kraakware te produseer.

Wat die verdere ontwikkeling van die kraakstyl betref, moet voortdurend in gedagte gehou word dat die voorrade wat deur die Portugese en ander Europese lande aangekoop is, nie slegs van een pottebakkersoond af kom nie, maar van verskeie van die duisende oonde wat by Jingdezhen en omgewing pottebakkersware vervaardig het, sowel as by die talle provinsiale oonde wat ook in bedryf was. Elke oond se styl sal ietwat verskil van dié van 'n ander. Die voorwerpe is met die hand geskilder, wat beteken dat die klein unieke byvoegings of weglatings van 'n kunstenaar tot 'n sekere individualisme te midde, of ten spyte, van die algemene skema wat wyd toegepas is, kan lei. Dit verklaar die verskil in detail wat by kraakrandmotiewe voorkom en deur Shangraw en Von der Porten uitgesonder is in 'n poging om 'n fyn kronologiese indeling saam te stel.

Nog 'n gevolgtrekking oor 17de- eeuse kraakporselein, is dat die bestudering van die skerwe wat aan die Suid-Afrikaanse kus voorkom, bewys dat die kraakstyl oor 'n baie lang tyd gemaak is en nie beperk is tot die Wanli-tydperk (1573-1619), soos baie van die navorsers voorheen geoordeel het nie. Die porseleinskerwe van die wrakke van die Santissimo Sacramento en die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro bevestig dat die kraakstyl minstens tot aan die einde van die Ming-dinastie in 1644 voortgeduur

⁶² Rinaldi, *Kraak porcelain*, pp. 40, 41.

het, soos ook deur die ontdekking van die Hatcher-wrak bewys is.⁶³ Die meeste navorsers wat oor kraakporselein geskryf het, het voor die ontdekking van die Hatcher-wrak die mening gehuldig dat die oorgangstyl die kraakstyl opgevolg het en van die einde van 1619 tot aan die einde van die Shunzhi-tydperk in 1661 geduur het, en gevolglik die tydperk van die Ming- na die Qing-dinastieë oorbrug het. Die Hatcher-wrak het navorsers beter insig gegee in die studie van die kraakstyl en daar is tot die besef gekom dat daar saam met die oorgangstyl voortgegaan is met die maak van kraakstylporselein. Dit word ook bevestig deur die skerwe wat by die São Gonçalo (1630), die Santissimo Sacramento (1647) en die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro (1647) gevind is.

'n Verdere opvatting wat in verskillende bronne na vore kom, is dat die bodems van uitvoerporselein onegalig afgewerk is en dat die oppervlak riwwe toon wat deur die pottebakkerswiel veroorsaak is. Daarby word dikwels die bewering gemaak dat die meeste bodems van uitvoerware in die 16de en 17de eeu ongeglasuur is.⁶⁴ Die Suid-Afrikaanse kus se skerwe toon nie enige bodems wat ongeglasuur is nie. Hoewel sommige bodems onegalig afgewerk is, kom daar selde riwwe in die bodems voor. Dit is verder interessant om daarop te let, dat op al die Jiajing-tydperk se skerwe, elke voorwerp se bodem, 'n enkel of dubbele sirkel, of in uitsonderlike gevalle, 'n vierkant bevat, of daar 'n karaktermerk in voorkom, of nie. Maar, sedert die Wanli-tydperk, soos by die skerwe van Haga-Haga, en by al die ander wrakke daarna, is daar selde 'n ring onder die basis van voorwerpe teenwoordig. Waar sirkels wel voorkom, is dit gebruik om 'n merk te omring, maar daar kom ook merke voor wat nie omring is nie.

'n Ander gevolgtrekking wat gemaak is, is dat nie een van die skerwe wat aan die Suid-Afrikaanse kus voorkom, regeringsmerke bevat wat uit die tydperk waarin die voorwerpe gemaak is, dateer nie. Regeringsmerke wat wel voorkom, is almal van 'n tydperk vroeër as waaruit die wrak dateer. Dit bevestig die vermoede dat regeringsmerke óf baie laat in 'n betrokke regeringstydperk op die voorwerpe aangebring is, of dat dit eers in die daaropvolgende tydperk aangebring is. By die

⁶³ Kyk Christie's, *Fine and important late Ming and Transitional porcelain*.

⁶⁴ Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, p. 127. Kyk ook Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil shrine*, p. 137.

Jiajing-tydperk se skerwe kom die merke van die Xuande-tydperk (1426-1435) dikwels voor, asook die merke van die Chenghua-tydperk (1465-1487). By die Haga-Haga skerwe is geen identifiseerbare regeringsmerke gevind nie. Die skerwe by die ander wrakke bevat selde merke, maar enkele skerwe bevat merke van die Chenghua-tydperk (1465-1487) en die Zhengde-tydperk (1506-1521). Merke met spreuke of gelukwense kom meer dikwels by Jiajing skerwe voor. Die “chang-ming-fu-gui”-merk, wat ’n lang lewe, rykdom en voorspoed beteken, kom slegs by die Jiajing-skerwe (die wrakke van die São João van 1552, en die São Bento van 1554) voor.

Wat die kleur van die kobaltversierings betref, is die volgende gevind: dit is moeilik om die verskillende kleurtinte te beskryf en te bepaal, selfs met behulp van ’n kleurkaart. Daar is baie faktore wat die voorkoms van die kleur van die versierings kan beïnvloed, onder andere die kleur en/of dikte van die glasuur en die mate van verwerking deur die see. Wat wel opvallend is, is die groot verskeidenheid van kleurtinte wat by elke wrak se skerwe voorkom, van helderblou tot bleekblou tot onsuier inkerige- en grys tot byna swart tinte. Dit bewys dat suiwer kobalt in verskillende verhoudings met inheemse kobalt vermeng is. ’n Groter verskeidenheid van kleurtinte kom by die Jiajing-skerwe voor, maar die helder suiwer blou tint is opvallend. By die Haga-Haga-skerwe kom daar weer ’n groter variasie van kleurskakerings voor sodat die motiewe meer diepte vertoon. Groot moeite is gedoen om verskillende skakerings van blou te verkry waardeur meer diepte aan ’n uitbeelding verleen is. Die groot gedeeltes wat in egalige blou as agtergrond-kleur by die Haga-Haga skerwe voorkom, is ook opmerklik. Die kobaltkleure van die 17de eeuse wrakke toon ’n groot verskeidenheid van kleurtinte, van suiwer helder blou tot die silwerige blou wat met die kraakstyl verbind word, en selfs sagte pastelblou asook onsuier inkerige tot grys kleurtinte. Die kleur waarin motiewe van die oorgangstyl geskilder is, toon ’n effense groenblou tint teenoor die meer perserige tint van die kraakstyl. Die kleurverskille wat op verskillende motiewe van dieselfde voorwerp voorkom, is moontlik toe te skryf aan die metode van werkverdeling waar een persoon aangewese was op die skilder van die lyne of randmotiewe alleen en ander skilders weer gedeeltes van ander motiewe geskilder het. Dit sou verklaar waarom baie van die lyne se kleur verskil van die hoof- en ander motiewe. Daar is ’n groot

verskeidenheid van kleurverskille in versieringsmotiewe by al die wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus teenwoordig. Dit bewys dat voorwerpe by 'n verskeidenheid van oonde aangekoop is, waarvan sommige waarskynlik die hoofoode by Jingdezhen - die beter gehalte helder en suiwer kleur kobalt bevat, terwyl die meeste kleiner provinsiale oonde van inheemse kobalt gebruik gemaak het wat nie in al die gevalle goed gesuiwer is nie.

Volgens bronne het die keiserlike oonde in die middel 16de eeu nie veel porseleinware vir die keiserlike hofhouding gemaak nie. Dit is dus moontlik dat die Portugese ook voorwerpe wat deur hierdie oonde gemaak is, bekom het omdat hulle direkte toegang tot China gehad het. Ongeveer 12%, van die skerwe wat by die 16de-eeuse wrakke gevind is, bestaan uit provinsiale ware. Dit verteenwoordig die ware wat met direkte lyne geskilder is, sonder 'n "wash". Die bepaalde tekenstyl, in dowwe tot grysswart kobaltblou en die growwer porseleintekstuur wat gryserig vertoon met slordiger randmotiewe, kan as provinsiale ware beskou word. Tog vergelyk hierdie skerwe nie met die eienskappe van die Swatow-ware nie. Met verloop van die 17de eeu, is meer en meer voorrade van verskillende oonde aangekoop, die groot verskeidenheid kwaliteite wat deel van die vragte van die 17de-eeuse wrakke was, bevestig dit.

'n Gevolgtrekking wat ook uit die skerwe van wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus gemaak kan word, hou verband met die aanname dat die Nederlanders 'n invloed op die uitbeeldings en fatsoene op porseleinware van die 17de eeu sou gehad het. Rinaldi beweer dat die Portugese porselein aangekoop het wat beskikbaar was, maar dat Nederland sedert die begin van die 17de eeu meer konserwatief aangekoop het waardeur die Chinese pottelbakkers se kreatiwiteit gedemp is.⁶⁵ Die skrywer voer egter geen rede aan vir hierdie stelling nie en daar kon geen bewyse vir hierdie aanname gevind word nie. Die voorwerpe wat uit opgrawings in China verkry is, toon byvoorbeeld dieselfde styl- en uitbeeldingswyses op die porselein as wat op die skerwe van Portugese wrakke voorkom, en verskil ook nie noemenswaardig van die ware wat die Nederlandse mark in die 17de eeu bereik het nie. Dit beteken dat die

⁶⁵ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 62

porselein wat uitgevoer is en dit wat vir die plaaslike mark gemaak is, die heersende styl was wat deur die pottebakkers in daardie tyd gemaak is. Dit is dus onwaarskynlik dat die Nederlanders enige invloed in die 16de en vroeë 17de eeu op die porseleinstyl kon gehad het, veral omdat hulle nie in daardie stadium direkte toegang tot China gehad het nie.

Sommige navorsers se mening dat die kraakstyl beperk is tot die Wanli-tydperk tussen 1573 en 1619, bestaan vandag nog. Waar ou bronne geraadpleeg word vir die datering van porselein uit die Wanli-tydperk, trap baie mense in die slaggat van verouderde daterings. So byvoorbeeld het die skrywers van die katalogus by 'n uitstalling van "The Cape House in Stellenbosch", dié fout gemaak om twee borde wat duidelik baie laat Ming- of die Qing-dinastie dateer kan word, as uit die Wanli-tydperk tussen 1573 en 1620 te dateer. Die versierings op die rand van hierdie borde, bestaande uit tulpe- en Iznik-blommotiewe en die randindelings is net vaagweg op dié van kraakstyl gegrond, en is beslis nie uit die Wanli-tydperk nie.⁶⁶

Die skerwe van die wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus toon nie enige tulpagtige blom-uitbeeldings soos McElney se indeling "Group VII" (1625-1640) nie. Volgens hom, het die geometriese motiewe teen 1625 verdwyn en is dit vervang deur tulp-uitbeeldings wat nie voorheen voorgekom het nie.⁶⁷ Hy beweer dat die Nederlandse handelaars tulpmotiewe as voorbeelde aan die Chinese pottebakkers gegee het om te kopieer. Daar kon egter geen bewyse vir die stelling gevind word nie. Hierdie aanname is gegrond op die feit dat tulpe in die 17de eeu aan Nederland bekend gestel is en sodoende gewild geraak het.⁶⁸ Dit is nie bekend wanneer die Iznik-motiewe wat tulpe insluit, die eerste keer by die kraakstyl ingesluit is nie.⁶⁹ Die styl van die randmotiewe wat op skerwe uit die Portugese wrakke van die laat Ming-dinastie

⁶⁶ D. Viljoen and M. Stevenson, *The Cape House, an exhibition of 17th-, 18th- and 19th-century ceramics, furniture and paintings relating to the Cape of Good Hope*, 11 February-15 February, 1998. Cape Town, 1998. Vergelyk ook Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 164, fig. 203.

⁶⁷ Hierdie bespreking deur McElney is verrat in Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 51.

⁶⁸ Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 51.

⁶⁹ Die Iznik-motiewe is die motiewe op keramiek waarvoor die Turkse dorp Iznik bekend is. Dié motiewe bevat gestileerde blomme wat ook tulpmotiewe insluit. Iznik-ware het, soos die tulpbolle, ook Nederland in die 17de eeu bereik. Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, vol. I, p. 44.

voorkom, sluit nie enige Iznik- of tulpmotiewe in nie, hoewel daar tog voorbeelde van hierdie motiewe by die Hatcher-wrak voorkom.⁷⁰ In ander Nederlandse versamelings kom Iznik- en tulp-motiewe dikwels saam met sentrale motiewe voor wat eienskappe van die laat Oorgangstydperk, insluit.⁷¹ Daar is nog baie onsekerheid oor die datering van hierdie motiewe, asook oor die motiewe van die laat Oorgangstydperk omdat daar so min voorbeelde bestaan wat met sekerheid gedateer is.

Dit is moontlik dat die oonde wat tradisioneel kraakware gemaak het ook voorwerpe in die oorgangstyl gemaak het. Die voorwerpe wat in die kraakstyl versier is, kon dus by dieselfde oonde voortgeduur het as goedkoper massaprojekte, want dit is reeds bewys dat hierdie twee style saam geproduseer is. Butler beskou die Hoog-oorgangstydperk as behorende tot die laaste dekade van die Ming-dinastie van 1634 tot 1644.⁷² Daarom sou verwag kon word dat meer porselein van hierdie styl by die skeepswrakke van die Santa Maria Madre de Deus (1643), die Santissimo Sacramento (1647) en die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro (1647) teenwoordig behoort te wees. By die laasgenoemde wrakke kom wel enkele skerwe van hierdie styl voor, maar geen skerwe wat by die Santa Maria Madre de Deus gevind is, dui op die oorgangstyl nie. Die rede waarom daar nie veel skerwe van die oorgangstyl by Portugese skeepswrakke teenwoordig is nie, is ook 'n aspek wat verdere navorsing vereis.

Nog 'n gevolgtrekking wat uit die skeepswrakke aan die Suid-Afrikaanse kus gemaak kan word, is dat daar nie enige voorwerp voorkom wat dui op fatsoene wat deur die Nederlanders geïnspireer is nie. Miedema beweer dat die Nederlanders besware gehad het teen die porselein wat hulle bereik het, omdat die fatsoene onreëlmatig was, krake in die wande getoon het en te dun was om te vervoer. Daarom het die Nederlanders in 1635 houtmodelle na China gestuur om gekopieer te word. Hiermee beweer Miedema, het die produksie van kraakporselein opgehou en het en dat 'n nuwe styl ontwikkel het. Bierbekers en mostertpotjies is bygevoeg tot die fatsoene, en die kwaliteit was

⁷⁰ Christies, *Sale of fine and important late Ming and transitional porcelain*, 12–13 June, 1984, p. 51, fig. 599, en 592.

⁷¹ Vergelyk Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 164, fig., 203–204, (Institute Néerlandaise, inv. 6967), wat selfs ook Nederlandse geboue bevat en as 1835 gedateer is.

⁷² Butler, Medley and Little, *Seventeenth century Chinese porcelain*, p. 74.

veel beter. Hy aanvaar dat die oonde wat voorheen kraakstyl geproduseer het, herorganiseer is en dat met oorgangstylware daarna begin is wat deur die keiserlike oonde verkry.⁷³

Daar kan heelhartig met H. A. Daendels saamgestem word, wat van hierdie opvatting verskil. Hy skryf dat, so lank as wat daar nie genoeg bekend is oor die porseleinmotiewe en -fatsoene wat deur die Portugese aangekoop is nie, dit aanvaar kan word dat porselein aangekoop is wat in die algemene smaak geval het. Hy meen ook dat die porselein in die styl van die Oorgangstydperk, niks anders is as 'n voorsetting van die styl van die 16de eeu nie en skryf dat die Oorgangstydperk se styl nie "... een uitvinding van de 'Heren Zeventien', de bewindhebbers van De Verenigde Oostindische Compagnie of van een hunner 'dienaren' in de Oost, die collectie modellen samenstellen die in 1635 van Formosa na China werd gezonden"⁷⁴ is nie. Hoewel daar nie met Daendels saamgestem kan word, dat die styl van die Oorgangstydperk slegs 'n voortsetting van die 16de-eeuse styl is nie, kan dit met redelike sekerheid aanvaar word dat die oorgangstyl eerder die nuwe produk was wat teen 1630 deur die hoofoonde van Jingdezhen gemaak is vir die steeds groeiende aanvraag, nie net vanuit Europa nie, maar ook vanuit Japan.⁷⁵ Die stelling dat die produksie van kraakporselein hier opgehou het, en voortgesit is deur die styl van die Oorgangstydperk, is deur die vondse van die Hatcher-wrak (1643 of later) sowel as dié van die São Gonçalo-wrak (1630) en die ander skeepswrakke weerspreek en bevestig dat die kraakstyl nog saam met die oorgangstyl gemaak is en voortgeduur het tot minstens 1647. Nie enige van die Portugese wrakke bevat skerwe wat dui op voorwerpe met Europese fatsoene nie. Selfs die Hatcher-wrak, wat na bewering vir die Nederlandse mark bestem was, het enige voorwerpe op gehad met definitiewe Europese fatsoene nie. Die vragbriewe van die VOC-skepe maak melding van sodanige bestellings, maar daar bestaan geen sekerheid dat dit voor 1650 deur die Chinese pottelbakkers uitgevoer is nie.

⁷³ Miedema, *Kraak porselein en oorgangsgoed*, p. 4.

⁷⁴ H. A. Daendels, "Japanese blue-and-white porcelain made to order for the Dutch", *Mededelingenblad Nederlandse vereniging van vrienden van de ceramiek*, p. 5, vol. 101/102, 1981.

⁷⁵ Butler, Medley and Little, *Seventeenth century Chinese porcelain*, p. 10.

Wat die Swatow-ware betref, is dit opvallend dat die São Gonçalo die enigste wrak aan die Suid-Afrikaanse kus is waar skerwe van hierdie ware gevind is. Daar is hoofsaaklik twee uitbeeldings op dié ware by die São Gonçalo-wrak teenwoordig. Die meeste Swatow-ware wat in Nederlandse versamelings is, toon 'n ooreenkoms met dié van die kraakstyl, soos ook in die versameling van die Prinsessehof-Museum teenwoordig is. Swatow-ware is moeilik dateerbaar omdat dié pottebakkers vir 'n lang tyd daarna nog volgehou het om verskeie style wat deur die hoofonde by Jingdezhen in gebruik was te kopieër, maar veral kraakstyle is lank op Swatow-voorwerpe toegepas.⁷⁶ Tot nog toe is geen maatstawwe gevind waarmee Swatow-voorwerpe vergelyk kan word om dit nader te kan dateer nie. Die afwesigheid van hierdie ware by die ander wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus, beteken waarskynlik dat die Portugese nie voor 1630 dié ware by die suidelike provinsies van China aangekoop het nie. Die hawe van Swatow se geografiese ligging is teenoor Formosa, waar die Nederlanders sedert 1624 gevestig was. Hiervandaan kon die Chinese jonke Formosa maklik bereik, met die gevolg dat hierdie ware meer geredelik tot die beskikking van die Nederlanders was. Dit is onverklaarbaar waarom die Swatow-ware ingesluit is as deel van die vrag van slegs die São Gonçalo-wrak en waarom daar byvoorbeeld ook net hierdie twee style van motief-uitbeeldings voorkom soos bespreek is in hoofstuk V, in teenstelling met die groter verskeidenheid van motiewe op die Swatow wat by die Witte Leeuw aangetref is.⁷⁷ In hierdie opsig is daar ook nog talle onbeantwoorde vrae wat op verdere navorsing wag.

Die nuwe tegnologiese ontwikkeling en die internasionale aandag op die soeke en ontginning van skeepswrakke in die afgelope tyd, sal na verwagting resultate oplewer wat verdere navorsingsgeleenthede bied. Die Portugese skeepswrakke wat nog onontdek langs die Suid-Afrikaanse kus lê, bied hierdie moontlikhede. Historiese skeepswrakke ouer as 50 jaar word deur die *Wet op Nasionale Gedenkwaardighede* beskerm, maar die toepassing van die wet bly 'n probleem. Dr. Bruno Werz, wat aan die voorpunt van maritieme argeologie in Suid-Afrika staan, wys daarop dat hoewel daar in die verlede insidente van ongemagtigde optrede gerapporteer is, dit nie tot

⁷⁶ Ibid., p. 58, (fig. 42), p. 67, (fig. 46-66).

⁷⁷ Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, pp. 196 – 203.

geregtelike aksie gelei het nie.⁷⁸ Hoe langer dit neem om hierdie wrakke museumkundig te ontgin, hoe groter is die gevaar dat roofduikers dit mag vind en plunder. 'n Daadwerklike poging behoort aangewend te word om hierdie wrakke te vind, veral omdat hulle nie net die eerste Portugese nie, maar ook die eerste Europese skepe is wat met vol vrugte handelware van die Ooste af teruggekeer het. Die Portugese bronne haal syfers aan van 130 Portugese skepe wat in die tydperk tussen 1550 en 1650 vergaan het.⁷⁹ Hierdie syfers beteken dat in die see om Suid-Afrika moontlik veel meer geheime bewaar word as waarvan ons bewus is. Met hierdie studie word dit verder beklemtoon dat geen Portugese wrak met 'n Oosterse vrag uit hierdie tydperk tot dusver op enige ander plek in die wêreld gevind is nie. Die São Bento is die eerste Portugese wrak met so 'n vrag aan boord wat gevind is. Dit is kommerwekkend om te verneem dat die wrak vir finansiële gewin geëksploiteer is en dat unieke kulturele en historiese inligting vernietig is deur verkeerde bergingsaktiwiteite.⁸⁰ 'n Aantal van die kanonne en ook porseleinvoorwerpe wat van hierdie wrak afgehaal is, is in die hande van privaatpersone, terwyl voorwerpe selfs per openbare veiling verkoop is.⁸¹ Hierdie vondse hoort in museums, nie net in Suid-Afrika nie, maar ook in Portugal. Al is die moontlikheid skraal dat die wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus groot fortune sal oplewer, is dit van onskatbare kultuurhistoriese waarde. Dit bied op verskillende terreine baie goeie navorsingsmateriaal.

⁷⁸ B.E.J. S. Werz, Maritiem argeologiese ondersoeke in 'n Suid-Afrikaanse konteks: doelstelling, metode en praktyk. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, vol. 33, 1993, p. 25.

⁷⁹ Mathew, *History of the Portuguese navigation in India*, p. 259.

⁸⁰ Kyk ook Werz, Maritiem argeologiese ondersoeke in 'n Suid-Afrikaanse konteks... p. 24.

⁸¹ Persoonlike geprek met S. Welz, van die afslaaersfirma, Stephen Welz en Kie. Johannesburg.

Bronne

Boeke

- Addetta, J. D. d', *Treasury of Chinese design motifs*. New York, 1981.
- Addis, J. M., *Chinese ceramics from dateable tombs and some other dated material*, London, 1978.
- Addis, J. M., *Early blue-and-white excavated in the Phillipines*, Manila, 1968.
- Aga-Oglo K., *The Williams collection of so-called Swatow-ware*. Ann Arbor, 1975.
- Albuquerque, A. d', *Commentaries of the Great Affonso d'Albuquerque*, London, 1883.
- Anderson, J. and D. Black, *Preliminary report on archaeological research in Kansu*, Peking, 1925.
- Ashton, L. and B. Gray, *Chinese art*, London, 1935.
- Atterbury, P., *History of porcelain*, London, 1982.
- Auboyer, J. and R. Goepper, *The Oriental world*, London, 1967.
- Axelson, E., *Congo to Cape: early Portuguese explorers*, London, 1973.
- Axelson, E. (ed.), *Dias and his successors*, Cape Town, 1988.
- Axelson, E., *Portuguese pioneers in South Africa*, Johannesburg, 1927.
- Axelson, E., *Portuguese in South-east Africa 1488-1600*, Cape Town, 1973.
- Axelson, E., *South-east Africa 1488-1530*, London, 1940.
- Axelson, E., *South African explorers*, London, 1954.
- Ayers, J., *Chinese ceramics of the Baur collection, vol.2. Ming porcelain and other wares in Geneva*, Genève, 1968.
- Ayers, J., *The Baur collection*, vol. IV. Geneva, 1982.
- Ayers, J., *Far Eastern ceramics in the Victoria and Albert Museum*, London, 1980.
- Ayers, J., *Seligman collection of Oriental art*, vol. II, London, 1964.
- Ball, M., *Decorative motives of Oriental art*, New York, 1969.
- Barbosa, D., *The Book of Duarte Barbosa*, London, 1916.
- Baretto, L. F. and J. M. Garcia, *Portugal in the opening of the world*, Lisbon, 1994.
- Beurdeley, C. and M., *La ceramique Chinois*, London, 1974.
- Beurdeley, M., *Chinese trade porcelain*, London, 1962.

- Beurdeley, M., *Porcelain of the East India Companies*, London, 1962.
- Binyon, L., *La Philosophie de la nature dans l'art d'Extreme Orient*, Paris, 1910.
- Blacker, J. E. *Chats on oriental porcelain*, London, 1919.
- Bluett, E. E., *Ming and Ch'ing porcelains*, London, 1933.
- Bosman, D. B., I. W. van der Merwe en L. W. Hiemstra, *Tweetalige Woordeboek Afrikaans-Engels*. 7de uitgawe, Kaapstad, 1984.
- Boxer, C. R., *The Dutch seaborne empire 1600-1800*, London, 1966.
- Boxer, C. R., *Fidalgos in the Far East 1550-1770*, The Hague, 1948.
- Boxer, C. R., *Four centuries of Portuguese expansion 1415-1825*, Johannesburg, 1961.
- Boxer, C. R., *The tragic history of the sea 1589-1622*, Cambridge, 1959.
- Boxer, C. R., *The Portuguese seaborne empire 1415-1825*, London, 1969.
- Brankston, A. D., *Early Ming wares of Chingtechén*, Peking, 1938.
- Brankston, A. D., *Early Ming wares of Ching-tê-chên*, London, 1970.
- Bretschneider, E., *Medieval researches from eastern Asiatic sources*, London, 1910.
- Brown, R. *The ceramics of South-East Asia, their dating and identification*, Kuala Lumpur, 1988.
- Brown, R., O. Karow, P. W. Meister, et al., *Legend and reality: early ceramics from South East Asia*, Kuala Lumpur, 1977.
- Brunner, H. *Chinesische porzellan im Resident-museum, München*, München, 1966.
- Burton, W. A., *General history of porcelain*, London, 1921.
- Burton, W. and R. L. Hobson, *Handbook of marks on pottery and porcelain*, London, 1912.
- Burton, W., *Porcelain*, New York, 1906.
- Bushell, S. W., *Catalogue of Chinese porcelain in the National Palace Museum*, Taipei, vol. I. Hong Kong, 1961.
- Bushell, S. W., *Description of Chinese pottery and porcelain, being a translation of the T'ao Shuo*, Oxford, 1910.
- Bushell, S. W., *Oriental ceramic art*, New York, 1899.
- Bushell, S. W., *Chinese Art*, London, 1904.

- Butler, M., M. Medley and S. Little, *Seventeenth-century Chinese porcelain from the Butler family collection*, Virginia, 1990.
- Butler, M., *Collections Bauer*, Genève, 1994.
- Cameron, N., *Barbarians and Mandarins, thirteen centuries of Western travellers in China*, New York, 1980.
- Cameron, N., *Treasury of Chinese motifs*, New York, 1970.
- Carswell, J. et al., *Blue and white Chinese porcelain and its impact on the western world*, (The David and Alfred Smart Gallery), Chicago, 1985.
- Carswell, J., *Blue and white Chinese porcelain around the world*, London, 2000.
- Chang, T'ien-Tse, *Sino-Portuguese trade from 1514-1644*, Leyden, 1934.
- Charleston, R. J., *World ceramics*, London, 1990.
- Chittick, N., *Kilwa*, vol. I-II, Nairobi, 1974.
- Christie's, *The Van Gulik collection of fine Chinese, Japanese, Tibetan painting and calligraphy, works of art and Oriental ceramics*, sale catalogue, Amsterdam, Dec., 1983.
- Christie's, *Fine and important late Ming and Transitional porcelain recently recovered from an Asian vessel in the South China sea*, sale catalogue, Amsterdam, 10-11 March, 1984.
- Christie's, *Fine and important late Ming and Transitional porcelain*, sale catalogue, Amsterdam, June, 1984.
- Christie's, *The Nanking cargo Chinese porcelain and gold*, Amsterdam, 1986.
- Christie's, *The private collection of captain M. Hatcher*, sale catalogue, Amsterdam. Feb. 1985
- Comissão Nacional para as Comemorações dos Descobrimentos Portugueses, *Portugal and the opening of the world*, Lisbon, 1994.
- Coulson, J. et al., *Oxford Illustrated Dictionary*, London, 1984.
- Cox, W. E., *Book of pottery and porcelain*, vol. I-II, New York, 1953.
- Cronin, V., *Wise men from the West*, London, 1955.
- Cushion, J., *Handbook of pottery and porcelain marks*, London, 1956.
- David, P., *Chinese connoisseurship*, London, 1971.
- Davison, G., *Guide to marks on Chinese porcelain*, London, 1988.

- De Brito, B. G., *Historia Tragico-Maritima*, vol. I-II, Lisbon, 1735-6.
- De Castro, N., *Cerâmica e a porcelana Chinesas*, Oporto, 1992.
- De Castro, N., *Chinese porcelain and the Heraldry of the Empire*, Oporto, 1987.
- De Kock, W. J., *Portugese ontdekkers om die Kaap 1415-1600*, Kaapstad, 1957.
- Desroches, J., R. M Loureiro, and M. A. Pinto de Matos., *Azul e Branco da China porcelana ao tempo dos descobrimentos*.(colecção Amaral Cabral) Lusitania, 1997.
- De Stadler, L. G., *Groot Tesourus van Afrikaans*. Kaapstad, 1994.
- Dias, A. E. da Silva (ed.), *Esmeraldo de Situ Orbis de Duarte Pacheco Pereira*, Lisbon, 1905.
- Diffie, B. W. and G. D. Winius, *Foundations of the Portuguese empire 1415-1580*, Minneapolis, 1977.
- Du Boulay, A., *Chinese porcelain*, London, 1963.
- Du Boulay, A., *Christie's pictorial history of oriental ceramics*, Oxford, 1984.
- Duyvendak, J. J. L., *China's discovery of Africa*, London, 1949.
- Duyvendak, J. J. L., *Ma Huan rediscovered*, Amsterdam, 1939.
- Feddersen, M., *Chinese decorative art*, London, 1961.
- Feddersen, M., *Chinesische Kunstgewerbe*, Braunschweig, 1958.
- Fehr, W., *Treasures at the Castle of Good Hope*, Cape Town, 1963.
- Fourcade, F., *Art treasures of the Peking Museum*, New York, [s.d.]
- Fourcade, F., *Peking Museum painting and ceramics*, London, 1965.
- Frank, A., *Chinese blue and white*, London, 1970.
- Frasché, D. F., *South East Asian ceramics: ninth through seventeenth centuries*, New York, 1976.
- Fry, R., et al., *Chinese art*, London, 1935.
- Gasciogne, B., *Treasures and dynasties of China*, London, 1973.
- Garner, H. M., *Oriental blue and white*, London, 1954.
- Garner, H. M., *Chinese export art in Schloss Ambras*, London, 1975.
- Goddio, F., S. Pierson and M. Crick, *Sunken treasure: fifteenth century Chinese ceramics from the Lena cargo*, London, 2000.
- Goldschmidt, P. J., *China trade porcelain*, Cambridge, 1956.

- Gombrich, E. H., *A sense of order*, London, 1979.
- Gray, B., *Early Chinese pottery and porcelain*, London, 1953.
- Gray, B., *Studies in Chinese and Islamic art*, vol. I-II, London, 1987.
- Grube, E. J., *The world of Islam*, London, 1967.
- Gunther, R. T., *The Astrolabes of the world*, London, 1932.
- Guy, J., *Oriental trade ceramics in South East Asia ninth to sixteenth centuries*, Oxford, 1990.
- Gyllensvärd, B., *Chinese ceramics in the Carl Kempe collection*, Stockholm, 1965.
- Harden, D.B., *Glass and glazes. A history of technology*, vol. II, Oxford, 1975.
- Harrison, B., *Swatow in het Prinsessehof*, Leeuwarden, 1979.
- Hart, H., *Sea road to the Indies*, London, 1952.
- Hatcher, H., et al., *Ceramic change at Jingdezhen at the 17th Century AD, The 2nd international conference on ancient Chinese pottery and porcelain (abstracts)*, Beijing, 1985.
- Hawkins, J. M. (ed.) *Oxford encyclopedic English dictionary*, London, 1991.
- Hayashira, S. and H. Trubner, *Chinese ceramics from Japanese collections*, New York, 1977.
- Hetherington, A. L., *Chinese ceramic glazes*, Los Angeles, 1948.
- Hetherington, A. L., *Early ceramic wares of China*, London, 1922.
- Hirt, F., *Ancient porcelain; a study in Chinese medieval industry and trade*, Leipzig, 1888.
- Hirth, F. and W. W. Rockhill, *Chau Ja-Kua*, St. Petersburg, 1912.
- Hobson, R. L., *The later ceramic wares of China*, London, 1952.
- Hobson, R. L., *The wares of the Ming dynasty*, London, 1923.
- Hobson, R. L., *Chinese ceramics in private collections*, London, 1931.
- Hobson, R. L., *Later ceramic wares of China*, London, 1924.
- Hobson, R. L., *The George Eufomopoulos collection*, London, 1927.
- Hobson, R. L., *Handbook of pottery and porcelain of the Far East*, London, 1937.
- Hobson, R. L., *Chinese pottery and porcelain*, vol. I-II, London, 1915.
- Hobson, R. L., and A. L. Hetherington, *The art of the Chinese potter*, London, 1923.
- Hobson, R. L., *Chinese pottery and porcelain*, vol. I-II, London, 1915.

- Hodgson, W., *How to identify old Chinese porcelain*, London, 1974.
- Homer, E. K., *Centres and manufacture and a classification*, New York, 1957.
- Honey, W. B. *Ceramic art of China and other countries of the Far East*, London, 1945.
- Honey, W. B., *Guide to Later Chinese porcelain in the Victoria and Albert Museum*, London, 1927.
- Honour, H., *Chinoiserie-the vision of Cathay*, New York, 1973.
- Howard, D. S. and J. Ayers. *China for the West*, vol. II, London, 1978.
- Howe, S. E., *In Quest of spices* [s.l.], 1946.
- Hucker, C. O., *China's imperial past*, London, 1957.
- Hudson, G. F., *Europe and China*, London, 1931.
- Hutt, G. F., *Understanding Far Eastern art*, Oxford, [s.d.].
- Jacquemart, A. and E. le Blant, *Histoire Artistique Industriale et commerciale de la porcelaine*, vol. I-III, Paris, 1862.
- Jenyns, S., *Later Chinese porcelain*, London, 1965.
- Jenyns, S., *Ming Pottery and porcelain*, London, 1953.
- Jörg, C. J. A., *Chinese ceramics in the collection of the Rijksmuseum, Amsterdam, the Ming and the Qing dynasties*, Amsterdam, 1997.
- Jörg, C. J. A., *Porcelain and the Dutch China Trade*, The Hague, 1982.
- Joseph, A. M., *Chinese and Anamese ceramics found in the Philippines and Indonesia*, [s.l.] 1973.
- Jourdan, M. and S. Jenyns, *Chinese export art*, New York, 1952.
- Julian, S., *Histoire et fabrication de la porcelaine chinoise*, Paris, 1856.
- Keguan, B., *Chinese folk painting on porcelain*, Beijing, 1991.
- Kilburn, R. S., *Transitional wares and their forerunners*, Exhibition catalogue, Hong Kong, 1981.
- Kirkman, J., *Fort Jesus*, Oxford, 1974.
- Kirkman, J., *The Arab city of Gedi*, Oxford, 1954.
- Kleykamp, A., *Chineesch aardewerk en porselein*. Den Haag, 1928.
- Kotz, S., *Imperial Taste*. San Francisco, 1989.
- Koyama, F., *Chinese ceramics*, Tokyo, 1965.

- Koyama, F. and J. A. Pope, *Oriental ceramics, the world's greatest collections*, vol. III, Jakarta, 1977.
- Krahl, R. and J. Ayers, *Chinese ceramics in the Topkapi Saray Museum Istanbul*, vol. I-III, London, 1986.
- Kruyskamp, C., *Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*. Deel I-II, 's Gravenhage, 1976.
- Le Corbeiller, C., *China trade porcelain-patterns of exchange*, New York, 1974.
- Legeza, I. L., *Descriptive and illustrated catalogue of the Malcolm MacDonald collection of Chinese ceramics*, London, 1972.
- Le San Diego, Un trésor sous la mer, exhibition catalogue*, National Museum of the Philippines, Paris, 1994.
- Lion-Goldschmidt, D., *Chinese blue and white porcelain*, Paris, 1957.
- Lion-Goldschmidt, D. and J. C. Moreau-Gobard, *Chinese Art*, Oxford, 1981.
- Lion-Goldschmidt, D., *Ming Porcelain*, New York, 1978.
- Lloyd Hyde, J. L., *Oriental Löwestoft: Chinese export porcelain*, New Port, 1954.
- Locsin, L. and C., *Oriental ceramics discovered in the Philippines*, Tokyo, 1967.
- Lunsingh Scheurleer, D. F., *Chinees porselein*, Schiedam, 1979.
- Lunsingh Scheurleer, D. F., *Chine de commande*, Hilversum, 1966.
- Lunsingh Scheurleer, D. F., *Chinese export porcelain*, London, 1974.
- Lunsingh Scheurleer, D. F., *Verzameling ceramiek uit het Verre Oosten van het Rijksmuseum Kröller-Müller*, [s.p.], [s.d.].
- Lunsingh Scheurleer, D. F., *Chinesisches und Japanisches Porzellan in Europäischen Fassungen*, Würzburg, 1980.
- Luz Afonso, S. et al., *Do Tejo aos Mares da China, Uma epopeia portuguesa*, Paris, 1992.
- Macintosh, D., *Chinese blue and white porcelain*, Tokyo, 1980.
- Macintosh, D., *Chinese blue and white*, Devon, 1977.
- Macintosh, D., *Chinese blue and white porcelain*, Rutland, 1980.
- Matthew, K. M., *History of the Portuguese navigation in India, (1497-1600)*, Delhi, 1988.
- Mayuma, J., *Chinese ceramics in the West*, Tokyo, 1960.

- Medley, M., *The Chinese potter*, Oxford, 1980.
- Medley, M., *Handbook of Chinese ceramics*, New York, 1964.
- Medley, M., *Handbook of Chinese art*, London, 1977.
- Medley, M., *Illustrated catalogue, porcelains decorated in underglaze blue and copper red in the Percival David Foundation of Chinese Art*, London, 1963.
- Meilink-Roelofs, M. A. D., *Asian trade and European influence in the Indonesian Archipelago between 1500 and about 1630*, Den Haag, 1962.
- Miedema, H., *Kraakporselein en Overgangsgoed, catalogus, gemeentelijk museum het Prinsessehof*, Leeuwarden, 1964.
- Miedema, H., *Martavanen*, Leeuwarden, 1964.
- Miedema, H., *Swatow*, Leeuwarden, 1964.
- Misugi, T., *Chinese porcelain collections in the Near East: Topkapi and Ardebil*, Hong Kong, 1981.
- Monkhouse, C., *Chinese porcelain*, New York, 1901.
- Monkhouse, C., *History and description of Chinese porcelain*, London, 1901.
- Monroe, B. I., *Chinese ceramics from the Chicago collection*, Illinois, 1982.
- Morse, H. B., *Chronicles of the East India Company trading to China*, vol. I, Oxford, 1926.
- Morse, H. B., *International relations of the Chinese Empire*, vols. I-III, London, 1910-18.
- Munsell, A. H., *A color notation; an illustrated system defining all colors and their relations by measured scales of hue, value and chroma*, Maryland, 1987.
- Munsterberg, H., *The arts of China*, New York, 1981.
- National Palace Museum, *Masterworks of Chinese porcelain*, Taipei, 1969.
- Neave-Hill, W. B. R., *Chinese ceramics*, London, 1975.
- Odendal, F. F. en R. H. Gouws (reds.), *Verklarende handwoordeboek van die Afrikaanse taal* (4de uitgawe), Midrand, 2000.
- Ottema, N., *Chineesche ceramiek*, Amsterdam, 1946.
- Ottema, N., *Chineesche ceramiek handboek*, Amsterdam, 1964.
- Ottema, N., *Chineesche ceramiek in het Museum Prinsessehof te Leeuwarden*, Amsterdam, 1943.

- Ottema, N., *Chineesche ceramiek*, Lochem, 1970.
- Ottema, N., *De praktijk van het porcelein verzamelen*, Amsterdam, 1953.
- Phillips, J. G., *China trade porcelain*, Ipswich, 1956.
- Pinto de Matos, M. A., *Chinese export porcelain from the Anastácio Gonçalves collection*, Lisbon, 1996.
- Pinto de Matos, M. A., *Azul e Branco da China porcelana ao tempo dos descombrimentos, Collecção Amaral Cabral*, Lisboa, 1997.
- Pope J. A., *Chinese porcelains from the Ardebil Shrine*, Cambridge, 1981.
- Pope J. A., *Sarayi Muzesi, Istanbul*, Washington D. C., 1952.
- Prestage, E., *Portuguese pioneers*, London, 1933.
- Ravenstein, E. G., *A journal of the first voyage of Vasco da Gama 1497-1499*, London, 1898.
- Rawson, J., *Chinese ornament-the lotus and the dragon*, London, 1984.
- Rawson, J., *British Museum book of Chinese art*, New York, 1996.
- Refuge, B., *Sawankolok*. Lochem, 1976.
- Reidemeister, L., *Ming Porzellane in Schwedischen Sammlungen*, Berlin, 1935.
- Ricci, M., *China in the 16th century 1583-1610, Journals of Matteo Ricci*.
(Tr. by L. J. Gallagher), [s.l.], 1942.
- Ridho, A., *The world's great collections: Oriental ceramics*, vol.III, Tokyo, 1977.
- Riegl, A., *Stilfragen*, Wien, 1977.
- Rinaldi, M., *Kraak porcelain a moment in the history of trade*, London, 1989.
- Robinson, N. V., *Sino-Thai ceramics in the National Palace Museum Bangkok*, Bangkok, 1982.
- Rodzinski, W., *History of China*, vol. I, Oxford, 1979.
- Sato, M., *Chinese ceramics*, New York, 1981.
- Sayer, G. R., *Ching-te-Chen Tao-lu, or the potteries of China*, London, 1951.
- Schaal, H., *Vom Tauschhandel zum Welthandel*, Leipzig, 1931.
- Schmidt, R., *Seligman collection of Oriental art*, London, 1964.
- Scott, R. and R. Kerr., *Ceramic evolution in the middle Ming period*, London, 1994.
- Scott, M., *Imperial taste. Chinese ceramics from the Percival David Foundation*, San Francisco 1989.

- Scott, M., *Percival David Foundation of Chinese Art. A guide to the collection*, London, 1989.
- Shafer, R. J., *A guide to historical method*, Chicago, 1980.
- Shangraw, C. and E. von der Porten, *Kraak plate design sequence 1550–1655*, San Fransisco, 1997.
- Sheaf, C. and R. Kilburn, *The Hatcher porcelain cargoes: the complete record*, Oxford, 1988.
- Shiffer, H. P. and N., *Chinese export porcelain, standard patterns and forms*, Pennsylvania, 1975.
- Sotheby Parke-Bernet, *Catalogue of important Chinese ceramics*, Oct/Nov., 1974.
- Sotheby Parke-Bernet., *Fine Chinese works of art*, May, 1974.
- Spencer A., *Memoirs of William Hickey*, London, 1913.
- Sprenger, A., *Die Post und Riesrouten des Orients*, Leipzig, 1864.
- Staehelin, W., *The book of porcelain*, London, 1966.
- Steengaard, N., *The Asian trade revolution of the seventeenth century. The East India Companies and the decline of the caravan trade*, Chicago, 1974.
- Storarr, P., *Drama at Ponta Delgado*, Johannesburg, 1988.
- Stripling, G. W. F., *The Ottoman Turks and the Arabs 1511-1574*, Urbana, 1942.
- Sullivan, M., *The arts of China*, London, 1973.
- Sullivan, M., *The meeting of East and West*, London, 1973.
- Takushin, K., *Early Ming Chinese porcelain*, Tokyo, 1943.
- Theal, G. M., *Records of South-Eastern Africa*, vol. I-IX, Cape Town, 1898-1903.
- Theal, G. M., *The beginnings of South African history*, London, 1902.
- Tichane, R., *Ching-te-Chen: views of a porcelain city*, New York, 1983.
- Tregear, M., *Chinese Art*, London, 1980.
- Tregear, M., *Guide to the Chinese ceramics in the department of Eastern art*, Oxford, 1966.
- Turner, M., *Shipwrecks and salvage in South Africa*, Cape Town, 1988.
- Universiteit van Pretoria, Departement Geskiedenis en Kultuurgeskiedenis. *Riglyne by die skryf van skripsies, verhandelinge en proefskrifte*, Pretoria, 1996.
- Vainker, S. J., *Chinese pottery and porcelain*, London, 1991.

- Valenstein, S. G., *Handbook of Chinese ceramics*, New York, 1989.
- Valenstein, S. G., *Ming porcelain*. New York, 1970.
- Van der Pijl-Ketel, C. L., *Ceramic load of the 'Witte Leeuw' (1613)*, Amsterdam, 1982.
- Van Leur, J. C., *Indonesian trade and society*, Den Haag, 1953.
- Van Oort, H. A., *Chinese kuns*, Baarn, 1980.
- Van Oort, H. A., *Porcelain of Hung-Hsien*, [s.l.], 1970.
- Van Orsoy de Flines, E.W., *Guide to the ceramic collection of the Museum Pusat Djakarta*, Jakarta, 1969.
- Veiga, G. V., *Chinese export porcelain in private Brazilian collections*, London, 1989.
- Vernier, E. et J Millot, *Archéologie Malgache comptoirs musulmans. Catalogues du musée de l'Homme.*, Paris, 1971.
- Viljoen D. and M. Stevenson, *The Cape House, an exhibition of 17th-, 18th- and 19th-century ceramics, furniture and paintings relating to the Cape of Good Hope, 11 - 15 February, 1998*, Cape Town, 1998.
- Volker, T., *Porcelain and the Dutch East India Company*, Leyden, 1954.
- Volker, T., *Porcelain and the Dutch East India Company, as recorded in the dagh-registers of Batavia Castle, those of Hirado and Deshima and other contemporary papers 1602-1682*, Leiden, 1971.
- Vollmer, J. E. et al., *Silk Roads-China ships, exhibition catalogue*, Toronto, 1983.
- Vries, J. C. A. N., *De Chineesch en Europeesch porcelein*, Den Haag, 1925.
- Watson, W., *Styles in the arts of China*, Harmondsworth, 1974.
- Weiss, G., *Het porseleinboek*, Den Haag, 1987.
- Welch, S. R., *Europe's discovery of South Africa*, vol. I-VI, Cape Town, 1935-1951.
- Werner, E. T. C., *A dictionary of Chinese mythology*, New York, 1961.
- Wiessner, U., *Chinesische Keramik auf der Philippinen, die Sammlung Eric E. Geiling*, Köln, [s.a.].
- Willems, W., *Foundations of Chinese art*, London, 1965.
- Williams, C. A. S., *Chinese symbolism and art motifs*, Tokyo, 1993.
- Williams, C. A. S., *Outlines of Chinese symbolism and art motifs*, Rutland, 1974.
- Wilson, E., *Eight thousand years of ornament*, London, 1994.

- Wirgin, J., *Ming blue and white, exhibition catalogue, the Museum of Far Eastern antiquities*, Stockholm, 1964.
- Wood, N., *Oriental ceramic glazes*, London, 1978.
- Wood, N., *Chinese glazes- their origins, chemistry and recreation*, London, 1999.
- Woodward, C. S., *Oriental ceramics at the Cape of Good Hope 1652-1795*, Cape Town, 1974.
- Yeo, S. T. and J. Martin, *Chinese blue and white ceramics*, Singapore, 1978.
- Yu-kuan, L., *Preliminary studies of Chinese ceramics in blue and white (Ch'ing Hua)*, Tokyo, 1971.
- Zimmermann, E., *Altchinesische Porzellan im alten Serai*, Berlin, 1930.

Tydskrifartikels:

- Addis, J. M., "Chia Ching vessels with dictatory inscriptions", *Oriental Art*, 1966, vol. 12, pp. 104-8.
- Addis, J. M., "Chinese porcelain found in the Philippines", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 37, 1967-69, pp. 17-36.
- Aga-Oglu, K., "Early blue and white excavated in the Philippines", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 10, 1950, pp. 64-71.
- Aga-Oglu, K., "Ming export blue and white jars in the University of Michigan collection", *Art Quarterly*, vol. 11, 1948, pp. 201-17.
- Aga-Oglu, K., "Russian excavations of Chinese ceramics", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, 1956, vol. 8, pp. 1-11.
- Aga-Oglu, K., "So-called Swatow wares", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 7, 1955, pp. 1-34.
- Ashton, A. L., "Early Ming blue and white in Persian manuscripts", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 11, 1933-4, pp. 21-5, vol. 11, 1934, pp. 62-72.
- Auret, C. and Maggs, T., "Great ship São Bento, remains from a mid-sixteenth century Portuguese wreck on the Pondoland coast", *Annals of the Natal Museum*, 1982, vol. 25, pp. 1-39.
- Auret, C., "Preliminary notes on the Msikaba wreck site", *Africana Notes and News*, vol. 22, 1977, pp. 231-5.
- Axelson, E., "Recent identifications of Portuguese wrecks on the South African coast, especially of the São Gonçalo (1630) and the Sacramento and Atalaia (1647)", *II Seminario Internacional de História Indo-Portuguesa, 1980, Actas*, Lisbon, 1985, pp. 41-61.
- Axelson, E., "Relics from the São Gonçalo at Plettenberg Bay", *Antiques in South Africa*, vol. 8, 1980, pp. 37-40.
- Ayers, J., "Discovery of a Yuan ship at Sinan, South West Korea, a first report", *Oriental Art*, vol. xxiv, no. 1, Spring, 1978, pp. 79-85.
- Ayers, J., "Early Chinese blue and White", *Oriental Art*, vol. 3, 1951, pp. 135-141.

- Ayers, J., "Early Ming taste in porcelain", *Victoria and Albert Museum Bulletin*, vol. 2, no. 1, 1966, p. 25.
- Ayers, J., "Some characteristic wares of the Yuan dynasty", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 29, 1954-5, pp. 69-90.
- Banks, M. S. and Merrick, J. M., "Further analysis of Chinese blue and white", *Archaeometry*, vol. 10, 1967, p. 101.
- Bartholomew, T. T., "Examples of botanical motifs in Chinese art", *Apollo*, vol. 112, 1989, pp. 48-54.
- Bell-Cross, G., "Problems associated with the location and identification of early shipwrecks", *South African Museum Association Bulletin (SAMAB)*, vol. 14, no. 8, 1981, pp. 326-345.
- Bluett, E. E., "The dating of Early Ming blue and white", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. I, no. 2, 1948, pp. 56-60.
- Bluett, E. E., "Second thoughts on the dating of early Ming porcelains", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 3, no. 3, 1942, pp. 37-45.
- Bluett, E. E., "Nienhao and period of identification", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 13, 1935-6, pp. 51-63.
- Boode, P., "Some records on pre-Ming and early fifteenth century blue and white Chinese porcelains", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 21, 1954, pp. 9-17.
- Butler, M. Chinese porcelain at the beginning of Qing. *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 49, 1984-85., pp. 11-38
- Cammann, S., "The symbolism of the cloud collar", *Art bulletin*, vol. 33, 1951, pp. 1-9.
- Chait, R., "Two outstanding Swedish collections", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 4, no. 4. 1952, pp. 492-498.
- Chen Ching-Kuan, "Chinese porcelain rediscovered in a sunken ship at Mupo Korea", *National Palace Museum Bulletin*, vol. 13, no. 1, 1987, pp. 1-3.
- Claudio, M., "Período Wanli, Azul e Branco", *Oceanos*, 14 Junho, vol. 6, 1993, pp. 92-93.

- Clunas, C., "Research display of 16th century Chinese ceramics from the Oriental Society and the British museum, 17 Oct-30 Nov", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol 58, 1993-94, pp. 23-32.
- Conzalez, J. R., "La Porcelana China", *Artes de Mexico*, vol. 22, no. 22, 1978, pp. 53-9, 102.
- Crick, M., "Formes et décors islamiques dans la porcelaine chinoise du XIVe au XVIe siècle", *Revue annuelle de la Société française d'Étude de la Céramique orientale*, no. 1, Oct. 2000, pp. 49-57.
- Crowe, Y "Transformations des motifs chinois dans la céramique persane du XVIIe siècle." *Revue annuelle de la Société française d'Étude de la Céramique orientale*, no. 1, 22-23 Octobre, 2000, pp. 59-65.,
- Daendels, H. A., "Japanese blue-and-white porcelain made to order for the Dutch", *Mededelingen blad Nederlandse vereniging van vrienden van de ceramiek*, vol. 101-102, 1981, pp. 4-84.
- Dart, R. P., "Basin-like dish of the Chia-Ching period decorated with a winged dragon", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 11, no. 2, 1959, pp. 1492-9.
- David, P., "Chinese porcelain in Constantinople", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 11, 1933-4, pp. 15-20.
- David, P., "Tao Shuo and the illustrations of pottery manufacture", *Artibus Asiae*, vol. 12, 1949, pp. 165-182.
- David, P., "A commentary on Ju-ware", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 14, 1936-37, pp. 18-69.
- De Matos, A.T., "Some aspects of the Portuguese trade in the Malabar coast: Cochin and the Mercadorias Meudas" *Indica*, vol. 26, no 1-2, 1989, pp. 93-102.
- Dickson, R. J., "China trade. Five dynasties of export wares", *Asian and Pacific Quarterly of Cultural and Social Affairs (South Korea)*, vol. 13, no. 3, 1981. pp. 46-56.
- Donnolly, P. J., "Chinese and Annamese Ceramics from the Philippines & Indonesia". *Connoisseur*, vol. 184, 1973, pp. 234-39.
- Dubbe, B. et al., "De Ceramiek van Thai", *Mededelingenblad Nederlandse Vereniging van Vrienden van de Ceramiek*, 1976, vol. 5, pp. 82-3 en 142.

- En-lin. Y., "Chinesisches Exportporzellan für Europa im 17 und 18 Jahrhundert", *Forschungen und Berichte Staatliche Museen zu Berlin*, vol. xvii, 1976, pp. 135-142.
- Esterhuizen, L. V., "Chinese blue and white porcelain recovered from 16th and 17th century Portuguese shipwrecks on the South African coast", *Revue annuelle de la Société française d'Étude de la Céramique orientale*, no. 1, Oct. 2000, pp. 93-99.
- Esterhuizen, L. V. "Chinese porselein afkomstig van Portugese skeepswrakke aan die Suid-Afrikaanse kus, 1552-1647", *Suid-Afrikaanse Tydskrif vir Kultuurgeskiedenis*, vol II, no. 2, Nov. 1997, pp. 1-22.
- Garcia, J. M., "Desastres da Carreira da Índia, porcelanas e a liberdade dos Mares", *Oceanos*, 1993, 14 Junho vol. 6, pp. 24-27.
- Garner, H., "The use of imported and native cobalt in Chinese blue and white", *Oriental Art*, vol. 2, no. 2, 1956, pp. 48-50.
- Goddio, F., "The tale of the San Diego", *National Geographic Magazine*, vol.186, no.1,1994, pp.35-57.
- Gordon-Lee, J., "Ming blue and white", *Apollo*, 1980, p. 112.
- Gray, B., "The influence of Near Eastern metal work on Chinese ceramics", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 18, 1940-1, pp. 47-60.
- Gray, B., "The Royal Academy exhibition of Chinese art 1935-36 in retrospect", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 50, 1985-6, p. 33.
- Gray, B., "The export of Chinese porcelain to India", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 36, 1964-66, pp. 21-37.
- Groeneveldt, W. P., "Bataafsche Genootschap van Kunsten en Wetenschappen", vol. 39, 1877, p. 92.
- Guthe, C. E., "The University of Michigan Philippine expedition", *American Anthropologist*, vol. 29, 1927, pp. 69-76.
- Gyllensvard, B., "Recent Finds of Chinese Ceramics at Fostat", *Bulletin of the Museum of Far Eastern Antiquities*, vol. 45, 1973, pp. 91-119, vol. 47, 1975, pp. 93-117.

- Hardy, S. Y., "Ku Yueh Hsuan, a new hypothesis", *Oriental Art*, vol. 2, no. 3, 1949-50, pp. 116-125.
- Hippisley, A.E., "Catalogue of the Hippisley collections of porcelains", *United States National Museum, Annual Report*, 1890, pp. 387-491
- Hirth, F., "Über den seeverkehr Chinas im Altertum nach Chinesischen Quellen", *Geographischen Zeitschrift*, vol. 2, 1896, pp. 444-449.
- Hobson, R. L., "Chinese ceramics", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 16, 1939, pp. 9-18.
- Hobson, R. L. and P. David, "Chinese porcelain in Constantinople", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 11, 1933-4, pp. 9-21.
- Hobson, R. L., "Chinese porcelain from Fostat", *Burlington Magazine*, vol. 61, 1932, pp. 109-113.
- Hobson, R. L., "Four Ming bowls", *Ostasiatische Zeitschrift*, vol. 8, 1932, pp. 210-211.
- Hobson, R. L., "Shuante blue and white in London", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 5, no. 2, 1953, pp. 5-14.
- Hutten, J. H., "West Africa and Indonesia", *Journal of the Royal Australian Institute*, vol. 76, 1946, pp. 5-12.
- Jenyns, S. R., "Wares of the transitional period between the Ming and the Ch'ing, 1620-1683", *Archives of the Chinese Art Society*, vol. 9, 1955, pp. 20-42.
- Kahle, P., "Chinese porcelain in the lands of Islam", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 18, 1940-1, pp. 27-46.
- Kahle, P., "Ein Islamische Quelle über China um 1500", *Acta Orientalis*, vol. 12, 1933, pp. 91-110.
- Kaplan, S. M., "Towards a classification of Chinese glaze", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 7, 1955, pp. 6-16.
- Keith D. H., "14th Century cargo makes port at last", *National Geographic*, vol. 8, 1979, pp. 231-243.
- Lim, K. W. "De techniek en de ontwikkeling van de versiering in onderglazuurkoperrood op Chinees porselein. Naar aanleiding van twee aanwinsten", *Bulletin van het Rijksmuseum*, vol. 30, no. 3, 1982, pp. 132-143.

- Lin, A., "The C. P. Lin collection", *Arts of Asia*, vol. 25, no. 3, 1995, pp. 64-75.
- Lion-Goldschmidt, D., "Les porcelains chinoises du Palais de Santos", *Arts Asiatiques*, vol. xxxix, 1988, pp. 3-70.
- Lion-Goldschmidt, D., "Ming porcelains in the Dos Santos palace collection, Lisbon", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, 1984-85, pp. 78-93.
- Maggs, T., "The Great galleon São João", *Annals of the Natal Museum*, vol. 26, 1984, pp. 173-183.
- McElney, M., "The blue and white wares post 15th century, South East Asia and Chinese trade pottery, exhibition catalogue", *Oriental Ceramic Society of Hong Kong*, 1979, pp. 34-36.
- McKinnon, E "Oriental ceramics excavated in North Sumatra", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, 1976-1977, pp. 78-81.
- Medley, M., "Chinese blue and white dragon 'kendi'", *Bulletin van het Rijksmuseum*, vol. 31, no. 4, 1983, pp. 243-7.
- Medley, M., "Decoration and porcelain from the 14th to the 16th century", *Burlington Magazine*, vol. 118, 1967, pp. 807-16.
- Medley, M., "A group of Tien-Ch'i porcelains", *Oriental Art*, vol. 7, 1961, pp. 81-5.
- Medley, M., "Regrouping 15th century blue and white", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 34, 1963-4.
- Medley, M., "Some dated blue and white in the Percival David Foundation", *Oriental art*, vol. 8, 1962, pp. 84-7.
- Medley, M., "Sources of decoration in Chinese porcelain from the 14th to the 16th century", *Percival David Foundation Colloquies*, no. 5, 1975, pp. 58-73.
- Mubrak, A., "Lahribandar, a historical port of Sind", *Journal of the Pakistan Historical Society*, vol. 33, no. 3, 1985, pp. 151-162.
- Myrtle, J. H., "Notes on certain technical defects on 14th and 15th century blue and white porcelains", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 12, no. 1-2, 1960, pp. 1603-5.
- Noel, H., "Art in Argentine", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 8, no. 3, 1956, pp. 1070-1071.

- Ottema, N., "Oost-Aziatische keramiek", *Bulletin van de Vereeniging van Vrienden der Aziatische Kunst*, 1931, pp. 125-8.
- Paine, R. T., "A note on some early dated blue and white porcelains", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 2, no. 5, 1949, pp. 96-7.
- Perzynski, F., "Towards a grouping of Chinese porcelain", *Burlington Magazine*, vol. 8, 1910-11, pp. 28-41.
- Pierson, S., "Precious blue: cobalt in Chinese ceramic glazes and decoration", *Revue annuelle de la Société française d'Étude orientale*, no.1, Oct. 2000, pp. 31-40.
- Pinto de Matos, M. A., "Porcelanas de Encomenda", *Oceanos*, 14 Junho, vol. 6, 1993, pp. 40-56.
- Plumer, J. M., "Shifting boundaries and changing names", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, 1960, vol. 12, no. 1, pp. 1534-1535.
- Pope, J. A., "Annotated bibliography of Ming blue and white", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 2, 1950, pp. 72-89.
- Pope, J. A., "Blue and white in London", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 26, 1954, pp. 9-14.
- Pope, J. A., "Early Ming taste in Porcelain", *Victoria and Albert Museum Bulletin*, vol. 2, no.1, 1966.
- Pope J. A., "Fourteenth century blue-and-white", *Occasional papers*, vol. II, no. I, Washington, 1970.
- Pope, J. A., "History of the history of Ming porcelain", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, June, 1971.
- Pope, J. A., "Ming blue and white in Philadelphia", *Oriental Art*, vol. 4, 1950, pp. 21-27.
- Pope, J. A., "Ming porcelains in the Davis collection", *Bulletin of the Fogg Museum of Art*, vol. 9, 1941, pp. 95-100.
- Pope, J. A., "A Note on porcelains in Persia", *Bulletin of the Iranian Institute*, vol. 6, 1946, pp. 1-4.
- Pope, J. A., "Some blue and white in Istanbul", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 26, 1950-1, pp. 37-49.

- Poulsen, V., "Early Ming blue and white", *Burlington Magazine*, vol. 90, 1948, p. 150.
- Raphael, O. C., "Fragments from Fustat", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 3, 1924, pp. 17-25.
- Ravenstein, E. G., "The voyage of Diogo Cão and Bartholomew Dias 1482-88", *The Geographical Journal*, London, 1900, pp. 638-655.
- Reitlinger, G. and M. Button, "Early Ming blue and white", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 1, no. 30, 1948, p. 19.
- Renaud, J. G. N. et al, "Martavanen en ander voorraad potten", *Vrienden van de Nederlandse Ceramiek*, vol. 59, 1970-2, p. 50.
- Rienacker, V., "Chinese ceramic art" *Apollo*, vol. 7, 1947, pp. 8-11.
- Rinaldi, M., "Kraak porcelain: the History and classification of dishes", *Heritage*, vol. 8, 1986, pp. 5-26.
- Sapage, A., "Porcelana no comércio Luso-Chinês", *Oceanos*, vol. 6, 14 Junho, 1993, pp. 31-38.
- Sassoon, C., "Chinese porcelain marks from coastal sites in Kenya: aspects of trade in the Indian Ocean, XIV-XIX centuries", *British Archaeology Reports*, International series (supplementary), vol. 43, 1978, p. 27.
- Scott, R., "Yuan and early Ming blue and white porcelain," *Oriental Art*, vol. 40, Summer 1994, pp. 35-7.
- Scott, R., "A large Ming blue and white jar and cover (period Jiajing 1522-66)," *Arts of Asia*, vol. 15, Nov/Dec. 1985, p. 5.
- Shangraw, C. F., "A Cross-section of Chinese blue and white porcelains", *Apollo*, vol. 112, 1980, pp. 34-41.
- Sheaf, C., "Seabed ceramics". *Christie's International Magazine*, June/July, 1992, pp. 10-11.
- Shirae, S. and W. E. Cox. "The earliest blue and white wares of China" *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 8, 1949, pp. 12-17.
- Smith, A. B., "Excavations at Plettenberg Bay", *Underwater*, vol. 3, 1987, pp. 38-9.
- Sprigg, A. J., "Oriental porcelain in Western Paintings 1400-1700", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 36, 1964-66.

- Steen, W. G. N., "Trade winds", *Man*, vol. 6, no. 27, 1956, pp. 27-9.
- Sullivan, M., "Chinese export porcelain in Singapore", *Oriental Art*, vol. 3, no. 4, 1956, pp. 145-51.
- Sullivan, M., "Chinese Export Porcelain in Singapore", *Oriental Art*, vol. 3, 1957, pp. 18-21.
- Sullivan, M., "Notes on Chinese Export wares in south east Asia", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 33, no. 61, 1960-62, pp. 71-75.
- T'an, Tan-chuing., "The Blue Pigment and Decoration of the Ming Dynasty Blue-and-White Imperial Porcelain", *National Palace Museum Quarterly*, vol. 2, no. 3, January 1968, pp. 29-45.
- T'an, Tan-chuing., "Trade Porcelain and Imperial Porcelain", *National Palace Museum Quarterly*, vol. 3, no. 1, July 1968, pp. 13-34.
- Tite, M. S., et al., "A Technological study of Chinese porcelain of the Yuan-dynasty", *Archaeometry*, vol. 26, no. 2, 1984, pp. 139-154.
- Van Gelder, H. E., "Gegevens omtrent den porseleinhandel der Oost-Indische Compagnie", *Economic History Yearbook*, dl x, 1924.
- Van Orsoy des Flines, E. W., "Vroeg Ming en Pre-Ming blaauw en wit Chineesch porcelein in Nederlandsch Indië", *Maandblad voor Beeldende Kunste*, vol. 15, no. 9, 1938, pp. 262-271, vol. 15, no. 11, pp. 342-8, vol. 15, no. 12, pp. 366-371.
- Vernon, G., "Bounty on the beach", *Underwater*, vol. 3, 1987, p. 37.
- Volker, T., "The Sawankholok story", *Mededelingen van het Nederlandse Vrienden van de Ceramiek*, vol. 66-7, 1972, pp. 12-49.
- Volker, T., "Swatow and common sense", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 7, 1955, pp. 20-22.
- Volker, T., "Swatow ware a problem of terminology and identification", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 5, no. 2, 1953, pp. 5-7.
- Vos, H. N., "Coarse provincial ware at the Cape", *Antiques in South Africa*, vol. 16, 1985, pp. 15-18.
- Vos, H. N., "Van China naar de Kaap", *Kernaktief*, vol. 35, 1986, pp. 2-6.

- Ward, D. L., "Suggested outline for description of pottery", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 1, no. 3, 1948, pp. 17-19.
- Werz, B.E.J.S., "A preliminary step to protect South Africa's undersea heritage" *The International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration*, vol. 19, no 4, 1990, pp. 335-337.
- Werz, B.E.J.S., Maritiem argeologiese ondersoeke in 'n Suid-Afrikaanse konteks: doelstelling, metode en praktyk." *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, vol 33, no. 1, 1993, pp. 20-26.
- Werz, B.E.J.S., Maritime archaeology, shipwreck salvage and the role of museums: some comments" *South African Museums Association Bulletin*, vol 20., 1994, pp. 8-10.
- Werz, B.E.J.S. and J.E. Klose, "Ceramic analysis from the VOC-ship Oosterland (1697)". *South African Journal of Science*, vol 90, no. 10, 1994, pp. 522-526.
- Wong, Grace, "Chinese Blue-and-White porcelain and its place in the maritime trade of China": *Ars Orientalis*, 1978, pp. 51-75.
- Wood, N., "The Kaolin question", *Revue annuelle de la Société française d'Étude de la Céramique orientale*, no. 1, Oct. 2000, pp. 23-32.
- Yap, C. T. and S. M. Tang., " X-Ray florescence analysis of modern and recent Chinese porcelain", *Archaeometry*, vol. 26, no. 1, 1984, pp. 78-81.
- Yeo, S. T. and J. Martin, "Chinese Blue-and-White Ceramics", *Ars Orientalis*, 1978, pp. 57-65.
- Young, S., "An analysis of Chinese blue-and-white", *Oriental Art*, vol. 2, no. 2, 1956, pp. 43-47.
- Young, W. J., "Analysis of Oriental ceramic ware by non-destructive x-ray methods", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. 9, no. 1, 1957, pp. 1114-41.
- Young, W. J., "Discussions of some analysis of Chinese underglaze blue and underglaze red", *Far Eastern Ceramic Bulletin*, vol. II, no. 2, 1949, pp. 99-121.
- Zimmermann, E., "Die Porzellanschatze des Kaiserlichen Schatzhauses und des Museums in Konstantinopel", *Cicerone*, vol. III, no. 13, July, 1911, pp. 496-500.

Koerante:

- Bird, G., "The men and the battle behind South Africa's greatest marine haul and the sad Sacramento story", *Sunday Tribune*, Apr. 10, 1977,
- Daily News reporter, "Wild Coast's eight big shots arrive", *The Daily News*, March 26, 1979, p. 2.
- Historian, "New light on an old shipwreck", *The Daily News* (no date).
- MacDougal, I., "Robinson Crusoes in Natal when great galleons were wrecked, castaways on the bluff proud dons who perished on our savage coastline", *The Week End Advertiser*, Sat. Oct 25, 1930. p. 1.
- Rowland, A., "Has Pondoland's richest wreck been found?" *The Natal Mercury*, May 26, 1970, p. 13.
- Thomas, D. and Frean B., "The find of a lifetime - the bronze cannon that keep the experts guessing", *The Daily News*, Febr. 8, 1978, p. 4.
- Storarr, P., "Gallows- birds secretly eaten – shipwrecks 3", *Eastern Province Herald*, Dec. 30, 1987.
- Storarr, P., "A journey to death for 440 - shipwrecks 2", *Eastern Province Herald*, Dec. 23, 1987.
- Storarr, P., "20 years before Van Riebeeck!", *The Argus*, June 25, 1980.
- Storarr, P., "Wrecked by greed- last of a four part series", *Eastern Province Herald*, Jan. 6, 1988
- Waddington, C., "Hunting for treasures under the sea", *Daily News*, July 29, 1981.

Ongepubliseerde bronne:

- Esterhuizen, L. V., “Dekoratiewe motiewe op keramiekskerwe van die Ming-dinastie uit die 16de-eeuse Portugese skeepswrakke aan die Natalse en Transkeise kus”, M. A.-verhandeling, Universiteit van Pretoria, 1989.
- Esterhuizen, L. V., “History written in porcelain sherds: two early Portuguese shipwrecks on the South African coast, São João (1552) and São Bento (1554)”, *Actes du colloque de la Société française d’Étude de la Céramique orientale*, 23–24 Nov., 2000
- Lam, P. Y. K., “Dating criteria for Chinese blue and whites of the late 15th century from shipwrecks”, *Actes du colloque de la Société française d’Étude de la Céramique orientale*, 23–24 Nov., 2000.
- Universiteit van Pretoria, Departement Geskiedenis en Kultuurgeskiedenis, Riglyne vir die skryf van skripsies, verhandelinge en proefskrifte. Pretoria, 1996.

Persoonlike onderhoude:

- Ayers, dr. J., Voormalige Direkteur, Victoria en Albert Museum, London. (London, Jul., 1984.)
- Goddio, mnr. F, Marine-argeoloog, Parys. (Parys, Nov., 2000.)
- Becker, Mev. J.E., Mirandastraat 216, Tileba, Pretoria. (Pretoria, 6 Jan., 2001)
- Bound, Mnr. M., Direkteur: MARE, Instituut vir Maritieme Argeologie, Universiteit Oxford. (Parys, Frankryk, Nov. 2000.)
- Bell-Cross, mnr. G., Kurator, Oos-London- en Mosselbaai Museum, Mei 1994.
- Engelbrecht, Mev. P. N Nieuwenhuizenlaan 466, Elarduspark, Pretoria,.(Pretoria, 5 Des.2001)
- Michael, sir. M., Versamelaar en deskundige, London. (Onderhoud in Parys, Nov., 2000 en in Suid-Afrika, Feb., 2001.)
- Calado, dr. R. F. S., Kurator, Museu Nacional de Arte Antiga, Lissabon (Lissabon, Mei 1996.)

- Crick, dr. M., Konsultant, Chinese keramiek, Parys. (Parys, Jul., 1996, Okt. 1999, Okt., 2000. In Suid-Afrika, Nov. 1999.)
- Crowe, Y., Direkteur, Victoria en Albert Museum, London. (London, Okt., 1999.)
- Curtis, dr. J. B., Outeur, Williamsburg, Virginia, V. S. A. (Amsterdam, Jun., 1984.)
- Harrisson, dr. B., Kurator, Asiatiese afdeling, Prinsessehof Museum, Leeuwarden, (Jun., 1984.)
- Jörg, dr. C. J. A., Hoofnavorser van dekoriewe kuns, Groningen Museum, Nederland. (Parys, Frankryk, Nov. 2000.)
- Kerr, me. R., Kurator van die Verre Ooste versamelings, Victoria en Albert Museum, London. (London, Junie 1996.)
- Krahl, me. R., Onafhanklike keramieknavorser, London, Oktober 1999. (Parys, Frankryk, Nov. 2000.)
- Lam, dr. P. Y. K., Direkteur, Kunsmuseum, Chinese University of Hong Kong. (Parys, Frankryk, Nov., 2000.)
- Lesouëf, dr. E., Navorser, Université du Paris. (Parys, Okt., 1999.)
- Luz Afonso, dr. S., Toenmalige direkteur, de Instituto Português de Museus, Lissabon. (Lissabon, Apr. tot Jun. 1996.)
- Lunsingh Scheurleer, me. P., Hoof, Asiatiese kunst, Rijksmuseum, Amsterdam (Amsterdam, Jun. 1984.)
- Lunsingh Scheurleer, dr. D. F., Emeritus, Den Haag. (Den Haag. Jul., 1996.)
- Maggs, dr. T., Argeoloog, voorheen van die Natal Museum Pietermaritzburg, (gesprekke gevoer sedert 1980 in sy hoedanigheid as Argeoloog, Natal Museum. Hy is tans verbonde aan die Universiteit Kaapstad).
- Martin, Me. J., Bestuurslid en outeur, Oriental Ceramic Society, London. (Parys, Frankryk, Nov. 2000.)
- Nel, Mev. M. M., Vlokstr 207, Sunnyside, Pretoria. (Pretoria, 16 Mei 2001)
- Nel, Mnr. W. A., Pleiadeslaan 287, Waterkloofrif, Pretoria. (Pretoria, 16 Mei, 2001)
- Pierson, Me. S., Kurator, Percival David Foundation of Chinese Art, Universiteit van London. (London en Parys, Okt. 1999.)
- Pinto de Matos, dr. M. A., Direkteur, de Instituto Português de Museus, Lisbon. (Lissabon, Mei en Jun. 1996.)

- Scott, me. R. E., Hoof van Museums, Percival David Foundation of Chinese Art, University of London. (London, Jun. 1996.)
- Stenuit, mnr. R., Direkteur van GRASP (Groupe de Recherche Archéologique Sous-Marine Post-Médiévalé), Brussel, (Parys, Frankryk, Nov. 2000.)
- Tuncay me. H., Kurator van Chinese en Japanese porselein, Topkapi Saray Museum, Istanbul. (Istanboel, April, 1996.)
- Van der Pijl Ketel me. C.L., onafhanklike navorser van Chinese porselein Rijksmuseum, Amsterdam. (Amsterdam, gedurende Mei – Jun., 1984 en Jul., 1996.)
- Wei, mnr. Z., Direkteur, Sentrum vir Marine Argeologie in China. (Parys, Frankryk, Nov. 2000.)
- Werz, dr. B.E.J.S., Maritieme-argeoloog en konsultant, Kaapstad (gesprek in Pretoria, Apr., 2000)
- Wood, mnr. N., Navorsingslaboratorium vir Argeologie en kunsgeskiedenis, Oxford, (Parys, Okt. 1999.)
- Xue Yanqing, mnr., First secretary of the People's Republic of China. (Pretoria, Jan tot Junie 2001.)

Versamelings en Museums:

Museums in Suid-Afrika

Africana Museum, Johannesburg.
Croin von Engelen-versameling, Stellenbosch.
Engelenburg-huis, Pretoria.
Groot Constantia Museum, Kaapstad.
Mosselbaai Museum, Mosselbaai.
Nasionale Kultuurhistoriese Museum, Pretoria.
Natal Museum, Pietermaritzburg.
Oos-Londen Museum, Oos-Londen.
Oude Pastorie Museum, Paarl.
Port Elizabeth Museum, Port Elizabeth.
Posthumus-Meijes-privaatversameling, Pretoria-Noord,
Rembrandt van Rijn Stigting vir Kultuur, Stellenbosch.
Stellenbosch Museum, Stellenbosch.
Suid-Afrikaanse Kultuurhistoriese Museum, Kaapstad.
Van Tilburgversameling, Universiteit van Pretoria, Pretoria.
William Fehr-versameling, Kasteel die Goeie Hoop, Kaapstad.

Museums en argiewe in die buiteland

Arquivo Nacional da Torre do Tombo, Lissabon, Portugal.
Biblioteca Nacional de Lisboa, Portugal.
Ashmolean Museum, Oxford, England.
Bonaparte Museum, Milaan, Italie.
British Museum, London, Engeland.
Calouste Gulbenkian, Lissabon, Portugal.
Casa-Museu Dr. Anastácio Gonçalves, Lissabon, Portugal.
Charlottenburg Palast, Berlyn, Duitsland
Chicago Museum, Chicago, Verenigde State van Amerika.

Christie's, Sale of fine and important late Ming and Transitional porcelain, the second and final part of the Hatcher collection, 12 and 13 June, 1984. Amsterdam, Nederland.

Colecção Amaral Cabral, Lissabon, Portugal.

De Medici Museum, Florence, Italië.

Freer Gallery of Art, Washington D.C., Verenigde State van Amerika.

Foundation Custodia Institut Néerlandais, Parys, Frankryk.

Fundação Medeiros E Almeida, Lissabon, Portugal.

Gotha Museum, Dresden, Duitsland.

Groninger Museum, Groningen, Nederland.

Instituto da Biblioteca Nacional e do Livro, Lissabon, Portugal.

Metropolitan Museum of Art, New York, Verenigde State van Amerika.

Musée Carnavalet, Parys, Frankryk.

Musée Cernuschi, Parys, Frankryk.

Musée des Arts asiatiques-Guimet, Parys, Frankryk.

Musée de l'Homme, Parys, Frankryk.

Musée de Louvres, Parys, Frankryk.

Museo del Prado, Madrid, Spanje.

Museo Oriental, real Colegio Augustinos Filipinos, Valladolid, Spanje.

Museu da Fundação Ricardo Espírito, Lissabon, Portugal.

Museu Nacional de Arte Antiga, Lissabon, Portugal.

Museum für Anverwante Kunst, Weenen, Oostenryk.

Museum für Ostasiatische Kunst, Keulen, Duitsland.

Museum of Far Eastern Antiquities, Stockholm, Swede.

Museu Nacional de Arte Antiga, Lissabon, Portugal.

Museu Nacional da Azuleju, Lissabon., Portugal,.

Palácio Nacional da Ajuda, Lissabon, Portugal.

Palácio Nacional de Queluz, Queluz, Portugal.

Palácio Nacional de Vila, Sintra, Portugal

Percival David Foundation of Chinese Art, Universiteit van London, Engeland.

Prinsessehof Museum, Leeuwarden, Nederland.

Rijksmuseum, Amsterdam, Nederland.

Schloss Ambras, Innsbruck, Oostenryk.

Smithsonian Institute, Washington D.C., Verenigde State van Amerika.

Sforza Kastilio Museet, Milaan, Italië.

Staatliche Kunstsammlungen Dresden, Dresden, Duitsland.

Topkapi Sarayi Müzesi, Istanbul, Turkye.

Victoria and Albert Museum, London, Engeland.

ADDENDUM A

BEKNOPTTE DATALYS: Omdat die elektronies verwerkte inligting te omvattend is, is hierdie verkorte weergawe hierby ingesluit. Kyk ook die uiteensetting van die proforma op p. 64 en die uiteensetting daarvan op pp. 65-75.

V. I SKERFNOMMER:

Kodenommer	Versameling	Skernommer
Vindplek		
001	Abercrombie	0000001-0000354
002	Anderson	0009000-0009000
003	Joubert	0010001-0010001
004	Arkel	0010501-0010560
005	Austin	0011001-0010100
006	Bain	0011501-0011523
007	Ballegooyen	0012001-0012050
008	Bleksley	0013501-0013010
009	Bowden	0013501-0013506
010	Brereton	0014001-0014001
011	Brink	0014501-0014501
015	Payne	0014550-0014550
016	De Goede	0023001-0023001
017	Brown	0015000-0015000
018	Cairns	0016001-0016002
019	Bell	0016501-0016501
020	De Kock	0017001-0017510
021	De Necker	0017600-0017601
022	Jacobz	0018001-0018001
023	Dixon	0018501-0018504
024	Dicks	0019001-0019008
025	Dunn	0019501-0019520
026	Du Plooy	0020001-0020001
027	Ellis	0020201-0020201
028	Emms	0021501-0021501
029	Fletcher	0021550-0021685
030	Fourie	0022001-0022016
031	Godlonton	0022541-0022671
032	Healy	0023502-0023503
033	Hewitt	0024000-0024002
034	Hill	0024500-0024500
035	Jerling	0025001-0025129
036	Joiner	0030001-0030001
037	Karam	0035001-0035000
038	Marks	0004001-0045000
039	Middleton	0045001-0045001
040	Munro	0050001-0050001
041	Naude	0055001-0055001
042	Oats	0060501-0060812
043	Perry	0065001-0065002
044	Reimer	0070001-0070001
045	Richards	0075001-0075052
046	Roos	0080001-0080005
047	Rowlands	0085001-0085001
048	Steyn	0090001-0090001
049	Stride	0095001-0095051
050	Suttie	0100001-0100018
051	Thomas	0110001-0110023
052	Thompson	0115001-0115021
053	Turner	0120001-0120159
054	Valek	0130000-0130667
055	Warren-Smith	0130001-0130008
056	Wicks	0135001-0135006
057	Zimmermann	0140000-0140030
058	Kelly	0150001-0150004
059	Stirling	0155000-0155054
060	Wissing	0155001-0155019
061	Esterhuizen	0156001-0156014

062	Andre	0156500-0156503	4
063	Moult	0156600-0156661	4
064	Willfred	0157001-0157005	7
065	Oos-Londen Museum	0157009-0157319	3,4,5,7,8
066	Cronje	0158000-0158050	4
067	Natal Museum	0160001-0160261	9
068	Port Elizabeth Museum	0170001-0170029	2
069	Van Rensburg	0170500-0170500	1

V. 2 VERSAMELING OF MUSEUM

Kodenommer Versameling of Museum

001	Abercrombie
002	Anderson
003	Joubert
004	Arkel
005	Austin
006	Bain
007	Ballegooyen
008	Bleksley
009	Bowden
010	Brereton
011	Brink
016	De Goede
017	Brown
018	Cairns
019	Bell
020	De Kock
021	De Necker
022	Jacobz
023	Dixon
024	Dicks
025	Dunn
026	Du Plooy
027	Ellis
028	Emms
029	Fletcher
030	Fourie
031	Godlonton
032	Healy
033	Hewitt
034	Hill
035	Jerling
036	Joiner
037	Karam
038	Marks
039	Middleton
040	Munro
041	Naude
042	Oats
043	Perry
044	Reimer
045	Richards
046	Roos
047	Rowlands
048	Steyn
049	Stirling
050	Suttie
051	Thomas
052	Thompson
053	Turner
054	Valek
055	Warren-Smith
056	Wicks
057	Zimmermann
058	Kelly
059	Stride
060	Wissing
061	Esterhuizen
062	Andre

063	Moult
064	Willfred
065	Oos-Londen Museum
066	Cronje
067	Natal Museum
068	Port Elizabeth Museum
069	Van Rensburg

V. 3 WRAKNOMMER:

Kode	Wrak
1	São João
2	São Bento
3	Santo Alberto
4	Santo Espirito?
5	São João Baptista
6	São Gonçalo
7	Santa Maria de Deus
8	Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro
9	Santissimo Sacramento

V. 4 VINDPLEK/STRANDGEBIED WAAR SKERWE VERSAMEL IS:

Kode	Plek
1	Port Edward – Glenmore
2	Msikaba
3	Sunrise-on-Sea
4	Haga-Haga
5	Cannon Rocks
6	Plettenbergbaai
7	Bonzabaai
8	Cefane
9	Schoenmakerskop

V. 5 DATUM WAAROP SKERWE VERSAMEL IS:

Kode	Datum	Aantal
001-004	Tussen 1998- 1990	63
005-0014	1989- 1980	277
015-016	1979 1970	389
017	1969-1960	296
018	1959-1940	883
019	1949-1930	89
020	1929-1920	86
021	1919-1910	65

V. 6 GESKATTE FATSOEN:

Klein diep bakkies of kommetjies met regop rand:

Kode	Afmetings	Aantal
010	43mm H x 34mm D/s.	19
011	43-50mm H x 35-50mm D/s.	08
012	50-60mm H x 50-70mm D/s.	09
013	60-70mm H x 50-70mm D/s.	05
014	70-80mm H x 70-80mm D/s.	05
015	80-100mm H x 80-100mm D/s.	08
016	100-150mm H x 50-70mm D/s.	18
018	150-180mm H x 50-70mm D/s.	41
019	190-200mm H x 50-70mm D/s.	37

Klein tot medium vlak bakkies of pierings met plat bodems of plat bodem maar op pootjies gelig (sonder voetringe):

Kode	Afmetings	Aantal
020	50mm D/s en minder.	04
021-22	50 - 100mm tot 100 - 120mm D/s.	18
023	120 - 130mm D/s.	101
024	130 - 140mm D/s.	06
025	150 - 160mm D/s.	12
026	160 - 170mm tot 170 - 180mm D/s.	07
028	180 - 190mm D/s.	02

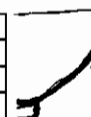
Komme uitwaarts gekurf:

Kode	Afmetings	Aantal
032	40mm H x 20 40mm D/s.	14
033-036	40 - 50mm H x 20 tot 40mm D/s.	70
037-047	50 - 55mm H x 40 tot 50mm D/s. 50 - 180mm H x 100 tot 120mm D/s. 150 - 180mm H x 120 tot 150mm D/s.	224
50-58	80 tot 100mm H x 250 - 280 mm D/s. 100 tot 120 mm H x 250 - 280 mm D/s.	42
060-068	121-150mm H x 250-280mm D/s. 151-180mm H x 250-280mm D/s en groter.	23

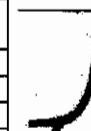
Komme met wand wat binnewaarts neig:

Kode	Afmetings	Aantal
070-73	50 tot 80 mm H x 50-80 mm D/s.	51
75	+50 tot 80mm H x 80 -100 mm D/s.	42
76	30 tot 50mm H tot 100 - 150 mm D/s.	08
78	Hoogte onbekend maar 100-150 mm D/s.	11

Komme met smal uitwaartse gekurfde plat wand tussen 20 en 30mm breed (insluitende kraaikop tipe). Hierdie voorwerpe kan met gekartelde of gladde rande wees:

Kode	Afmetings	Aantal
80-82	20 tot 40mm H x 60-70mm D/s met platrand 10 mm. 30 tot 50mm H x 70-80mm D/s met platrand 10-20 mm.	11
83	50 tot 80mm H x 80-90mm D/s met platrand 10 - 20 mm.	18
84	50 tot 80mm H x 90-100mm D/s met platrand 10 - 20 mm.	12
88	80 tot 100mm H x 101-150mm D/s met platrand 20 - 30 mm.	1
90-93	50mm H x 150 tot 200mm D/s met platrand 20 - 30 mm.	20
94-96	50mm en hoër x 180-200mm D/s met platrand 20 - 30 mm.	192

Vlak borde of komme met breë plat rand tussen 30 en 50 mm (Klapmuts-tipe). Met gekartelde of gladde buiterand, ingekerf of nie:

Kode	Afmetings	Aantal
97-99	50 tot 80mm H x 100 - 120 mm D/s. 50 tot 80mm H x 150 - 180 mm D/s. 80 - 100mm H x 150 tot 200mm D/s.	44

Groot dieper komme met breë plat rand en sterk gekurfde "cavetto" soos klapmuts-tipe. Die buiterand van voorwerp kan gekurf of glad wees:

Kode	Afmetings	Aantal
100-103-	100mm en dieper x 180 - 200mm D/s.	46
104-105	100 - 120mm H x 200 tot 220mm D/s.	116
106 108-	120 - 130mm H x 200 tot 220mm D/s.	86
110-115	100 - 120mm H x 220 tot 250mm D/s. 120 - 180 mm H x 250mm D/s en groter.	133

Groot oop komme of borde. Versiering albei kante maar presiese vorm daarvan is onbekend:

Kode	Afmetings	Aantal
120	350 mm d/s en groter deel van <i>cavetto</i> maar presiese vorm onbekend.	05
121	Slegs voetring en/of basis van oop vorm.	35
122	Gedeelte van breë plat rand soos klapmuts- tipe maar vorm onbekend.	53
124	Oop vorm konkaaf versiering binne.	39
125	Oop vorm konkaaf versiering buite.	112
126-127	Wandgedeelte met versiering beide kante.	04
130-139	Dik plat voetstukgedeelte sonder standring van groot voorwerp.	02

Groot oop komme/ borde met versiering binne:

Kode	Afmetings	Aantal
140-142	Voetringgedeelte 50 tot 80mm D/s.	11
143-149	Voetringgedeelte 80 tot 100 mm D/s.	06
150-150	Dik gerolde randgedeelte.	05
152-159	Dik vierkantige randgedeelte (soos by São Conçalo).	31
180-190	Dik effens gekurfdedeel van voetstuk of wand van groot voorwerp.	11

Toe vorms soos vase en bottelvormige voorwerpe:

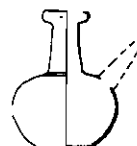
Kode	Afmetings	Aantal
200-205	Sterk gekurf – dui op toe vorms 80 – 10mm dik.	29
206-219	Sterk gekurf – dui op toe vorms 10mm dik met reliëf versiering.	21

Skerwe wat dui op voorwerpe met tuite:

Kode	Afmetings	Aantal
215	8- 10mm dik wand met medium aanhegseel met opening soos vir tuit.	12
217	10 mm – 12mm dik wand met medium aanhegseel met opening soos vir tuit.	6
218-219	12 mm – 14 mm dik wand met medium aanhegseel met opening soos vir tuit. 15 mm – 180 mm dik wand met medium aanhegseel met opening soos vir tuit.	6

Toe vorms sterk gekurf waarvan die versiering aan die buitekant is met onglasuurde of gedeeltelike geglasuurde binnekant wat dui op toe vorms met nou bek soos vase of “kendi’s”:

Kode	Afmetings	Aantal
220	10mm dik rand wat inwaarts neig – deel van groot toe vorm.	3

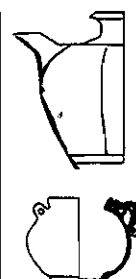
Ander voorwerpe met S-kurwe van klaarblyklike toe vorms:

Kode	Afmetings	Aantal
221-225	12-14mm wand met S-kurwe.	103
226-230	10-12mm sterk S-kurwe.	2

Bekers met aanduidings van handvatsel en tuit:

Kode	Afmetings en beskrywing	Aantal
235-300	Dik wand 10 – 12 mm met aanduidings van slanke tuit en handvatsel.	05
301-330	Dik wand 12 – 15mm met aanduidings van groterige tuit en handvatsel.	07
331-350	5mm dik wand met taotie-aanhegseels.	06
400	Langwerpige dose 4 –5 mm - 60 x 120mm met plat bodem.	04
401	Ovaal dose 4 –5 mm dik wand ongeveer 50 x 150 op voetstuk.	04
403	Vierkantige dose 4-5mm dik wand 120 – 150mm plat bodem gelig op 4 taotie voetjies.	03
480-580	Skerwe met sterk kurwe uitwaarts soos groot flesse.	12
600-620-	Dik skerf – hoog gevormde deksels.	11
679-687	Ander vorm deksels wat in vase pas.	07
688	Plat deksels wat bo-oor vase pas.	05
700-708	Gevormde wand met kurwes.	04

Een of ander vorm van aanhegself:

Kode	Beskrywing	Aantal
709	Klein plat "disks" – moonlik deksels.	11
800-910	Knoppe of handvatsels van deksels.	18
920-930	Voetstukaanhengself alleen soos taotie voetjies.	05
931-999	Tuit of ander aanhegself.	06

V. 7 DIE WERKLIKE VORM VAN DIE SKERF:

Kode	Beskrywing	Aantal
01	Konkaaf, deel van wand met versiering slegs aan buitekant.	231
02	Konveks deel van wand met versiering aan binnekant.	98
03-04	Deel van wand met versiering albei kante.	144
05-14	Wandgedeelte met regop randgedeelte.	498
15-25	Breë rand uitwaarts gekurf soos van groot komme.	305
26-27	Wandgedeelte, sterk konkaaf met insnydings in wand.	83
28-31	Wandgedeelte van vierkantige vorms soos dosies (geen standring).	18
32-35	Basis en voetstuk van medium grootte.	175
36-37	Basis (voetstuk) met gesonke bodem (konkaaf).	16
38-39	Dik basis gelig op hoe voetstuk medium tot groot toe vorms.	151
40	Boonste gedeelte van smal opening soos bottelbek albei kante versier.	3
41-42	Vier-seskantige vorm gelig op hoe voetstuk geen versiering.	7
43-49	Besonder klein ronde tuit soos van klein wyn- of teepot.	5
50-60	Bord met plat rand (kraak-tipe), byna kompleet.	24
61-64	Bak van medium grootte, byna kompleet kraakkomme.	39
65-70	Sterk kurwe van wandgedeelte maar vorm van voorwerp onseker.	21
84-89	Hoekgedeelte van vier-of meerkantige vorm maar dui op dekselgedeelte of handvatsels.	15
90-92	Vierkantige of langwerpige deksels van dosies kompleet of byna kompleet.	5
93-95	Voetring met standring en deel van wand. Versiering albei kante.	57
97	Ronde basis, standring en konveks wandgedeelte. Versiering slegs buite.	90
98	Ronde basis, sonder standring met versiering binnekant.	13
99	Ronde basis, effens konkaaf. Geen standring. Versiering slegs buite.	2

V. 8 SKERF TIPE:

Kode	Beskrywing	Aantal
1	Fyn en kompak soos imperiale ware.	589
2	Medium en fyn.	566
3	Medium.	297
4	Medium met onsuierhede.	187
5	Medium – grof.	555
6	Grof maar wit.	76
7	Grof onsuier.	161
8	Baie grof maar wit.	42
9	Baie grof onsuier.	48

V. 9 DIE VOORKOMS VAN DIE KLEI-OPPERVLAK:

Kode	Beskrywing	Aantal
01	Suiwer skoon oppervlak besonder fyn en glad afgewerk. Geen onsuierhede nie.	81
02	Geen noemenswaardige onsuierhede kom voor nie hoewel die oppervlak nie so glad is as 01nie.	823
03-5	Die oppervlak van die voorwerp is minder glad (medium) as 02 maar sonder enige onsuierhede.	604
06	Die oppervlak is soos 03 maar met minder as vyf klein "pinholes" per vierkante sentimeter op die oppervlak.	137
07-10	Soos 06 maar met meer as vyf klein "pinholes" binne een vierkante sentimeter op die oppervlak.	96
11	Die oppervlak van die skerf het 'n algehele lemoenskilagtige (orange peel) voorkoms.	1
12	Die oppervlak van die skerf is fyn tot medium maar bedek deur klein krake onder die glasuur.	3
13	Die oppervlak van die skerf is van growwer, (moontlik provinsiale) kwaliteit maar klein krake onder die glasuur.	4
14-15	Die gehalte van die klei is fyn tot medium met "pinholes" slegs op die basis van die voetringgedeelte.	15
16-17	Die gehalte van die klei is fyn tot medium met roesspikkels slegs op die basis van die voetringgedeelte.	9
18	Die oppervlak van die skerf is fyn tot medium maar klein krake onder die glasuur op die onderste deel aan die buitewand en basis.	5

19	Die oppervlak van die skerf is van growwer (moontlik provinsiale) kwaliteit met klein krake onder die glasuur	4
20	Die gehalte van die klei is fyn tot medium met "pinholes" en ysterspikkels.	4
21-22	Die gehalte van die klei is growwer met "pinholes" en ysterspikkels.	4
24	Die gehalte van die klei is fyn tot medium met glasuurkrake slegs op die basis van die voetringgedeelte.	5
25	Die gehalte van die klei is growwer met glasuurkrake slegs op die onderkant (base) van die voetringgedeelte.	2
26	Die gehalte van die klei is fyn tot medium met "pinholes" en/of ysterspikkels en glasuurkrake op basis	11
27	Die gehalte van die klei is growwer met "pinholes" en/of ysterspikkels en glasuurkrake slegs op die onderkant (base) van die voetringgedeelte.	1
28-29	Groot ysterspikkels of kobaltspikkels op oppervlak onder glasuur, minder as vyf oor algehele oppervlak.	7
30	Onegalige gevoel oor hele oppervlak, grof "gritty" asof bygevoegde bestanddeel by kleiligaam.	35
31-32	Fyn tekstuur maar gedeeltelik (tot 1 vierkante sentimeter) met verskeie onsuierhede teenwoordig groot ysteroksiedspikkels, kobalt spikkels, "pinholes" en/of ander onsuierhede	10
33	'n Groot gedeelte, (tot 1 vierkante sentimeter) aan buitewand nie deur glasuur bedek-nie.	5
35-38	Onsuierhede soos ysteroksiede of ander, toevallig nie deur glasuur bedek slegs aan binnekant van skerf	7
39-53	Krakies onder glasuur.	22
54-64	Fyn krakies sowel as "pinholes" en ysterspikkels.	22
65	Krake onder glasuur swart verkleur aan onderkant van voetring.	3
66-67	Ongelyke oppervlak toevallige riwwe gevorm in kleiligaam onder glasuur.	5
68-74	Oranje-verkleuring by rand waar glasuur ophou met ysteroksied spikkels onder glasuur.	17
75-76	Sand in glasuur ingesmet by voetring met talle lugblasies waar glasuur eindig.	3
77-79	Medium kwaliteit klei-oppervlak met baie gaatjies in ("pitted" maar nie "pinholes" nie). Bevat ook onsuierhede soos meer as vyf ysteroksiedspikkels per vierkante sentimeter.	2
80-81	Medium kwaliteit klei-oppervlak met minder as vyf groterige areas nie deur glasuur bedek nie.	18
82-84	Medium kwaliteit-oppervlak met groterige en lugblasies in die glasuur, minder as vyf per vierkante sentimeter.	6
85	Baie swart korreltjies (meer as vyf per vierkante sentimeter waarvan sommige gebars het tydens die bakproses met een groot swart kol onder die glasuur, waarskynlik "heaped-and-piled")	3
86	Fyn kwaliteit oppervlak, met lemoenskil voorkoms sowel as ysteroksiedspikkels en lugblasies onder die glasuur	3
87	'n Baie sterk gekonsentreerde ysteroksiedring waar glasuur eindig.	5
88	Fyn tekstuur kleiligaam met talle ysteroksiedspikkels op die rand van die voorwerp	2
89	Klei-oppervlak het die tekstuur van linne asof op linne gedruk of gerol is.	1
90	Die rand van voorwerp wat uitwaarts gevorm is, het groot gedeelte wat ongeglasuur is direk onder die rand.	1
91-95	Die rand van voorwerp wat uitwaarts gevorm is, het groot gedeelte wat ongeglasuur is direk onder die rand. 'n Baie sterk ysteroksied verkleuring waar die glasuur die klei nie bedek nie.	10
96	Growwe tekstuur met tekens van sand ingesmet, met "pinholes" slegs in die voetring-area.	6
97-98	Medium kwaliteit klei-oppervlak met 'n growwe gevoel by voetring. Nie sand maar glasagtigheid in glasuur.	1
99	Twee stukke skerwe wat oënskynlik teen mekaar vasgemelt het.	1

V. 10 VOORKOMS VAN GLASUUR:

Kode	Beskrywing	Aantal
01	Dun, glad en egalig.	200
02	Effens dikker maar egalig en glad.	770
03	Fyn en glad met merkbare onsuierhede op plekke.	49
04	Medium en glad.	447
05	Medium en glad met min onsuierhede.	195
06	Medium-grof.	132
07	Medium-grof met min onsuierhede.	50
08	Grof.	36
09	Grof met min onsuierhede.	8
10-11	Besonder fyn maar met "pinholes".	17
12-13	Fyn glad tot medium met minder as 5 "pinholes".	46
14-17	Grof met meer as 5 "pinholes".	7
18-20	Medium met "pinholes" en ysteroksied.	34
21-29	Medium met ysteroksiedspikkels in glasuur.	14
30-43	Glasagtige dik glasuur.	143

V. 11 PASTA KLEUR:

Kode	Beskrywing	Aantal
1	Suiwer wit met geen bepaalde neiging na enige kleur toe nie.	460
2	Wit met 'n gelerige tint.	178
3	Wit met 'n blouerige tint.	999
4	Wit met 'n groenerige tint.	82
5	Sterk blou-groen of turkooskleurige tint.	56
6	Wit met 'n gryserige tint.onsuiwerder as die voorafgaande.	303
7	Lig pienkerige tint.	10
8	Lig bruinerige tint.	7
9	Dowwe, sterk grys tint "dull".	24

V. 12 TEENWOORDIGHEID VAN DEKLAAG:

Kode	Beskrywing	Aantal
1	Onseker.	2060
2	Teenwoordig.	35
3	Nie teenwoordig.	11
4	Aan binnekant van toe vorm.	3
6-8	Net onder lip- of voetringgedeelte.	7

V. 13 DIE VOORKOMS VAN DIE GEBREEKTE KANT VAN SKERF:

Kode	Beskrywing	Aantal
1	Skerp kante reg rondom asof nuutgebreek.	604
2	Ongeveer 25 persent vertoon geskuur terwyl 75 persent voorkom asof nuutgebreek.	78
3	Ongeveer 50 persent vertoon nuutgebreek terwyl die res effens geskuur voorkom.	37
4	Ongeveer 75 persent vertoon geskuur terwyl 25 persent nuutgebreek voorkom.	60
5	Die skerwe vertoon nuutgebreek maar is tot groot mate verkleur.	106
6	Hoeke van skerwe is effens gerond maar glasuur is relatief goed behoue.	792
7	Hoeke is meer geskuur as bo met effense verlies van glasuurglans.	363
8	Baie geskuur maar motief is nog identifiseerbaar met min glasuur behoue.	42
9	Baie verweer. Geen glasuur meer. Motief is dof maar nog identifiseerbaar.	11

V. 14 RAND AFWERKING VAN SKERF:

Kode	Beskrywing	Aantal
1	Regop rand. Glad afgewerk (São.Bento se seedraakkommetjie).	280
2	Konkaaf. Die rand volg sterk "cavetto" en neig binne toe.	14
3	Konveks. Die rand toon 'n S-vormige kurwe en neig buitewaarts.	8
4	Kurf plat uitwaarts soos in geval van klappmuts.	358
5	Kurf uitwaarts. Die rand neig uitwaarts met nog 'n kurwe boontoe.	2
6	Regop rand wat aan binnekant 'n rand vorm sodat 'n deksel daarop kan pas.	11
7	Effens uitwaartse kurwe nie so afgeplat as klappmuts (4) nie (São.João. en São.Bento borde).	200
8	Hoekige rand met duidelik insnyding in rand (vgl Rinaldi, pl. 63).	5
9	Gemodelleerde rand. Kom voor asof op 'n drukvorm gevorm is (Rinaldi, pl 205)	67

V. 15 DIE UITERSTE RANDAFWERKING:

Kode	Beskrywing	Aantal
1	Reguit rand, glad afgewerk. Hierdie tipe met dubbellyn afgewerk.	445
2	Geskulpte rand maar nie gelob nie (vgl Rinaldi, pl. 49).	166
3	Gelobde rand. Die rondings is glad (vgl Rinaldi, pl 120).	8
4	"Brackets" met 'n duidelik punt wat in middel gevorm word. (vgl. Rinaldi, border "Type 6").	205
5-6	Veronderstel om soos 4 te lyk maar nie behoorlik afgewerk nie. (veral by kraakstyle).	36
7-8	Ses- of meerkantig geglasuur of ongeglasuur.	3
9	Gerolde rand buitewaarts. Die rand is glad afgewerk met 'n sagte ronding.	4

V. 16 VORM VAN VOETSTUK EN/OF BASIS (OOK OP DEKSELS: VAN TOEPASSING:

kode	Beskrywing	Aantal
01	Rond.	571
02	Vierkantig.	14
03	Seskantig.	8
06	Rond en konkaf.	4
09	Ovaal.	9
10	Diep ronding (konkaaf) met taotie voetjie.	11
11	Ovaal op voetjies gelig.	11
14	Hoë gevormde deksel.	15
15	Geen voetring maar konkaf gevorm op drie klein voetjies.	15

V. 17 DIE BINNEMATE VAN DIE VOETSTUK (DWARSSNIT): Dit is 'n aanduiding van min of meer die grootte van die voorwerp. Die werklike afmetings word op die datavorm aangedui

V. 18 DIE BINNEMATE VAN DIE VOETSTUK (OORKRUISSNIT): In die geval van 'n ronde voorwerp is hierdie mates dieselfde as V. 17.

V. 19 MERK WAT ONDER BASIS VOORKOM:

Kode	Beskrywing	Aantal
01	'n Dubbellyn alleen wat die vorm van die voetring volg.	20
02	'n Driedubbele lyn alleen wat die vorm van die voetring volg.	47
03	'n Haas alleen.	4
04	'n Reier alleen.	2
05	'n "Artemissia" blaar.	1
08	Dubbele ring met vier karakter regeringsmerk. Gebreek (onseker watter een).	3
09	Dubbele ring met vier karakter regeringsmerk van Zhengde (1506-1521).	1
10	Enkele ring met vier karakter regeringsmerk van Xuande (1426-1435).	4
12	Enkele lyn vierkant met vier karakter regeringsmerk van Xuande.	5
13	Dubbele lyn vierkant met vier karakter regeringsmerk van Xuande.	3
16	Dubbele sirkel met ses karakter regeringsmerk van Xuande.	3
21	Onbekende merk met geen omlyning (HagaHaga).	2
22	Enkele sirkel met ses karakter regeringsmerk van Xuande.	3
23	Enkele sirkel met ses karakter regeringsmerk van Xuande.	1
24	Dubbele ring met "commendation" merke.	17
25	Dubbele ring met "commendation" merke maar blok in middel is enkel.	42
26	Gedeelte van merk wat op "commendation" merk dui.	12
30	Dubbele ring met onbekende vier karaktermerk.	6
31	Dubbele ring met merk maar sleg gebreek sodat nie identifiseerbaar is nie.	10
40	Radiale insnyding aan agterkant van voetring maar geen ander merke.	1
50	Dubbele ring met vier "commendation" merke sonder die middelste blokkie.	1
51	Dubbele ring met radiale insnydings.	28
52	Dubbele ring met vier Zhengde regeringsmerke (1506-1521).	1
53	Dubbele ring met ses Zhengde regeringsmerke.	2
56	Dubbele ring met ses Chenghua regeringsmerk (1465-87).	2
57	Radiale insnydings asook vier tot ses onidentifiseerbare merke.	7
80	Dubbele ring met X en drie onbekende merke.	1
81	Dubbele ring met ses imperiale merke (onvolledig).	1
82	Enkele ring met drie onbekende merke (Madre de Deus).	...1
98	Groot kruis alleen (X).	1
99	Binnekant van voetring ongeglasuur.	1

V. 20 KOBALTSKAKERINGS VAN VOETSTUKBASIS:

Slegs waar die kleur van die voetstuk opsigtelik verskil van die res van die voorwerp. Kleurbeskrywings kom ooreen met V36 volgens die A.H.-MUNSELL kleurnotasies.

Kode	Beskrywing	Aantal
01-03	Ligte grytblou-tint.	34
04-09	Blou skakerings (5 B) 7/4 tot 7/8.	67
10-13	Blou skakerings (5 B) 6/4 tot 6/10.	22
14-19	Blougrys skakerings (5 B) 5/2-5/12.	15
20-26	Blougrys skakerings (5 B) 4/2-4/12.	61

27-35	Bloupers-tint (5 PB) 8/2-6/2.	6
36-40	Bloupers-tint (5 PB) 5/2 tot 5/12.	10
41-51	Blougroen skakerings (5 GB) 8/2-3/2.	7
52-60	Blougroen skakerings (5 GB) 2/2 tot 2/6.	22
60-80	Blougrys skakerings donkergrys tot swart.	55

V. 21 BESKRYWING VAN VOETSTUKGLASUUR - slegs aangedui indien dit van die res van die voorwerp verskil:

Kode	Beskrywing	Aantal
1	Dun en blink soos nuut "stroperige" voorkoms.	112
2	Mat voorkoms.	112
3	Dik en blink (stroopkwaliteit).	101
4	Dik en blink waar die glasuur eindig.	62
5	Dun maar hoop op teen voetring waar die glasuur eindig.	31
6	Dik met luglasies.	15
8	Dik waar dit teen voetring eindig maar verweer.	38
9	Wit glasuur (ondeursigtig) met 'n mat voorkoms.	11

V. 22 AARD VAN VOETSTUK OF ONDERSTE DEEL VAN DEKSEL:

Kode	Beskrywing	Aantal
1	Ring.	532
2	Vierkant.	6
3	Ovaal.	2
4	Rond.	4
5	Drie aparte voetstukke.	3
6	Vier aparte voetstukke.	2
7	Hoekig.	4
8	Ses- tot agtkantig.	5

V. 23 LENGTE VAN DIE VOETSTUK: (buitemate) tot by basis van voorwerp. Hierdie afmetings bepaal hoe hoog die voorwerp op die voetstuk staan. Die werklike mate word op die datavorm aangedui.

Kode	Beskrywing	Aantal
1	Baie klein.	316
2	Klein.	168
3	Medium.	24
4	Medium-groot.	20
5	Groot.	17

V. 24 LENGTE VAN DIE VOETSTUK: (binne mate) tot by basis van voorwerp Hierdie afmetings bepaal die diepte van voetstuk. Die werklike mate word op die data vorm aangedui.

Kode	Afmetings	Aantal
1	2-5mm.	339
2	6-10mm.	130
3	11-15mm.	19
4	16-20mm.	24
5	21-25mm.	13

V. 25 DEURSNIT VAN DIE VOETSTUK: Die werklike gedeelte waarop die voorwerp rus. Die werklike mate word op die data vorm aangedui.

Kode	Beskrywing	Aantal
1	Baie klein.	427
2	Klein.	78
3	Medium.	26
4	Medium-groot.	16
5	Groot.	13

V. 26 DIE AARD EN HOEK OF HELLING VAN VOETSTUK:

Kode	Beskrywing	Aantal
01	Die voetstuk neig inwaarts.	75
02	Die voetstuk neig uitwaarts.	10
03	Die voetstuk is reguit gevorm maar baie dun en smal.	85
05	Aparte voetstukkie wat binnewaarts neig.	4
06	Aparte voetstukkie wat reguit gevorm is.	10
07	Die voetstuk het 'n sterk V-vorm Dik bo en dunner na onder.	54
08	Die voering is uitgesny nadat dit aangeheg is.	46
09	Die voering se onderste gedeelte is effens inwaarts gevorm.	24
11	Die voetstuk is V-vormig maar neig inwaarts.	131
13	Die voering is reguit maar hoog.	59
14	Die voering is reguit maar vlak en breed.	1
15	Die voering loop aaneen met buitewand van voorwerp, maar is aan binnekant ingesny.	5
16	Die voorwerp rus op 'n plat soliede basis.	3
17	Die voorwerp staan hoog op afsonderlike pootjies.	2
20-21	Die voetstuk is reguit, die bodem is konveks tussen die voetstuk gedeelte(na bo uitgedruk).	4
30	Die voetstuk is reguit, die bodem is konkav (na onder ingesink).	4
50	Die basis is afgeplat en vorm 'n holte in die middel (konkaaf).	3
51	Klein voorwerp rus op drie ronde balletjies (bv paddavormige kendi).	2
60	Die deksel loop effens skuins uit na die knopgedeelte. Die deel wat op die houer rus is reguit. Gevorm.	1
61	Die deksel is heeltemal plat gevorm sonder knop of handvatsel met 'n reguit gedeelte wat op die houer inpas.	3
62	Die deksel is koepelvormig met reguit deel effens inspringend sodat dit 'n ruffie vorm waar dit op die houer rus.	2
63	Die deksel is hoog gevorm met 'n duidelike kurwe en rand wat verby die gedeelte steek wat op die houer pas. Dié gedeelte is reguit en pas besonder diep in die voorwerp in.	2

V. 27 Versiering aan die buitekant van die voetstuk of om die buiterand van die deksel:

Kode	Beskrywing	Aantal
01	Dun enkele lyn.	82
02	Dun dubbele lyn.	217
03	Breë enkele lyn.	118
06	Gekartelde- of rankmotief tussen 'n enkele lyn onder en 'n dubbele lyn aan die bokant.	1
07	Enkele lyn bo met aaneenlopende golwende motief onder teen basis van voetstuk.	3
10-11	Breë enkele lyn wat ingevloei in die glasuur is.	4
12	Breë dubbele lyne ingevloei in glasuur.	5
30	Drie dubbele lyne eweredig gespaseer.	66
33	Drie dubbele lyne ingevloei in glasuur.	3
36	Enkele lyn met aaneenlopende krulle aan lyn geheg.	1
40	Aaneenlopende lobvorms.	5
48	Klassieke kruisemotief.	1
49	Afwisselende kleiner en groter golwende motiewe.	1
50	Blokkemotief of sleutelmotief, "thunder pattern".	4
60	Skulptmotief klein en groot wat inmekaar pas.	4
80	Lotus-krulmotief.	9
90	Taotie-motief.	3
94	Vierkantige langer en korter stafies wat mekaar afwissel (Sacramento).	1
95	Lotuspaneel of vakkies waarin blaas en blommotief voorkom.	4
99	Eenvormige houe kleur wat die hele voetstuk bedek.	1

V. 28 DIE KOBALT KLEURSKAKERING WAT OP DIE VOETSTUK

GEBRUIK IS: Die kleur van die voetstuk verskil dikwels van die kleur waarmee die res van die voorwerp versier is. Dit sou lig kon werp op die moontlikheid dat die voetstuk apart van die res van die voorwerp versier is deur spesialisasie wat in sekere tydperke toegepas is. Vir die beskrywende kleur van die kobalt is die H.A. Munsell kleurnotasie toegepas. Kyk V. 36.

V. 29 DIE AARD EN WYSE WAAROP DIE GLASUUR OP DIE VOORWERP VOORKOM: Die voorkoms van die glasuur van skerwe met provinsiale eienskappe is dikker en meer glasagtig as dié van die hoofonde.

Kode	Beskrywing	Aantal
1	Die voorwerp is heeltemal geglasuur, eindig net bo die voetstuk.	39
2	Die hele voorwerp is geglasuur behalwe die gedeelte van die voetstuk waarop die voorwerp rus.	356
3	Die hele voorwerp is geglasuur maar glasuur eindig oneweredig bo die voetstuk. Die bodem is geglasuur.	84
4-6	Die buitekant is geglasuur maar die voetring slegs gedeeltelik.	16
7	Die glasuur is dik opgehoop soos druppels wat afloop bokant die voetstuk. Bodem is oneweredig geglasuur.	7
8	Die glasuur is besonder dik aan die buitekant van die voetstuk, asook aan die binnekant van die voetstuk.	1
9	Voorwerp, voetstuk en bodem is ongeglasuur.	2

V. 30 TWEE OF MEER SKERWE WAT OPSIGTELIK BYMEKAAR PAS EN WAARSKYNLIK VAN DIESELFDE VOORWERP AFKOMSTIG IS: Elke skerf het sy eie unieke nommer, maar die datavorm maak voorsiening vir die nommer vir die bepaalde skerf wat by die ander skerf aanpas. TOTAAL: 72 skerwe

V. 31 AANHEGSELNOMMER WAT OPSIGTELIK BY 'N ANDER SKERF PAS: Daar word voorsiening gemaak vir die nommer van die aanhegsel. TOTAAL: 21 skerwe

V. 32 AANHEGSELFATSOEN WAT BY 'N ANDER SKERF PAS:

Kode	Beskrywing	Aantal
1-3	Voetstuk.	5
4	Deksel.	8
5	Handvatsel.	3
6	Tuit.	2
7	Lipgedeelte.	3

V. 33 AFWERKING EN BESKRYWING VAN DIE AANHEGSEL:

Kode	Beskrywing	Aantal
01-09	Aanhegsel, glad afgewerk maar onbekend of dit tuit, handvatsel ens is.	5
10-23	Aanhegsel bestaande uit 'n taotie-gesig.	2
60	Handvatsel in die vorm van 'n dier.	1
61	Handvatsel wat gegroef is.	1
79	Deksel, rond en plat.	1
80	Deksel hoog gerond.	4
82	Deksel met kurwe na buite.	4
83	Deksel – hoekig.	1
84	Gevormde deksel – gegolf.	2
85	Beenvormige handvatsel van deksel “ingot” vorm?	1

V. 34 GEPARSDE VORMS (MOULDED SHAPES): Voorwerpe wat in 'n hout- of ander vorm ingedruk is om 'n patroon te vorm.

Kode	Beskrywing	Aantal
1	Modellerings wat gevorm is deurdat klei in 'n drukvorm ingedruk is sodat 'n patroon daarop afdruk.	33
3	Aangehegte versierings van een of ander aard (bv die losstaande vissie in 'n kommetjie).	12
4	Voorwerp wat in 'n drukvorm gevorm is.	142
5	Gemodelleerde aanhegselfatsoene soos handvatsels of die knop bo-op 'n deksel.	15
6	Radiale insnydings met 'n skerp voorwerp onder die voetring van 'n voorwerp.	2
7	Ongelyke riwwe op die wand, gevorm wanneer die voorwerp op 'n wiel gemaak is en nie heeltemal glad afgewerk is nie.	34
8-9	Sirkelvormige merke wat gevorm is tydens die afwerking van die voorwerp (onwillekeurig).	3

V. 35 TOEVALLIGE ONSUIWERHEDE OP DIE GLASUUR-OPPERVLAK VAN DIE VOORWERP:

Kode	Beskrywing	Aantal
01	Swart spikkels in glasuur wat veroorsaak is deur kobaltoksiede wat nie fyn genoeg gemaal is nie "Heaped and piled"-voorkoms?	8
02	Ysteroksiede wat toevallige merke gelaat het tydens die bakproses.	7
03	Glasuurdrupele.	4
04	Glasuurkrake.	18
05-7	Ysteroksiede wat op die rand gevorm is.	57
08	Oneweredige oppervlak van die glasuur.	4
9-10	Kombinasie van ysteroksiede en "pinholes" in die glasuur.	4
11	Lemoenskilvoorkoms van die glasuuroppervlak.	6
12	Kombinasie van lemoenskil-voorkoms en krakies in die glasuur.	5
13	Kombinasie van 01, 02 en 03.	4
14	Kombinasie van 06 en 08.	8
15	Kombinasie van 01, 02 en 08.	5
16	Kombinasie van 10 en 11.	5
17	Kombinasie van 10, 11 en 05.	6
18-19	Kombinasie van 10, 11 en 08.	14
20	Kombinasie van 12 en 05.	7
23	Een diep kraak in die kleiliggam onder glasuur sodat die glasuurbedekking dit opvul.	3
27	Dik glasuur met kobalt ingevloei in die glasuur.	15
28-29	Kobalt riwwe in die glasuur wat op die oppervlak gevoel kan word.	12
30-32	Kobalt wat ingevloei is in glasuur slegs by die boonste rand van voorwerp.	15
40-44	Oneweredige oppervlak van dik glasuur.	11
45	Kombinasie van 29 en 40 + Kombinasie van 08 en 40.	11
47	Kombinasie van 08, 32 en 40.	5
50-55	Kombinasie van 05 en 29 + Kombinasie van 05 en 26.	5
57	Lugborrels (klein) in die glasuur om die rand alleen.	4
60-63	Ingevloede voorkoms van kobalt in glasuur sodat motief byna onherkenbaar is.	9
64	Glasuurkrakies en lugborrels oor hele glasuur-oppervlak.	3
65-69	Kleikorrels en/of sand wat in glasuur opgeneem is.	11
70-72	Dik glasuur-rand gevorm net onder die boonste rand van die voorwerp.	3
73-75	Twee stukke porselein wat teenmekaar vasgesmelt het.	2
76-77	Onbekende swart kol op die glasuur.	1
78	Twee groot gedeeltes wat nie deur glasuur bedek is nie met dik glasuurband wat rondom voet opdam.	8
80	Vyf klein areas onbedek deur glasuur, pienk gekleur as gevolg van ysteroksiede teenwoordig.	2
81-82	Soos een groot lugborrel wat gebars het en deel van klei oop gelaat het.	11
83-84	Rand plek-plek onbedek deur glasuur sg. "Moth eaten"-voorkoms (by kraakstyl).	4
85	Baie onsuiverhede teenwoordig, sand in glasuur, ysteroksiedkolle, lublasies.	1
89	Linnetekstuur van glasuur.	4
90	Gedeelte reg onderkant rand is ongeglasuur gelaat.	4
91-94	Sterk ysteroksiedverkleuring waar glasuur ophou.	1
95	'n Besonder groot gedeelte op wand wat nie deur glasuur bedek is nie.	8
96-99	'n Groot gedeelte van voering onbedek deur glasuur met sterk oranje verkleuring van ysteroksied.	13

V. 36 KOBALT-SKAKERING VOLGENS DIE "MUNSELL COLOR CHART".¹

Kode	Beskrywing	Aantal
01-03	Grysblou-tint (5 B) 8/2.	13
06-08	Blou-tint (5B) 7/4, 7/6, en 7/8.	8
09-12	Blou-tint (5B) 6/2, 6/4, 6/6 en 6/8.	48
13-15	Blougrys-tint (5B) 5/2 en 5/4.	130
16-19	Blougrys-tint (5B) 5/6, 5/8, 5/10 en 5/12.	33
20-	Blougrys-tint (5B) 4/2.	53
22	Blougrys-tint (5B) 4/4.	484
23	Blougrys-tint (5B) 4/6.	96
24-26	Blougrys-tint (5B) 4/8, 4/10 en 4/12.	59
27-29	Persblou-tint (5PB) 8/2, 8/4 en 8/6.	42
30-34	Persblou-tint (5PB) 7/2, 7/4 7/6 7/8.	6
35-40	Persblou-tint (5PB) 5/2, 5/4, 5/6, 5/8, 5/10 en 5/12.	41
41-49	Groenblou-tint (5 GB) 4/2, 5/4, 5/6 en 2/4	11
50	Kombinasie, geskakeer (5 B) 4/8 en 6/4	15
51	Kombinasie (5B) - 4/6 + 5/6.	23

¹ A.H. Munsell, *A Color Notation; an illustrated system defining all colors and their relations by measured scales of hue, value and chroma.*

53-55	Kombinasie (5B) 3/6 + 7/6, 5/6 + 4/8, en 5/2 + 4/2. (tipies van Kraakporseleinware).	21
56	Kombinasie (5B) 3/8 + 3/6 (tipies van Swatow).	3
57	Perserige-tint (5PB) 3/10.	14
58	Sterk blou-tint (5B 2/2).	11
59	Sterk blou-tint (5B 3/2).	27
60	Sterk blou-tint (5B 3/4).	182
61	Sterk blou-tint (5B 3/6).	242
62-63	Sterk blou-tint (5B) 2/4 en 2/6.	66
64	Sterk blou-tint (5B) 2/2.	3
65	Kombinasie (5B) 5/4 + 3/4.	25
66	Kombinasie (5B) 6/2 + 6/6.	8
67	Persblou-tint (5PB) 4/2.	8
68	Kombinasie (5PB) 4/4 + 4/6.	48
69	Persblou-tint (5PB) 2/8.	8
70	Persblou-tint (5PB) 4/6.	27
71	Persblou-tint (5PB) 4/8.	18
72	Persblou-tint (5PB) 3/8.	28
73	Persblou-tint (5PB) 3/6.	30
74	Persblou-tint (5PB) 2/6.	11
75	Besondere kleurkombinasies (5PB) 5/12 + 4/12.	7
76	Kombinasie (5B) 6/8 + 3/4.	1
77	Kombinasie (5B) 7/6 + 4/6.	1
78	Kombinasie (5B) 4/6 + 7/4.	9
79	Kombinasie (5PB) 6/2 + 3/6.	4
80	Kombinasie (5PB) 5/6 + 3/6.	16
81	Kombinasie (5B) 6/6 + 4/6.	33
82	Kombinasie (5B) 2/6 + 5/4.	16
83	Kombinasie (5B) 4/4 + 3/4.	37
84	Kombinasie (5B) 4/6 + 3/6.	24
85	Kombinasie (5B) 3/2 + 5/2.	6
86	Kombinasie (5B) 3/10 + 4/10.	4
87	Kombinasie (5B) 3/6 + 5/6.	18
88	Kombinasie (5B) 4/6 + 6/4.	12
89	Kombinasie (5B) 5/4 + 7/4 en (5B) 7/4 + 4/4.	2
91	Kombinasie (5B) 4/8 + 3/8.	12
92	Kombinasie (5B) 5/2 + 3/2.	1
93	Kombinasie (5B) 4/4 + 3/4.	12
94	Kombinasie (5B) 3/6 + 2/6.	8
95	Kombinasie (5B) 3/4 + 2/4.	2
96	Kombinasie (5B) 6/6 + 5/6.	3
97	Kombinasie (5B) 7/2 + 4/4.	2
98	Kombinasie (5B) 6/4 + 4/4.	19
99	Kombinasie (5B) 3/10 + 5/10.	2

V. 37 VERSIERINGSPOSISIE: (van toepassing op die aanhegself)

Kode	Beskrywing	Aantal
01-03	Eenvormige blou kobalt op knop of handvatself.	1000
03-60	Versieringsmotief op deksel self.	455
60-70	Eenvormige blou kobalt op knop of handvatself.	8
70-80	Versiering op tuite.	4
80-90	Versiering op lip.	26

V. 38 VERSIERINGSTYL:

Kode	Beskrywing	Aantal
01	Besondere fyn lyntekening alleen.	30
02-07	Besondere fyn lyntekening met "wash" netjies binne die lyne.	880
08-10	Besondere fyn lyntekening netjies maar met "wash" effens oor die lyne.	714
11-14	Besondere fyn lyntekening met "wash" onnet oor lyne.	225
15	Medium lyntekening met "wash" oor lyne.	16
16-17	Vrye styl tekening, netjies sonder "wash".	5
18-22	Vrye styl tekening lyn wissel van dik na dun, onnet sonder "wash".	12
45-50	Hele motief ingevloei, byna onherkenbaar.	5
51	Die lyntekening is netjies maar die "wash" is ingevloei.	6
52	Besondere fyn lyntekening met "wash" ten dele in glasuur ingevloei.	3
53	Medium lyn en "wash" met slegs randmotief ingevloei.	7
54	Medium lyn en "wash" buite met onnet donker lyntekening binne.	7
55	Baie growwe lyntekening en donker "wash" in baie dik glasuur ingevloei.	55

56	Baie growwe lyntekening en donker "wash" oor lyne.	21
61	Vrye styl tekening met "wash" oor lyne.	40
80	Groot stuk slegs met blou kobalt.	7
81-91	Kobalt as agtergrond met wit motief (omgekeerd van gewone) baie netjies.	12

V. 39 KLEURSKAKERING VAN TEKENLYN EN "WASH":

Kode	Beskrywing	Aantal
01	Ligte blou lyn alleen, netjies geskilder.	31
02	Ligte blou lyn en ligter "wash".	67
03	Ligte blou lyn en ligte blou lyn (dieselfde skakering).	25
04	Medium blou lyn alleen.	99
05	Medium blou lyn en baie ligte "wash" (tipies van kraakstyl).	56
06	Medium blou lyn en ligter "wash".	433
07	Medium blou lyn en medium blou "wash" (dieselfde skakering).	273
08	Helder blou lyn alleen.	65
09	Helder blou lyn en ligter "wash".	345
10	Helder blou lyn en helder blou "wash" (dieselfde skakering).	137
11	Skakering van 3 of meer kleure blou.	11
12	Donker blou lyn alleen.	123
13	Donker blou lyn met baie ligte "wash".	30
14	Donker blou lyn en medium "wash".	106
15	Donker blou lyn en donker blou "wash".	51
16	Swart lyn alleen.	5
17	Bruinerige lyn (misfired kleur?).	1
18	Dowwe gryserige lyn alleen.	4
19	Dowwe swart lyn afgewissel met gryserige lyn en "wash".	6
20	Ligte blou lyn aan een kant met gryserige lyn aan ander kant.	1
21	Donker inkerige lyn van motief met ligte blou randmotief.	1
22	Helder blou lyn en "wash" in dele met vrugte en blomme baie lig.	20
23	Dowwe grys lyn en "wash".	6
24	Inkerige lyn, ingevloei met oneweredige kleurskakering.	15
25	Helder blou lyn met donker inkerige "wash", ingevloei.	2
26	Donkerblou lyn teen ligter blou agtergrond.	1
27	Medium lyn, ingevloei.	13
28-29	Besonder helder blou lyn met "wash" gesmeer ("smudged") geskakee.	6
30	Dowwe inkerige lyn en wash gesmeer ("smudged").	8
31	Grys-blou tekening, gestileer met wash slegs in dele ingevul geskakee.	8
32	Baie ligte lyn met wash in suiwer kleur, geskakee.	6
33	Drie skakerings – donker lyn, ligte "wash" met helder blou aksente.	56
34	Drie skakerings, lig na donker in blaarmotiewe.	6
35-39	Twee skakerings donker lyn en "wash" met binnekant van blomme baie ligter blou "wash".	7
40-49	Groot agtergrond in ligte eweredige blou "wash" met landskap in twee donkerder skakerings.	2
50-59	Donker lyn en "wash" maar voetringmotief is baie ligter.	18
60-61	Los tekenlyn met breë kwashale oor tekenlyn (groot vaas Sardiniëbaai).	6
80-90	Donkerblou lyntekening en agtergrond egalig blou met ligter "wash" in die motief.	12

V. 40 VERSIERINGSMOTIEWE:

Alle motiewe wat hieronder gelys is, is nie noodwendig op die datalys opgeneem nie. Dit was 'n onbegonne taak om elke motief te prosesseer. Die probleem is dat die motiewe wat aan die buitekant van 'n voorwerp voorkom, verskil van die motief aan die binnekant. Baie van die motiewe toon variasies van 'n sekere standaardmotief. Hierdie variasies mag dalk lig werp op sekere styltendense wat by 'n bepaalde oond of groep oonde, voorkom, of dit mag selfs 'n tendens wees van een besondere kunstenaar. Om vas te stel of hierdie tendense in meer as een motief voorkom, is ook die afwykings van standaardmotiewe aangeteken. Soveel motiewe as moontlik, is beskryf. Waar daar 'n X tussen die motiewe voorkom, verwys dit na die motief aan die teenkant van die skerf. Illustrasies van sommige van die motiewe wat in hierdie lys vervat is, volg hierna.

Randmotiewe		
Kode	Beskrywing	Aantal
0001	Enkel- of dubbellyn alleenlik.	15
0002	Diamant-kruismotief.	1
0003	Diamantmotief met kolletjie i.p.v. kruis.	1
0005	Diamantmotief binne met herhalende stippels.	1
0006	Diamantmotief afgewissel met halwe sirkel.	
0007	Los kruisimotief.	
0008	Netjiese skulpmotief.	2
0009	"Thunder"-motief – blokkies binne-in blokkies.	
0010	Langwerpige sleutelmotief, verbind ("thunder"-motief).	
0011	Sleutelmotief, verbind. Twee variasies kom voor.	
0012	Vol diamant en swastika motief. Herhalende.	
0013	"Hook-and-bracket"-motief.	
0014	"Hooks" in spieëlbeeld.	
0015	Sirkels met diamantvorm op blou agtergrond.	2
0016	"Thunder"-motief. Losstaande blokkies binne blokkies.	1
0017	Veeragtige kwashale ("Sweeping strokes"). Drie tot vier na links en drie tot vier na regs.	
0018	Arabeskhakies. Los geteken.	2
0019	Kruisie-en-kolletjiemotief.	
0020	Vierkante afgewissel met hakies.	
0021	Krul met kol in middel.	1
0022	Vloeiende golwende lyne binne dubbellyne.	
0023	Gelobde patrone met twee kleiner lobbe en puntjie bo-op "cloud and thunder fret."	10
0024	Soos 23 maar omgekeerde "cloud and thunder fret".	
0025	Diamant en swastikamotief.	
0026	Krulle wat boontoe wys, almal in dieselfde rigting binne twee lyne.	
0027	Aaneenlopende "thunder"- motief na links.	
0028	Aaneenlopende "thunder"- motief na links soms verdeel deur dubbellyn.	3
0029	Aaneenlopende "thunder"- motief na links. X Sirkel en kruisimotief. Netjies.	5
0030	Groot lobbe afgewissel met kleiner omgekeerde lobbe.	
0031	Skuins vertikale blare groot en klein wat oorvleuel.	
0032	Skuins vertikale blare gekartel naas mekaar.	
0033	Soos 0,032 maar kleiner en netjieser.	
0034	Golwe, groot en klein met kolle en diamante X kruisimotief.	7
0035	Losgetekende hale binne twee lyne.	3
0036	Boedhistiese embleme. X Waterplante binne lyne.	
0037	Wolkmotief binne lyne.	
0038	Losgetekende wolkmotief binne lyne. (provinsiaal?)	1
0039	Aaneenlopende skulpmotief. Netjies.	
0040	Gelobde motief. Twee lae opmekaar binne lyne.	
0041	Branders met kolletjies binne lyne.	
0042	"Serpentine"-branders en veeragtige lyne binne lyne. (provinsiaal?)	
0043	Vrye styl losgetekende branders. (provinsiaal?)	
0044	Gelobde branders en kolle binne twee lyne.	1
0045	Lotus-paneel wat ondertoe wys.	
0046	Lotus-paneel wat boontoe wys.	1
0047	"Ruyi"-kopmotief binne twee lyne.	
0048	Gestileerde "ruyi"-kop met kolletjie en veeragtige lyne binne dubbellyn.	
0049	Gestileerde "ruyi"-kop met ronde kop afgewissel met hakies.	
0050	"Ruyi"-kop met puntjie na bo.	1

0051	“Ruyi”-kop met gepunte kante.	
0052	Dubbele “ruyi”-kop.	
0053	Dubbele “ruyi”-kop en dubbele sirkel gekombineerd.	3
0054	“Trefails” Drie sirkels opmekaar gestapel.	
0055	Wolkekraagmotief afgewissel met diamantmotief.	2
0056	Blaarpaneel afgewissel met diamantmotief.	3
0057	Klassieke rankmotief. X Wolkekraagmotief.	1
0058	Wolkekraagmotief. X Dubbele lyn.	1
0059	Diamant-kruisemotief. X Vryestyl krulmotief.	
0060	Eenvoudige klassieke-krulmotief binne twee lyne.	
0061	Arabeskrankmotief. X Diamant-kruisemotief.	11
0062	“Lambrequins”. X Geskulpte golwe.	
0063	Driedubbele golwende geskulpte motiewe met kolletjie. X Krulmotief.	1
0064	Besonder groot gestileerde “ruyi”-kop met ronde kop, wys na bo. X Skoon.	
0065	“Ruyi”-kop en hakies met kolletjie sonder lyne wys na bo.	
0066	Gestileerde “ruyi”-kop (geen hakies) met kolletjie sonder lyne wys na onder.	
0067	Simmetriese golwende lyne met lotusblaar binne elke golf.	
0068	Vier geskulpte lyne bo-op mekaar. X Skoon.	1
0069	Lusse aaneenlopend sonder lyne.	
0070	Lotuspaneel. X “False gadroons” binne lyne.	
0071	Gestileerde lotuspaneel. X “False gadroons” binne lyne.	
0072	Lotuskrulle en -blare binne lyne.	3
0073	Gestileerde lotuskrulle en -blare binne lyne.	1
0074	Vrye styl lotuskrulle met blare sonder lyne.	

Klassieke lotus-en krulmotiewe

0075	Enkele krulmotief.	1
0076	Arabeskrulle blare en blomknop gekombineerd.	
0077	Klassieke arabeskrulle en blomknop.	2
0078	Klassieke arabeskrulle met blom en knop. X Klassieke krul.	1
0079	Klassieke arabeskrulle met knop en klein krul aan knop geheg.	
0080	Klassieke krulmotief. X “Trefail” binne golwende motief.	7
0081	Twee arabeskrulle bo dubbele lyne met drie lusse onder lyn.	
0082	Twee arabeskrulle op afgewissel met lyne wat kruis.	
0083	Twee arabeskrulle en knop met “elaborate scroll extension”.	
0084	Twee arabeskrulle met veelvuldige knoppe.	
0085	Krulmotief na regs. X Hakiemotief vier na links en vier na regs met diamant in middel.	20
0086	S-krul afgewissel na onder en na bo.	
0087	Gelobde motief. X Hakies na links afgewissel met hakies na regs om los diamant te vorm.	17
0088	Los 777-motief. X Skoon.	7
0089	Breë getekende lotuskrul-motief met blou agtergrond.	2

Juwele- en skubmotief

0090	Diamant-en-kruisemotief met juwele aan enkellyn daaronder.	
0091	Klassieke geometriese randmotief. X Skoon. (Madre de Deus)	3
0092	Klassieke geometriese randmotief. X Ongeordende geometriese motief.	5
0093	Herhalende skubpaneel-motief.	2
0094	Klassieke geometriese randmotief en “ruyi”-kop. X Skoon.	1
0095	Skuinslyne van links na regs afgewissel met kol. X Skuinslyn met twee tot drie kolle los strepe.	1
0096	Gestileerde “ruyi”-kop. X Los vrygetekende blaarmotief.	
0097	Kruisgeaseerde lyne randmotief. X Skoon.	2
0098	Besondere groot randmotief van kruisarsering binne hakies. X Aaneenlopende krulmotief.	7
0099	Besondere groot kruisemotief wit kruis op blou kruis met blou kruis in middel daarvan.	
0100	Aaneenlopende kruise binne twee enkele lyne. (provinsiaal?)	3
0101	Los golwende motiewe met blou “wash” ingevul weerskante van rand.	
0102	Dubbellyne. X Kol wat deur twee lyne verbind is. (nuwe motief?) ²	8
0103	Driedubbele lyne weerskante van rand gekombineer met wuiwende lyne.	18
0104	Twee dik geverfde wuiwende lyne.	
0105	Drie dik geverfde wuiwende lyne.	
0106	Een besonder dik geverfde band om rand.	1
0107	Twee dik geverfde bande om rand.	
0108	Drie dik geverfde bande om rand.	
0109	Los dik geverfde wuiwende lyn om rand. X Enkel reguit lyn.	
0110	Los dik geverfde wuiwende lyn om rand. X Dubbele reguit lyne.	
0111	Bogies wat mekaar kruis binne twee enkel lyne. X Los Z-lyne binne twee lyne.	4

² Hierdie motief is die enigste van sy soort wat gevind is, en is ook nie in ander versamelings opgemerk nie. (Turner-versameling Haga-Haga)

0112	Gestileerde lotuskruilmotief X Dubbele lyn.	6
0113	Wuiwende lyne wat mekaar raak om ovaalpaneel te vorm. ³	1
0114	Gevormde ontwerp wat met "wash" ingeverf is.	1
0115	Gestileerde los blomme bo en onder tussen twee lyne. X Krulle van regs na links.	2
0116	Kruisies tussen twee lyne. X Kolle tussen twee lyne. ⁴	1
0117	Los blomme soos 0,115 omraam deur skuinslyne. X Dubbele lyne.	2
0118	Kruise afgewissel met klassieke kruismotief met dubbele lyn bo en enkel lyn onder. X "Ruyi"-kop en "trefoil"-kombinasie ook met dubbellyn bo en enkellyne onder.	1
0119	Ongeïdentifiseerde motiewe-baie klein losseryge lyne.	7
0120	Klassieke kruismotief. X "Trefoils" of gestileerde blomme binne hakies verbind deur bogies.	3
0121	Klassieke kruismotief. X Klassieke sleutelmotief.	4
0122	Klassieke kruismotief. X Skuins wolkemotief van links na regs geskei deur kolle binne enkellyne.	3
0123	Dubbellyne. X Krulbogies met kol hangende aan enkellyn.	7
0124	Enkel gestileerde lotuskruil van regs na links. X Skuins wolkemotief van regs na links, geskei deur kolle.	3
0125	Klassieke kruismotief binne enkellyne. X Dubbele lyne. ⁵	52
0126	Gestileerde lotuskruil soos 0,124. X Dubbele lyn. ⁶	2
0127	Klassieke kruismotief. X Enkellyn. ⁷	1
0128	Klassieke kruismotief. X Klein gestileerde blommetjies aan fyn aaneenlopende krullende takkies. ⁸	1
0129	Klassieke sleutelmotief afgewisselend van links na regs en van regs na links.	5
0130	Dubbele lyne weerskante.	1
0131	Klassieke kruismotief. X Gestileerde "trefoil"-motief wat bo en onder mekaar afgewissel.	2
0132	Drie hakies wat afgewisselend van links na regs en van regs na links geteken is tussen enkele lyne. X Los getekende aaneenlopende boë sonder lyne. ⁹	9
0133	Aaneenlopende M-motief sonder lyne wat dit afbaken. ¹⁰	
0134	Lotuskruilmotief, gestileerd sonder afgebakende lyne. X "Zigzag"-motief tussen twee enkellyne.	5
0135	Lotuskruilmotief, onegalig en los geteken sonder afgebakende lyne. X Los getekende lyne sonder dat dit op 'n herkenbare motief dui.	2
0136	Groot lotuskruille van regs na links wat eindig met kol in middel. Albei kante van rand. ¹¹	6
0138	Enkellyn gevolg deur 'n dubbellyn gevolg deur 'n geriffelde lyn.	1
0139	Drie hakies weerskante met kolletjie in middel. X Onreëlmatige kappies tussen twee enkellyne.	9
0140	Sleutelmotief. X Lotusblaarrank.	
0141	Eenvoudige klassieke kruil op kant asook kant van deksel.	1
0142	Kruilrank met klein blaartjies weerskante.	5
0143	Klassieke kruismotief. X Klassieke rankmotief.	6
0144	Gestileerde kroonblaarmotief met meeldrade. X Fungi-kruilmotief.	32
0145	Spiraal kruille. X Dubbellyn. (provinsiaal?)	1
0146	Spiraal kruille. X Gestileerde kroonblaarmotief met meeldrade.	2
0147	Gestileerde kroonblaarmotief met meeldrade. X Klassieke kruismotief met bykomende lyn in kruis	2
0148	Gestileerde kroonblaarmotief met meeldrade. X Dubbellyne.	1
0149	Klassieke kruismotief. X Vrstyl lotuskruille (São Bento).	2
0150	Klassieke kruismotief. X Arabeskkruille met hakie tussen in, baie ru.	4
0151	Drie hakies weerskante van kolletjie. X Los spiraal kruille. (prov).	1
0152	Klassieke kruil. X Besonder netjiese bogies op donkerblou agtergrond.	3
0153	Klassieke kruil besonder netjies.	
0154	Klassieke kruil. X Oneweredige boë op donker agtergrond. (breë motief).	2
0155	Klein ronde lotusblaar frontaal.	
0156	Medium lotusblaar frontaal.	
0157	Groot lotusblaar frontaal.	
0158	Lotuskruil-motief.	
0159	Klassieke kruismotief. X Lotuskruilmotief. (groot)	1
0169	Takkie met vrugte en blare tussen twee lyne.	1
0170	Klein enkelblare perske of pruim.	4
0171	Medium enkelblare.	3
0172	Groot enkelblare, twee of drie aan 'n takkie.	2
0173	Klein getande blare.	1
0174	Medium getande blare.	1
0175	Saamgestelde blare in 'n rits.	1

³ Hierdie motiewe kom veral op handvatsels voor.

⁴ Hierdie motiewe kom slegs by skerwe met provinsiale voorkoms voor.

⁵ Hierdie motief is klein en buitengewoon netjies en fyn geteken wat dui op voorwerpe van imperiale kwaliteit en kom slegs in 'n paar skerwe voor.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

⁹ Die los vry tekenstyl en die kleur van die kobalt wat wissel dui op provinsiale ware.

¹⁰ Hierdie motief is van toepassing op basis net bo standring.

¹¹ Dié motiewe dui op provinsiale voorwerpe.

0178	Lang enkelblare ("plains leaves").	1
0179	Besondere fyn dennenaalde. X Klassieke kruismotief.	6
0180	Medium dennenaalde. X Klassieke kruismotief.	2
0181	Groot dennenaalde. X Klassieke kruismotief.	1
0185	Driepunt blare.	19
0187	Saamgestelde blare met krulle. X Klassieke kruismotief, besonder fyn geskilder.	1
0188	Naaldagtige blare tussen ander klein blare, besonder fyn geskilder.	1
0189	Groepies vierpuntblare.	1
0191	Vyfpuntblare. X Klassieke kruismotief, besonder fyn geskilder.	2
0193	Saamgestelde blare. X Klassieke kruismotief, medium.	1
0194	Lotuskruismotief. X Gestileerde brander plus kolletjie.	2
0195	Lotuskruismotief. X Klassieke kruismotief, fyn geskilder.	1
0196	Blaarmotief, klein. X Klassieke kruismotief, medium.	1
0197	Blaarmotief, klein. X Klassieke kruismotief, groot.	3
0198	Klassieke kruismotief, medium. X Blaarmotief met blomme, klein.	3
0199	Driepuntblare wat mekaar oorkruis, medium.	2
0200	Saamgestelde blaar, groot.	1
0202	"Serpentine" brandermotief tussen lyne, medium. X Veermotief, medium.	1
0203	Varingmotief om bottelnek.	4
0204	Bamboesblare, klein. X Aaneenlopende kruismotief, medium.	1
0205	Bamboesblare, klein. X Skuinslyn met drie kolletjies, medium.	
0206	Naaldagtige blaartjies, besonder fyn.	3
0207	Bamboesblare onderstebo aan dubbellyn, klein. X Klassieke kruismotief.	11
0208	Bamboesblare, besonder fyn.	10
0209	Lotusblaar sy-aansig. X Gestileerde kruismotief.	1
0211	Klassieke kruismotief met klein blaartjies.	2
0212	Pylpunt, klein.	1
0213	Pylpunte, medium.	
0214	Fungus tussen blare, medium. X Klassiek kruismotief, medium.	3
0215	Drie kolletjies met hakies weerskante en blare, klein, op handvat.	
0219	Artimissiblaar as deel van randmotief.	1
0220	Naaldagtigeblare wat skuins lê. X Dieselfde, medium.	1
0221	Groot blaarmotief op groot voorwerp.	6
0222	Blare in 'n ry, klein.	1
0223	Rits dubbel blare aan stingel, klein.	1
0224	Perske tak met klein blaartjies, besonder fyn.	2
0225	Varingblare, klein.	1
0226	Akkerblare, medium.	1
0227	Verskeidenheid van blare, ook dennetakkies as sentrale motief, besonder fyn.	17
0228	Klassieke kruismotief met onder, Arabiese inskripsie in enkel sirkel. X Skulprandmotief, besonder fyn.	1
0229	Lotuskruis blomknop en blaar. X Drie-dubbele lyn.	2
0230	Lotuskruis met blomknop onder geskulpte rand op deksel, medium.	1
0232	Twee lotuskruis met klein blaartjie op die punte en blomknop. X "Ruyi"-kopmotief.	2
0233	Twee lotuskruis met klein blaartjie op die punte en blomknop. X "Ruyi"-kopmotief as basismotief.	2
0234	Twee lotuskruis met klein blaartjie op die punte en blomknop. X "Ruyi"-kopmotief as randmotief. Los geteken.	1
0235	Twee lotuskruis met lotusblaar en blomknop. X "Ruyi"-kop as randmotief, onnet (provinsiaal).	4
0236	Twee lotuskruis met lotusblaar en blomknop. X Enkellyn.	5
0237	Twee lotuskruis met lotusblaar en blomknop. X Dubbellyn.	1
0238	Aaneenlopende kruismotief tussen dubbellyne op rand en basis. X Dieselfde.	1
0240	Klassieke kruismotief, groot. X Lotuskruis, groot op groot voorwerp.	2
0241	Klassieke kruismotief, medium. X Lotuskruis, medium, herhaal op buitewand.	5
0242	Enkelblare sonder buitelyne, groot (provinsiaal).	1
0243	Enkelblare sonder buitelyne, medium (provinsiaal).	1
0245	Drie lyne op rand en basis met lotus kruismotief. X Groot kruis met lotusblaar aan binnewand.	1
0246	Klassieke kruismotief. X Gestileerde blom motief op donkerblou agtergrond, besonder netjies.	2
0247	Lotuskruis, klein. X Randmotief ingevloei onherkenbaar.	
0249	Klassieke kruismotief. X Dubbellyn met lotusblomme aan buitekant van wand.	3
0251	Dubbellyn bo pioenrose, buiteblare blou, binneblare wit, medium.	2
0256	Krisantmotief met gepunte blare op bodem van bakkie, medium.	1
0257	Krisantmotief met gepunte blare op bodem van bakkie, medium. X Wolkekruis-motiewe en blare.	2
0259	Pioenroos in deursnit met kort meel drade op ovaalvorm, medium.	2
0260	Pioenroos in deursnit met kort meel drade op ovaalvorm, groot. X Vyfpunt blare.	3
0261	Pioenroos met blare wat afhang sonder meel drade, klein.	3
0262	Pioenroos met kort krullende blare plus driepunt blare. X Lotuskruismotief, medium.	1
0263	Lotuskruismotief met pioenrose tussen in. X Driepunt blare, medium.	4
0264	Gestileerde pioenroos aan spiraal kruis aan binnekant. X Driepunt blare.	1
0265	Gestileerde pioenroos met vier blare plus vyf sirkels in middel. X Blare, medium.	1
0267	Drie pioenrose met gekartelde blare, klein en fyn.	1

0268	Pioenrooskroonblare geskakeer van donker na lig op punte, besonder fyn.	5
0269	Pioenrose met kort gekartelde kroonblare bokant klassieke sleutelmotief, medium.	1
0270	Pioenrose, een wit en een blou tussen blare met puntagtige botsels.	
0271	Lotusblom gestileer met ranke en gekartelde blare, medium.	1
0272	Lotusblom gestileer, groot.	1
0274	Gestileerde lotusblom met kort gepunte blare om klein sirkel op blou.	1
0275	Gestileerde lotusblom plus krulle, lyn tekening.	1
0277	Gestileerde lotusblom met lang gepunte blare. X Krisant om 'n spiraal, medium.	4
0278	Gestileerde lotusblom met gestileerde pioenroos.	1
0280	Ranke met vyfpunt blare rondom buitewand.	3
0282	Lotusblomme aan ranke, klein. X Wolkekrul-motiewe.	5
0283	Gestileerde lotusblom om diamant en sirkelvorm met ranke, fyn.	6
0284	Gestileerde lotusblomme en ranke onder dubbellyn, medium.	7
0285	Gestileerde lotusblomme aan ranke, besonder fyn.	7
0287	Gestileerde lotusblomme asook ander blomme aan ranke, groot, fyn geteken.	1
0288	Lotusblom, besonder fyn uitgebeeld. Klein.	1
0289	Lotusblom met klein sirkels tussen in, medium. X Lotus-saad.	1
0292	Gestileerde lotusblom met ranke. X Twee bande met lotusmotief, groot.	1
0294	Gestileerde lotusblom met "fenghua"-stert. X Klassieke kruismotief.	1
0295	Klassieke krulmotiewe, twee bande.	1
0297	Gekompliseerde lotuskrul met blomme, groot. X Band met lotuskrul.	2
0298	Arabeskrulle met lotusknop en blare, fyn (wand).	1
0299	Arabeskranke in bodem, medium.	10
0300	Lotuskrul onder driebubbele lyn oor hele wand. X Driebubbele lyn.	2
0301	Lotuskrul met vyfpuntblare, medium.	1
0302	Lotuskrul in dubbelsirkel oop voerting.	1
0303	Lotuskrul onder dubbellyn. X Klassieke kruismotief, besonder fyn.	5
0304	Lotuskrul met gestileerde lotusblomme. X Klassieke kruismotief, medium.	12
0305	Klassieke kruismotief variasie met pruimbloeisels en bamboesblare. X Gestileerde astermotief met fyn blare, besonder fyn.	2
0306	Dubbellyn met pruimbloeisels en bamboesblare. X Klein diertjie.	1
0307	Pioenroos aan rank.	3
0310	Aaneenlopende lotuskrulmotief met gekartelde blare met gestileerde lotusblomme fyn. X Merk.	3
0311	Ingewikkelde lotuskrulmotief. X Gestileerde lotusblomme.	2
0312	Dubbele lotusranke met gekartelde blare, besonder fyn en netjies.	2
0313	Dubbele lotusranke met gekartelde blare, medium.	1
0314	Gestileerde lotusblomme en ranke bo-aan rand van klein vaas, besonder klein motief.	1
0315	Aaneenlopende spiraal krulle.	1
0316	Dubbel sirkel met skub-motief.	1
0317	Klein kolletjies onder 'n dubbellyn.	1
0318	Dubbele boë met bamboesblare onder met lotusranke bo.	1
0319	Besondere fyn motief in bodem.	1
0321	Lotusblaar motief, breed. X "Fenghua"-stert.	1
0322	Vertikale ritse met blare, fyn.	1
0323	Dubbele krulle op donkerblou agtergrond, besonder fyn.	1
0324	Lotuskrulmotief, driepunt blare met enkelblare, fyn.	5
0325	Blaarrank-motief tussen twee lyne aan kant van deksel.	4
0326	Enkelblaar-motiewe aan rank met driepunt-blare onder enkellyn, fyn.	1
0327	Enkelblaar-motiewe aan rank met driepunt-blare onder enkellyn, medium.	2
0328	"Trefols" met klein blaartjies onder dubbellyn, besonder fyn.	2
0330	Lotuskrulmotief. X Merk, onbekend.	1
0331	Gestileerde blom om sirkel plus lotuskrul. X Lotusrank, medium.	1
0332	Lotusrankmotief met ekstra blaar op linkerkrul, medium.	12
0333	Lotusrankmotief met ekstra blaar op linkerkrul, fyn.	1
0334	Lotusrank, groot.	1
0336	Vier gekompliseerde lotuskrulle.	1
0337	Dubbele lotuskrul met fyn blaartjies aan een kant, groot.	1
0340	Pioenroos onder dubbellyn, groot.	4
0343	Pioenroos onder dubbellyn (provinsiaal).	1
0344	Gekartelde lotusblare. X Klassieke kruismotief.	1
0345	Gestileerde blom ingevul met klein kolletjies en driepunt-blaar. X Klassieke kruismotief, besonder fyn.	1
0346	Aaneenlopende lotuskrul-rank met gestileerde lotusblomme. X Klassieke kruismotief.	15
0347	Lotuskrul-motief en klein blommetjies. X Klassieke kruismotief, besonder fyn (klein koppies).	6
0348	Waterplante en lotusblare. X Klassieke kruismotief, besonder fyn (klein koppies).	3
0351	Gestileerde krisante om sirkel, fyn.	1
0352	Gestileerde krisante om sirkel, medium.	2
0353	Seskantige vakkies met gestileerde blom op blou agtergrond, randmotief met Chinese skrif onder. X gestileerde blommetjies op blou agtergrond tussen lyne, medium.	2
0355	Gestileerde blomme met dubbele gepunte blare om sirkel met enkel blaarranke, medium.	1
0356	Krisantrosette met klein blaartjies, fyn.	1

0358	Seskantige vakkies met gestileerde blom op blou agtergrond, randmotief met Chinese skrif onder. X Klein lotuspaneelmotief aan bokant, medium.	2
0360	Krisante met gepunte blare en arabeskrulle en blare. medium.	1
0361	Prominente dubbelsirkel met blomblare rondom gerangskik.	1
0367	Gestileerde blommetjie geskakeer.	2
0370	Halwe krisante in sy-aansig tussen gekartelde dubbellyne op blou agtergrond, fyn.	1
0390	Klein gestileerde blommetjies om sirkel met enkel blaartjies, besonder fyn.	2
0391	Klein gestileerde blommetjies om sirkel met enkel blaartjies en takkies met bessies aan, besonder fyn.	2
0393	Gestileerde blommetjies met kruisie in die middel met klein blaartjies, fyn.	1
0394	Gestileerde blomme met kruis in die middel en blare. medium.	3
0396	Gestileerde blomme met kruis in die middel, blare en brandermotief.	2
0398	Kruis met kolletjies op punte (klein tot medium kraakmotief).	3
0399	Donkerblou kol met gestileerde blom in lyn rondom. X Dubbellyn.	1
0401	Gestileerde blomme met veeragtige blare en klein blommetjies.	3
0403	Klein blommetjie in middel met groter dubbele blom buite om.	1
0404	Klein enkel blommetjie op slank stammetjies afgewissel met blare.	3
0407	Enkel blomme op slank stamme, medium afgewissel met driepunt-blare, lyntekening.	2
0408	Gestileerde blommetjies, wit op blou agtergrond.	1
0410	Daglelies sy-aansig, besonder fyn.	3
0411	Daglelies, medium.	1
0412	Daglelies tussen twee blaartjies. X Sirkels en wolkekrulle, fyn.	3
0413	Daglelies, frontaal met drie blaartjies weerskante en blommetjies.	3
0416	Klein lelies onder variasie van kruismotief. X Kruismotief, besonder fyn.	1
0417	Klein gestileerde blommetjies met donker kern en klein blaartjies geskakeer. X Kruismotief.	1
0418	Lotuspaneel afwisselend met ranke en vertikale blaarrank op deksel.	1
0419	Gestileerde tekening van blom, gepunte blare om sirkel. X Kroonblare in dubbellyne om sirkel.	3
0420	Driehoek randmotief met "trefoils" en klein blommetjies afgewissel met kolletjies en blare daaronder. X Klassieke kruismotief, besonder fyn en netjies.	1
0421	Pruimbloeiels onder enkel lyn. X Klassiek kruismotief, fyn en netjies.	5
0422	Kruisies tussen enkellyne, met diamant in blou daaronder. X Dubbellyn en enkellyn daaronder.	1
0423	Gestileerde blom in dubbellyne met klein kolletjies om rand onder in basis, medium.	1
0425	Soos "morning glory" en ander blomme in roset met geskulpte blaartjies tussen in.	1
0426	Gestileerde blom op stingel bo-op groter blom.	1
0429	Lotusblom saam met waterplante. Besonder groot.	2
0431	Gestileerde blommetjies aan kant van deksel, klein.	1
0432	Gestileerde blommetjie bo-op deksel.	1
0433	Boeddhistiese motiewe met linte bo-op deksel, klein.	2
0434	Orgidee, klein.	1
0435	Orgidee, fyn.	2
0438	Soos tulpe of narsings.	2
0440	Lintmotief met blare en klein blomme op buiterand met gestileerde blom op blou agtergrond binne dubbel sirkel.	1
0441	Pioenroos, lotus-en ander blomme met Boeddhistiese simbole op deksel, medium.	1
0443	Blokkies as randmotief albei kante van bakkie, met blare daaronder, medium.	2
0444	Blokkies om rand soos bo maar met kolletjies onder rand.	1
0447	Klein blommetjie met dubbele blom buite om, getande blare en arabeskrulle. Besonder groot toevorm.	1
0448	Pioenroos met arabeskrulle, medium op groot toevorm.	3
0449	Soos passieblom. X Klassieke kruis randmotief. Besonder fyn.	1
0452	Gestileerde drie blaartjies omring deur drie blaartjies en vorms soos bogies.	2
0453	Groot vry getekende blomme en blare.	1
0455	Soos bo. X Hasie.	1
0456	Klein blommetjie op fyn takkie, besonder fyn.	2
0458	Fyn blommetjies waarvan elkeen ietwat verskil onder gelobde rand.	4
0461	Gestileerde blomme soos papawer met klein enkel blare, fyn onder gelobde rand.	2
0462	Soos bo maar medium X kolletjies agter, onder gelobde rand.	8
0463	Perske en blare. X Hert in landskap.	6
0464	Randmotief (soos Rinaldi VII).	3
0465	Soos bo met delikate blommetjies.	12
0467	Drie blomme in smal panele van kraakrand (S Gon.).	3
0470	Takkies met fyn blare onder gelobde rand. X Onherkenbaar.	11
0471	Gelobde rand met verskeie lyne onder mekaar.	4
0472	Driedubbele sirkel met gestileerde blare sentrale motief met vertikale blare in panele geskei deur drie lyne. X Groot en klein boe om voerting, afwisselend na regs.	2
0473	Donker sirkels met groter ligter sirkels daaromheen, soos gestileerde blomme?	1
0474	Bogies met klein bossies blaartjies bo-op, deel van landskap.	1
0475	Klein gestileerde blommetjies met getande rande.	1
0476	Gestileerde lotusblomme op vertikale stingels wat patroon vorm. X Donker sirkels met groter ligter sirkels daarom heen.	1
0477	Diamantvorms in sentrale posisie ingevul met gestileerde blomme op gestileerde blare agtergrond.	6
0478	Gelobdemotief soos wolkemotief, onnet.	1

0479	Vrye styl blom-randmotief.	5
0480	Aaneenlopende c's. X Vrye styl blom-randmotief.	3
0481	Groot gestileerde blommotief bo voetring.	1
0483	Aaneenlopende blaartjies. X Aaneenlopende blommetjies gelobde randmotief	1
0484	Blomme en linte met Boedhistiese simbole.	2
0485	Madeliefies, linte en diamantvorms met kruisies.	10
0486	Aaneenlopende krulle onder gelobde randpatroon met madeliefies met donker kern. X Gestileerde blom.	5
0487	Klein blaartjies onder gelobde rand, nek van bottel.	2
0488	Fyngetande blaarmotief onder gelobde rand, nek van bottel.	1
0489	Golwende lyn, klein voeltjies en randmotief.	3
0490	Klein voeltjies onder gelobde rand. X Gestileerde blomme aan rank.	1
0491	Blomme aan persketakke (Rinaldi fig.167).	12
0492	Gestileerde blomme en fyn blare onder gelobde rand. X Watervarings.	1
0493	Verskeie blare aan stingels onder gelobde rand.	3
0495	Blomme op blou agtergrond met fyn blare onder gelobde rand. X Krulmotief.	1
0496	Fyn blaarmotief onder gelobde rand. X Vyf kolletjies.	1
0497	Blare soos "holly" onder gelobde rand.	2
0498	Blou "wash" met fyn lyne.	11
0499	Enkele golwende lyn binne rand. X Eenvormige blou.	2
0501	Bessies en blare. X Geweefde motief soos mandjie.	1
0502	Perskes en blare geskakeer. X Klassieke sleutelmotief.	1
0503	Druiwetrossie met ranke.	
0504	Kersiemotief.	1
0505	Vrug met vier blare (lietsjie).	1
0506	Klein perske motief onder gelobde rand met blomme en blare, besonder fyn.	4
0507	Ronde vrugte met klein blare, medium.	12
0508	Enkellyn onder gelobde rand met perske en klein blare. X Vertikale randverdeling.	11
0510	Vrugte soos granate in sentrale motief.	2
0514	Vingersitroene, perske met blare.	1
0515	Vrugte soos lukwart of bessies en blare, besonder fyn.	1
0516	Drie vrugtemotiewe en blare onder gelobde rand.	1
0519	Aaneenlopende rank met dubbel blare, gelobde rand.	1
0520	Groot kurwende blare onder gelobde rand. X Aaneenlopende rank met klein blare.	2

Bessies en ander vrugte

0521	Trosse klein bessies. X Trosse klein bessies.	2
0522	Groot vrugte. X Klein bessies en klein blaartjies.	1
0523	Vrugte en blare op deksel.	1
0524	Lang varingblare op rots.	1
0525	Waterplante op "sirihpruim" dosie.	1
0526	Vertikale randverdeling met kolletjie. X Blare, medium.	2
0535	Aaneenlopende blare as randmotief. X Persketakkie.	1
0538	"Holly" met bessies.	1
0540	Klein bessies en vrugte soos lietsjies, besonder fyn.	1
0541	Takke met bloeisels.	2
0544	Waterkastaiings as sentrale motief.	1
0545	Bamboesblare, medium.	1
0546	Dennetakkes, bamboesblare en pruimbloeisels.	1
0548	Klein takkies, bamboesblare met gestileerde blommotief.	1
0549	Dennetakkes as sentrale motief op bodem. X Bessies, blaartjies en dennetakkes.	3
0550	Blom aan vertikale stingel met blare onder, baie fyn.	1
0551	Vertikale randverdeling met panele en blare afwisselend, medium.	3
0552	"Serpentine"-brander om bottelnek, medium.	1
0553	Denneboom in sirkel as sentrale motief op bodem.	1
0555	Lotuspaneel met klein lotusblaar op voetring. X Dubbellyn.	2
0556	Perskeblare as sentrale motief. X Lotuspaneel met kolletjie.	1
0557	Lotuspaneel met dubbele vertikale lyne.	1
0558	Lotuspaneel, buitengewoon fyn.	1
0559	Bamboes, dennetakke en pruimbloeisels.	2
0560	Lotuspaneel buite voetring. X Wolkmotief binne dubbele sirkel in bodem.	2
0563	Klein bamboesblare aan vertikale stamme. X Takkes met blare, besonder fyn.	1
0565	Tak sonder blare, medium.	1
0566	Dubbele krul met lotusblaar en sy-aansig.	1
0567	Ronde blou agtergrond met gestileerde blom omring deur twee sirkels.	1
0568	Twee sirkels met klein blaartjies.	1
0569	Blare en bessies in dubbele ring as sentrale motief in bodem. X Groot gestileerde blomme, een donkerblou en een met kolletjies.	1

Voëls en ander diere

0575	Voëls, blomme en blare, medium.	
0576	Gestileerde voël op klip.	2
0577	Voël op klip, medium.	5
0578	Eend met kolletjies versier.	3
0579	Reier.	1
0580	Persketak binne dubbele ring. X Merk, onbekend.	2
0585	Boomstam met takke.	2
0596	Vlinder.	2
0599	Naaldekokker.	2
0600	Klein voëltjie. X Vlinder, besonder fyn.	1
0601	Vertikale panele met gestileerde blomme met kruisies in die middel. X Vlinder, geskakeer, medium.	1
0616	Insek.	1
0619	Vlieënde insekte.	
0620	Insekte soos hommelse tussen blomme.	
0621	Klein insekte albei kante, onbekend.	15
0622	Sentrale motief in basis soos insek in basis (prov.).	8
0623	Sentrale motief in dubbelring soos dier maar ingevloei (prov.).	2
0624	Blommotief en krul in vertikale randmotief.	2
0625	Blommotief en groot krul in vertikale randmotief.	9
0626	Soos bo. X Klein blare en blomme versprei.	1
0630	Halfmaan-motiewe en sterre los geteken net in buitelyn (prov.).	1
0631	Los spiraalagtige motiewe net in buitelyn (prov.).	2
0632	Aaneenlopende kurwes (prov.).	1
0633	Aaneenlopende kurwende lyne met donker kolle verbind (prov.).	1
0634	Dubbel kurwende lyne met "wash". X Merk (onbekend).	1
0635	Vrystyl halfmaantvormige merke op deksel.	2
0640	Sentrale motief met vyf vlinders en vertikale kraakrand met kolletjies afgewissel met blommotiewe, fyn.	1
0643	Herte met kolletjies op lyf. X Blommotiewe, fyn.	1
0644	Hert frontaal met kop in sy-aansig.	6
0645	Hasie.	1
0646	Hert in lêende posisie, fyn.	1
0648	Hert se agterkant in dik lyn geskilder.	1
0649	Hert se kop in sentrale posisie.	2
0650	Hert met kolletjies in blou agtergrond, sentrale posisie in sirkel.	8
0651	Gelobde rand met randverdeling – Wiel-motief, bo-rand van kraaikop.	1
0652	Hert met kolletjies, fyn.	1
0653	Hert met hoë rug, voorpoot opgelig.	1
0654	Twee herte, denne, bamboes en perske, vertikale randverdeling perske en kolletjies. X Vyf kolletjies.	2
0655	Hert in sentrale posisie gestileer (prov.).	3
0656	Horing van hert.	1
0657	Hert met groot kolle.	5
0658	Hert met drie kolletjies op lyf. X Blommotief en blare.	2
0659	Hert met drie kolletjies op lyf.	5
0661	Hert met drie horisontale lyne en perske (prov.).	2
0662	Golwende motiewe, lang blare en spirale (prov.).	4
0663	Dubbele blom met kolletjies soos op kendi met paddavorm.	4
0664	Padda met kolletjies op rug.	11
0665	Arend in bodem as sentrale motief.	2
0666	Groot voël soos roofvoël.	1
0667	Voël in sentrale motief met vier groepe van drie lyne afgewissel met wolkpaneel Swatow.	2
0668	Soos bo maar ander rand.	1
0669	Papegaai.	2
0670	Voëltjie en blare as sentrale motief binne dubbele ring.	3
0671	Lang gespreide vlerk vere van groot voël.	2
0672	Lang vlerk vere van voël buitewand.	6
0673	Rug en vlerk van feniks of pou, fyn.	2
0674	Vlerkies van klein voëltjies, klein koppies (Rinaldi, fig. 261).	8
0675	Papegaai met fyn blaartjies, netjies.	1
0677	Reier, fyn.	2
0678	Eendekop.	2
0679	Eend met gelobde en gevormde rand.	2
0680	Vis en lotuskrulle in ring, sentrale motief. X Merk.	2
0682	Paddavissies tussen watergras. X Pruimblouisels.	
0685	Swaar lyf van groot voël.	2
0686	Visvin.	3
0687	Visvin met waterplante.	

0688	Lang nek van eend of swaan.	1
0689	Lang nek van eend of voël met uitgespreide vlerke.	3
0690	Vin. X Klassieke kruismotief.	1
0691	Lyf van "fenghuang", wand buite.	3
0693	"Fenghuang" vlerk. X Dubbellyn.	1
0695	"Fenghuang" stert, vloeiend. X Merk.	1
0696	"Fenghuang" stert met hakies en lobbe.	6
0699	"Fenghuang" met arabeskstert. X Klassieke kruismotief.	3
0700	"Fenghuang" stert met hakies en lobbe. X Klassieke kruismotief.	2
0701	"Fenghuang" vloeiende stert tussen lotusranke as sentrale motief binne dubbele sirkel.	4
0702	"Fenghuang" stert met hakies tussen lotusranke as sentrale motief binne dubbele sirkel, medium.	4
0704	"Fenghuang" amandelvormige oog, rankende nek met hare op as sentrale motief in bodem. X Lotuskruille.	9
0707	"Fenghuang" dik 'tufted' stert.	1
0708	"Fenghuang" medium 'tufted' stert in sentrale posisie van bodem.	1
0709	Pou stert, besonder netjies.	1
0710	Pou stert medium.	1
0711	"Fenghuang" stert met krulle en kolletjies, besonder fyn.	1
0712	Gestileerde stert soos lotuskruil.	1
0713	Gespreide stert met kolletjies.	2
0714	Klassieke kruismotief. X Chou-karakter-motief.	10
0715	Wolke krulle onder dubbellyn en vlammeende pêrel, besonder net.	12
0716	Driehoek met "trefoil"- motiewe. X Netjiese klassieke krul.	2
0720	Wolkekrulle en vlammeende pêrel. X Granaat, besonder net.	1
0721	Wolkekrulle en vlammeende pêrel. X Lotusrank en blare.	1
0722	Wolkepaneel om rand met "fenghuang"-voël, pioenroos en blare in sentrale posisie. (Provinsiaal, Swatow).	
0724	Ruyi-kop met kolletjie en wolkekrulle	15
0725	Wolkekrulle X dubbel lyn, besonder net (Pope fig. 29.314)	3
0726	"Ruyi"-kop met kolletjie & lotusblomme en blare X klassieke krul	5
0727	"Ruyi"-kop-motief met kolletjie om sentrale motief X merk	1
0730	"Ruyi" -kop met kolletjie om basis van vorm X binne besonder fyn	29
0731	"Ruyi"-kop met kolletjie op blou agtergrond. Onderste helfte van bakkie is blou.	1
0732	"Ruyi" -kop met kolletjie & blare buite bo voet X dubbel lyn	3
0733	"Ruyi" -kop in dubbel lyn met trefoils en ver bind met bogie om voetstuk	1
0734	Boog met 3 lang punte in bodem	1
0735	Trigramme, gedeelte daarvan binne bodem X lotuskruille buite	1
0736	Boog met lang blare op tuit	1
0737	Deksel met blaarmotief	3
0738	Groot krulle aan kant van bakkie	1
0739	Groot krulle met kurwes buite wand	1
0740	Gestileerde motief kappie wat op t ranke rus met diamantvorm onder, buitewand, onbekende motief	1
0744	Krul-motief ingevul met arsering X kruis met groot sirkel en donker kol in middel en ander kurwes op blou agtergrond.	2
0745	Rand-verdeling met gelobde rand. Kurwende blarerank	
0746	Randverdeling met smal-en breë panele. X smal- en breë panele ook agter.	1
0750	Kreef tussen waterplant, besonder fyn	1
0760	Kurwende waterplante, medium	8
0761	Spiraalvorms met kolletjies in, medium	6
0762	Anneenlopende sirkels met kolletjies in middel aan voet, nie aan rand	1
0763	Waterplante	2
0765	Taotie onder gelobde rand, besonder netjies medium grootte	3
0766	Taotie onder gelobde rand, besonder netjies dun rand-motief (Rinaldi fig. 145)	1
0769	Lotuspaneel, besonder groot onder dubbel lyn	1
0770	Gestileerde blomme en lotuskruille X klassieke kruis-motief	3
0771	Deel van kwei-draak as sentrale motief binne bodem X lotus blaar en rank	2
0772	Deel van kwei-draak as sentrale motief binne bodem X draak & losranke	1
0779	Geometriesse inmekaar-passende blokke	1
0786	Klein kwei draak, as sentrale motief binne dubbel ring, onnet	1
0789	Klein slank vlieënde draak buite wand	2
0807	Medium "kwei"-draak in anhua	1
0810	Medium horinglose draak binne sentrale motief	2
0812	Klein lizard-draak in middel met 4 kleineres rondom	2
0814	Medium "lizard"-draak in sirkel	2
0816	Klein "lizard-draak" onnet (provinsiaal)	1
0822	Ranke-krulle van medium foliate draak buite wand X lyn binne	3
0824	Klein draak in sirkel gevorm X kruis rand-motief, besonder klein en fyn	1
0825	Ranke-krulle van medium foliate draak met klassieke kruis-motief buitewand, X enkel lyn	14
0828	Medium 4 klou-draak & krisant in dubbel sirkel buitewand	4
0836	Medium vlieënde draak binne sirkel X merk	2
0843	Medium foliate draak in dubbel sirkel sentrale motief X commendation merk	5

0844	Medium “foliate” draak in dubbel sirkel sentrale motief X 4x Xuande merk	1
0845	Klein bebaarde draak met ranke-krul stert in bodem binne dubbel sirkel X commendation merk	1
0850	Klein rankekruldraak buitewand onder enkel lyn X lotusblaarmotief Binne onder enkel lyn. Netjies	3
0851	Medium ranke-krul draak buitewand onder enkel lyn X klassieke-krul-motief binne, netjies	10
0853	Medium draak gesig onder dubbel lyn binnewand X klassieke kruis-motief buite	5
0854	Klein drie klou- ranke-krul-draak medium binne sentrale motief	2
0862	Klein rankekrul draak tussen lotuskulle en krisant, dubbel lyn buite X klassieke kruis-motief binne	1
0863	Klein ranke-krul-draak tussen lotuskulle op kleinerige bakkies	4
0864	Klein diere met drie-kloue maar nie draak – skilpad of salmander?	1
0865	Klein drie-klou-draak, X klein blarerankebesonder klein	2
0868	Klein drie-klou-draak X gestileerde 3 punt motiewe bo-op dubbellyn met “loops” onder. Netjies	1
0873	Los aaneenlopende kulle binne sentrale deel van vlak bord (provinsiaal)	2
0874	“Qilin”, los breë kwashale binne sentrale deel van vlak bord X los hakies buite wand	8
0875	“Qilin”, los breë kwashale binne sentrale deel van vlak bord X skoon (provinsiaal)	2
0876	Breë bande oormekaar soos breë brander motief in sentrale deel van vlak bord (provinsiaal)	20
0877	Bande oormekaar met kolle- onbekende motief in sentrale deel van vlak bord (prov.)	14
0882	“Qilins”- dele daarvan ru geteken (provinsiaal)	3
0883	“Qilin” of draak gesig frontaal X Zhengde merk	2
0884	Perd se gesig frontaal.	3
0885	Klein leeu tussen dennetakies en bamboes, uiters fyn.	1
0887	Honde van “Fu” of leeu-hond met drie kloue, klein.	12
0888	Honde van “Fu” of leeu-hond, medium.	1
0889	Honde van “Fu” of leeu-hond. X Lobmotiewe (provinsiaal?).	11
0890	Lotuskulle en los hakies (provinsiaal?)	9
0893	Dier soos rot of bewer.	1
0894	Maanhare van draak, “qilin” of leeu (provinsiaal).	1
0895	Oog van “qilin” (provinsiaal).	1
0898	“Taotie”-vorm op voetstuk.	2
0900	Dele van mensfiguur.	1
0903	Kind met vlieër.	1
0910	Figuur in sittende posisie.	1
0914	Figuur met hoed wat oor skouer kyk.	1
0917	Figuur met lang jurk met tassels en “swatch” in hand.	1
0918	Figuur met lang jurk X merk, onbekend.	1
0919	Figuur met lang jurk en tassels.	4
0920	Los eweredige merkies, onherkenbaar, oor sentrale deel van bord (provinsiaal).	8
0925	Donker kol met wit sirkel, blou sirkel daaromheen X iets soortgelyks buitewand, dik kwashale (provinsiaal).	4
0937	Landskap met kolletjies.	1
0939	Onherkenbare motief X gestileerde lotusrank, “fenghunag” en watertoneel aan buitewand, medium.	2
0942	Gevlegde tak met pruimbloesels.	2
0946	Goot voël se stert en klein voëltjies aan bokant van groot vaas.	1
0965	Juwele-motief met tassels, klein.	1
1000	Groot gedeelte net met blou “wash” in agtergrond ingevul.	5
1001	Dubbel vertikale lyne as deel van oop vorm wat dui op kraakmotiewe.	1
1002	Drie vertikale lyne as deel van oop vorm wat dui op kraakmotiewe.	1
1003	Onherkenbare motief binne kraak-tipe bord.	1
1010	Hert en perske, baie sketsagtig, kraakstyl maar provinsiaal.	6
1012	Visdam-toneel met groot lotusblaar en waterplante.	3
1014	Pagoda met sneeu op dak in sentrale motief, medium.	1
1015	Pagodas in sentrale motief, medium.	7
1020	Jonke op water as sentrale motief.	2
1021	Jonk met vierkantige seile as sentrale motief.	1
1022	Twee Jonke op watertoneel.	1
1024	Kruisarsering en watertoneel, besonder dik skilderlyne.	2
1025	Dik lyne as deel van rand-motief van besonder groot voorwerp, dui op kraak.	3
1028	“Ruyi”-kop met swastika in panele met blare en kruisies in wolkekrul, besonder groot en dik stuk.	1
1031	Brander-motief van halfmaantvorige branders in sentrale deel van oop vorm. X Krul-motief met Zhenghua merk, besonder dik.	1
1040	Watertoneel aan buitewand.	1
1042	Water-toncel met plante in sentrale deel van oop vorm. X Gegolfde motief aan buitewand, Fyn.	1
1049-51	Horisontale lyne met waterplante bo voetring X soortgelyke toneel binne, groot.	6
1060-4	Gestileerde branders na regs bo voetring in sentrale deel van oop vorm.	6
1065	Landskaptoneel met plante, berge en pagoda in sentrale deel van oop vorm.	3
1066	Landskaptoneel met plante, berge en halfmaan in sentrale deel van oop vorm.	1
1067	Landskap met groot blare soos piesangplant.	1
1068	Brander op donker agtergrond binne stervorm in sentrale motief van oop vorm, netjies en fyn (kraak).	1
1069	“Serpentyne” branders met kolletjie net bo voetring aan buiterand.	1
1070	Landskap, berge en plante, buitewand, bo voetring van vaas, groot vorm.	1

1071	Halfmaanvormige branders, "serpentyne" branders en qilin buitewand.	2
1072	Konsentriese branders binne dubbelring, sentrale deel van oop vorm, netjies.	1
1073	Spiraalvormige branders binne dubbelring, sentrale deel van oop vorm, netjies.	2
1074	Aaneenlopende spirale om sentrale motief met plante, binne oop vorm.	2
1077	Waterplante, visdam met serpentyne branders binne sentrale deel van oop vorm	2
1078	Waterplante, visdam, serpentyne branders met heuwels in agtergrond binne sentrale deel van oop vorm.	2
1080	Waterplante, visdam, branders met klippe in voorgrond binne sentrale deel van oop vorm, fyn.	1
1083	Spiraalvormige branders met aaneenlopende spiraal om sentrale motief, fyn.	1
1084	Spiraalvormige branders met aaneenlopende spiraal om sentrale motief, medium.	1
1087	Watertoneel met reier binne dubbelring in sentrale deel van oop vorm.	1
1088	Watertoneel met rotse binne dubbelring met waterplante, sentrale deel oop vorm.	1
1089	Watertoneel met wit branders op blou agtergrond.	1
1090	Watertoneel met pagodas.	1
1091	Watertoneel met lotusblare en ander waterplante binne dubbelring, sentrale deel van oop vorm.	1
1092	Watertoneel met waterplante binne dubbelring, vertikale lyne buite, sentrale deel van oop vorm. (kraakstyl).	3
1093	Watertoneel met groot blaarplante, fyn uitgebeeld, buitewand van groot voorwerp.	1
1100	Groterige gebou, medium.	1
1110	Watertoneel met pêrel of wielmotief, medium.	1
1112	Bote binne sentrale motief van oop vorm, medium (soos by kraakstyl).	1
1115	Bote binne sentrale motief van oop vorm, klein.	1
1204	Boeddhistiese simbole afwisselend met perskes en blomme tussen agt ronde vorms sonder geometriese invulsels, kraak (soos: Witte leeuw fig. 5199) ¹² .	1
1205	Boeddhistiese simbole afwisselend met perskes en blomme tussen tien ronde vorms sonder geometriese invulsels.	1
1207	Voëls in landskap as deel van sentrale motief van oop vorm, kraak, medium.	1
1209	Voëls in landskap, blomme en perske as deel van sentrale motief van oop vorm, kraak, klein.	1
1213	Voëls in landskap, blomme en perske as deel van sentrale motief van oop vorm, buitewand met wolkekrul, kraak, medium.	1
1216	Boeddhistiese simbole tussen vertikale panele, binne sentrale motief van oop vorm, kraak.	1
1220	Geometriese motiewe as vuller in sentrale motief van oop vorm.	1
1222	Geometriese motiewe as vuller in sentrale motief van oop vorm. (Rinaldi motief fig.90). ¹³	1
1230	Voël op rots in stervormige motief met geometriese invulling, sentrale deel van oop vorm, kraak randverdeling met panele met kolletjies afgewissel met twee perskes. X Diamantvorm met vier kolletjies binne panele. (Rinaldi randmotief 7.3) ¹⁴ .	35
1231	Voël op rots in stervormige motief met geometriese invulling, sentrale deel van oop vorm, kraak randverdeling met panele met lint afgewissel met twee perskes. X Diamantvorm met vier kolletjies binne panele. (Rinaldi) ¹⁵ .	1
1234	Voël op rots in stervormige motief met geometriese invulling, sentrale deel van oop vorm, kraak randverdeling met panele met lint afgewissel met twee perskes. X Diamantvorm met vier kolletjies binne panele, kleiner bord.	1
1235	Stervormige motief met geometriese invulling, sentrale deel van oop vorm, kraak- randverdeling met panele.	1
1239	Visdam met eend in gegolfde vyfpunt vormige motief met geometriese invulling, sentrale deel van oop vorm, kraak randverdeling met agt panele met kolletjies afgewissel met groter panele en blomme. X Agt panele, sirkel met vyf kolle, fyn.	1
1240	Visdam met eend in stervormige motief met geometriese invulling, sentrale deel van oop vorm, kraak randverdeling met agt panele met kolletjies afgewissel met groter panele en blomme. X Agt panele met sirkel met vyf kolle, medium. (Rinaldi randmotief VII.2). ¹⁶	3
1241	Visdam met eend in stervormige motief met geometriese invulling, sentrale deel van oop vorm, kraak randverdeling met agt panele met kolletjies afgewissel met groter panele en blomme. X Agt panele met sirkel met vyf kolle, bord is kleiner as vorige.	1
1249	Vaas met blomme vyfpunt vormige motief met geometriese invulling, sentrale deel van oop vorm, kraak randverdeling met agt panele. (Witte Leeuw fig. 5189). ¹⁷	1
1275	Dubbelknoop-motief afgewissel met sirkels aan die buitewand van klein bakkie.	1
1282	Tossels en linte in panele, deel van kraak motief.	1
1285	Geometriese motiewe rondom sentrale motief van kraak vorm. (Rinaldi fig. 48). ¹⁸	1
1402	Agt Boeddhistiese simbole, groot en onnet (provinsiaal).	1
1427	Wiel van "Charka" (vlammende wiel) as sentrale motief van kraakbord. (Rinaldi). ¹⁹	1
1435	Chinese skrif. X Chinese merk.	1
1440	Onbekende merke (nie Chinees) as sentrale motief binne dubbelring met perske motief en onbekende Chinese merke rondom.	1

¹² Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the Witte Leeuw*, fig 5199

¹³ Rinaldi, *Kraak porcelain, a moment in the history of trade*, p. 101.

¹⁴ Ibid, p. 96

¹⁵ Ibid, p. 71.

¹⁶ Ibid, p.96.

¹⁷ Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the Witte leeuw*, pp.85, 282.

¹⁸ Rinaldi, *Kraak porcelain, a moment in the history of trade*,

¹⁹ Ibid. fig 198

1445	Lotusblom as sentrale motief van oop vorm. X Onbekende merke.	2
1449	Plante en tri-gramme in landskap met water sentrale motief in bodem van kom. X Landskap op buitewand. X Chinghua merk onder.	1
1453	Gestileerde "ruyi"-motiewe rondom basis van voetring met ses "nien chi" merke van Xuande in enkel sirkel.	1
1467	Ses merke onder voetring, onbekend.	1
1469	Fungis met lotuskrul rondom merk, binne dubbelring, as sentrale motief van oop vorm. X Fungis en bamboesblare om buitewand. X Voetring merk, "Chang ming fu gui", binne dubbelring.	3
1473	Lotuskrulmotief binne dubbelring van oop vorm, lotuskrulmotief met blomme op buitewand, aaneenlopende "ruyi"-kopmotief bokant voetring. X Vier karakter merk Zhengde	1
1474	Lotusblom met krulle in dubbelsirkel as sentrale motief van oop vorm, aaneenlopende "ruyi"-kop motiewe bokant voetring. X "Chang Ming fu gui" merk op voetring.	1
1475	Pioenroos as sentrale motief tussen blaarranke. X Vier karakter Xuande merk.	1
1476	Lotusblom met skerp gepunte kelkblare as sentrale motief. X "Chang Ming fu gui" merke onder mekaar.	2
1477	Lotusblom met skerp gepunte kelkblare as sentrale motief. X "Chang Ming fu gui" merke onder mekaar X "Ruyi"-kopmotief bo voetstuk.	1
1478	Lotusblom met skerp gepunte kelkblare as sentrale motief. X Vier onbekende merke onder mekaar. X "Ruyi"-kopmotief bo voetstuk.	16
1479	Lotusblom met krulle in dubbelsirkel as sentrale motief van oop vorm, aaneenlopende "ruyi"-kop motiewe bokant voetring. X "Chang Ming fu gui" merk in enkel blok op voetring. X Lotusranke buite en binne bakkie. (soos by Kilwa voorkom)	26
1480	Pioenroos met ronde kelkblare om twee halfmane gerangskik as sentrale motief. X "Chang Ming fu gui" merke om dubbele blok. X "Ruyi"-kopmotief bo voetstuk.	1
1481	Pioenroos met ronde kelkblare om twee halfmane gerangskik as sentrale motief. X "Chang Ming fu gui" merke om enkel blok.	
1482	Granaat met blare as sentrale motief. X "Chang Ming fu gui" merke om dubbele blok.	2
1486	Deel van "Chang Ming fu gui" merke om dubbele blok. X "Ruyi"-kop buite om wand.	1

V. 41 KANT WAAR VERSIERING VOORKOM:

Kode Beskrywing

01	Slegs aan die buitekant versier.	411
02	Slegs aan die binnekant versier.	233
03	Albei kante versier.	1413
04	Geen versiering behalwe vir glasuur.	10
05	Ingegraveerde versiering buite.	6
06	Ingegraveerde versiering binne.	3
07	Albei kante.	4
08	Kombinasie van ingravering en kobalt binne.	4
09	Kombinasie van ingravering en kobalt buite.	5

V. 42 MOTIEF POSISIE:

Kode Beskrywing

01	Randversiering aan die buitekant alleen.	72
02	Randversiering aan die binnekant alleen.	74
03	Randversiering albei kante.	670
04	Versiering aan die nek buitekant.	18
05	Versiering aan die nek binnekant.	1
06	Versiering aan die nek albei kante.	36
07	Wand buitekant.	103
08	Wand binnekant.	109
09	Wand albei kante.	116
10	Voetstuk buite alleen.	3
11	Rand binne en wand buite.	19
12	Rand albei kante alleen.	59
13	Rand binne albei kante en wand buite.	20
14	Rand binne albei kante en wand en voetstuk buite.	10
15	Rand en wand albei kante.	47
16	Rand en wand albei kante, basis en cavetto versier.	52
17	Rand en wand albei kante en voetstuk buite.	7
18	Cavetto slegs aan die buitewand.	125
19	Voetstuk buite en sentrale motief binne.	2
20	Sentrale motief binne alleen.	7
21	Versiering op basis alleen.	115
22	Sentrale motief binne, voetstuk buite en wand binne en buite.	109
23	Binne en buite versier, behalwe basis.	104
24	Deksel aan bokant alleen versier.	12
25	Deksel versiering bo en aan kante versier.	13

26	Aanhegsel in reliëf is versier res van voorwerp is onversierd.	2
27	Aanhegsel in reliëf is onversierd res van voorwerp is binne en buite versier.	3
28	Sentrale motief binne alleen.	34
29	Versiering op basis alleen.	25

V. 43 GLASUURKLEUR:

Kode	Beskrywing	Aantal
01	Deurskynend. (5 B 8/2)	76
02	Baie lig blou-tint. (5 B 8/2)	132
03	Baie lig grys-tint. (5 B 8/4)	249
04	Blouerige tint. (5 B 8/6)	24
05	Gryserige blou-tint. (5 B 7/2)	89
06	Sterk gryserig. (5 B 5/2) Nie suiwer nie soos by Haga-Haga-Provinsiaal.	78
07	Blou-perserige-tint. (5 PB 8/2)	36
08	Blou-perserige-tint. (5 PB 8/4)	6
09	Sterk turkoos-tint. (5 PB 7/2) maar nie baie dik glasuur nie.	65
10	Blou-turkoos-tint. (5 B 7/4) Haga-Haga suiwer kleur.	22
11	Sagte turkoos-tint. (5 GB 8/2) Suiwer soos by skerw van Port Edward, Msikaba	107
12	Sterk turkoos-tint. (5 GB 8/4) Suiwer soos skerwe van Port Edward, Msikaba	14
13	Dowwe gryserige-tint. (5 B 6/2)	75
14	Sagte groen-tint. (5 GB 8/2) Haga-Haga.	158
15	Sagte turkoos-tint. (5 GB 8/2) Haga-Haga maar dik.	457
16	Grysgroen-tint. (5 GB 6/2) soos by Bonzabaai en Plettenbergbaai	136
17	Sterk grysturkoos-tint. (5 GB 5/2) soos by skerwe van Port Edward en Msikaba	36
18	Sterk grysgroen-tint. (Madre de Deus. en São Gonçalo)	141
19	Baie dik grys-groen getint. soos by skerwe van Port Edward en Msikaba	35
20	Baie dik onsuier kleur. (5 PB 2/2) kenmerkend van provinsiale ware	92
21-24	Ligte glasuur maar onsuier.	11
25-58	Sterk glasuur slegs een kant opgehoop soos by voetring.	58
59-74	Onegalig geglasuur dik opgehoop op plekke soos provinsiaal.	35

V. 44 GLASUURTOESTAND:

Kode	Beskrywing	Aantal
01	Dun goeie toestand asof nuut.	480
02	Dun effens dof maar goed.	306
03	Effens geskuur maar goed.	403
04	Geskuur maar kleur nog goed.	128
05	Medium maar sonder glans.	209
06	Medium tot dowwe motief nog sigbaar.	273
07	Dik en blink op plekke soos onder basis.	33
08	Besonder dik glasuur blink nuut. (soos by Plettenbergbaai).	214
09	Besonder dik glasuur mat voorkoms (soos by skerwe van Port Edward en Msikaba)	86

V. 45 GROOTTE VAN SKERF: (die lengte en grootste mate van die skurf)

Kode	Afmetings	Aantal
01	01-20mm.	279
02	20-50mm.	216
03	50-60mm.	550
04	60-70mm.	311
05	70-80mm.	67
06	80-90mm.	191
07	90-100mm.	29
08	100-120mm.	59
09	120-150mm.	42
10	150-180mm.	27
04	180-200mm.	311
05	200-250mm.	67
06	250-280mm.	191
07	280-300mm.	29
08	300-350mm.	59
09	380-400mm.	42
10	400-450mm.	27
11	450-480mm.	20
12	480-500mm.	16

13	500-550mm.	27
14	550-580mm.	32
15	600mm-en groter.	6

V. 46 GROOTTE VAN SKERF: (breedte)

Kode	Afmetings	Aantal
01	01-20mm.	50
02	20-50mm.	16
03	50-60mm.	27
04	60-70mm.	15
05	70-80mm.	18
06	80-90mm.	20
07	90-100mm.	11
08	100-120mm.	59
09	120-150mm.	107
10	150-180mm.	469
04	180-200mm.	311
05	200-250mm.	573
06	250-280mm.	144
07	280-300mm.	382
08	300-350mm.	188
09	380-400mm.	77
10	400-450mm.	50
11	450-480mm.	26
12	480-500mm.	36
13	500-550mm.	38
14	550-580mm.	32
15	600mm-en groter.	5

V. 47 GROOTTE VAN SKERF: dunste dimensie

Kode	Afmetings	Aantal
01	01-02mm.	122
02	02-03mm.	769
03	03-04mm.	698
04	04-05mm.	353
05	05-05mm.	66
06	05-06mm.	22
07	06-07mm.	11
08	07-08mm.	16
09	08-90mm.	14
10	90-100mm.	20
11	100-130mm en dikker.	29

V. 48 GROOTTE VAN SKERF: Dikste dimensie (dit is die mate van een skerf waar een deel verskil van die res van die skerf)

V. 49 DIE UITSONDERLIKE EIENSKAPPE: Skerwe wat eienskappe bevat wat grootliks verskil van dié van ander skerwe wat by 'n wrak voorkom, asook van dié wat by ander wrakke voorkom, is afsonderlik aangeteken.

Kode	Beskrywing	Aantal
01-15	Kleurverskille van kobalt, suiwer en helder in verskillende skakerings.	82
16-20	Kleiligaam, buitengewoon met growwigheid in die klei.	18
30-37	Uitsonderlike kleurtint van die klei.	3
40-48	Uitsonderlike randmotiewe.	5
54-56	Uitsonderlike vrugtemotiewe.	2
59	Uitsonderlike voëlmotiewe.	10
60	Waterdiere soos kreefmotief.	1
69	Vreemde skrif onder andere Arabiese skrif.	5
70-77	Twee skerwe saamgesmelt.	2
80-90	Die vorm van buiterande.	2
91-99	Uitsonderlike glasuurvoorkoms.	1
100-103	Plek waar regerings of ander merke voorkom.	7

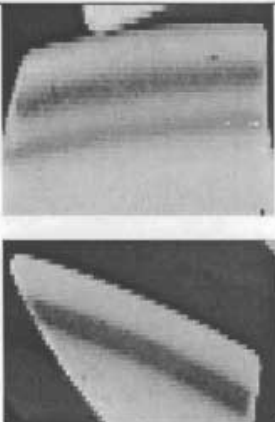
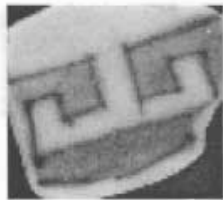
104 -120	Buitengewone fatsoene van bodems.	5
121	Uitsonderlike vlak voetringe.	2
300 - 339	Uitsonderlike voorkoms van klei-oppervlak.	5
400 - 483	Unieke uitbeeldingswyse.	62
500 - 579	Uitsonderlike motiefsamestelling.	34
600 - 691	Aanwending van kobalt.	13
700 - 799	Aanwending van glasuur.	37
800 - 860	Fatsoene en aanhegels.	12
900 - 910	Gemodelleerde aanhegels.	3

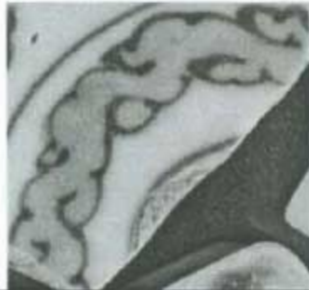
ADDENDUM B (i)

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

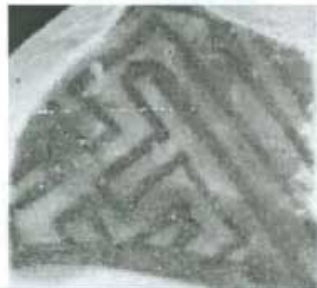
Afbeeldings ter illustrasie van sommige van die motiewe op skerwe uit Portugese skeepswrakke aan die Suid-Afrikaanse kus.

0001	Enkel- of dubbellyn alleenlik as randmotief.	
0002	Klassieke diamant-kruismotief.	
0010	Langwerpige sleutelmotief, verbind.	
0011	Variasie van sleutelmotief.	
0015	Sirkels met diamantvorm op blou agtergrond.	
0022	Vloeiende golwende lyne binne dubbellyne in los skilderstyl. (Provinsiale ware?)	
0023	Gelobde motiewe met twee kleiner lobbe en puntjie bo-op, binne 'n driehoek.	

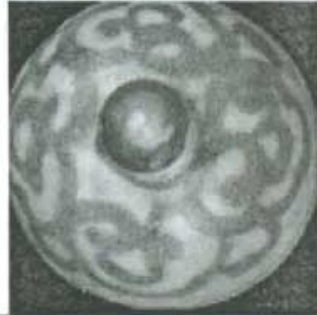
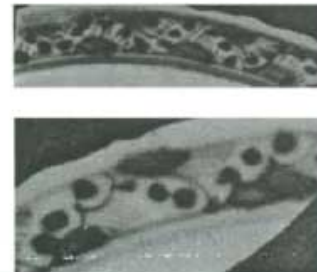
0028	Aaneenlopende "thunder"-motief.	
0029	Sirkel- en kruismotief.	
0034	Branders groot en klein, afgewissel met kolle tussenin.	
0036	Waterplante as randmotief.	
0037	Aaneenlopende wolkmotief binne lyne.	
0038	Losgetekende wolkmotief binne lyne. (Provinsiaal?)	

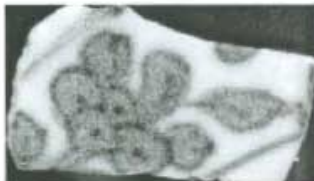
0040	Gelobde motief, twee lae opmekaar.	
0047	Krulmotief binne twee lyne.	
0051	Gestileerde “ruyi”-septerkop motief.	
0055	Blompanele afgewissel met diamantmotief.	

0057	Klassieke krulmotief X wolkekraag. (<i>Cloud collar</i>).	
0059	Diamant-kruisiemotief, variasie, netjies.	
0070	Lotuspanele binne lyne.	
0071	Gestileerde lotuspanele.	
0074	Vrye styl lotuskrulle met blare.	
0075	Enkel krulmotief.	

0080	Klassieke drie-krulmotief.	
0085	Krulmotief na regs met hakiemotief aan die anderkant van dieselfde skerf.	
0087	Gelobde motief , in 'n vrye styl geskilder. (Provinsiaal).	
0091	Geometriesie randmotief met swastikas.	
0098	Besondere groot randmotief van aaneenlopende krulmotief van links na regs.	
0102	(a)Dubbel lyne met kol waar die twee lyne mekaar raak. ¹ (b) Die tweede motief kom dikwels voor en is die onnoukeurig geskilderde variasie van (a).	

¹ Hierdie motief is die enigste van sy soort wat gevind is. (Turner-versameling Haga-Haga)

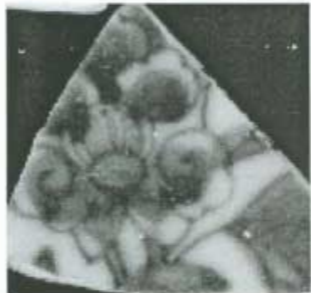
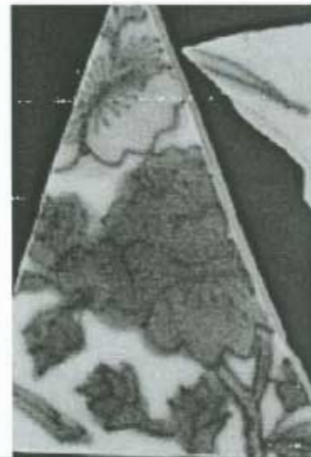
0130	Dubbele lyne in bodem.	
0141	Eenvoudige klassieke krul op deksel.	
0144	Klassieke krulmotief met krulle in dieselfde rigting.	
0145	Spiraalkrulle aaneenlopend.	
0146	Gestileerde kroonblaar-motief met meeldrade.	
0150	Arabeskkrulle met hakie tussenin. Onnet geskilder.	
0152	Besonder netjiese skubmotief op donkerblou agtergrond met gedeelte van wolkpaneel op een kant sigbaar.	

0153	Klassieke krulle afwisselend links-na-regs en regs-na-links. Besonder netjies geskilder. Die bord se rand is gelob met insnydings in die cavetto-gedeelte.	
0154	Klassieke krul met gladde rand.	
0169	Takkie met blare en vrugte of bessies, tussen twee lyne met gladde rand.	
0178	Lang blare op bodeel van vaas.	
0179	Besondere fyn dennenaalde as randmotief.	
0180	Medium dennetakkies.	

0185	Drie gepunte blare.	
0188	Dennetakkies tussen bamboesblare, besonder fyn.	
0193	Netjies geskilderde blare.	
0200	Groot saamgestelde vyf-puntblaar.	

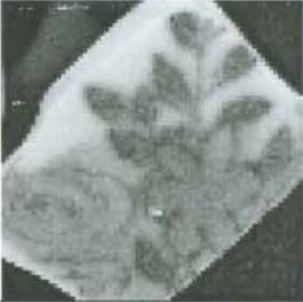
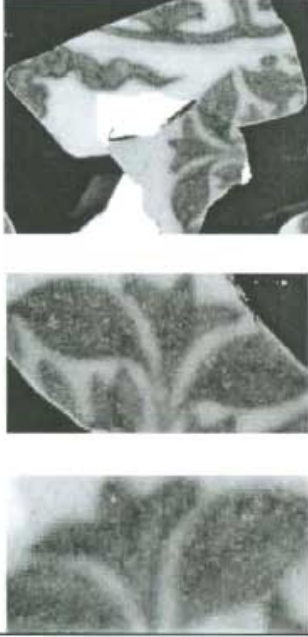
0214	Fungus, sketsagtig geskilder. Medium grootte	
0219	Artemissiablaar, een van die Boeddhistiese simbole in die sentrale motief uitgebeeld.	
0223	Rits blare aan 'n stingel in bodem van 'n bakkie as deel van 'n sentrale motief.	
0224	Persketak met klein blaartjies as randmotief, besonder fyn en netjies geskilder.	

0226	Akkerblaar, medium grootte.	
0227	Den-en bamboesblare, sentrale motief. Besonder fyn en netjies geskilder.	
0228	Klassieke krulmotief met Arabiese inskripsie binne 'n enkele sirkel.	
0232	Twee lotuskrulle met klein blaartjie op die punte met blomknop.	
0233	Twee lotuskrulle met klein blaartjie op die punte met blomknop, wit op blou agtergrond.	
0241	Lotuskrulle en dennetakgies. Die motief is netjies geteken maar die "wash" is onnet ingeskilder. Dieselfde motief is op die buitewand herhaal.	

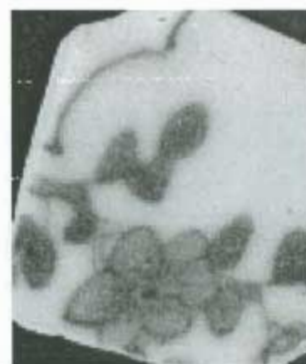
0251	'n Krisant waarvan die kroonblare blou is en die ander blare wit gelaat is, is in 'n potloodtegniek ingeskilder.	
0259	Pioenroos in deursnit uitgebeeld met kort meeldrade binne 'n ovaal vorm. Medium grootte.	
0268	'n Pioenroos waarvan die kroonblare geskakeer van donker na ligter op die punte. Besonder fyn uitgebeeld.	
0270	Pioenrose, een wit en een blou.	
0271	Lotusblomme met -ranke en gestileerde lotusblare. Medium grootte. Besonder netjies uitgevoer.	
0287	Lotusblomme asook ander blomme aan ranke. Fyn en netjies geskilder. Dié skerf is deel van dieselfde voorwerp as 0271 hierbo.	

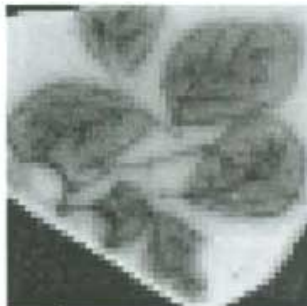
0288	Lotusblomme wat fyn en netjies geskilder is.	
0303	'n Gestileerde lotusblom onder dubbellyn aan die buitekant van 'n kommetjie uitgebeeld. Besonder fyn en netjies geskilder.	
0304	Lotuskrulle met gestileerde lotusblomme aan ranke. Die randmotief bevat gestileerde lotuspaneel, afwisselend in blou-op-wit en wit-op-blou. 'n Klassieke sleutel-randmotief is aan die binnekant.	
0305	Klassieke kruismotief-variasie is as randmotief gebruik. Die pruimbloeisels en bamboesblare vorm deel van die motief, wat ook dennetakke insluit. Die uitbeelding is fyn en netjies uitgevoer.	
0311	Lotuskrulmotiewe met gestileerde lotusblomme in 'n buitengewone helder ultramaryn blou tint geskilder. Die uitbeelding vertoon baie netjies met besondere aandag aan die inskildering van die "wash". Die motief verskil van die gewone uitbeeldings van hierdie aard omdat dit met soveel detail uitgevoer is. Die motief is klein.	

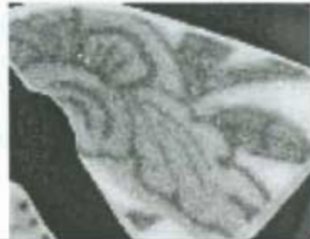
0319	Besondere fyn motief in bodem van 'n oop voorwerp geskilder. Die motief is klein.	
0321	Lotusblaar-motiewe in verskillende aansigte geskilder. Medium grootte.	
0352	Gestileerde krisant om 'n spiraal geskilder in 'n los skilderstyl. Medium grootte.	
0356	Krisantrosette met klein blaartjies. Die motief is klein en fyn uitgebeeld in 'n helder, perserige tint.	
0360	Lotusblom met gepunte lotusblare en -krulle. Die motief is medium grootte en netjies in skakerings van lig na donker uitgevoer.	
0401	Gestileerde blomme as sentrale motief in die bodem van 'n oop vorm. Die blomme en blare is van medium grootte en netjies geskilder in skakerings van lig- en donkerblou.	

0405	'n Besonder fyn en netjiese uitbeelding van 'n blom en blare met water. Die motief is klein en in skakerings van lig- en donkerblou.	
0408	Gestileerde blommetjies, wit op blou agtergrond wat water voorstel, tussenin uitgebeeld. Die motief kom in die bodem van 'n oop vorm voor. Die skilderstyl is nie besonder netjies nie en is van medium grootte.	
0410	Daglelies in sy-aansig uitgebeeld. Die skilderstyl is fyn en netjies. Die daglelies is in sirkels gerangskik, afgewissel met wolkekrul-motiewe onder 'n lotuspaneel. Die motiewe kom veral op klein toe voorwerpe soos vase voor.	
0411	Dieselfde motief as 0410 hierbo, maar minder netjies uitgebeeld. Die motief is redelik klein.	

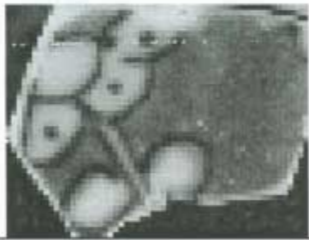
0417	Klein gestileerde blometjies met donker kern en klein blaartjies in skakerings van lig- en donkerblou. 'n Klassieke kruismotief is aan die teenkant teenwoordig.	
0420	Driehoek randmotief met “trefoils”. Die boonste motief is netjies uitgebeeld in teenstelling met die onderste variasie van dieselfde motief.	
0421	'n Besonder netjiese en fyn uitbeelding van 'n klein pruimbloeisel met blare.	
0423	Gestileerde blomme in dubbellyne op 'n blou agtergrond. Die motief kom sentraal in die bodem van 'n oop vorm van medium grootte voor.	
0429	Lotusblare en ander waterplante. Die uitbeelding is besonder groot en is op die buitewand van 'n groot voorwerp geskilder.	
0435	'n Klein orgidee wat fyn geskilder is. Hierdie uitbeeldings toon gewoonlik die orgidee in trossies.	

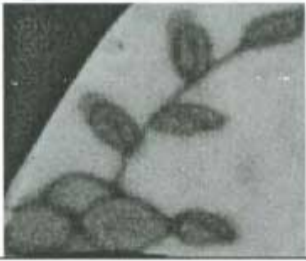
0438	Die uitbeelding van 'n klein orgidee of narsings.	
0449	Dit is nie seker wat hierdie blom voorstel nie. Moontlik is dit 'n passieblom. Die blom kom net onder die dubbele lyn van die bo-rand van 'n klein kommetjie voor en is fyn en redelik netjies uitgebeeld.	
0454	'n Blom met drie rye kelkblare en krulranke met gepunte blare in skakerings van 'n gedempte pers-blou kleur. Dié motief verskil van ander Chinese uitbeeldings en vertoon moontlik Persiese of ander Oosterse invloed. Dit is aan die buitewand van 'n medium grootte oop voorwerp geskilder.	
0458	Fyn blommetjies onder gelobde rand geskilder. Die motief is redelik klein en is fyn en netjies uitgebeeld in skakerings van lig- en donkerblou.	
0461	'n Klein gestileerde blom soos 'n papawer onder 'n gelobde rand van 'n klein oop vorm soos 'n bordjie of kommetjie.	

0466	Voël en granaatmotief in 'n gedempte gryserige blou kleur.	
0467	Takkies met fyn blare.	
0470	Takkies met ritse blare onder gelobde rand.	

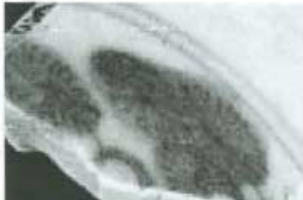
0471	Medium en klein gestileerde blomme met geronde blare rondom 'n donker kern.	
0473	Klein gestileerde blomme en blare, geskakeer. Dit is nie seker watter soort blomme hier uitgebeeld word nie.	
0474	Blaartjies wat deel is van 'n landskap. Moontlik stel hierdie blare struik voor. Die tekening is redelik klein, maar netjies geskilder in skakerings van lig- en donkerblou.	
0477	Diamantvorme in die sentrale posisie van 'n oop vorm ingevul met gestileerde blomme en blare op 'n blou agtergrond. Die lotusblom vorm die middelpunt van hierdie motiewe. Hierdie besondere motief is in groot hoeveelhede tussen die Haga-Haga skerwe teenwoordig, maar is selde in ander versamelings opgemerk.	

0485	Madeliefies, afgewissel met Boeddhistiese motiewe en linte om die rand van medium grootte borde.	
0493	Verskillende blaarsoorte uitgebeeld aan stingels as randmotief onder 'n gelobde rand.	

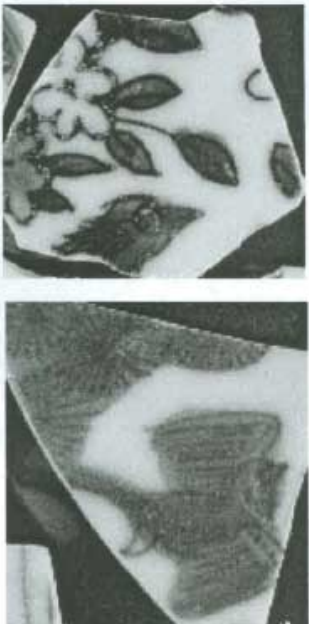
0494	Gestileerde blomme en fyn blare, soms saam met blare soos by 0493 hierbo uitgebeeld. Hierdie uitbeeldings is redelik netjies uitgevoer in skakerings van lig- tot donker- blou tinte en kom as randmotiewe voor. Die kobalt tinte is helder blou wat soms na 'n perserige kleur neig.	
0495	Blomme op blou agtergrond met fyn blare onder 'n gelobde rand. Aan die teenkant is 'n klassieke krulmotief, wat beteken dat hierdie skerf deel was van 'n klein oop voorwerp soos 'n kommetjie.	
0502	Perskes en blare in skakerings van blou. Die motiewe is netjies uitgevoer en is albei deel van 'n randmotief.	

0503	'n Druiwetrossie met ranke. Die motief is besonder klein en was moontlik deel van 'n klein voorwerp, soos 'n saki-koppie.	
0505	Vrugte met blare. Moontlik stel hierdie vrugte lietsjies voor. Die motief is klein, maar is netjies uitgebeeld in 'n suiwer perserige-blou kleurtint.	
0507	Ronde vrugte met klein blare in medium grootte uitgebeeld.	
0508	Enkellyn onder gelobde rand met granaat en klein blare. Die rand is gebosseer en met 'n kurwende lyn ingeskilder wat die vorm van die bossering volg.	
0510	Vrugte soos granate of perskes is uitgebeeld in die sentrale motief van 'n oop vorm soos 'n bord of kom.	

0514	Vingersitroene en ander vrugte soos perskes asook blare uitgebeeld op 'n randmotief met gelobde rand.	
0521	Trosse klein bessies in helder blou geskilder.	
0522	Groot vrugte en blare in skakerings van ligte en donkerder blou. Die uitbeelding is netjies en kom aan die buitewand van 'n kommetjie voor.	
0523	Vrugte, blare en blomme geskakeer in 'n besonder donker blou teenoor 'n baie ligte blou. Die grys-perserige kleurtint van hierdie uitbeelding verskil van die meeste ander uitbeeldings.	
0540	Klein vrugte soos lukwarte, besonder fyn uitgebeeld.	

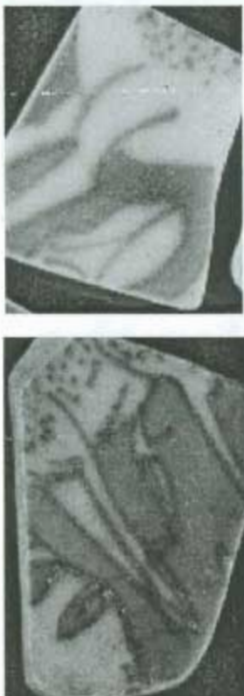
0541	Takke met bloeisels. Die uitbeeldings is baie klein.	
0546	Bamboesblare en wolkmotief binne 'n sirkel as sentrale motief uitgebeeld. Die uitbeelding is klein, maar baie netjies uitgevoer en was deel van 'n klein oop vorm.	
0548	Klein takkies, bamboesblare met bloeiselmotief. Die uitbeelding is klein, maar netjies en was deel van 'n kleinerige kommetjie.	
0549	Dennetakies as sentrale motief in die bodem van klein kommetjies uitgebeeld. Die motiewe is baie fyn en netjies uitgevoer.	

0552	“Serpentine”- brandermotief wat om die nek van ’n vaas van medium grootte uitgebeeld is. Die motief is in ’n helder blou kleurtint uitgevoer.	
0553	’n Denneboom en watertoneel binne ’n sirkel as sentrale motief in die bodem van ’n klein kommetjie.	
0557	Lotuspanele om basis.	

0565	Doringtakke sonder blare kom op die agterkante van borde met afgeplatte rande voor. Gewoonlik is daar 'n voël op die tak teenwoordig. Die uitbeelding is in fyn lyn geteken.	
0575	(a)'n Voël tussen blomme en blare. Die motief is van medium grootte en is geskakeer van ligte, na donkerder blou tinte. (b) 'n Voël in vlug met dennetakke op die agtergrond. Die uitbeelding is in fyn lyn geteken, maar die "wash" is slordig aangewend.	
0576	'n Gestileerde voël op klip wat baie sketsagtig uitgebeeld is.	

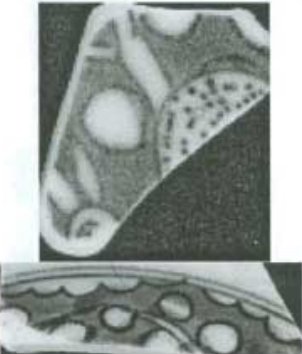
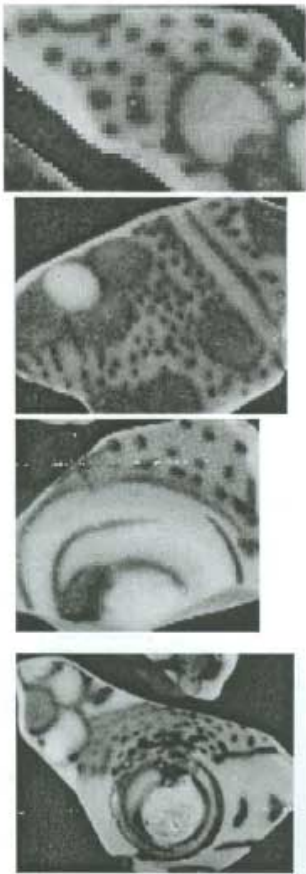
0577	'n Voël op klip in medium grootte uitgebeeld. Dié uitbeelding word veral met die kraakstyl verbind en word deur die Nederlanders beskryf as 'n "kraai". Die kleur is helder blou en geskakeer.	
0596	Vlindermotiewe in 'n fyn tekenlyn en skakerings van lig na donkerder blou uitgebeeld.	
0599	Die vlerke van dié motief stel waarskynlik 'n naaldekokker voor. Die tekenlyn is besonder delikaat geskilder.	
0619	Vlieënde insekte uitgebeeld in 'n gryserige-blou kleurtint maar is minder netjies as die voorafgaande motiewe van 0596 en 0599.	

0620	Insek soos bye of hommelbye.	
0621	Klein insekte soos bye of torre kom aan albei kante van hierdie skerf voor.	
0630	Halfmaan-motiewe en sterre in 'n los getekende buitelyn uitgevoer. Behalwe die los tekenlyn, dui die kwaliteit van die skerf en die kleur van die kobalt daarop dat hierdie voorwerp by 'n provinsiale oond gemaak is.	
0631	Die los spiraalagtige motiewe wat net in buitelyn geskilder is en die inkerige kleur waarmee dit uitgevoer is, dui op ware van provinsiale kwaliteit.	
0633	Die kurwende vorms om 'n sirkel, beeld waarskynlik 'n "qilin" uit. Die buitengewone blou tint van die kobalt is opmerklik, maar die krakies in die glasuur en die kleur en kwaliteit van die kleiliggaaam dui daarop dat hierdie voorwerp by 'n provinsiale oond gemaak is.	

0640	Sentrale motief met 5 vlinders met die vormlike indelings kenmerkend van 'n kraak-rand. Rye met kolletjies wissel die blom-motiewe af. Die hele motief is besonder fyn in 'n helder kobaltblou kleur uitgebeeld.	
0643	Herte teen 'n blou agtergrond met kolletjies op die lyf uitgebeeld. Hierdie motiewe is in die sentrale gedeelte van borde uitgebeeld.	
0644	'n Hert in voorverkorting uitgebeeld met sy kop in sy-aansig.	
0645	'n Boeddhistiese motief van 'n haas binne 'n wolkpaneel uitgebeeld. Die motief kom aan die buitewand van 'n groot houer of vaas voor.	

0646	'n Hert in 'n lêende posisie uitgebeeld.	
0649	Hert se agterpote en stert in dik lyn geskilder.	
0648	Hert se kop.	
0650	'n Hert met kolletjies op 'n blou agtergrond in die sentrale posisie binne 'n sirkel. 'n Besonder netjiese uitbeelding.	
0651	Herte en wiel-motief saam met gelobde rand en enkellynrandverdeling uitgebeeld. Die vertikale verdeling van die ribbe is beklemtoon deur die vertikale blou lyn.	

0652	'n Hert met kolletjies op rug, wat fyn uitgebeeld is. Die kleur is 'n besonder grys-pers skakering.	
0653	'n Hert met sy voorpoot opgelig saam met 'n perske in 'n landskap in helder blou kobalt uitgebeeld. Die motief is deel van die sentrale motief van 'n bord met die vertikale indelings van 'n kraakstyl-rand.	
0655	'n Hert in die sentrale posisie van 'n bord uitgebeeld. Die motief is gestileer en baie sketsagtig. Die kwaliteit van die klei, die skilderstyl en valerige kleur van die kobalt dui daarop dat hierdie voorwerpe by provinsiale oonde gemaak is.	
0659	'n Hert in die sentrale posisie van 'n bord uitgebeeld. Die motief is gestileer en baie sketsagtig. Die kwaliteit van die klei, die skilderstyl en valerige-blou kleur van die kobalt dui daarop dat hierdie voorwerpe by provinsiale oonde gemaak is.	

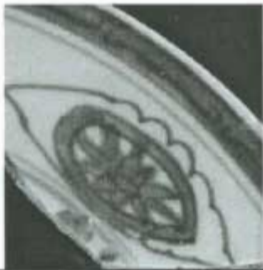
0657	'n Hert met groot kolle op blou agtergrond tussen takke met botsels uitgebeeld. Die motief is deel van die sentrale motief van 'n bord.	
0658	'n Hert met kolletjies op die lyf, uitgebeeld in 'n grys-perseringe kleurtint. Die uitbeelding is netjies gedoen.	
0662	Oop blomme met lang stingels en voëltjie om die nek van vaas. Die kleure is geskakeer en netjies en in 'n fyn skilderlyn uitgevoer.	
0663	Dié uitbeeldings van blomme op 'n blou agtergrond met kolletjies kom voor op Kendi's wat in die vorm van 'n padda gemaak is.	

0664	Paddas met kolletjies op rug. Die motiewe is geskakeer en is in 'n fyn skilderlyn uitgevoer.	
0666	Die uitbeelding van 'n groot roofvoël met uitgespreide kloue kom in die sentrale motief van 'n oop voorwerp voor.	
0669	Die uitbeelding van 'n papegaai is met fyn lyn geskilder en in helderblou kobalt uitgevoer.	

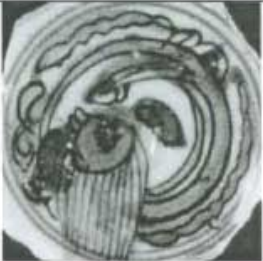
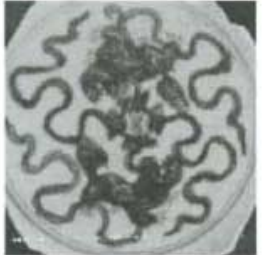
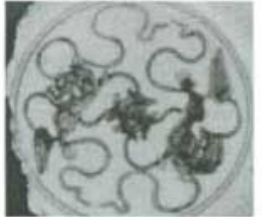
0670	'n Papegaai tussen blare en blomme as sentrale motief uitgebeeld.	
0674	Dele van klein voëltjies wat as onderdeel van sentrale motiewe voorkom.	

0678	Dele van eende. Eende kom van sentrale motiewe wat met kraakmotiewe verband hou.	
0682	Paddavissies uitgebeeld tussen water-gras. Hierdie motief is skynbaar uniek. Die uitbeelding is netjies in fyn lyn geskilder. Aan die teenoorgestelde kant kom 'n pruimbloesiel voor wat ewe netjies uitgebeeld is.	
0686	'n Gedeelte van 'n vis. Visse is dikwels in die Ming-dinastie as motiewe gebruik.	
0687	'n Gedeelte van 'n vis tussen water-plante uitgebeeld in die sentrale motief binne 'n dubbele sirkel. Die skerf is deel van 'n kleinerige kommetjie.	

0688	Lang nek van eend of swaan.	
0689	Lang nek van 'n "fenghuang"-voël met uitgespreide vlerke.	
0691	(a) Die lyf en vlerke van "fenghuang"-voël op die buitewand van 'n oop voorwerp. Die helder blou kobalt bevat tekens van verskynsel, bekend as "heaped-and-piled". (b) Die lyf en vlerke van "fenghuang"-voël op die buitewand van 'n oop voorwerp. Twee krulle is om die nek aangebring.	
0693	'n "Fenghuang" voël in vlug, uitge-beeld in die sentrale posisie van 'n oop voorwerp.	

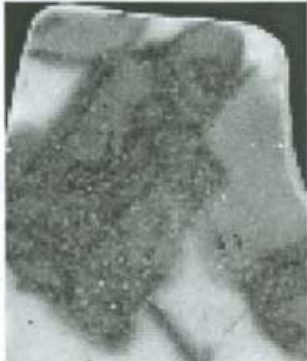
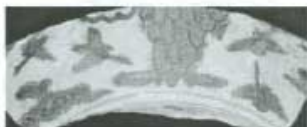
0700	Die stertvere van 'n “fenghuang”-voël tussen lotusranke en –krulle aan die buitewand van 'n kommetjie.	
0713	Uitgespreide stert van 'n voël met kolletjies aan die onderkant.	
0716	Driehoek met skub-motiewe as randmotief. Aan die teenkant is 'n netjiese klassieke krul as randmotief uitgebeeld.	
0721	Wolkekrulle is dikwels tussen ander motiewe op die buitewande van voorwerpe gebruik.	
0722	Wolkpaneel as randmotief van Swatow-ware. Die kobalt vertoon gryserig-blou.	
0723	“Ruyi”-kopmotief met vlamme uitgebeeld.	
0725	Wolkekrulle onder 'n dubbele lyn. Die motief kom	

	aan die buitewand van 'n klein kommetjie voor en is besonder fyn en netjies geskilder.	
0726	“Ruyi”-kop met kolletjie tussen lotusblomme en blare. Die motief kom aan die buitewand van 'n klein kommetjie voor en is besonder fyn en netjies geskilder.	
0731	“Ruyi”-kop met kolletjie op blou agtergrond aan buitewand van 'n klein bakkie.	
0746	Randverdeling aan die agterkant van kraakborde.	
0761	Spiraelvorms van wolkekrulle en blaartjies kom in vertikale panele voor. Die motief is op die buitewand van 'n klein keteltjie in 'n grys-blou kleur.	
0789	'n Klein slank vlieënde draak op die buitewand van 'n klein vlak bakkie.	
0816	'n Klein akkedisagtige-draak in die sentrale deel	

	van 'n klein kommetjie. Die kleur is helderblou, maar die uitbeelding is slordig geskilder.	
0836	'n Vlieënde seedraak binne 'n sirkel in die sentrale posisie van 'n klein vlak bakkie.	
0884	'n Perd op die buitewand van 'n voorwerp.	
0888	Hondjies van "Fu" met 'n brokaat-lintbal in die sentrale deel van 'n bord.	
0889	Hondjies van "Fu" tussen linte. Baie donker, amper swart uitgebeeld.	

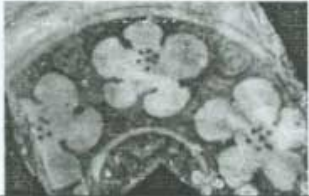
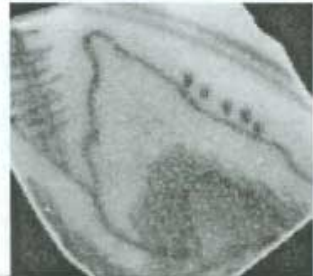
0890	Lotuskrulle in 'n sirkelvorm uitgebeeld saam met Boeddhistiese motiewe.	
0894	Maanhare van draak, "qilin" of hond van "Fu", uitgebeeld op 'n voorwerp wat volgens al die eienskappe daarvan, by 'n provinsiale oond gemaak is.	
0895	Gesig van "qilin" of draak.	
0898	"Taotie"-gesig in reliëf uitgebeeld, op die voetstuk van 'n houer of kommetjie.	

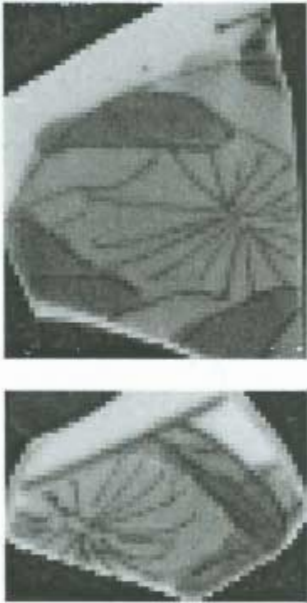

0900	Dele van menslike figure, b uitgebeeld.	
0910	Figuur in sittende posisie	
0918	Figuur met lang jurk. Aan die teenkant is 'n onbekende merk. Die motief is in die sentrale posisie van 'n bord of kom en is baie fyn en netjies uitgebeeld in helderblou.	
0919	'n Sittende figuur met lang jurk waarvan die gesig bedek is. Moontlik beeld dit 'n Moslem vrouefiguur uit. Die motief is ingevloei en daarom nie baie duidelik nie.	
0946	'n Groot voël se stert met klein voëltjies aan bokant van groot vaas.	

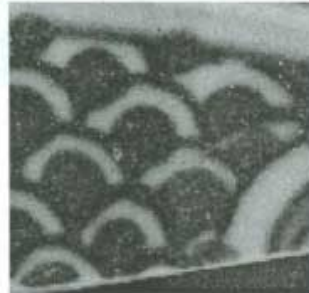
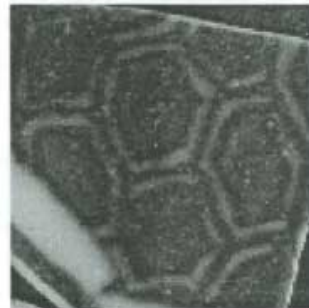

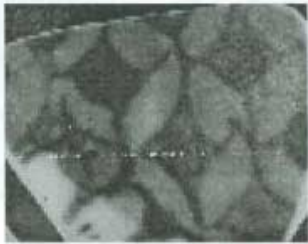
1015	Pagodas en 'n brug met lan- voorggrond, is as sentrale motief van 'n bord of kom uitgebeeld.	
1021	'n Jonk met vierkantige seile vorm deel van die sentrale motief van 'n bord of kom.	
1023	Randverdeling met vertikale lyne om 'n ronde sentrale motief gerangskik.	
1040	Watertoneel met waterplante en reiers op die plat rand van 'n bord uitgebeeld. Die lyne stel water voor.	

1061	Branders binne dubbel sirkel met klein pruimbloeisels om sirkel gerangskik vorm die sentrale motief van 'n oop vorm.	
1063	“Serpentine”- en halfmaanvormige branders is binne dubbel sirkels uitgebeeld as deel van die sentrale motief van 'n oop vorm.	
1064	Berg- en landskaptoneel as sentrale motief van 'n oop vorm is binne dubbellyne uitgebeeld. Die uitbeelding is netjies geskilder en die kleure is geskakeer.	
1068-1071	Branders op donker agtergrond binne stervorm van 'n sentrale motief van 'n oop vorm. Die uitbeelding is in die potloodtegniek ingevul.	
1072	Konsentriese halfmaanvormige branders binne 'n dubbele ring uitgebeeld in die sentrale deel van oop vorm.	
1073	Spiraalkvormige branders binne 'n dubbelring as deel van die sentrale motief in die bodem van 'n oop vorm.	

1074	Aaneenlopende spirale om sentrale motief met hut binne 'n dubbele sirkel in die bodem van 'n oop vorm.	
1090	Watertoneel met pagodas daarom gerangskik. Die blou is besonder helder en die uitbeelding is fyn en netjies.	
1093	Watertoneel met groot blaarplante wat fyn en netjies uitgebeeld is. Dié motief was deel van die buitewand van groot voorwerpe.	

1110	Watertoneel met groot pagoda in 'n dubbele sirkel uitgebeeld.	
1119	Kraakmotief met breë- en smal panele waarin geometriese motiewe voorkom. Blomme is in die breër oëlvormige panele teenwoordig.	
1202	Kraakmotief met perske en Boeddhistiese motiewe om die rand. Die smal vertikale panele bevat krale-of juwelemotiewe. Die kobalt is besonder helder blou.	
1203	Boeddhistiese simbole wat dikwels tussen ander motiewe van die kraakstyl voorkom.	

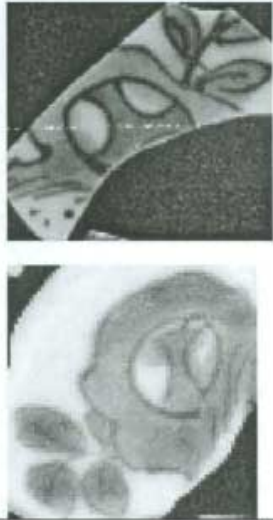
1206	Boeddhistiese simbole onder gelobde rand aan die agterkant van 'n bord met plat rand.	
1207	Boeddhistiese simbole binne wolkpanele op 'n geometriese agtergrond. Vertikale verdelings kom tussen die wolkpanele voor. Die skilderstyl is netjies.	
1208	Voëls in landskap as deel van sentrale motief van 'n oop vorm. Vertikale verdelings van die kraakstyl kom om die sentrale paneel voor. Die skilderstyl is netjies uitgebeeld in 'n helder kobalt-tint.	
1216	Boeddhistiese simbole tussen vertikale panele, kenmerkend van die kraakstyl. Die motief is in helder kobaltblou uitgevoer.	
1217	Geometriese skubmotiewe as deel van 'n rand van 'n groot voorwerp.	
1218	Geometriese heuningkoek motief wat deel is van die buitewand van 'n groot voorwerp.	

1219	Geometriesie motiewe.	
1220	Geometriesie motiewe met swastika as vuller in sentrale motief van oop vorm.	
1221	Geometriesie motiewe.	
1241	Visdam met eend en blomme in stervormige motief met geometriesie invulling, sentrale deel van oop vorm, kraak randverdeling met agt panele met kolletjies afgewissel met groter panele en blomme.	

1434	Seskarakter Xuande-merk.	
1435	Chinese skrif X Chinese merk.	
1445	Onbekende merke, nie in sirkel nie.	
1453	Voetring met seskarakter Xuande-merk in sirkel.	

1467	Vierkarakter Xuande-merk onder 'n voetring. Een van die karakters ontbreek.	
1473	Lotuskrulmotief met 'n verskeidenheid van blomme kom op die buitewand van 'n kommetjie voor. Aaneenlopende "ruyi"-kop motiewe is aan die bokant van die voetring uitgebeeld.	
1478	Lotusblomme met skerp gepunte kelkblare en ander blomme kom tussen blaarranke voor.	
1479	Lotusblom met krulle in dubbelsirkel as sentrale motief van oop vorm, aaneenlopende "ruyi"-kop motiewe bokant voetring.	
1481	"Chang Ming fu gui"-merke om enkel blok binne 'n dubbele sirkel.	
1482	Granaat met blare as randmotief.	
1483	Wielmotief met gedeelte van 'n voël sigbaar. Die motief is geskakeer.	

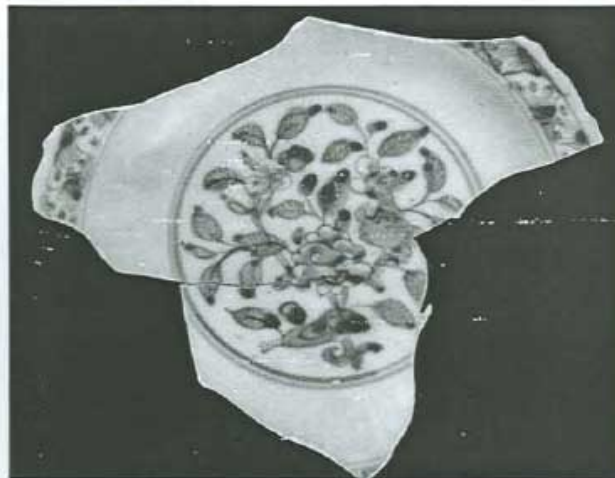
1484	(a) Wielmetief en blare, netjies geskilder. (b) Wielmetief en blare in buitengewone blou tint geskilder.	
1485	Wielmotief, blare en vrugte soos perskes.	
1492	Tri-gramme binne dubbele sirkels aan die buitekant van 'n toe vorm.	

Afbeeldings ter illustrasie van besondere motiewe op skerwe uit Portugese skeepswrakke aan die Suid-Afrikaanse kus en vergelykende voorbeelde wat in ander versamelings teenwoordig is.

AFBEELDING: I.

Skerwe wat deel was van medium grootte borde, is by die wrakke van die São João (1552) en die São Bento (1554) gevind. Die skerf wat hier afgebeeld is, is van die wrak van die São Bento. Hierdie styl borde bevat 'n smal afgeplatte rand, versier met aanneenlopende motiewe aan die voor- en agterkante daarvan. Die sentrale motief toon 'n papegaai in 'n bloeiende struik. Die randmotief staan bekend as die "kroonblare-en-meeldrade-motief". Die wand bevat onegalige insnydings en onder op die bodem kom die merk "Chang Ming fu gui" voor. Die versiering is redelik slordig gedoen met duidelike kolle aan die punte van die blare waar die verf opgedam het. Hierdie soort ware is waarskynlik by die "minyao"-oonde gemaak wat vir die plaaslike bevolking bedoel is, maar dit is ook uitgevoer. Afbeeldings (b) en (c) toon 'n bord in die Van Tilburg-versameling, Universiteit van Pretoria, met soortgelyke motiewe versier met dieselfde merk op die bodem aangebring.

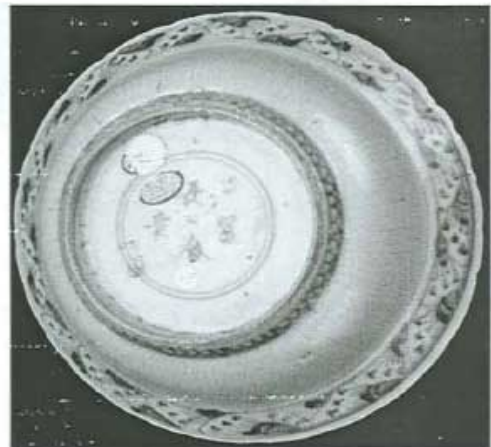
(a)

(b).

(c).

AFBEELDING: 2 (a) en (b).

Uitbeeldings van drake-met-lotusranksterte kom op baie van die skerwe voor wat by die wrakke van die São João en die São Bento aangetref is. Dié motiewe is hier op die buitewande van kommetjies asook op die deksel van 'n vierkantige houer uitgebeeld, maar dit ook gebruik in die bodem van klein kommetjies of vlak bordjies. Die uitbeeldings op die kommetjies is baie netjies in 'n besondere helder kobalt-tint geskilder. Die motief (c) op die vierkantige deksel, is erg deur seewier verkleur. (V. 40. Motief: 0825 en 0845).

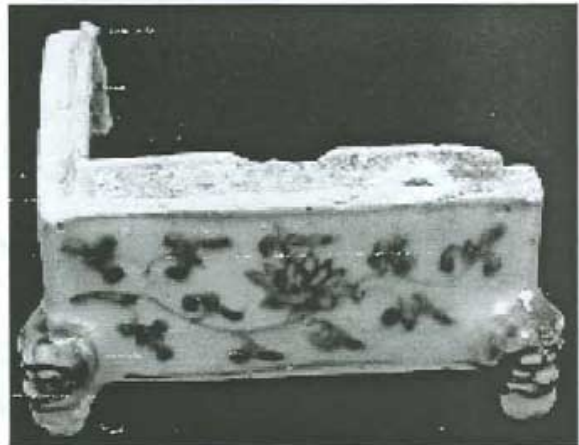
(a).

(b)

(c)

AFBEELDING: 3 (a), (b) en (c).

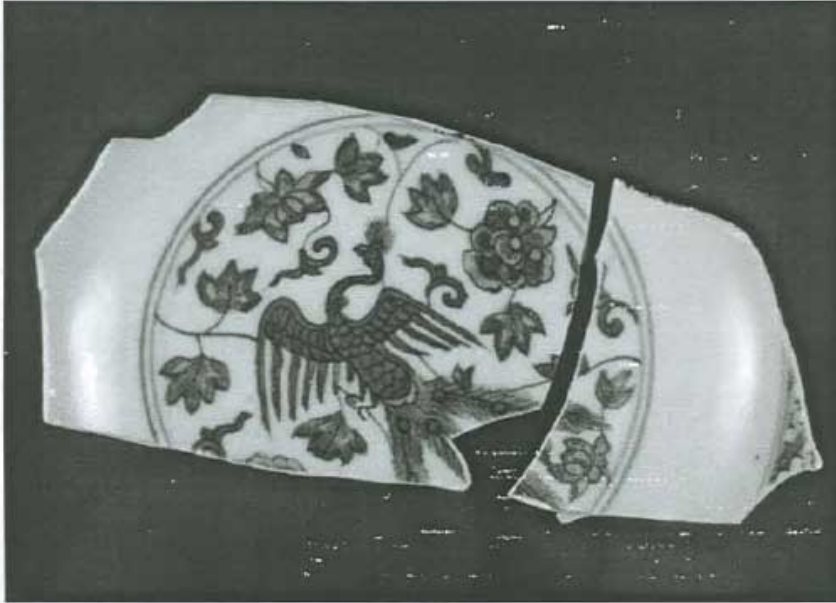
Ander vorms van drake-uitbeeldings wat op skerwe van die São João- en die São Bento-wrakke voorkom, is onder meer gevleuelde seedrake, vergesel van 'n vlammeende pêrel tussen branders. Die kurwende lyf van die draak pas mooi in die sirkelvorm van die sentrale deel van die vlak bordjie in. Op die buitewand van dié bordjie, is die drake se lywe lank en rankend uitgebeeld. Die uitbeelding is redelik netjies in 'n helder kobalt-tint geskilder en verteenwoordig die B-Groep indeling volgens die kwaliteit en versiering daarvan. Die rand is glad afgewerk met 'n effense kurwe na bo en bevat geen insnydings in die wand nie. Dieselfde merk as wat op die skerwe met papegaai-en-struik uitbeeldings voorkom is ook op die bodem van hierdie bordjie teenwoordig.

(a).**(b).**

AFBEELDING: 4 (a) en (b).

Die uitbeelding van 'n pou tussen pioenrose, lotusblomme en –ranke in die bodem van 'n medium grootte bord, is besonder netjies in 'n helder kobaltblou geskilder. Die agterkant is ewe goed geskilder en 'n ses-karaktermerk van die Xuande-tydperk (1426-2436) is op die bodem aangebring. Die kwaliteit van hierdie skerf klassifiseer as Groep A. Die skerf is by die wrak van die São Bento gevind.

(a).

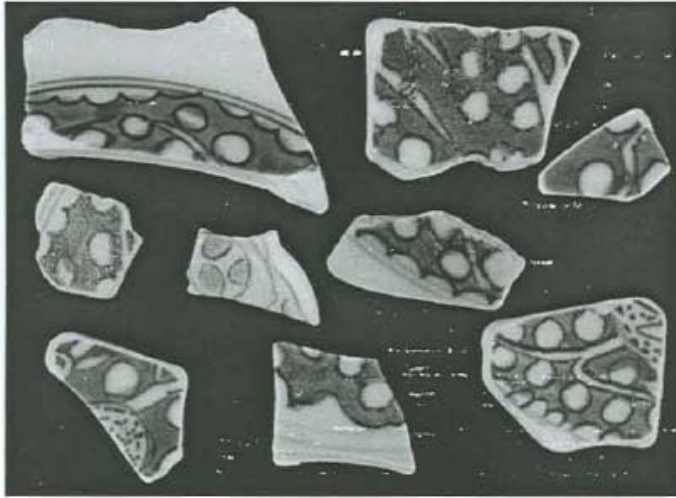
(b).

AFBEELDING 5: (a) en (b).

Skerwe wat by Haga-Haga versamel is, is kenmerkend van die Wanli-tydperk (1573-1619). Hierdie uitbeelding bevat gedeeltes van herte tussen takke met botsels teen 'n wit agtergrond. Motief: (V. 40. 0657). Sommige van die motiewe is in 'n helder blou kobalt geskilder terwyl ander effens dowwer vertoon. Die motiewe is soortgelyk aan dié op afbeelding (b), wat op 'n bord in 'n Portugese versameling voorkom, maar met dié verskil dat voëls daarop uitgebeeld is.

'n Bord versier met voëls in 'n boom met botsels teen 'n blou agtergrond as sentrale motief in die Gonçalves-versameling. Dié bord is gedateer as uit die Jiajing-tydperk (1522-1566)¹, maar dateer waarskynlik uit die eerste kwart van die Wanli-tydperk (1573-1619).

(b).

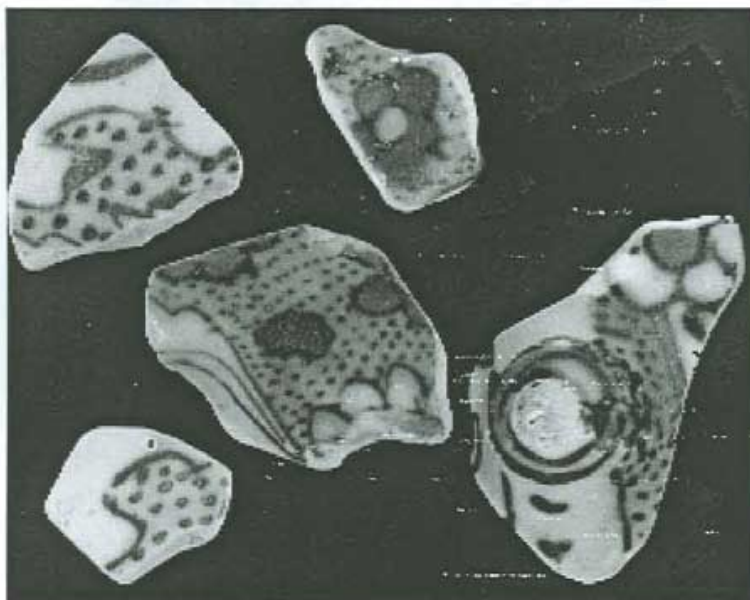

¹ Pinto de Matos, *Chinese export porcelain*, p.92-93, fig.31.(CMAG 6).

AFBEELDING: 6 (a) en (b).

Die skerwe wat hier uitgebeeld is, het oënskynlik deel gevorm van kendi's wat soos paddas gevorm is, soos afbeelding (b) toon. Die skerwe (a), is almal by Haga-Haga gevind. (V. 40. Motief: 0663).

(a).

'n Paddavormige Kendi in die Leeuwarden-museum.²

(b).

² Rinaldi, *kraak porcelain*. p.181, fig.234. Leeuwarden museum. (Inv.1707).

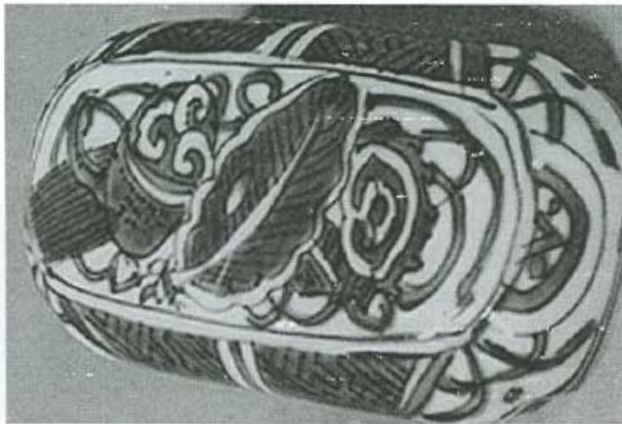
AFBEELDING 7: (a) en (b).

Skerwe wat deel is van deksels wat op “sirih”-pruimhouers pas, soortgelyk aan dié van afbeelding (b). Hierdie skerwe is op die strandgebied van Plettenbergbaai gevind. Geen ander houers van hierdie aard is by enige van die ander Portugese wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus aangetref nie. (V. 40. Motief: 0219).

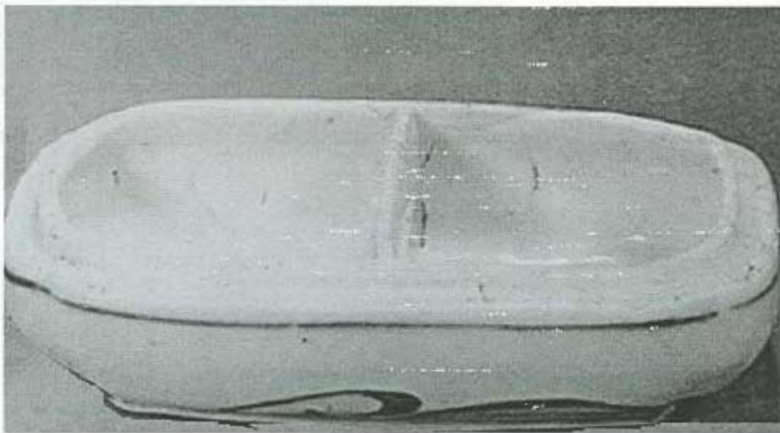
(a).

'n “Sirih”-pruim houer met deksel in die Groningen-museum, soortgelyk aan dié wat by Plettenbergbaai voorkom.³

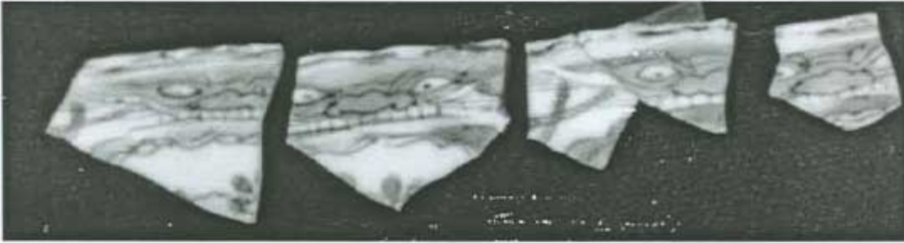
(b)

³ Kyk Rinaldi, *Kraak porcelain*, p188, fig. 246 (inv.1929-1830).

AFBEELDING 8:

“Taotie”-gesiggies uitgebeeld op die afgeplatte rande van klein kommetjies. Baie van die skerwe met hierdie soort motiewe, is op die strandgebied waar die São Gonçalo gesink het, gevind.

AFBEELDING: 9.

'n Kommetjie (gerestoureer) met die model van 'n karp teen 'n agtergrond van waterplante in kobaltblou, is by die wrak van die São Gonçalo gevind. Ander voorwerpe met aanhegsels in reliëf uitgebeeld, is ook by dié wrak gevind. Dit is die enigste Portugese wrak aan die Suid-Afrikaanse kus waar uitbeeldings in reliëf voorkom.

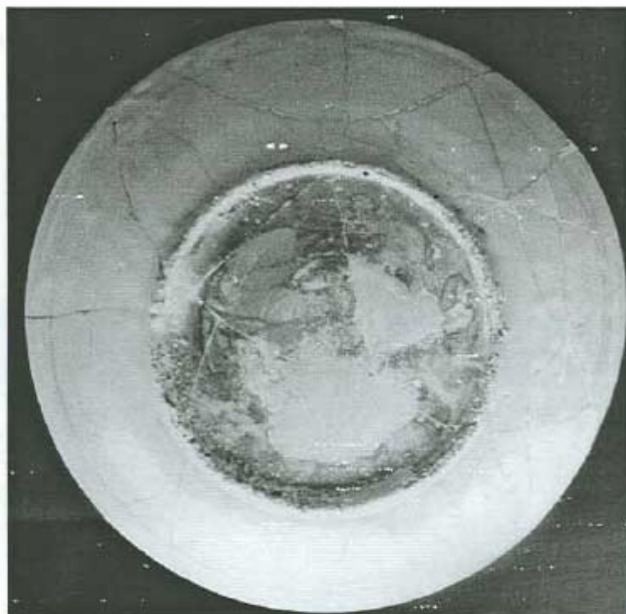
AFBEELDING: 10 (a) en (b).

'n Swatow bord wat by die São Gonçalo-wrak (1630), (Plettenbergbaai) gevind is. Dit is die enigste wrak waarby hierdie ware voorkom. Sowat 50 Swatowskerwe is gevind waarvan almal "fenghuang"-voëls as sentrale motief bevat (V. 40. Motief: 0667). Twee variasies van randmotiewe kom voor: die een toon wolkpanele met drie strepe tussen in (a) en die ander een bevat tentakels wat om 'n gestileerde blom uitgebeeld is. Die agterkant van alle Swatowborde, is geglasuur, hoewel die glasuur nie altyd die hele oppervlak bedek nie. Sandkorrels is sonder uitsondering in die glasuur vasgebak as gevolg daarvan dat hierdie voorwerpe op sandbeddens in die geplaas is tydens die bakproses. Die sand aan die bodem is een van die duidelikste eienskappe waarvolgens Swatow-ware te onderskei is van Chinese porselein wat van ander oonde afkomstig is.

(a)

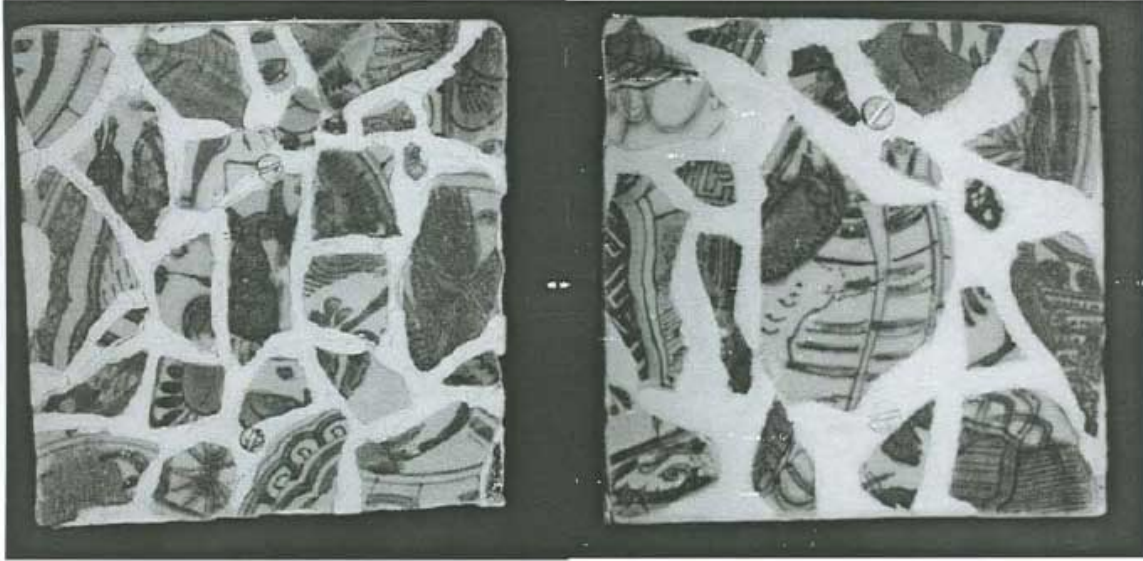

(b)

AFBEELDING: 11.

Skerwe wat by Bonzabaai, van die wrak van die Santa Maria Madre de Deus (1643) gevind is, is deur 'n versamelaar in panele rondom die ingang van sy woonhuis vasgelê. Baie porseleinskerf-entoesiaste, het die skerwe gebruik om onder meer, juweledose, lampstaanders, tafelblaaie en die rame van spieëls mee te versier.

AFBEELDING 12:

'n Skerf met die uitbeelding van 'n vlieënde seeperd op die wand van 'n groot houer, uit die wrak van die Santissimo Sacramento. Hierdie motief is slordig geskilder in 'n waterige kobalttint. Dit is opmerklik dat soortgelyke uitbeeldings in ander versamelings, ook 'n redelike slordige skildertegniek toon, soos die voorbeeld wat in die Amaral Cabral-versameling in Portugal voorkom getuig. Twee vase met hierdie uitbeelding kom ook in die Ardebil-heiligdom voor.⁴

⁴ Pinto de Matos, *Azul e Branco da China porcelano ao tempo dos Descobrimentos, Coleção Amaral cabral*, p.130, fig. A171 en A172.

AFBEELDING 13:

'n Skerf wat deel gevorm het van die bokant van 'n groot houer. Die motief is besonder netjies uitgevoer in sagte skakerings van kobaltblou. Die "ruyi"-septerkopmotief is afgewissel met geometriese panele. Die skerf is by die wrak van die Santissimo Sacramento (1647) gevind. (V.40. Motief: 4010)

(a)

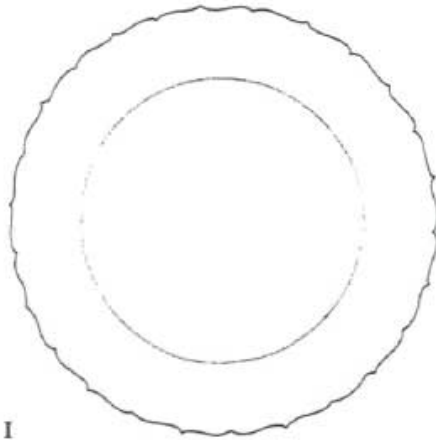
AFBEELDING 13: (b) Die skerf (a) was oënskynlik deel van 'n soortgelyke houer soos wat hier uitgebeeld word en in baie van die Portugese versamelings verteenwoordig is. Hierdie voorbeeld is in die Gonçaves Museum in Lissabon.⁵

(b)

⁵ Pinto de Matos, Chinese export porcelain, afb. 36, p. 101.

ADDENDUM C

I. Die "BORDER"-indelings volgens: M. Rinaldi.¹

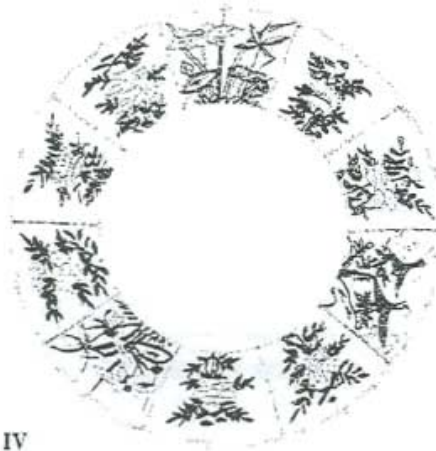
I

II

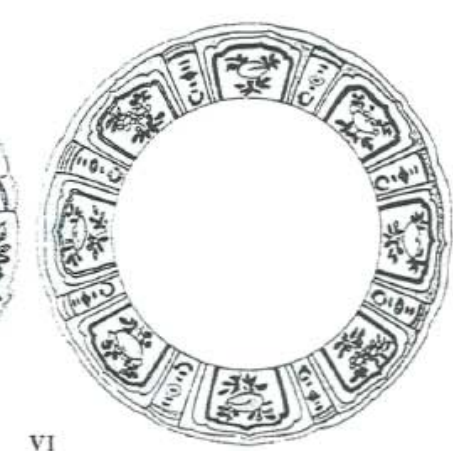
III

IV

V

VI

VII

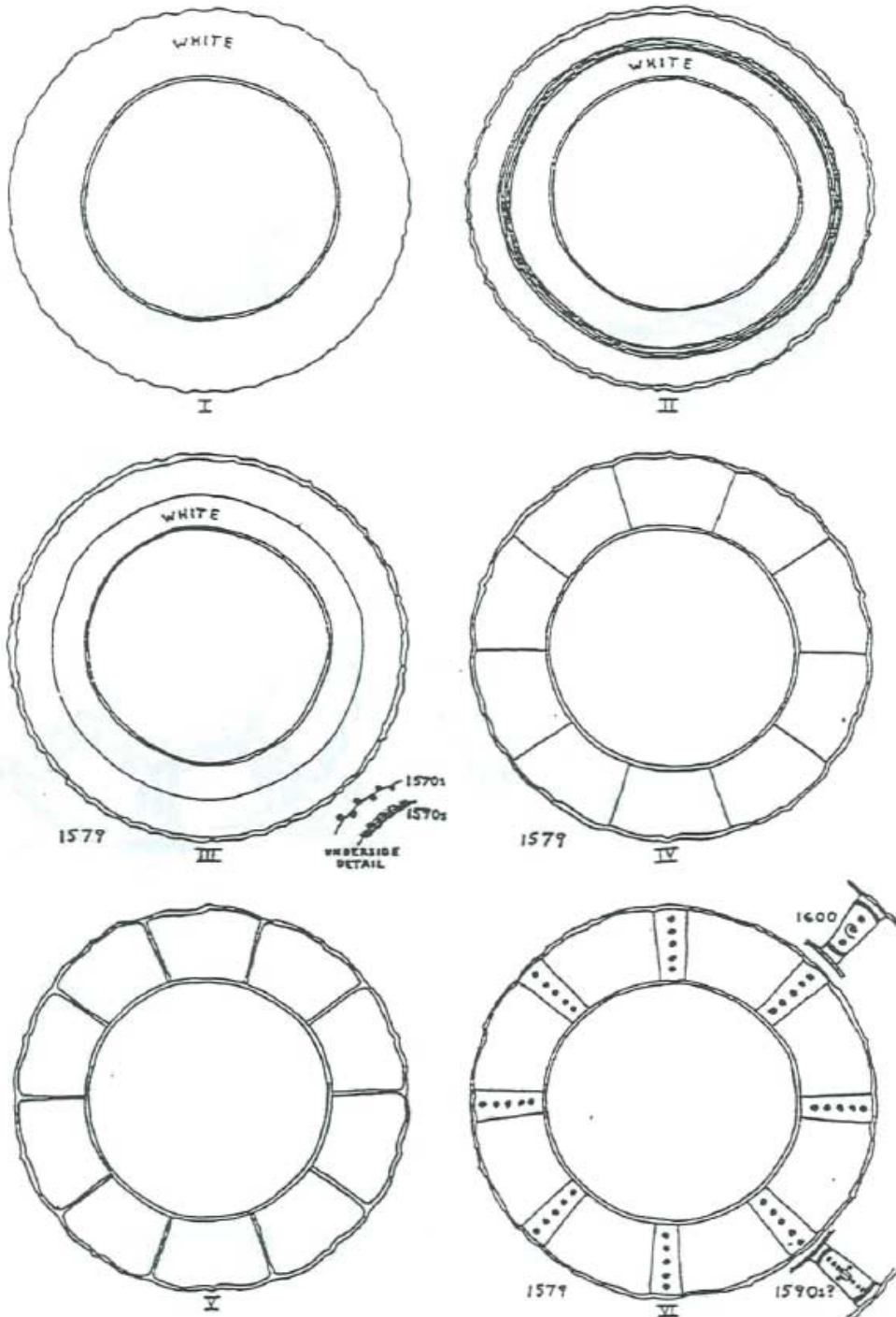
VIII

IX

¹ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 71.

II. Die "TYPE"-indelings volgens C. Shangraw en E. von der Porten:²

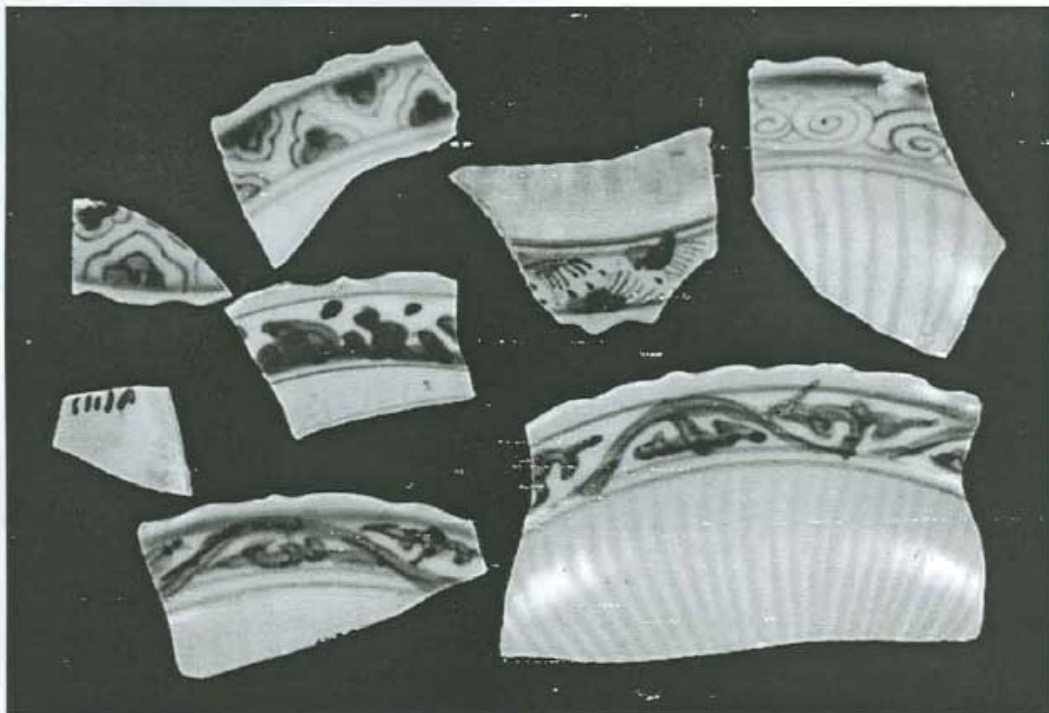

² Shangraw and Von der Porten, *Kraak plate design sequence 1550-1655*, pp. 8-9

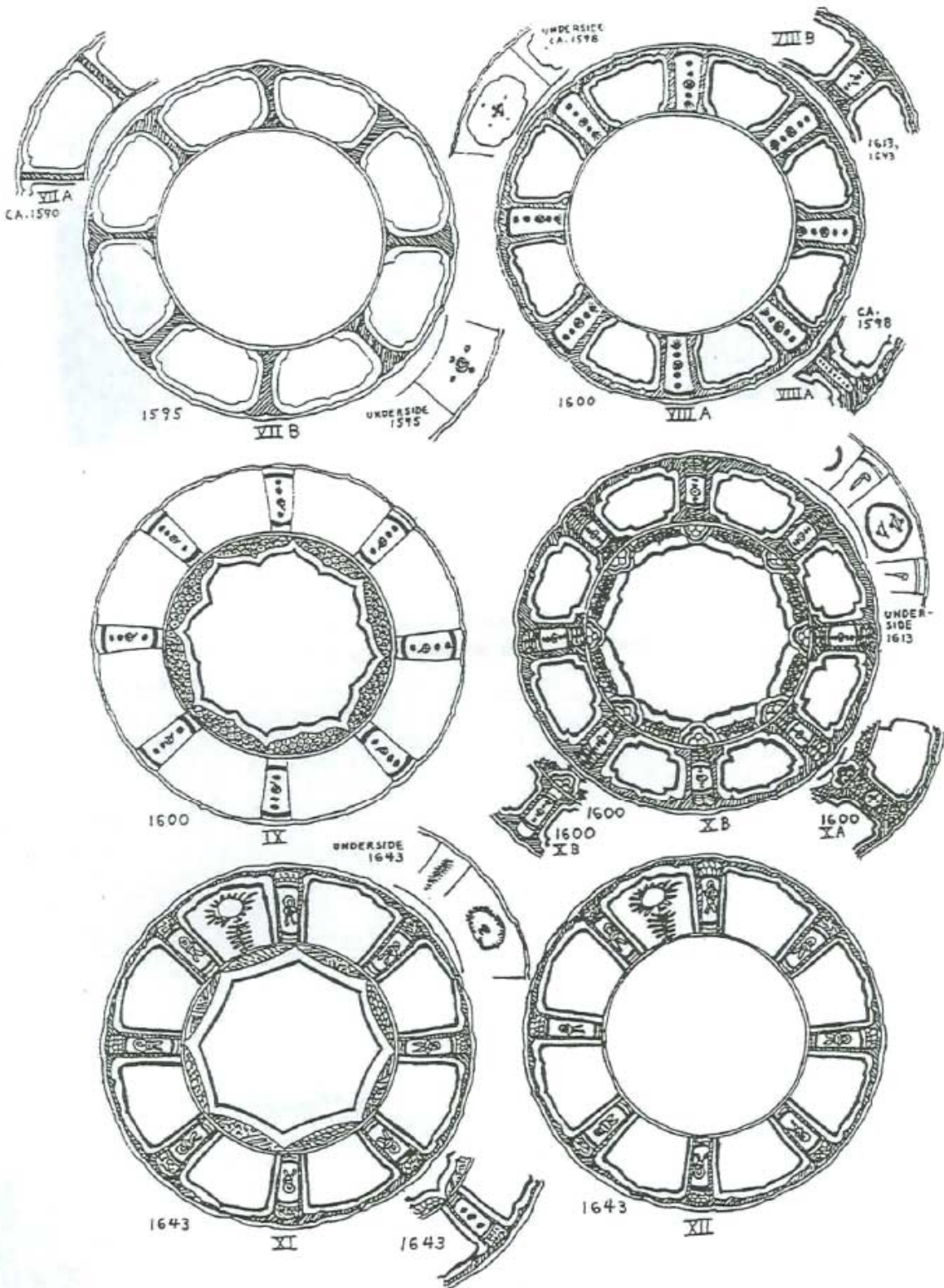
STYL I:

Die randmotiewe wat die Jiajing-tydperk (1522-66) verteenwoordig en by die wrakke van die São João en die São Bento voorkom, is meesal redelik smal en aaneenlopend. Die klassieke diamant-kruismotiewe (V. 40, motief: 0002) en variasies daarvan (V. 40, motief: 0059) kom die meeste voor. 'n Groot verskeidenheid van ander aaneenlopende motiewe kan onderskei word. Motiewe wat dikwels voorkom is die: "trefoil"-, kroonblaar-en-stuifmeel-, klassieke krul-, brander- en lotusrank-motiewe soos hierby uitgebeeld. (V. 40, motief: 0080, 0146, 0057, 0034 en 0074).

Afbeelding: 1. i.

Ander eienskappe wat by die São João- en die São Bento-wrakke se skerwe voorkom, is onder meer dat die meeste borde van medium grootte is, met smal afgeplatte rande. Die cavetti is gewoonlik onversierd, behalwe vir die insnydings wat op sommige voorkom. Waar insnydings voorkom, is die buiterande van die borde gelob. Borge sonder insnydings in die cavetti, se buiterande is gewoonlik glad afgewerk. Die buitenste rande van kommetjies is met 'n effense kurwe na buite gevorm, maar regop rande kom ook voor. Die rande van kommetjies is almal glad afgewerk en geen gelobde rande of afgeplatte rande is by kommetjies gevind nie.

STYL 2: i, ii, iii (a) en (b) en iv.

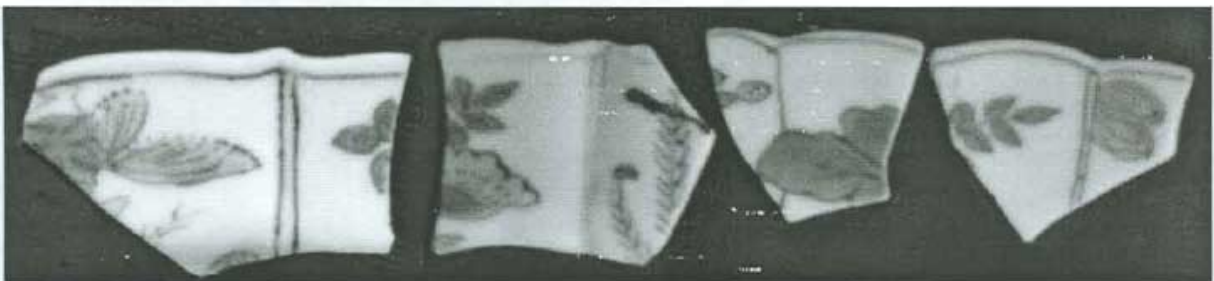
'n Skerf uit die Wanli-tydperk (1573-1619) wat by Haga- Haga gevind is, is deel van 'n bord wat gelobde enkellyn-verdelings op die rand bevat. Die wand is hoekig gevorm en is bewys daarvan dat die bord in 'n drukvorm gepars is. Die geskilderde kobaltblou lyne volg die ribbe wat deur die drukvorm veroorsaak is. Die gebruik van 'n drukvorm, sowel as die rib- en lynverdelings wat 'n afgebakende paneel skep, toon die eerste tekens van die kraakstyl.

Afbeelding: i.

Die randmotiewe bestaande uit lobbe om die rand van borde , skep 'n natuurlike stervorm rondom die sentrale motief wat in die bodem van die bord geskilder is. Baie skerwe met hierdie soort motiewe is by Haga-Haga gevind.

Afbeelding: ii.

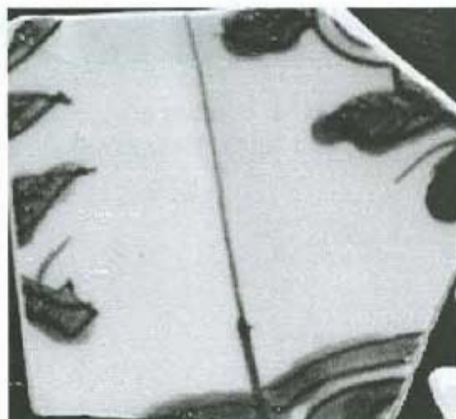
Skerwe wat by Haga-Haga voorkom, toon vertikale enkel- of dubbellyne wat die randmotief in eweredige segmente verdeel. Hierdie styl is die voorloper van die verdere indelings in breë- en smalpanele waarin daar juwele- of lintmotiewe in uitgebeeld is, soos in hoofstuk VI bespreek word.

Afbeelding: iii (a).

Rand- en sentrale motiewe wat volop by die Haga-Haga-skerwe voorkom vergelyk goed met voorbeelde in die Portugese versamelings.¹ Dié randmotief kom ooreen met uitbeelding op die skerwe van Afbeelding ii (a).

Afbeelding: iv (a) en iv (b).

Nog 'n skerf wat by Haga- Haga gevind is, is deel van 'n kommetjie wat enkellyn-verdelings op die buitewand bevat. Die wand is hoekig gevorm wat bewys daarvan is dat dit in 'n drukvorm gepars is. Die geskilderde kobaltblou lyne volg die ribbe wat deur die drukvorm veroorsaak is. (Motief : V. 40. 0651).

¹ Pinto de Matos, *Chinese export porcelain*, p. 68, fig., 15 (CMAG. 15).

'n Skerf wat 'n gedeelte van 'n groot deksel is, is by Haga-Haga gevind. Die deksel is versier met juweleen-skub-motief (Motief: V. 40. 1217). Dié juweleen- en geometriese motiewe in driehoekige panele, is later met die ontwikkeling van die kraakstyl in vertikale panele as randmotiewe toegepas.

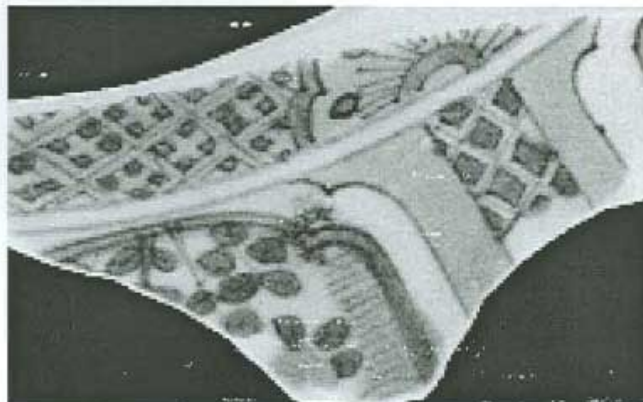
STYL 3:

Afbeelding i.

Skerwe wat by die São João Baptista-wrak (1622, uit die Tianqi-tydperk) voorkom, bevat medaljons om die rand van borde, byna soos die motiewe van STYL 2: i (b), maar verskil in dié opsig dat daar 'n breë bloulyn om die medaljons geskilder is.

Afbeelding ii.

Baie van die skerwe wat by die São João Baptista-wrak gevind is, toon geometriese motiewe om die rand en sluit breë-en smalpaneelverdelings in. Dié versierings is kenmerkend van die kraakstyl.

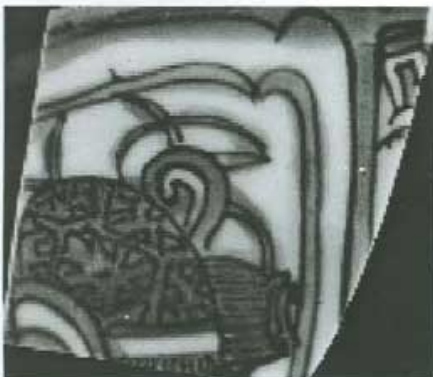
STYL 4:

Skerwe wat deel is van een bord is by die São Gonçalo-wrak gevind. Die versierings daarop is kenmerkend van die kraakstyl. Die gekompliseerde samestelling van die motiewe en fyn detail waarmee dit geskilder is, verteenwoordig die hoogtepunt van dié styl. Die kleur van die kobalt van die bord in afbeelding (a) is in 'n sagte tint uitgevoer. Die meeste ander borde van dieselfde wrak, is in 'n helder blou kobalt met 'n perserige tint geskilder, soos in die afbeeldings (b) en (c) getoon word wat hierby uitgebeeld is.

Afbeelding i (a)

Afbeelding i (b).

Afbeelding i (c).

STYL 5:

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

Skerwe wat by die wrak van die Santissimo Sacramento (1647) gevind is. Die motief wat twee herte-en-perske uitbeeld is sketsagtig en en slordig.. Dié uitbeeldings is 'n afgewaterde weergawe van die kraakstyl en is ongetwyfeld by provinsiale oonde gemaak. (V. 40. Motief: 2661).

Afbeelding (a).

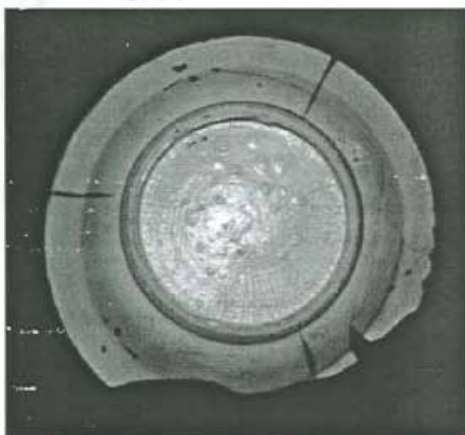
Afbeelding (b)

Afbeelding (c).

Afbeelding (d)

(b) Hierdie uitbeelding van twee-herte-en-perske-motief toon 'n reënbus in die agtergrond van die sentrale motief en is 'n unieke uitbeelding. Die skerf is ook van die Santissimo Sacramento.

(c) Nog 'n variasie van die herte-en-perske-motief, van dieselfde wrak af, is in so 'n mate gestileer, dat as dit nie was vir die vorige uitbeeldings nie, dit skaars herkenbaar sou wees as dieselfde motief. Skerwe met soortgelyke motiewe is ook by die wrak van die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro (ook 1647) gevind.

(d) Die agterkante van hierdie borde is nie goed afgewerk nie en lugblase sowel as sand is in die glasuur teenwoordig.

STYL 6: Afbeelding: (a) en (b).

'n Deksel in twee dele, wat by die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro (1647) gevind is, is kenmerkend van die Oorgangstyl. Die maan wat saam met die figuur uitgebeeld is, kom algemeen op ware van die hierdie styl voor. (V.40. Motief: 0910). Dié deksel het waarskynlik op 'n soortgelyke vaas gepas as die een in die Butler-versameling wat hierby afgebeeld is.

(a)

'n Vaas en deksel in die Butler-versameling.²

(b).

² M. Butler, Chinese porcelain at the beginning of Qing. *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, vol. 49, 1984-85., p. 13, fig. 2.